

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

რუსეთისმცოდნეობა

ბელა ცაავა

რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში
(XIX საუკუნის 60-იანი წლები – XX საუკუნის 80-იანი წლები)

რუსეთისმცოდნეობის დოქტორის (PhD) აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
ისტორიის დოქტორი,
ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი ბონდო კუპატაძე

თანახელმძღვანელი:
ისტორიის დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი ბეჟან ხორავა

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

თბილისი

2015

შესავალი	3
თავი 1. რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში (XIX საუკუნის 60-იანი წლები – XX საუკუნის დასაწყისი)	
1.1 აფხაზეთის სამთავროს გაუქმება და კოლონიზაციის დასაწყისი	16
თავი 2. რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში (XX საუკუნის 10-იანი – 60-იანი წლები)	
2.1 საბჭოთა რუსეთის პოლიტიკა აფხაზეთის მიმართ 1917-1921 წლებში და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა	47
2.2 საბჭოთა პოლიტიკური სისტემა აფხაზეთში (XX ს. 20-60-იან წწ.)	68
2.3 საბჭოთა იდეოლოგიის ბრძოლა „აფხაზეთის ისტორიისთვის“.....	90
თავი 3. რუსული პოლიტიკა აფხაზეთში XX საუკუნის 70-80-იან წლებში	
3.1 ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები XX საუკუნის 70-80-იან წლებში და კრემლის იმპერიული პოლიტიკა	95
3.2 ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები XX საუკუნის 80-90-იანი წლების მიჯნაზე და კრემლის იმპერიული პოლიტიკა	121
დასკვნა	149
ბიბლიოგრაფია	150
დანართები	160

შესავალი

პრობლემის აქტუალობა. აფხაზეთში რუსული იმპერიული პოლიტიკის საკითხების შესწავლა საქართველოს უახლესი ისტორიის უადრესად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს. ქართველებსა და აფხაზებს შორის ურთიერთობის დაძაბვა ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში დაიწყო და ამაში დიდი წვლილი რუსეთის იმპერიას მიუძღვის.

აფხაზეთში რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების მიერ გატარებული ანტიქართული პოლიტიკა იმდენად აშკარა იყო, რომ ამის უარყოფა თვით იმ აფხაზ მკვლევრებსაც კი არ შეუძლიათ (Лакоба 1991: 227)

რუსეთის ხელისუფლება გამიზნულად ცდილობდა ქართული სამყაროსგან აფხაზეთისა და აფხაზების ჩამოშორებას. XIX-XX საუკუნეების ქართველი მოღვაწეები იაკობ გოგებაშვილი, კირიონ საძაგლიშვილი, ამბროსი ხელაია და სხვები ამბობდნენ, რომ აფხაზი ესაა დამოუკიდებელი ეთნიკური ჯგუფი და აქედან გამომდინარე, მათ სრული უფლება ჰქონდათ, თავიანთი დამწერლობა ჰქონოდათ. ქართველ საზოგადო მოღვაწეები ყველანაირად ცდილობდნენ, დახმარებოდნენ აფხაზებს, მაგალითად, დამწერლობის შექმნაში და შემდგომში მათი კულტურის წინსვლასა და განვითარებაში.

რუსეთის ხელისუფლებამ ეს კულტურული პროცესი თავის სასარგებლოდ გამოიყენა. გარეგნულად ყოველივე, რა თქმა უნდა, ისე გამოიყურებოდა, თითქოს ხელისუფლება მხოლოდ და მხოლოდ აფხაზი ხალხის კეთილდღეობაზე ზრუნავდა. განსაკუთრებულად ეს აფხაზური დამწერლობის შექმნაში გამოვლინდა. როგორც ცნობილია, ჯერ კიდევ 1862 წელს ცნობილმა რუსმა მოღვაწემ, კავკასიის დიდმა მცოდნემ ბარონმა პეტრე კარლის ძე უსლარმა რუსული გრაფიკის საფუძველზე აფხაზური ანბანი შეადგინა. ამ ანბანის საფუძველზე სპეციალურმა კომისიამ ი. ბარტოლომეის, დ. ფურცვლაძისა და ვ. ტრიროგოვის შემადგენლობით მოამზადა და 1865 წ. გამოსცა აფხაზური საანბანო წიგნი (Дзидзария 1960: 275).

ამდენად, აფხაზური დამწერლობა შექმნა რუსმა გენერალმა და ლინგვისტმა პეტრე უსლარმა. თუმცა, აფხაზური დამწერლობის შექმნა ემსახურებოდა არა აფხაზური კულტურის განვითარებას, არამედ აფხაზების ქართული სამყაროდან სრულ ჩამოშორებას.

ექვეგარეშეა, რომ ქართველი მოღვაწეების მხარდაჭერა და დახმარება აფხაზური დამწერლობის შექმნაში იყო ძმური გრძნობის გულწრფელი გამოვლინება აფხაზი ხალხისადმი და ამას არაფერი ჰქონდა საერთო ე. წ. რუსი „მფარველების“ ზრახვებთან, რომლებიც თითქოს ზრუნავდნენ „მცირე ხალხების“ კეთილდღეობაზე. რუსეთის ხელისუფლების ენობრივი პოლიტიკის ჭეშმარიტი მიზნის დაფარვა თვით პეტრე უსლარმაც კი ვერ მოახერხა, რომელიც თავადაც აღიარებდა ქართული ანბანის უდავო უპირატესობას (Жоржوليани 2000: 36).

ერთი სიტყვით, რუსეთი ცდილობდა, აფხაზები მოემადლიერებინა, მათი გული მოეგო და თან, დაეპირისპირებინა ქართველებისთვის. წლების შემდეგ ამან გარკვეული შედეგი გამოიღო.

საყურადღებოა ცნობილი აფხაზი მოღვაწის ხ. ბლაუბას მიერ ახალი აფხაზური ანბანის შეფასება, როდესაც ის წერდა: „ეს სალიტერატურო ენის მთელ სრულ ხმოვნით შედგენილობას (Бгажба 1987: 28)

მეფის რუსეთის დამსობის შემდეგ, აფხაზთა ერთი ნაწილი პრორუსულ პოზიციაზე იდგა და ცდილობდა, აფხაზეთი არა საქართველოს, არამედ რუსეთის შემადგენლობაში შესულიყო. თუმცა, იმ პერიოდში პროქართულმა ორიენტაციამ აფხაზეთში მაინც იმძლავრა და აფხაზეთი ავტონომიის უფლებით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში შევიდა. საბჭოთა კავშირში რუსეთმა კვლავ განაგრძო ჩვეული პოლიტიკის გატარება და კვლავ ყველანაირი ხერხით ცდილობდა აფხაზებისა და ქართველების დაპირისპირებას.

აფხაზებს უნერგავდნენ აზრს, რომ ქართველები არიან მათი მტრები, რომ ქართველები XIX საუკუნეში დასახლდნენ აფხაზეთის ტერიტორიაზე და იქამდე იქ ქართული მოსახლეობა არ ყოფილა. შესაბამისად, უმტკიცებდნენ, რომ ის მიწა მთლიანად აფხაზებისაა და ქართველები აფხაზების კულტურისა და თვითმყოფადობის ასიმილაციასა და შთანთქმას აპირებენ.

ამ პროპაგანდაზე ზეგავლენა მოახდინა სტალინის მმართველობის ფაქტორმა. ყველა ის ცოდვა, რაც სტალინს, ბერიას და იმდროინდელ საბჭოთა ხელისუფლებას მიუძღოდა აფხაზების წინაშე, სტალინისა და ბერიას ეთნიკური წარმომავლობის გამო, ქართველებს მიეწერებოდა.

ჯერ კიდევ 1930 წელს ი. სტალინმა, საბჭოთა ფედერალიზმის ეთნოტერიტორიულ პრინციპზე დაფუძნებულ ზოგადი მოდელის ფარგლებში

წამოაყენა მოკავშირე რესპუბლიკების შექმნის სამი კრიტერიუმი: საგარეო საზღვრის არსებობა (ე. ი. მოკავშირე რესპუბლიკა უნდა ესაზღვრებოდეს უცხო სახელმწიფოს), არანაკლებ მილიონიანი მოსახლეობა და სატიტულო ერის“ (ე. ი. მოკავშირე რესპუბლიკისათვის სახელწოდების მიმნიჭებელი ეთნოსის) დემოგრაფიული უპირატესობა მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში (Gleason 1992:111).

აფხაზეთი არ აკმაყოფილებდა კრიტერიუმთა ამ სამერთიანი კომპლექსის არც ერთ კომპონენტს: მას არ ჰქონდა საგარეო საზღვრები, მოსახლეობის რაოდენობა იყო ერთ მილიონზე გაცილებით ნაკლები, ხოლო „სატიტულო“ აფხაზი ეთნოსის რაოდენობრივი უპირატესობაც ამ დროს არ არსებობდა.

კრემლის იმპერიულმა პოლიტიკამ შედეგი 50-იან წლებში გამოლო და დაიწყო აფხაზეთა გამოსვლები აფხაზეთის საქართველოსგან გამოყოფისა და რუსეთთან შეერთების მოთხოვნით. რუსეთის ხელისუფლების ხელშეწყობითა და მეცადინეობით, ამ პროცესმა 1989 წელს სისხლიან დაპირისპირებამდე მიგვიყვანა, შემდეგ კი ურთიერთობა კიდევ უფრო დაიძაბა, რამაც 1992-1993 წლების ომი გამოიწვია.

თემის აქტუალობას კიდევ უფრო მეტად ზრდის ის ფაქტები, თუ როგორ ცდილობს საქართველო, რომელმაც XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში მოიპოვა დამოუკიდებლობა, ქვეყნის პოლიტიკა წარმართოს საერთაშორისო ნორმების მკაცრი დაცვით და ქვეყნის საგარეო კურსი კონფლიქტის მშვიდობიანი დარეგულირების გზით გადაწყვიტოს.

საქართველოს ისტორიულ მხარეში – აფხაზეთში, ათწლეულების განმავლობაში მოქმედმა სეპარატისტებმა გარეშე ძალთა მხარდაჭერითა და ხელშეწყობით 1992 წლიდან მოაწვეეს ქართველების გენოციდი და ეთნიკური წმენდა, რომელსაც ათასობით მშვიდობიანი ადამიანის სიცოცხლე შეეწირა, უგზო-უკვლოდ დაიკარგა ათასზე მეტი, დაიჭრა და დასახინრდა ათი ათასამდე ადამიანი.

აფხაზეთის თემა მუდმივად არის მსჯელობის, დისკუსიის, დებატების, მწვავე პოლემიკის საგანი. ომის გამომწვევი მიზეზები და ქართველების მარცხის საფუძველი, მრავალი საეჭვო და ბუნდოვანი გარემოებიდან გამომდინარე, ბევრისთვის დღემდე რთული გასაგებია.

ათეული წლების განმავლობაში აფხაზური სეპარატიზმის ლიდერები რუსეთის ხელშეწყობითა და წაქეზებით ძალ-ღონეს არ იშურებდნენ, რომ აფხაზეთა

მეხსიერებიდან წაეშალათ ქართველთა და აფხაზთა მრავალსაუკუნოვანი თანაცხოვრებისა და ისტორიული ერთობის იდეა.

აფხაზეთში ნაციონალური ისტერიის ტალღის აგორების საბაბად კვლავ იქნა გამოყენებული ცალკეული სამეცნიერო პუბლიკაციები, რომლებშიც, აფხაზური სეპარატისტული მოძრაობის იდეოლოგების აზრით, გაყალბებული იყო აფხაზი ხალხის ისტორიული წარსული. მომავალი „საერთო-სახალხო“ პროტესტის სიმპტომები გაჩნდა ჯერ კიდევ 1965 წელს, როდესაც სეპარატისტებმა გააკრიტიკეს გამოჩენილი აფხაზი ფილოლოგის, ლინგვისტისა და ლიტერატურათმცოდნის პროფ. ხუხუტი ბლაჟბას მონოგრაფია: „აფხაზური ენის ბზიფის დიალექტი“ (Бражба 1965).

აფხაზებს მუდმივად და დაუფარავად თავს ახვევდნენ ყოვლად დაუსაბუთებელ და ყალბ მოსაზრებებს, თითქოს აფხაზ ხალხს ისტორიულად არასოდეს არაფერი აკავშირებდა საერთო-ქართულ სამყაროსთან. უფრო მეტიც, საქართველო, ქართველი ხალხი გამოცხადებული იყო აფხაზთა თავზე დატრიალებული ყველა უბედურების მიზეზად და ხელისშემწყობად.

ქართველ და აფხაზ ხალხთა გაუცხოებასა და მტრობას, რაც სანუკვარ მიზნად გაეხადათ პოლიტიკური პროვოკაციების ორგანიზატორებს, მლიქვნელ ჟურნალისტებსა და დიპლომათს სწავლულებს, „მეცნიერულ“ ნიადაგზე აფუძნებდნენ (Папаскири 1990: 4-5).

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისი საქართველოში (მათ შორის აფხაზეთის რეგიონში) აღინიშნა დაძაბულობის ახალი კერების აღმოცენებით. აფხაზეთის კონფლიქტი უდავოდ საინტერესოა და მისი სრულყოფილად შესწავლა ქართული ისტორიოგრაფიის გადაუდებელი ამოცანაა.

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ბოლო წლებში ისტორიისა და პოლიტოლოგიის სფეროში მომუშავე ქართველ და უცხოელ მეცნიერ-მკვლევართა წრეებში მრავალი მოსაზრებაა გამოთქმული. ამ კონფლიქტის მიმოხილვას მიეძღვნა არაერთი წიგნი და ნარკვევი, მაგრამ დღემდე ვერ მოიძებნა ის უნივერსალური გზა, რომელიც აღნიშნულ კონფლიქტს მშვიდობიანი გზით მოაგვარებდა.

კვლევის მიზანი. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, ზოგადად განისაზღვროს XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან XX საუკუნის 80-იანი წლების ჩათვლით აფხაზეთში პოლიტიკური პროცესების დინამიკა. ამასთანავე, ჩვენთვის ხელმისაწვდომ სათანადო წყაროებსა და არსებული ლიტერატურის საფუძველზე

გავაანალიზოთ აფხაზური სეპარატიზმის ისტორია და ამასთანავე, ანტიქართულ დონისძიებებში რუსეთის აგრესიული, ხელისშემწყობი ფაქტორის წარმოჩენა. ასევე, ბოლომდე გავიაზროთ აფხაზეთის კონფლიქტთან დაკავშირებული რეგიონული პრობლემატიკა, გამოვავლინოთ ამ კონფლიქტის ხელისშემწყობი მნიშვნელოვანი ასპექტები.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი მიზანია გამოკვეთილ იქნეს რუსეთის როლი აფხაზეთში პოლიტიკური პროცესების მიმდინარეობისას ზემოთხსენებულ ქრონოლოგიურ პერიოდში, რამაც თავის მხრივ, საშუალება მოგვცა ჩვენ მიერ განხორციელებულიყო კვლევა რუსეთის ვექტორის განსაზღვრისათვის. წარმოვაჩინოთ ის საკითხი, თუ რა მოტივები ამოძრავებდა რუსეთს, და რამდენად შორს გამიზნულად უწყობდა ხელს მოსკოვი აფხაზთა გეგმებს. ამასთან, დოკუმენტურ მასალებზე დაყრდნობით ვაჩვენოთ რუსეთის გადამწყვეტი როლი სეპარატიზმის გაღვივებაში.

სიახლე. სამეცნიერო და პრაქტიკული მნიშვნელობა. სადისერტაციო ნაშრომის სამეცნიერო სიახლეს წარმოადგენს XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან XX საუკუნის 80-იან წლებამდე აფხაზეთში რუსეთის ზემოქმედების ნეგატიური ფაქტორების განსაზღვრა, რომელიც ეფუძნება საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო და საქართველოს პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხთა დროებითი კომისიის მასალებს, რაც საშუალებას გვაძლევს სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანოთ აქამდე გამოუქვეყნებელი საარქივო მასალები, რომელთა ანალიზისა და სხვა არსებულ წყაროებთან შეჯერების საფუძველზე წარმოვადგინოთ სათანადო დასკვნები.

დღეისათვის საქართველო 37 საერთაშორისო ორგანიზაციაშია გაერთიანებული და 100-ზე მეტ სახელმწიფოსთან აქვს დამყარებული დიპლომატიური ურთიერთობა. 2000 წლიდან საქართველო მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის, ხოლო 2014 წლიდან ევროკავშირის ასოცირებული წევრია. ეს საგარეო პოლიტიკური ორიენტირები აბსოლუტურად სწორია, რადგან, რამდენადაც იქნება იგი ჩართული მსოფლიო მნიშვნელობის პროცესებში, იმდენად იქნება დაცული მისი უფლებები და უსაფრთხოებაც.

დღევანდელ პირობებში ჩვენ უდავოდ გვჭირდება საქართველოს ზუსტი გეოსტრატეგიული ანალიზის გაკეთება, რუსული საფრთხის ღრმად გააზრება და

ადეკვატურ ქმედებათა დაგეგმვა. ეს განსაკუთრებით უახლესი პერიოდის მთავარი ამოცანაა. წარმოდგენილი ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული მნიშვნელობაც სწორედ ამ ყოველივეს ადეკვატურ გააზრებაშია საძიებელი.

დღეისათვის მიმდინარეობს მსოფლიო გლობალიზაციისა და პოლარიზაციის უაღრესად აქტუალური პროცესები. დღეს ჩვენ გვიწევს ცხოვრება ე. წ. გარდამავალ ეპოქაში, როდესაც დაინგრა მსოფლიოს ყველა დროის ერთ-ერთი უდიდესი იმპერია –საბჭოთა კავშირი და, ფაქტობრივად, მსოფლიოს ხელახალი გადანაწილება ხდება. ინტერნეტსივრცეში, სხვადასხვა საიტზე, ქვეყნდება მახლობელი აღმოსავლეთის, კავკასიის და მსოფლიოს სხვა მეტად მნიშვნელოვანი რეგიონების ახალი პოლიტიკური რუკები, რომლებზეც სრულიად შეცვლილია დღევანდელი მსოფლიოს პოლიტიკური სურათი.

ამ გადანაწილების დროს მთავარი ყურადღება გადატანილია ენერგორესურსებსა და სატრანზიტო გზებზე. იმის გამო, რომ საქართველო მნიშვნელოვან სატრანზიტო ქვეყანას წარმოადგენს და მასზე გადის ენერგომატარებლები, მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების ინტერესთა არეალშია მოქცეული. ამ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესების თანხვედრამ რამდენადმე გამოიწვია აფხაზეთის კონფლიქტიც.

ჩვენი აზრით, აღნიშნული კონფლიქტები საკმაოდ ღრმა ფესვების მქონეა, რომელთა გათვალისწინება არა მარტო ამ კონფლიქტების დარეგულირებაში, არამედ, ზოგადად, ამ გეოსტრატეგიულ სივრცეში დამკვიდრებაშიც შეგვიწყობს ხელს. ჩვენს მიერ წარმოდგენილი სადოქტორო ნაშრომიც სწორედ ყოველივე ამის გააზრების ერთგვარი მცდელობაა.

ნაშრომის ერთ-ერთი უპირველესი მიზანია აფხაზეთ კონფლიქტში რუსეთის ფაქტორის მკაფიო წარმოჩენა და ხაზგასმა. წარმოდგენილი კვლევები საშუალებას მოგვცემს განვსაზღვროთ და გავანალიზოთ ოფიციალური კრემლის დამოკიდებულება საქართველოსადმი (განსაკუთრებით აფხაზეთისადმი) XIX საუკუნის 60-იანი წლები – XX საუკუნის 80-იან წლებში. იგი შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს როგორც სამეცნიერო-თეორიულ კვლევებში, ისე პრაქტიკულ დიპლომატიურ და კონფლიქტის გადაჭრის საქმიანობაშიც.

ნაშრომის აპრობაცია. სადისერტაციო ნაშრომის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც შეიცავს კვლევის ძირითად შედეგებსა და დასკვნებს, 7 სამეცნიერო სტატიის სახით, გამოქვეყნდა საუნივერსიტეტო და საერთაშორისო გამოცემებში.

ასევე მოხსენებები წარდგენილ იქნა რამდენიმე საუნივერსიტეტო და ორ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე.

ნაშრომის სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი შედგება კომპიუტერულად ნაბეჭდი 154 გვერდისაგან და შეიცავს: შესავალს, 3 თავს, 6 ქვეთავსა და დასკვნას. წარმოდგენილ ნაშრომს ერთვის გამოყენებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია – ქართული და უცხოური პუბლიკაციებით.

ისტორიოგრაფიული და წყაროთმცოდნეობითი ბაზა. სადისერტაციო ნაშრომში გამოყენებულია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალები, რომლის ნაწილი გამოქვეყნებულია, ნაწილი კი პირველად შემოგვაქვს სამეცნიერო მიმოქცევაში. ისინი მნიშვნელოვან პირველწყაროებს წარმოადგენენ სადისერტაციო ნაშრომის კვლევისათვის და ასახავენ აფხაზეთში XX საუკუნის 70-80-იან წლებში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებს და ახლებულად წარმოაჩენენ ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთში რუსეთის მიერ აფხაზეთში განხორციელებულ იმპერიულ პოლიტიკას.

საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი. 1991-1992 წ.წ. თბილისის ცნობილი მოვლენების დროს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის უდიდესი ნაწილი განადგურდა. საქართველოს კპ (ბ) ცკ-ის პრეზიდიუმის 1922 წლის 24 ივნისის დადგენილებით საქართველოს კპ (ბ) ცკ-თან შეიქმნა პარტიის ისტორიის კომისია (პარტისი).

საქართველოს კპ (ბ) ცკ-ის 1932 წლის 23 თებერვლის დადგენილებით, თბილისში შეიქმნა სტალინის სახელობის ისტორიულ-რევოლუციური და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (1934 წლის ივლისიდან ინსტიტუტს ეწოდა საკავშირო კპ (ბ) ცკ-თან არსებული მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის თბილისის ფილიალი), რომელსაც შეუერთდა პარტისი, გადაეცა პარტისის მთელი არქივი და მასთან ერთად ცენტრალური პარტიული არქივის ადგილობრივი განყოფილების დოკუმენტები.

საქართველოს პრეზიდენტის 2007 წლის 5 აპრილის №150 განკარგულების საფუძველზე, პარტიული არქივი საქართველოს შსს საარქივო სამმართველოს გადაეცა. ამჟამად ყოფილი პარტიული ორგანოების არქივი თავისი მოცულობით ერთ-ერთი უდიდესია საქართველოში, რომელშიც 8300-მდე ფონდია დაცული. აქ არსებული ფონდები და მასალები წარმოადგენს ფასდაუდებელ და შეუფასებელ

წყაროს როგორც პარტიული, ასევე კომკავშირული ცხოვრების ისტორიის შესწავლის საქმეში.

ყოფილი სუკ-ის საარქივო ფონდი. საქართველოს უშიშროების ორგანოებში საქმიანობა მუდმივად ცენტრალიზებულად მიმდინარეობდა და ქ. მოსკოვიდან იმართებოდა. გამონაკლისს არც უწყების არქივის საქმისწარმოება წარმოადგენდა. უშიშროების ადგილობრივი ხელმძღვანელობა საარქივო ქვედანაყოფის თანამშრომლებს არჩევდა, ნიშნავდა, საჭიროების შემთხვევაში სხვაგან გადაჰყავდა და ათავისუფლებდა სამსახურიდან, მაგრამ მათი ყოველდღიური საქმიანობა საკავშირო სუკ-ში შემუშავებული და დამტკიცებული ბრძანებებისა და ინსტრუქციების შესაბამისად აქტიურად მიმდინარეობდა.

არქივის თანამშრომლების საქმიანობა პერიოდულად მოწმდებოდა როგორც ადგილობრივი, ასევე ცენტრიდან მოვლინებული მაკონტროლებელი სტრუქტურის – ინსპექციის სამუშაო ჯგუფის მიერ. შემოწმების შედეგები, როგორც წესი, მოხსენდებოდა ადგილობრივ ხელმძღვანელობასაც. ნებისმიერი დაწესებულებისთვის საარქივო ფონდი მნიშვნელოვან საკითხთა კატეგორიას მიეკუთვნება.

სხვადასხვა სახელმწიფო დაწესებულების წინ მრავალათასიანი საპროტესტო მიტინგები იმართებოდა. ერთ-ერთი ასეთი აქციის დროს, ლესია უკრაინკის ქუჩაზე №3, სადაც გვერდიგვერდ იდგა შსს და სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის შენობები, მიტინგის ორგანიზატორთა მოწოდებით, ახალგაზრდების ერთმა ჯგუფმა შეძლო სუკ-ის ადმინისტრაციული შენობის დაცვის თანამშრომელთა წინააღმდეგობის დაძლევა და შენობაში შეიჭრა. დაარბიეს სამუშაო ოთახები, გაიტაცეს პირადი ნივთები და დოკუმენტაცია, მათ შორის, სისხლის სამართლის ერთ-ერთი საქმის რამდენიმე ტომი.

მომხდართან დაკავშირებით უშიშროების ინსპექციის განყოფილების საკუთარი უშიშროების ჯგუფმა (ხელმძღვანელი გ. მაისურაძე), სამსახურებრივი მოკვლევა ჩაატარა, რომლის დროსაც მნიშვნელოვანი ხარვეზები გამოვლინდა. ხსენებული ჯგუფის ფუნქციებში შედიოდა სუკ-ის საიდუმლოების დაცვის უზრუნველყოფა გარეშე პირთა ხელყოფისაგან; მოსალოდნელი ან შექმნილი საშიშროების შემთხვევაში საიდუმლო დოკუმენტაციის საიმედო ადგილზე ევაკუაციისა და დაცვის ორგანიზება.

იმავდროულად, მომხდარი ფაქტის შედეგების გათვალისწინებით, სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის იმუამინდელ თავმჯდომარესთან, გენერალ-მაიორ ოთარ ხატიაშვილთან ჯგუფმა, ქ. თბილისში ოპერატიული ვითარების დაწყნარებამდე, უმნიშვნელოვანესი ფასეულობების მქონე (ოპერატიული, ისტორიული და სხვა) მასალების უშიშროების კომიტეტის შენობიდან სხვა, უფრო საიმედო, სათადარიგო სათავსოებში დროებით ევაკუაციის საკითხი დასვა.

გენერალ-მაიორ ოთარ ხატიაშვილისაგან აღნიშნულზე თანხმობის მიღების შემდეგ, გ. მაისურაძემ და საორგანიზაციო-სამობილიზაციო განყოფილების უფროსმა, ვიცე-პოლკოვნიკმა ე. გიქოშვილმა ერთ-ერთი შენობა შეარჩიეს, რომლის შესახებაც ოთარ ხატიაშვილს მოხსენდა, რომელმაც განკარგულება გასცა, საკუთარი უშიშროების ჯგუფს კომიტეტის არქივის თანამშრომლებთან ერთად შეედგინა საევაკუაციო დოკუმენტაციის და ფასეულობების ნუსხა, ევაკუაციისათვის საჭირო სატრანსპორტო საშუალებების ოდენობა და იმ თანამშრომელთა სიაც, რომლებიც ამ ღონისძიებაში მიიღებდნენ მონაწილეობას. ო. ხატიაშვილმა აღნიშნული გეგმა დაამტკიცა.

წინასაევაკუაციო მზადება პარასკევს საღამოს დამთავრდა, ხოლო ევაკუაცია ორშაბათს უნდა დაწყებულიყო. მეორე დღეს, შაბათს, დაახლოებით 19 საათისათვის გ. მაისურაძეს სახლში დაურეკა უშიშროების კომიტეტის ოპერატიულმა მორიგემ და შეატყობინა, რომ საარქივო დოკუმენტაციის ევაკუაცია ორშაბათისთვის საჭირო აღარ იყო, რადგან იგი უკვე სმოლენსკში იყო გაგზავნილი.

უშიშროების კომიტეტიდან ქ. თბილისის აეროპორტამდე მისი ევაკუაცია ოთარ ხატიაშვილის მოადგილეებმა, გენერლებმა ედუარდ ვოციციკიმ და ვიტალი ნოვოდნიჩიმ იგორ გიორგაძეს დაავალეს. მანაც ეს დავალება პირნათლად შეასრულა.

ეფიქრობთ, იგრძნეს რა ასეთი საშიშროება, კრემლის ემისრებმა - გენერლებმა ედუარდ ვოციციკიმ და ვიტალი ნოვოდნიჩიმ საკავშირო სუკ-ს მოამზადებინეს ბრძანება, რომლის თანახმად, საბოლოო ჯამში, 1990 წელს ქ. სმოლენსკში გატანილი იქნა ოპერატიულ ქვედანაყოფებში არსებული ოპერატიული მასალა, აგენტების პირადი და სამუშაო საქმეები და მთელი ოპერატიული საარქივო ფონდი. იგივე განხორციელდა ავტონომიურ რესპუბლიკებშიც.

აფხაზეთში რუსული იმპერიული პოლიტიკის შესახებ საინტერესოა ის საარქივო მასალები, რომლებიც პირველად შემოგვაქვს სამეცნიერო მიმოქცევაში.

ამ მხრივ აღსანიშნავია 1980 წლით დათარიღებული წერილი აფხაზური ინტელიგენციის წარმომადგენლების მიმართვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრის, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პარტიული კონტროლის კომისიის თავმჯდომარის ა. პელშესადმი.

მნიშვნელოვანია 1980 წლის აპრილით დათარიღებული წერილი სკკპ ცკ პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატის, საქართველოს კპ ცკ პირველი მდივნის ე. ა. შევარდნაძისადმი, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის პ. გ. გილაშვილისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ზ. ა. პატარიძისადმი.

საინტერესოა საქართველოს კომპარტიის ცკ-სა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილება, რომელიც შეეხება აფხაზეთის ასსრ, აჭარის ასსრ, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქისა და ზოგიერთი მთიანი რაიონების დახმარებას უმაღლესი განათლების სპეციალისტების მომზადების მიზნით.

ერთ-ერთი წერილი შეეხება აფხაზი საზოგადო მოღვაწის ივანე თარბას დაჯილდოებას (აფხაზეთის ასსრ რესპუბლიკის დიმიტრი გულიას სახელობის პრემიის ლაურეატი).

საინტერესოა წერილი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატის, საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის ე. შევარდნაძის სახელზე, რომელიც შეეხება წარმოშობით აფხაზი, მაგრამ ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და პოეტის გიორგი შარვაშიძის დაბადებიდან 135-ე წლისთავის აღნიშვნას (იხ. დანართი №2).

აღსანიშნავია ამონაწერები პროტოკოლიდან რომლებიც შეეხება საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის გადაწყვეტილებით აფხაზური გაზეთის „აფსნი ყაფში“-სა („საბჭოთა აფხაზეთი“) და ქ. სოხუმის ს. ჭანბას სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის საპატიო ორდენებით დაჯილდოებას.

სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილია დოკუმენტი, რომელსაც ხელს აწერს რ. ალავიძე და შეეხება მდ. ენგურზე სოფელ ოტობაიასთან დამაკავშირებელი ხიდის მშენებლობის საკითხს.

საინტერესოა საინფორმაციო ხასიათის წერილი „აფხაზეთის გუდაუთის რაიონის სამომავლო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ზომების შესახებ“, რომელსაც ხელს აწერს ა. იობაშვილი. წერილში საუბარია პირუტყვის ფერმების მშენებლობის უზრუნველყოფის თაობაზე.

მნიშვნელოვან ინფორმაციას აფხაზეთის ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილის ქმედებების თაობაზე შეიცავს ამონაწერი პროტოკოლიდან.

1982 წლის დეკემბრით დათარიღებული ამონაწერი – პროტოკოლში №54, რომელიც აღნიშნავს აფხაზეთის ენის სწავლების მდგომარეობის გაუმჯობესების ზომებზე.

საქართველოს სსრ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის ამონაწერი პროტოკოლიდან №44 შეეხება აფხაზეთის ასსრ-ში კომპლექსური ღონისძიებების გატარებასა და სამართალდარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლას.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალებში დაცულია წერილი შედგენილი ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილის მიერ, რომელიც შეწუხებული იყო აფხაზეთში ანტიქართული პოლიტიკით.

საკითხის ისტორიოგრაფიული მიმოხილვა. რუსეთის მიერ აფხაზეთისადმი იმპერიული პოლიტიკის საკითხების გააზრებისა და გაანალიზებისათვის აუცილებელია საკვლევი თემის შესახებ არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა.

იშვიათი გამონაკლისია რუსი მკვლევარი **სვეტლანა ჩერვონნაია**, რომელიც თავის წიგნში *„აფხაზეთი – 1992: პოსტკომუნისტური საქართველოს ვანდია“* სწორად ახასიათებს საქართველოს რესპუბლიკის ვითარებას, მისი წარმომადგენლების საგაზეთო და საჟურნალო სტატიების, რადიოსა და ტელევიზიის რეპორტაჟებს, ანალიტიკურ განხილვებს, კერძო პირებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიმართებს აფხაზეთის სამხედრო კონფლიქტის თაობაზე, კერძოდ, გაზეთების პათოსს (მაგალითად „სვობოდნაია გრუზიას“, „ნოვია გაზეტას“, „დრონის“, „მიმომხილველის“, „რეზონანსის“).

ასევე ქ. სოხუმში 1992 წ. აგვისტოდან გამოსული „დემოკრატიული აფხაზეთის“ იმის თაობაზე, რომ სეპარატიზმი და, მით უფრო, სამხედრო კონფლიქტი საქართველოს შიგნით დამღუპველად იმოქმედებდა მთელი მისი ხალხის სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაზე, უპირველეს ყოვლისა, აფხაზეთის მცხოვრებ ქართველი და აფხაზი ხალხების ცხოვრებაზე.

ზემოხსენებულ პრესის საშუალებებში სწორად და ნათლად აფხაზეთის სეპარატისტულ-სამხედრო კონფლიქტში რუსეთის მზაკერულ-წამქეხებლური როლი, მისი ორმაგი სტანდარტების (ე. წ. ნეიტრალიტეტის“) პოლიტიკით მოქმედების აგრესიული ხასიათი.

თავის ნაშრომში ს. ჩერვონნაია მიანიშნებს იმაზეც, რომ მხოლოდ ირონიისა და ღიმილის მომგვრელია სეპარატისტული პრესის პუბლიკაციების ლანძღვა-გინების მთელი სერია, მათი უმსგავსო შინაარსის მუქარა საქართველოსა და ქართველებისადმი – ისეთი ჩვეული ეპითეტებითა და ტერმინებით შემკობა, როგორცაა: „ფაშისტები“, „კაციჭამიები“, „აგრესორები“, „ქართველო ოკუპანტებო წაეთრიეთ აფხაზეთიდან“, „სიკვდილი ქართველ ფაშისტებს“, „ქართველებს აფხაზეთში მხოლოდ სიკვდილი ესაქმებათ“, „შეგარდნადის ფაშისტური ხუნტა“ და ა. შ. (ჩერვონნაია 1994).

ასევე აფხაზეთის სამხედრო კომპლექტის ისტორიის რეალური გამოხატულებაა ავტორთა: ვ. ყოლბაია, რ. გელანტია, დ. ლაცუზბაია, თ. ჭახრაკია – კოლექტიური ნაშრომი „აფხაზეთის ლაბირინთი“, სადაც გადმოცემულია აფხაზეთში დატრიალებული ტრაგედიის სრული სიმართლე და იმ სიყალბის გაბათილება და გამოაშკარავება, რასაც ასე უხვად და ურცხვად წერდნენ და ავრცელებდნენ ისტორიის ფალსიფიკატორები.

მოცემულ კოლექტიურ ნაშრომში მრავალი საჭირობოროტო საკითხია განხილული და გაანალიზებული, მათ შორის: ისტორიული ექსკურსი, აფხაზეთის დემოგრაფიული სურათი, სეპარატიზმის გენეზისი, აფხაზეთის ომის წინამძღვარები, აფხაზეთის ომი, ანუ სამხედრო კონფლიქტი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ომის მსვლელობის დეტალური ქრონიკა, რუსეთის როლი და წვლილი აფხაზეთის ომში, ქართველთა გენოციდი აფხაზეთში და ეთნოწმენდა, აფხაზეთის საკითხი პარლამენტში, ოკუპირებული აფხაზეთი, ლტოლვილი ქართველობა, ლტოლვილთა დაბრუნება თავის სახლ-კარში, საერთაშორისო თანამეგობრობა ომის შედეგების ლიკვიდაციისათვის ზრუნვაში, აფხაზეთის ომის შემდგომი 6 წელიწადი და სხვ. (ყოლბაია, გელანტია, ლაცუზბაია, ჭახრაკია, 1999).

ბეჟან ხორავას წიგნში „აფხაზთა 1867 წლის მუჰაჯირობა“ საუბარია რუსეთის მფლობელობის დამყარებაზე აფხაზეთში, მეფის რუსეთის კოლონიზატორულ მიზნებზე, აფხაზთა 1866 წლის ანტირუსულ აჯანყებაზე, აფხაზთა 1867 წლის მუჰაჯირობის მიზეზებსა და მსვლელობაზე (ხორავა, 2004).

ავტორი დაწერილებით აღწერილი აქვს მუჰაჯირობის საკითხები და ემყარება გამომჩენილი აფხაზი ისტორიკოსის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტის გ. ძიძარიას მეცნიერულ მემკვიდრეობასა და საქართველოს ეროვნული არქივის ცენტრალურ საისტორიო არქივში დაცულ მდიდარ მასალას.

ზემოხსენებულ წიგნში აფხაზთა მუჰაჯირობის რთული პროცესი ნაჩვენებია დასავლეთ კავკასიის ხალხებთან რუსეთის ურთიერთობის, აფხაზეთში რუსეთის მფლობელობის განმტკიცებისა და საერთოკავკასიური მიგრაციული პროცესის ფონზე; აგრეთვე, კავკასიაში რუსეთის, ოსმალეთის, ევროპის სახელმწიფოების (ინგლისი, საფრანგეთი) ინტერესებისა და იმდროინდელი საერთაშორისო ვითარების გათვალისწინებით.

გერონტი და თორნიკე გასვიანების წიგნში „*აფხაზეთის ომი*“ ავტორები ზოგადად აშუქებენ აფხაზეთის ომის ისტორიას, მიზეზებს, მსვლელობასა და შედეგებს, აგრეთვე აფხაზეთის ეთნოწმენდასა და ქართველთა გენოციდს. ასევე რუსეთის წამქეზებლურ პოლიტიკას აფხაზეთის მიმართ და სეპარატისტული ძალებისადმი სრულ მხარდაჭერას. ავტორების ხედვა ემყარება პუბლიცისტურ წერილებს, სამთავრობო დადგენილებებსა და დოკუმენტებს და სხვ. (გასვიანი, 2005).

აფხაზეთში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების შესაფასებლად და გასაანალიზებლად მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია აღვნიშნოთ **ზურაბ პაპასქირის** ორტომეული „*ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან*“. წიგნის პირველ ნაკვეთში ავტორს ძირითადი აქცენტები გადატანილი აქვს ე. წ. „სადავო პრობლემებზე“ და სათანადო პირველწყაროების ანალიზისა და მრავალფეროვანი ისტორიოგრაფიული მემკვიდრეობის კრიტიკული ანალიზის ფონზე ნაჩვენებია, რომ ისტორიულად აფხაზეთი ყოველთვის იყო ერთიანი ქართული ეთნო-კულტურული და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი სამყაროს ორგანული ნაწილი (პაპასქირი, 2003).

მეორე ნაკვეთში ავტორი ნათლად აშუქებს საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებს აფხაზეთში 1917 წლიდან 1993 წლის სექტემბრის ჩათვლით. მასში ძირითადად ყურადღება გამახვილებულია იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომ აფხაზეთი აღნიშნულ პერიოდში კვლავინდებურად რჩებოდა ერთიანი ქართული სახელმწიფოს შემადგენელ ერთეულად (პაპასქირი, 2007).

ავთანდილ სონღულაშვილი წიგნში „აფხაზი თუ აფსუა“ ქართული და უცხოური წყაროების, ახალი საარქივო დოკუმენტებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის გათვალისწინებით გადმოცემულია აფხაზთა ეთნოგენეზი, მათი ჩრდილოკავკასიელ აფსუებთან იდენტურობის პრობლემები (სონღულაშვილი, 2007).

შოთა მაღაშხიას წიგნი „კონფლიქტების ანატომია“ დეტალურადაა გაანალიზებული 2008 წლის აგვისტოს სამხედრო აგრესიის გამომწვევი მიზეზები, შედეგები, სამართლებრივი ასპექტები და დეოკუპაციის პერსპექტივასთან დაკავშირებული საკვანძო საკითხები.

ნაშრომში ცალკე თავი ეთმობა კავკასიის, როგორც ერთიანი რეგიონის ძირითად პრობლემათა განხილვას და წარმოჩენილია საქართველოს ისტორიული ფუნქცია რეგიონში. წიგნში ასევე განხილულია ევრაზიის თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი კონფლიქტი და ისტორიულ-სამართლებრივი კუთხით განსაზღვრულია ეთნიკური იდენტობის პრობლემაზე და მის სიღრმისეულ კავშირზე კონფლიქტთა მოგვარების პროცესთან.

ავტორის დასკვნით, 1980-იანი წლების დასასრულსა და 1990-იანი წლების დასაწყისიდანვე აშკარა გახდა, რომ კრემლის მთავარი იარაღი დამოუკიდებლობისკენ საქართველოს (და ამიერკავკასიის დანარჩენი ორი რესპუბლიკის) სწრაფვის წინააღმდეგ სწორედ „ეთნოკონფლიქტების“ პროვოცირება იყო. აქ განლაგებული სამხედრო ბაზების აქტიური გამოყენებით კრემლმა მთელი ამიერკავკასია ომის ცეცხლში გახვია და ამ რეგიონში თავისი ბატონობა აღადგინა (მაღაშხია, 2011).

ჩვენ მიერ მოძიებულმა საარქივო და წყაროთმცოდნეობის ბაზამ საშუალება მოგვცა სრულიად წარმოგვეჩინა რუსული იმპერიული პოლიტიკის ძირითადი ასპექტები აფხაზეთში და ჩვენი აზრი გამოგვეთქვა ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებულ ზოგიერთ შეფასებაზე.

თავი 1. რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში
(XIX საუკუნის 60-იანი წლები – XX საუკუნის დასაწყისი)

1.1 აფხაზეთის სამთავროს გაუქმება და კოლონიზაციის დასაწყისი

დასავლეთ კავკასიის დაპყრობის შემდეგ, როდესაც კავკასიელ მთიელთა ნაწილი ბრძოლაში გაწყდა, ხოლო ნაწილი თურქეთში გადასახლდა, მეფის რუსეთმა კავკასიაში თავი მყარად იგრძნო. უკვე არ არსებობდა აფხაზეთის სამთავროს შენარჩუნების აუცილებლობა და თვითმპყრობელობა დაპყრობილი მხარის სამხედრო-ადმინისტრაციული მოწყობისა და კოლონიზაციისათვის ზრუნვას შეუდგა.

საქართველოს მუდამ განსაკუთრებული ადგილი ეკავა რუსეთის საგარეო თუ შიდა პოლიტიკაში. რუსეთის მხრივ განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ მუდამ იყო საქართველოს ისტორიული მხარე აფხაზეთი, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება მის ტერიტორიას. აფხაზეთზე კონტროლით შესაძლებელი ხდებოდა მთელ საქართველოზე გავლენის დამყარება.

პირველი ნაბიჯები აფხაზეთში სამთავრო ხელისუფლების გაუქმებისა და რეგიონში უშუალოდ რუსული მმართველობის შემოღების გზაზე რუსეთის იმპერიამ ჯერ კიდევ 30-იან წლებში გადადგა. 1837 წელს, მას მერე, რაც წებელი-დალის მხარე მოექცა კავკასიის რუსული ადმინისტრაციის კონტროლქვეშ, აქ შეიქმნა პირველი რუსული ადმინისტრაციული ერთეული – წებელდის საბოქაულო. რუსეთის მთავრობას უკვე მაშინ მიაჩნდა ზედმეტად მთავრის ხელისუფლება აფხაზეთში და ის ყოველნაირად ცდილობდა შეეზღუდა, აფხაზეთის სამთავრო ტახტის გავლენა. იმავე პერიოდში პირველად დაისვა აგრეთვე აფხაზეთისა და წებელდის დანარჩენი საქართველოსაგან მოწყვეტის საკითხიც (Մсадზე 2000: 134-136).

მიხეილ შარვაშიძე ცდილობდა ნაკლები ანგარიში გაეწია რუსეთის ხელისუფლებისათვის, თუმცა უშედეგოდ. რუსეთის ხელისუფლება მას გასაქანს არ აძლევდა და ცდილობდა აფხაზეთი და მისი მთავარი მტკიცე ხელით დაემორჩილებინა.

რუსეთის ხელისუფლებამ დაინახა საშიშროება და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ თავიდან უნდა მოეშორებინათ რუსეთის ხელისუფლებისადმი განსაკუთრებით მტრულად განწყობილი აფხაზები.

1859 წელს რუსეთმა ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასია - ჩეჩნეთ-დაღესტანი დაიპყრო. ამით კავკასიის ომის (1817-1864) ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპი დასრულდა და 200 ათასიანი კავკასიის არმიის ძირითადი ნაწილები რუსეთის სარდლობამ დასავლეთ კავკასიაში გადმოისროლა. ალექსანდრე II (1855-1881) სარდლობისგან

მოითხოვდა, რომ ომი, რომელიც ნახევარი საუკუნის მანძილზე გაიწვლა და უზარმაზარ სახსრებს ნთქავდა, მალე დაემთავრებინათ.

დასავლეთ კავკასიაში საომარი მოქმედებების მსვლელობაში აფხაზეთის სამთავროს როლს ცარიზმი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ამიტომ იყო, რომ აფხაზეთმა სხვა ქართულ პოლიტიკურ ერთეულებზე დიდხანს შეინარჩუნა ავტონომიური მმართველობა იმპერიის შემადგენლობაში.

რუსეთის მთავრობა ფიქრობდა, რომ აფხაზეთის სამთავროს გაუქმებას და უშუალო რუსული მმართველობის შემოღებას შეეძლო გაერთულებინა საომარი მოქმედებების წარმოება დასავლეთ კავკასიაში, რადგან აფხაზეთი ამ რეგიონში რუსეთის სამხედრო-სტრატეგიულ პლაცდარმს წარმოადგენდა; ამასთან, აფხაზეთის მთავარი მიხეილ შარვაშიძე (1823-1864) და აფხაზი ფეოდალები საომარ მოქმედებებში აქტიურად მონაწილეობდნენ. ამიტომ ცარიზმმა აფხაზეთის სამთავროს გაუქმება და რუსული მმართველობის შემოღება დასავლეთ კავკასიაში ომის დამთავრებისთვის გადადო. რუსეთის მთავრობა მიხეილ შარვაშიძის როლსაც რეალურად აფასებდა.

რუსეთის ხელისუფლება აფხაზეთში ჯერ კიდევ საკმაოდ შეზღუდული იყო და მხოლოდ ჯარის მიერ დაკავებულ პუნქტებზე ვრცელდებოდა. სამთავროს საშინაო მმართველობა მთავრის ხელში იყო. კავკასიის რუსული ადმინისტრაციისთვის ნათელი იყო, რომ აფხაზეთში რუსეთის ხელისუფლების განმტკიცება დასავლეთ კავკასიაში რუსეთის მფლობელობის დამყარების კვალად მოხდებოდა.

ეს მიხეილ შარვაშიძემაც კარგად იცოდა. რუსეთის ხელისუფლება ფიქრობდა და არცთუ უსაფუძვლოდ, რომ აფხაზეთის მთავარი, რომელიც დიდი პატივისცემითა და გავლენით სარგებლობდა დასავლეთ კავკასიის მთიელ ტომებს - ჯიქებს, უბიხებს, შაფსულებს, აბაძეებს და სხვ. შორის, დამოუკიდებლობისთვის მათ ბრძოლას ფარულად მხარს უჭერდა. მიხეილ შარვაშიძეს გაცნობიერებული ჰქონდა, რომ დასავლეთ კავკასიის დამორჩილების შემდეგ რუსეთი მის ხელისუფლებასაც ბოლოს მოუღებდა.

1860 წლის დამდეგს მეფის რუსეთის სარდლობამ ყურადღება გაამახვილა აფხაზეთის ჩრდილო კავკასიასთან დამაკავშირებელი გზის გაყვანაზე, რასაც არამარტო სამხედრო და ადმინისტრაციული მნიშვნელობა ჰქონდა, ეს იყო მნიშვნელოვანი საშუალება ქვეყნის საბოლოო დაპყრობისათვის. დასავლეთ

კავკასიის დაპყრობის შემდეგ, როდესაც კავკასიელ მთიელთა ნაწილი ბრძოლაში გაწყდა, ხოლო ნაწილი თურქეთში გადასახლდა, ცარიზმმა კავკასიაში თავი მყარად იგრძნო (ხორბალაძე, 2010).

1860 წლის აგვისტოში აფხაზეთში განლაგებული მეფის რუსეთის ჯარების სარდალმა, გენერალმა ი. ყორღანოვმა დამსჯელი ექსპედიცია მოაწყო სოფ. ფსხუში. მასში 3 ათასი აფხაზი მილიციელიც მონაწილეობდა. იმავდროულად, მეფის რუსეთის საბრძოლო ხომალდებმა რეიდი მოაწვეეს ჯიქებისა და უბიხების სანაპიროზე და ისეთი შთაბეჭდილება შექმნეს, თითქოს დესანტის გადასხმას აპირებდნენ.

აღნიშნული ოპერაციის მიზანი იყო დაეშინებინათ ჯიქები და უბიხები და ამით აღეკვეთათ ფსხუელებისადმი მათი დახმარების შესაძლებლობა.

1860 წ. სექტემბერში კავკასიის მეფისნაცვალმა ალექსანდრე ბარიატინსკიმ კავკასიის ომის სწრაფად დამთავრებისათვის ღონისძიებების დასახვის მიზნით ვლადიკავკაზში სამხედრო თათბირი მოიწვია. თათბირზე გადაწყდა, რომ დასავლეთ კავკასიის დასამორჩილებლად შეტევა დაეწყოთ მდ. ლაბისა და მდ. ბელაიას ზემო წელიდან და მთებიდან შავი ზღვისაკენ გამოედევნათ აბაძეები, შაფსუდები, უბიხები.

მათ მიერ სტავროპოლის გუბერნიის სტეპებში გადასახლებაზე უარის თქმის შემთხვევაში ისინი თურქეთში გადაესახლებინათ, ხოლო მათ მიწა-წყალზე რუსები ჩაესახლებინათ, უმთავრესად კაზაკები. ამის გარეშე, როგორც რუსეთის სარდლობა თვლიდა, კავკასიის დაპყრობა არ იქნებოდა სრული და საბოლოო.

უცხო ხალხის დასაპყრობად წარმოებული არც ერთი ომი არ დასჯდომია რუსეთს იმდენი მსხვერპლის ფასად, რამდენიც კავკასიის ომი, მისი ხანგრძლივობა კი (55 წელი!) უპრეცედენტოა საერთოდ კოლონიური ომების ისტორიაში (Авторханов 1991: 48).

დასავლეთ კავკასიაში მეფის რუსეთის ხელისუფლება დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა აფხაზეთის ფაქტორს და მიხეილ შარვაშიძის როლს.

1862 წლის აპრილში ა. ბარიატინსკი სამხედრო მინისტრს დ. მილიუტინს წერდა: „მიხეილ შარვაშიძის გავლენა აფხაზეთში და მეზობელ ტომებზე, როგორც ჩემთვის ცნობილია, ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანია . . . ამიტომ ამ კაცის კეთილად განწყობა ჩვენს მიმართ ძალზედ საჭიროდ მიმაჩნია“ (ჭარაია 1897: 388).

1863 წლის მთელი ზაფხული მიხეილ შარვაშიძემ პიატიგორსკში გაატარა, ხოლო სამთავროს მართვა ძმას – ალექსანდრეს ჩააბარა. ამ პერიოდში სამთავროში უწესრიგობები - მკვლელობა, ყაჩაღობა, ძარცვა გახშირდა, რაც კინალამ აშკარა ფეოდალურ შინაომში გადაიზარდა. 23 აგვისტოს კავკასიის არმიის მთავარი შტაბის უფროსი, გენერალ-ლეიტენანტი ა. კარცოვი მიხეილ შარვაშიძეს, რომელიც მაშინ უკვე რაჭაში იმყოფებოდა, წერდა: ზაფხულში, თქვენს არყოფნაში, აფხაზეთში უწესრიგობები მოხდა და სამწუხაროა, რომ ავადმყოფობის გამო აფხაზეთში ჩასვლა არ შეგიძლიათ.

ხელისუფლება ფიქრობდა, რომ მთავრის ჩასვლა რამდენადმე განმუხტავდა დაძაბულ ვითარებას და უწესრიგობას ბოლოს მოუღებდა. მთავარმა აფხაზეთში დაბრუნება გადაწყვიტა. 8 სექტემბერს იგი ქუთაისიდან გავიდა, მაგრამ ავადმყოფობის გამო იმდენად ნელა მგზავრობდა, რომ ლიხნში მხოლოდ 16 ოქტომბერს ჩავიდა.

მიხეილ შარვაშიძემ გადაწყვიტა სამთავროს მართვა უმტკივნეულოდ გადაეცა უფროსი შვილის, გიორგისთვის, რომელიც მეფისნაცვალთან ადიუტანტად მსახურობდა.

27 ოქტომბერს მან წერილი გაუგზავნა ა. კარცოვს და მისი ავადმყოფობის გამო სამხედრო სამსახურიდან გიორგის გათავისუფლება და აფხაზეთში დაბრუნება სთხოვა, რათა სამთავროს მართვა მისთვის ჩაებარებინა. მიხეილ რომანოვის დავალებით ა. კარცოვმა მთავარს უპასუხა, რომ გიორგისთვის აფხაზეთის მართვის გადაცემის საკითხი იმპერატორის გადასაწყვეტი იყო, რადგან ახალ მთავარს ის ამტკიცებდა. ამასთანავე, ის აღნიშნავდა, რომ გიორგი მრავალი დადებითი თვისების მიუხედავად, ახალგაზრდობისა და გამოუცდელობის გამო, იმჟამად მთავრის მოვალეობის შესრულებას ალბათ ვერ შეძლებდა.

რა თქმა უნდა, გიორგი შარვაშიძის ახალგაზრდობა და გამოუცდელობა არაფერ შუაში იყო. უბრალოდ, მეფის რუსეთმა შესაფერ დროს ელოდა სამთავროს გასაუქმებლად, თორემ თავის დროზე ახალგაზრდა და გამოუცდელი იყო მიხეილ შარვაშიძე, როცა მთავრად დაამტკიცეს, მაგრამ რუსეთის ხელისუფლებას მაშინ პრეტენზია არ ჰქონია. მთავრობას სურდა, მიხეილ შარვაშიძის გარდაცვალების შემთხვევაში სამთავრო უმტკივნეულოდ გაეუქმებინა და უშუალო რუსული მმართველობა შემოედო.

1864 წლის მაისში, თანამედროვე კრასნაია პოლიანას (ადრინდელი კბაადა) მიდამოებში რუსებმა ამოწვეიტეს აჭიფისისა და აიბგას აფხაზური თემების მოსახლეობა და მათი სისხლით მორწყულ მინდორზე მოწყობილი გამარჯვების აღლუმზე საზეიმოდ გამოაცხადეს კავკასიის ომის დასრულება.

როდესაც რუსეთ-კავკასიის ომი დასასრულს მიუახლოვდა, რუსეთის მთავრობამ უშუალოდ შარვაშიძეთა სახლს შეუტია. კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია შარვაშიძეთა ტახტის მოშლისას არც კი მაღავდა თავის მტაცებლურ მიზნებს და სამთავროს გაუქმებას, ყოველგვარი მორიდების გარეშე, მხარის კოლონიზაციას უკავშირებდა (პაპასქირი 2007: 179).

აფხაზეთის კოლონიზაციის გეგმის შემუშავებაში უშუალო მონაწილეობას იღებდა ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორი, თავადი დ. სვიატოპოლკ-მირსკი, რომელიც სრულიად უცერემონიოდ სთავაზობდა ხელისუფლებას რუსული დასახლებების შესაქმნელად საჭირო მიწების გამოთავისუფლებას აფხაზეთა თურქეთში გასახლების გზით.

რუს მოხელეთა მიერ წარმოდგენილი სქემებიდან სრულიად აშკარად ჩანს, თუ რას უმზადებდა იმპერიის ხელისუფლება აფხაზეთს და რისთვის სჭირდებოდა მას შარვაშიძეთა სამთავრო ტახტის გაუქმება. მიხეილ შარვაშიძემ, იგრძნო თავისი მმართველობის დასასრულის მოახლოება და თვითონ შეეცადა დაესწრო მოვლენებისათვის. მან 1863 წლის ოქტომბერში სამთავრო ხელისუფლების გახანგრძლივების მიზნით ტახტზე თავისი ვაჟისა და მემკვიდრის – გიორგი შარვაშიძის დასმა მოინდომა. ამასთან დაკავშირებით მან სათანადო თხოვნით მიმართა კავკასიაში რუსეთის ჯარების მთავარი შტაბის უფროსს, გენერალ-ლეიტენანტ ა. კარცოვს, გაეთავისუფლებინა გიორგი სამხედრო სამსახურიდან, რომელიც მაშინ კავკასიის მეფისნაცვლის, დიდი მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძის ადიუტანტი იყო. მიხეილ შარვაშიძე თავის ამ გადაწყვეტილებას ხსნიდა იმით, რომ ის ავადმყოფობის გამო ვერ ახერხებდა აფხაზეთის მართვას და ამიტომ სურდა ხელისუფლება თავისი ვაჟისთვის გადაეცა (პაპასქირი 2003: 180).

კავკასიის რუსულმა მმართველობამ მთავრის ეს ინიციატივა გამოიყენა როგორც საბაბი და იმპერიის უმაღლესი ხელისუფლების წინაშე საერთოდ სამთავროს გაუქმების საკითხი დააყენა. ამით განაწყენებულმა მთავარმა პროტესტის ნიშნად დემონსტრაციულად უარი თქვა რუსეთის ხელისუფლების მიერ მისთვის მინიჭებულ პატივზე და მოიხსნა გენერალ-ლეიტენანტისა და გენერალ-

ადიუტანტის უფლებამოსილებანი, რითაც ფაქტობრივად, თავისი თავი რუსეთის იურისდიქციიდან გამოიყვანა. მაგრამ ამჯერად იმპერიის ხელისუფლება უკან დახევას არ აპირებდა.

სამეგრელოს სამთავრო სახლსა და მიხეილ შარვაშიძეს შორის სერიოზულ დაპირისპირებას ჰქონდა ადგილი, რაც უპირველეს ყოვლისა, უკავშირდებოდა სამურზაყანოს მფლობელობის საკითხს (Бороздин 1885: 220-223).

1864 წლის 24 ივნისს კავკასიის მეფისნაცვალმა მიხეილ რომანოვმა აფხაზეთის მთავარს ოფიციალური შეტყობინება გაუგზავნა, რომელშიც, შეასხენებდა რა, თუ როგორ ითხოვდა იგი არაერთგზის ნებართვას, დაეტოვებინა სამთავრო ტახტი, აცნობებდა იმპერატორის გადაწყვეტილებას ამ თხოვნის დაკმაყოფილების შესახებ. ხელმწიფე-იმპერატორის ბრძანებით მიხეილ შარვაშიძე და მისი შთამომავლობა სამუდამოდ კარგავდა აფხაზეთის მართვის უფლებას და იქ მყარდებოდა რუსული მმართველობა.

რუსეთის ხელისუფლების ეს გადაწყვეტილება მიხეილ შარვაშიძემ გარეგნულად მშვიდად მიიღო. ერთადერთი, რასაც მოითხოვდა მიხეილ შარვაშიძე, იყო ის, რომ მისთვის ნება დაერთოთ, ეცხოვრა აფხაზეთში. იმ შემთხვევაში, თუ ამის ნებას არ მისცემდნენ, ის ითხოვდა მამულს იმერეთში და ცხოვრების უფლებას ზამთრობით ქუთაისში, ხოლო ზაფხულობით რაჭაში. და თუ ამასეც უარს ეტყოდნენ, მაშინ მთავარი ითხოვდა, მიეცათ მისთვის იერუსალიმში გამგზავრების ნებართვა, სადაც, მისი სიტყვებით, ის სიკვდილს „უფლის საფლავთან“ დაელოდებოდა. „წინააღმდეგ შემთხვევაში, – უთვლიდა მიხეილ შარვაშიძე ხელისუფლებას, – შეგიძლიათ წამათრიოთ აქიდან ძალით, და დაემთელმა ქვეყანამ ნახოს თქვენი უსამართლობა და სისასტიკე“ (პაპასქირი 2003: 182).

ასეთ კრიტიკულ სიტუაციაში მიხეილ შარვაშიძემ წინდაუხედავი ნაბიჯი გადადგა. მან ოსმალეთის მთავრობას თხოვნით მიმართა, გამოეგზავნათ მისთვის გემი, რომლითაც ის კონსტანტინოპოლში ჩავიდოდა. მაგრამ ეს ცნობილი გახდა კავკასიის რუსული ადმინისტრაციისათვის.

1864 წლის 5 ნოემბერს მიხეილ შარვაშიძე დააპატიმრეს და სამხედრო ხომალდით ნოვოროსიისკში ჩაიყვანეს, იქიდან კი სტავროპოლში, ხოლო მოგვიანებით, ვორონეჟში გადაიყვანეს, სადაც გარდაიცვალა კიდევ 1866 წლის 16 აპრილს. მიხეილ შარვაშიძის ნეშტი ჩამოასვენეს სამშობლოში და დიდი პატივით დაასაფლავეს მოქვის ტაძარში (სონდულაშვილი 2007).

ასე დასრულდა ცხოვრება და მოღვაწეობა საქართველოს ერთ-ერთი უკანასკნელი დინასტიის, შარვაშიძეთა ძირძველი საგვარეულოს კოლორიტული წარმომადგენლისა, რომელიც თითქმის 40 წლის მანძილზე განაგებდა აფხაზეთის სამთავროს. და მაინც, როგორი შეფასება შეიძლება მიეცეს მიხეილ შარვაშიძეს, ამ მართლაც არაორდინარულ პიროვნებას.

1864 წლიდან, რუსეთის იმპერიის მიერ აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების შემდეგ ოფიციალურ ადმინისტრაციულ ტერმინოლოგიაში „აფხაზეთი“ ქრება. აფხაზეთის სამთავროს გადაერქვა სახელი და სოხუმის სამხედრო განყოფილება ეწოდა, რომელიც 1868 წელს ბიჭვინთისა და ოჩამჩირის ოლქების შეერთებით გაფართოვდა და დაექვემდებარა ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორს (ჩაჩხიანი 2014: 38).

თანამედროვენი განსხვავებულად აფასებდნენ აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის ქმედებებს. რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლები აღნიშნავდნენ რამის ცალკეულ დამსახურებებს რუსეთის მთავრობის წინაშე, მთლიანობაში მაინც დიდ უნდობლობას ამჟღავნებდნენ და ხანდახან მოღალატედაც კი თვლიდნენ მას. მიხეილ შარვაშიძის ნეგატიური პორტრეტის, განსაკუთრებით ყირიმის ომის პერიოდში, შექმნაში არც თუ უმნიშვნელო წვლილი შეიტანეს დადიანთა სამთავრო სახლმა (უპირველესად ეკატერინე დადიანმა) და თვით შარვაშიძეთა საგვარეულოს ცალკეულმა წარმომადგენლებმა.

თუმცა, ქართული ფეოდალური არისტოკრატის ელიტარულ ნაწილში იყვნენ ისეთებიც, ვინც ყველანაირად ცდილობდა მიხეილ შარვაშიძის გამართლებას. ამ მხრივ, პირველ რიგში, უნდა დავასახელოთ დიდი ქართველი მოღვაწე დიმიტრი ყიფიანი, რომელმაც ყველაფერი გააკეთა მიხეილ შარვაშიძის პოლიტიკური კარიერის გადასარჩენად.

რუსული ისტორიოგრაფია მიხეილ შარვაშიძის მოღვაწეობის შეფასებისას ძირითადად ოფიციალური კონიუნქტურით ხელმძღვანელობდა, რაც დღემდე უცვლელად რჩება (Данилов 1998: 147)

XIX საუკუნის II ნახევარში მეფის რუსეთის იმპერიულმა ხელისუფლებამ საქართველოს ისტორიული მიწების ათვისება-კოლონიზაციისათვის ზრუნვა აქტიურად დაიწყო. ცნობილი რუსი ისტორიკოსი ვ. კლიუჩევსკი (1841-1911 წწ.) კოლონიზაციას „რუსეთის ისტორიის ძირითად ფაქტორად“ მიიჩნევდა (Ключевский 1956: 49).

აფხაზთა მუჰაჯირობა ერთ-ერთი ავადმოსაგონარი ფურცელია საქართველოს ისტორიაში. ბოლო წლებში, ერთგვარი რეზიუმეს სახით გამოვიდა მკვლევარების ანზორ გაბიანის და ქეთევან ჯაყელის პუბლიცისტური წიგნი „ქართულ-აფხაზური დაპირისპირების საიდუმლო“.

რუსეთს, კავკასიაში, და კერძოდ საქართველოში, ერთი მიზანი ჰქონდა – მოსახლეობის მთლიანი გარუსება. ამ ამოცანის შესასრულებლად აუცილებელი იყო ქართული ეროვნული სახელმწიფოს დაქუცმაცება, ერთიანი ეროვნული შეგნების მოშლა. ბუნებრივია, დაქუცმაცებული საქართველოს გარუსება უფრო იოლი იყო. ამ მიზნის განხორციელებას რუსეთი იქ შეუდგა, სადაც ყველაზე სუსტი ადგილი იპოვა. წარსული ისტორიული პირობების გამო ეს სუსტი ადგილი სწორედ აფხაზეთი აღმოჩნდა.

რუსეთზე ადრე ოსმალეთი ცდილობდა საქართველოს გამაჰმადიანებას და ამ გზით მის გათურქებას. საქართველოს სამეფო-სამთავროების სისუსტის გამო XVII-XVIII საუკუნეებში, აფხაზეთში მძლავრად მოიკიდა ფეხი მაჰმადიანობამ. აფხაზეთის მოსახლეობის ერთმა ნაწილმა აღიარა ისლამი, რამაც აფხაზეთი დააშორა სხვა ქართულ პოლიტიკურ ერთეულებს. ეს ბზარი ოსტატურად გამოიყენა რუსეთმა, თანდათანობით გაზარდა და გააღრმავა იგი. ისლამის აღმსარებელ აფხაზთა უდიდესი ნაწილი აფხაზეთიდან თურქეთში გააძევა. დღესდღეობით საისტორიო მეცნიერებაში მუჰაჯირობა შეფასებულია, როგორც რუსეთის ცარიზმის კოლონიალური პოლიტიკის და თურქეთის პროვოკაციული აქციების შედეგი, რომლებსაც მხარს უჭერდა აფხაზი ფეოდალების ნაწილი (Дзидзария 1975).

1864 წელს, აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების შემდეგ, მეფის რუსეთმა ვრცელი ტერიტორია მიიღო საკოლონიზაციოდ და აფხაზეთის კოლონიზაციის განხორციელებას ენერგიულად შეუდგა.

სამთავრო ხელისუფლების გაუქმების შემდეგ აფხაზეთს სოხუმის სამხედრო განყოფილება ეწოდა, რომელიც დაიყო ბზიფის, სოხუმისა და აბუჯას „ოკრუგებად“, რომელშიც ამასთანავე შევიდა წებელდისა და სამურზაყანოს საბოქაულოები. სოხუმის განყოფილების (აფხაზეთის) უფროსად დაინიშნა აფხაზეთის ჯარების უფროსი, გენერალი პ. შატილოვი.

მეფის რუსეთის ხელმძღვანელობა თავიდანვე შეუდგა აფხაზეთში „სახელმწიფოებრივი წესრიგის“ დამყარებას, რაც გულისხმობდა კოლონიზატორული პოლიტიკის წარმართვის უზრუნველყოფას.

რუსეთის იმპერიის ხელმძღვანელობამ დაიწყო მოსამზადებელი ქმედებები ურჩ მთიელთა, მათ შორის აფხაზთა მშობლიური მიწა-წყლიდან ორგანიზებულად გადასახლებლად. 1864 წლის გაზაფხულზე შედგენილ იქნა მხარის (აფხაზეთის) კოლონიზაციის სპეციალური გეგმა, რომლის შემუშავებაში მონაწილეობა მიიღეს მეფისნაცვალმა, დიდმა მთავარმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ და ქ. ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორმა, თავადმა დ. სვიატოპოლკ-მირსკიმ.

1864 წლის სექტემბერში შეიქმნა სპეციალური კომისია „აფხაზეთის მმართველობის დებულების“ შესამუშავებლად, ხოლო მომდევნო წელს გენერალ პონსეს მეთაურობით აფხაზეთში გაიგზავნა სპეციალური კომისია, რომელსაც დაევადა თავად მიხეილ შარვაშიძის მამულების აღწერა და აფხაზეთის საერთო-ეკონომიკური მდგომარეობის გარკვევა საგლეხო რეფორმის გატარების წინ.

მეფის რუსეთმა მოახდინა ყოფილი მთავრისა და სამთავრო სახლის წევრთა ვრცელი სამფლობელოების კონფისკაცია. აფხაზეთში მრავალი „თავისუფალი მიწა“ გაჩნდა. ამ პერიოდში მეფის რუსეთმა აფხაზეთში დაახლოებით 35-ზე მეტი სოფელი დააარსა, რაც სავსებით საკმარისი უნდა ყოფილიყო მათ მიერ ამ რეგიონის სრული კოლონიზაციისათვის. რუს ჩინოვნიკებს სურდათ, რომ აფხაზეთი საკუთარ სამშობლოდ ექციათ.

ამრიგად, კავკასიის სარდლობის გეგმით, დასავლეთ კავკასიის მთიელები უნდა აეყარათ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილებიდან და იქ ეთნიკური რუსები ჩაესახლებინათ. XIX საუკუნის 60-70-იანი წლებიდან კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია შეუდგა აფხაზეთში რუსული მოქალაქეობის დამკვიდრებას. ამ მიზნის მისაღწევ მთავარ საშუალებად, ხელისუფლება მხარეში ეთნიკური რუსების მასობრივ ჩასახლებას მიიჩნევდა (სილაგაძე, გურული 2001: 325).

აფხაზეთის უკანასკნელი მთავრის მოქვის ტაძარში დაკრძალვის დღეს გაჩნდა აზრი, რომ აფხაზებს სამაგიერო გადაეხადათ რუსეთისთვის. აფხაზეთის საზოგადოება მოელაპარაკა გიორგი შარვაშიძეს - მიხეილ შერვაშიძის შვილს და მოუწოდა, სათავეში ჩადგომოდა ანტირუსულ მოძრაობას.

1865 წლის 15 იანვარს მიხეილ რომანოვმა დ. მილიუტინს შესთავაზა, რომ, რადგან მიხეილ შარვაშიძის ჯანმრთელობის მდგომარეობა სუსტი იყო და ჩრდილოეთის კლიმატს ვერ გადაიტანდა, მის საცხოვრებლად განსაზღვრულიყო ხარკოვი, ვორონეჟი ან სამხრეთ რუსეთის რომელიმე სხვა ქალაქი. ამასთან, იგი შეეხო მიხეილ შარვაშიძის თურქეთთან კავშირის საკითხს, რაც შეუფერებლად

მიიჩნდა მისი წოდებისთვის, და წინადადება წამოაყენა ჩამოერთმიათ მისთვის იმპერატორის გენერალ-ადიუტანტის წოდება; აგრეთვე, აღძრა შუამდგომლობა მისთვის ჯამაგირის დანიშვნის თაობაზე.

მეფისნაცვლის აზრით, ყოფილი მთავარი არ უნდა შეეზღუდათ ოჯახის წევრებისა და თანმხლებ პირთა შერჩევაში, რომელთაც ის თან წაიყვანდა; მითუმეტეს, როდესაც მას შესაბამისი ანაზღაურება დაენიშნებოდა, თანმხლებ პირებზე ხარჯები უკვე არა ხაზინის, არამედ მისი პირადი საქმე იქნებოდა. სულ მალე, 2 თებერვალს დ. მილიუტინმა მიხეილ რომანოვს აცნობა, რომ იმპერატორის ბრძანებით მიხეილ შარვაშიძის საცხოვრებლად ქ. ვორონეჟი განისაზღვრა. ვორონეჟის გუბერნატორს უნდა დაკისრებოდა თვალყურის დევნება მის გაუსვლელობასა და შემდგომ ქცევაზე; მიხეილ შარვაშიძეს და მისი ოჯახის წევრებს შესაბამისი ჯამაგირი ენიშნებოდათ.

სტავროპოლის ცივმა კლიმატმა მიხეილ შარვაშიძის ჯანმრთელობაზე უარყოფითად იმოქმედა. იგი უფრო ცუდად გახდა და დამოუკიდებლად ოთახში გადაადგილებაც არ შეეძლო.

7 მარტს მან წერილი გაუგზავნა კავკასიის მეფისნაცვალს და თავისი უკიდურესად მძიმე მდგომარეობა აუწყა. ის იმპერატორთან შუამდგომლობას ითხოვდა, რათა ნება დაერთოთ სამკურნალოდ გერმანიაში ან საფრანგეთში წასულიყო, ხოლო დაბრუნებულისთვის საცხოვრებლად განესაზღვრათ კავკასიის მხარე, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, ვლადიკავკაზი ან პიატიგორსკი, სადაც კლიმატი უფრო ასატანი იქნებოდა როგორც მისთვის, ისე მისი შვილებისთვის, რომლებთანაც სურდა დარჩენილი დღეები გაეტარებინა. ყოფილი მთავარი მეფისნაცვალს სთხოვდა გაეთვალისწინებინა 60 წლის მოხუცის თხოვნა, მისი 42 წლის არცთუ უსარგებლო სამსახური და დიდი ხნის ავადმყოფობა.

მაგრამ მეფისნაცვალი ნაწყენი იყო თურქეთთან მისი ურთიერთობის გამო, და როგორც ა. კარცოვმა ყოფილ მთავარს აუწყა, დიდი მთავარი საზღვარგარეთ მისი გაშვების წინააღმდეგი იყო, მითუმეტეს, რომ უკვე იმპერატორის ბრძანებით მის საცხოვრებლად ვორონეჟი განისაზღვრა. ამის შემდეგ მას შუამდგომლობის თხოვნით ვორონეჟის გუბერნატორისთვის უნდა მიემართა.

მიხეილ შარვაშიძე ჯერ კიდევ არ ჰკარგავდა აფხაზეთში დაბრუნების იმედს, მაგრამ ამაოდ. 1865 წლის 25 მაისს სტავროპოლიდან გავიდა კოლონა, რომელსაც

აფხაზეთის ყოფილი მთავარი ვორონეჟში უნდა ჩაეყვანა ნოვოროსიისკიდან როსტოვამდე გზად მიხეილ შარვაშიძე ცუდად გახდა.

23 ივლისს მან როსტოვიდან დეკემბით აუწყა დ. მილიუტინს თავისი მძიმე მდგომარეობა და იმპერატორთან შუამდგომლობა სთხოვა. ყოფილი მთავარი ითხოვდა სამხრეთ რუსეთის რომელიმე ქალაქში - როსტოვში, ტაგანროგში, ოდესაში ან ნოვოჩერკასკში დაეტოვებინათ, რადგან ცენტრალური რუსეთის მკაცრი კლიმატი მასზე და მის სამ არასრულწლოვან შვილზე ცუდად იმოქმედებდა. მიხეილ შარვაშიძე დარწმუნებული იყო, რომ მთავრობისთვის არანაირი მნიშვნელობა არ ჰქონდა სად იცხოვრებდა ის, ვორონეჟში თუ სამხრეთ რუსეთის რომელიმე ამ ქალაქში, ამიტომ ჩათვალა, რომ მის თხოვნას დააკმაყოფილებდნენ და როსტოვში ჩამოაყვანინა ბავშვები - არზაყანი (მიხეილი) და ნინო, ელოდა უმცროს ასულსაც – ბარბარეს. 25 ივლისს დ. მილიუტინმა მიხეილ შარვაშიძეს აცნობა, რომ მისი თხოვნა გააცნო ალექსანდრე II-ს, მაგრამ ამ უკანასკნელმა განკარგულების უსიტყვოდ შესრულება ბრძანა. ამდენად, ყოფილ მთავარს უკანასკნელი იმედიც გადაეწურა.

1865 წლის 29 ივლისს როსტოვიდან გავიდა კოლონა, რომელმაც მიხეილ შარვაშიძე 17 აგვისტოს ვორონეჟში ჩაიყვანა. მიიწურა ზაფხული, გაიღია სექტემბერ-ოქტომბრის შედარებით თბილი დღეები და ნოემბრიდან უკვე საკმაოდ აცივდა. შესაბამისად, მიხეილ შარვაშიძის მდგომარეობაც დამძიმდა.

ბავშვები ვერ იტანდნენ რუსეთის მკაცრ კლიმატს და 30 გრადუსიან ყინვაში მუდმივად ავადმყოფობდნენ, რის გამოც მოხუცი, ავადმყოფი მთავრის ტანჯვა კიდევ უფრო იზრდებოდა. 23 დეკემბერს მიხეილ შარვაშიძემ წერილი გაუგზავნა მეფისნაცვალს, აუწყა მისი და შვილების მძიმე მდგომარეობა, და სთხოვა უფროსი შვილის გიორგის შვებულებით დათხოვნა სამსახურიდან ერთი წლით, რათა მამასთან ჩასულიყო; მოხუცს სასიამოვნოდ დარჩებოდა, რომ გიორგი სიკვდილის წინ მის გვერდით იყო.

1866 წლის ივლის-აგვისტოში მოხდა აფხაზთა აჯანყება რუსეთის წინააღმდეგ და აჯანყებულებმა მთავრად გიორგი შერვაშიძე გამოაცხადეს. რუსეთმა აჯანყება სასტიკად ჩაახშო.

აჯანყება დაიწყო 1866 წლის 26 ივლისს სოფ. ლიხნში და მალე თითქმის მთელი აფხაზეთი მოიცვა, რითაც საგრძნობლად შეაშფოთა კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია (Дзидзария 1955).

აჯანყების ხელმძღვანელების ნაწილი ჩამოახრჩვეს, ნაწილი გადაასახლეს, აფხაზთა მთავრის შთამომავლებს კი აფხაზეთში ჩასვლაც აუკრძალეს. სწორედ ამ აჯანყებას მოჰყვა აფხაზთა ოსმალეთის იმპერიაში გადასახლების პირველი ტალღა – ე. წ. მუჰაჯირობა.

1867 წლის 13 თებერვალს მეფისნაცვალმა მიხეილ რომანოვი ალექსანდრე II-ს წერდა, რომ კავკასიის ადმინისტრაციამ გადაწყვიტა ძალით არ განდევნოს აფხაზები თურქეთში, მაგრამ ყოველმხრივ შეუწყოს ხელი მათ გადასახლებას. ამასთან, ხელისუფლებას გადაწყვეტილი ჰქონდა პირველ რიგში გაესახლებინა წებელდა-დალის მუსლიმანი მოსახლეობა ამ მხარის სტრატეგიული მნიშვნელობის გამო. ხელისუფლება ითვალისწინებდა, რომ ამ თემების მოსახლეობა ცხოვრობდა მთის ძნელად მისადგომ ადგილებში და კავკასიონის ქედის უღელტეხილებით კავშირი ჰქონდა ყარაჩაელებთან და ყაბარდოელებთან. ამასთან, ხელისუფლება მათ რეფორმის წინააღმდეგ გამოსვლაშიც სდებდა ბრალს და მისი სურვილი იყო პირველ რიგში იმ ხალხის გადასახლება, რომელიც მეტნაკლებად დაკავშირებული იყო აჯანყებასთან.

1867 წლის აპრილ-ივნისში, რუსეთის ხელისუფლების მიერ განხორციელდა აფხაზთა იძულებითი აყრა და გადასახლება აფხაზეთიდან. მხოლოდ კოდორის ხეობიდან 15 000 აფხაზი გაასახლეს და საბოლოოდ ეს ხეობა აფხაზებისგან მთლიანად დაიცალა. აფხაზთა გადასახლება ძირითადად ძალდატანებით ხასიათს ატარებდა (პაპასქირი 2007: 48).

აფხაზთა თურქეთში გადასახლება რამდენიმე ეტაპად მოხდა. როგორც ირკვევა, აფხაზთა პირველი მასობრივი გადასახლება თურქეთში 1867 წელს მოხდა. მაშინ სამშობლო დაახლ. 20 ათასმა აფხაზმა დატოვა. აფხაზთა მასობრივი გადასახლების მეორე ტალღა 1877 წელს იყო, როცა თურქეთში დაახლ. 30 ათასი აფხაზი გადასახლდა (გასვიანი: 1998).

რუსეთის მიერ კავკასიის ავტოქტონური მოსახლეობის განდევნის და რუსული კოლონიზაციის პროცესი აქტიურად დაიწყო XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან. მიუხედავად იმისა, რომ „კავკასიური ომების დამთავრება ზარ-ზეიმით გამოცხადდა, ფაქტობრივად, ფარულად, მეტი სიძლიერით გრძელდებოდა და სამხედრო დევნაშიც გადადიოდა.

საშინელი იყო თავად გასახლების პროცესი. ხალხმა ძალადობას აჯანყებით უპასუხა, რომელიც რუსთა ჯარებმა ჩაახშვეს. თუმცა თურქთა დესანტის შიშით

უკან დაიხიეს და მიტოვებული სოფლების მოსახლეობას ახლა თურქები შეესივნენ. მერე ისევ რუსები დაბრუნდნენ.

ოსმალები წასვლისას აწიოკებდნენ მოსახლეობას, წვაენდნენ სახლებს, ხელფეხშებოროკილ ხალხს გემებზე მიერეკებოდნენ. ვინც ოდნავ წინააღმდეგობას გაუწევდა, კლავდნენ და უპატრონოდ ნაპირზე აგდებდნენ. რუსებიც და თურქებიც ლიკვიდაციის გზით თავიდან იცილებდნენ „უსარგებლო ტვირთს“, მათ შორის ბავშვებს და ქალებს, რომლებიც ჰარამხანისთვის არ გამოდგებოდნენ.

რუსი ისტორიკოსები და ე. წ. რუსეთის დემოკრატიული საზოგადოებაც კავკასიელ მთიელებს, მათ შორის აფხაზებსაც „შინაურ მტრებს“ ეძახდა, იწონებდა მათ გადასახლებას და მეფის რუსეთის ინტერესებისათვის მიზანშეწონილად მიაჩნდა შავიზღვისპირეთის, ყუბანისა და თერგის განთავისუფლებულ მიწებზე რუსების დასახლება. გადასახლებულები მოღალატეებად გამოცხადდნენ და სამშობლოში დაბრუნება აეკრძალათ. მზადდებოდა გეგმა დარჩენილთა გასაძევებლადაც. ტერმინი „აფხაზეთი“ ხმარებიდან ამოიღეს და რეგიონს „სოხუმის ოლქი“ უწოდეს. აქ დარჩენილ აფხაზებს კი „დროებით მცხოვრების“ სტატუსი მისცეს.

გადასახლებულები მაინც ცდილობდნენ უკან დაბრუნებას. მით უფრო, რომ ოსმალეთში მათ სრულებითაც არ შეხვდნენ ისე, როგორც ჰპირდებოდნენ. პირიქით, უფრო დიდ გაჭირვებაში ჩავარდნენ. მასობრივად ტოვებდნენ ჩასახლების ადგილებს და სხვაგან, უპირველესად კი საქართველოსკენ მოეშურებოდნენ. რუსეთის ხელისუფლება კვლავ დევნიდა მათ.

მხოლოდ ერთეული ოჯახები ახერხებდნენ ნაპირზე გადმოსვლას და თავის შეფარებას. ასე მოხვდა აფხაზ მუჰაჯირთა ნაწილი ბათუმის სანაპიროზე. ისინი დღევანდელი მოსწავლე-ახალგაზრდობის პარკის (6 მაისის სახ. პარკი) ტერიტორიაზე დასახლდნენ დროებით და ბათუმის გენერალ-გუბერნატორს აფხაზეთში გაშვებას თხოვდნენ.

მუჰაჯირებად ქცეულ აფხაზებს და კავკასიის სხვა მთიელებს ასე დაატარებდნენ წინ და უკან რუსეთის და ოსმალეთის ხელისუფალნი. ნაპირთან მომდგარ ლტოლვილებს თოფ-ზარბაზნების სროლით აბრუნებდნენ უკან. ცნობილია, რომ ბათუმის გენერალ-გუბერნატორმა სმეკალოვმა ნაპირთან არ მოუშვა თურქეთიდან ლტოლვილი მუჰაჯირი აფხაზებით დატვირთული გემები.

ისინი რამდენიმე კვირა მშვიერ-მწყურვალნი ხეტიალობდნენ ზღვაზე და რა თქმა უნდა, ბევრი დაიღუპა და ზღვაში ჰპოვა საუკუნო განსასვენებელი.

1867 წ. აგვისტო-სექტემბერში სოხუმის ოლქის უფროსმა, გენერალ-მაიორმა ვ. გეიმახმა შემოიარა მისდამი რწმუნებული მხარე. 26-28 სექტემბერს ის იყო წებელსა და დაღში. მხარე თითქმის მთლიანად იყო „გაწმენდილი“ ადგილობრივი მოსახლეობისაგან. ვ. გეიმახმა ნება დართო მიხეილ მარშანს 17 ოჯახთან ერთად, რომლებმაც კოდორის ადიდების გამო ვერ მოახერხეს ოსმალეთში წასვლა, აქ გაზაფხულამდე დარჩენილიყვნენ (Анчабадзе 1976: 96).

მუჰაჯირობაში ქართველებს რომ ბრალი არ მიუძღვით, იქიდანაც ჩანს, რომ ამ პერიოდში, აფხაზებთან ერთად, რუსეთის მთავრობამ უამრავი ქართველიც გადაასახლა. ეს დადასტურებულია ისტორიული წყაროებითაც. არსებობს გადასახლებულთა სიები, სადაც უამრავ ქართულ გვარს ნახავთ. ამ სიაში ასევე არიან გააფხაზებული ქართველებიც.

ქართველი მოღვაწეები ერთმნიშვნელოვნად ადანაშაულებდნენ რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებას აფხაზი ხალხის თავზე დატრიალებულ ამ უდიდეს ტრაგედიაში. ილია ჭავჭავაძის თქმით, ხალხი ამგვარ ნაბიჯს დგამს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას აყენებენ გამოუვალ მდგომარეობაში და ფაქტობრივად ერთადერთ არჩევანს უტოვებენ: ან სიკვდილი საკუთარ ქვეყანაში, ან კიდევ სიცოცხლე უცხოეთში (პაპასქირი 2003: 204).

აფხაზეთის სამთავროს გაუქმებისა და აფხაზთა 1867 წლის მუჰაჯირობის შემდეგ ცარიზმმა ვრცელი ტერიტორია მიიღო საკოლონიზაციოდ.

აფხაზეთის კოლონიზაცია რუსეთის სახელმწიფოს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტერესებში შედიოდა. ამიტომ ცარიზმი ამ ამოცანის რეალიზაციისათვის ზრუნვას ენერგიულად შეუდგა. მაგრამ ამ პერიოდში რუსეთის ხელისუფლების საფიქრალს წარმოადგენდა არა მარტო აფხაზეთის, არამედ შავი ზღვის მთელი ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროს კოლონიზაცია. კავკასიის ომის დამთავრების შემდეგ (1864 წ. მაისი) რამდენიმე წლის განმავლობაში ეს მხარე სრულიად დაცარიელებული იყო (Верещагин 1874: 66).

XIX საუკუნის 60-70-იან წლებში აფხაზთა ერთმა ნაწილმა აფხაზეთში რუსული მმართველობის დამყარების წინააღმდეგ პროტესტის ნიშნად დატოვა მშობლიური მხარე და ოსმალეთში გადაიხვეწა, მათი საცხოვრებელი ადგილები

მართლაც დაიკავეს სხვა ერების წარმომადგენლებმა: რუსებმა, სომხებმა, ბერძნებმა და, რასაკვირველია, ქართველებმა (განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოს რაიონებიდან).

ამასთან, ცნობილია ისიც, რომ კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია ყოველნაირად ცდილობდა, არ დაეშვა ქართველთა მასობრივი დასახლება აფხაზეთში და ხელი შეეშალა მხარის ქართულ ეთნო-კულტურულ სივრცეში მოქცევისათვის. ხელისუფლებამ ვრცელი მიწა-წყალი უბოძა რუს ჩინოვნიკებს – სამხედრო და სამოქალაქო პირებს, მაგრამ მათთვის შეუძლებელი აღმოჩნდა სამსახურის პარალელურად მეურნეობის გაძღოლა, მიწების იჯარით გადაცემის შესაძლებლობაც არ ჰქონდათ, რადგან მსურველები არ ჩანდნენ. ამის გამო მიწების დიდი ნაწილი გამოუყენებელი იყო (Олонецкий 1934: 78). 1872 წლიდან აფხაზეთში განხორციელდა ე. წ. „საკურორტო კოლონიზაცია“. ერთიდან სამ დესეტინამდე მიწა, ე. წ. „სანიტარული ნაკვეთები“ ქ. სოხუმსა და მის შემოგარენში შეღავათიანი პირობებით ეძლეოდათ რუს ჩინოვნიკებს და ოფიცრებს.

რუსეთის ხელისუფლება დიდი მონდომებით ახორციელებდა აფხაზეთის მხოლოდ რუსებით კოლონიზაციის პოლიტიკას. რუსებს აძლევდნენ მიწის დიდ „ნაღებებს“ – ჩვენს მიერ არაერთხელ ნახსენები აფხაზი ისტორიკოსის ს. ლაკობას მონაცემებით კომლზე 5-დან 30 დესეტინამდე.

1877 წლის აპრილში რუსეთ-თურქეთის ახალი ომი დაიწყო, რომლის ასპარეზი კავკასიაც გახდა. ომის დასაწყისიდანვე მეტად რთული ვითარება შეიქმნა აფხაზეთში. მეფის რუსეთის კოლონიური რეჟიმით გამოწვეულმა უკმაყოფილებამ ამ დროისათვის კულმინაციას მიაღწია და აჯანყებამ იფეთქა (ჯალაღანია 2007: 55).

ასეთ რთულ და დაძაბულ ვითარებაში 1877 წლის 29 აპრილს გუდაუთასთან თურქეთის დესანტი გადმოსხდა, რომელიც ძირითადად აფხაზი მუჰაჯირებისაგან შედგებოდა. აპრილ-მაისში თურქებმა თითქმის მთელი აფხაზეთი დაიკავეს. იმავედროულად, აჯანყებული აფხაზები თურქთა დესანტს შეუერთდნენ.

ისტორიოგრაფიაში საკმაოდ ამომწურავადაა გაშუქებული აფხაზთა 1877 წლის აჯანყების პერიპეტეები. XIX საუკუნის რუსი ისტორიკოსები მთლიანად მოქცეულნი იყვნენ ოფიციალური კონიუნქტურის გაგლეჩის ქვეშ და 1877 წლის აჯანყებას განიხილავდნენ როგორც აფხაზთა მორიგ დალატს იმპერიის წინაშე. სრულიად განსხვავებულ შეფასებას აძლევდნენ აფხაზთა ამბოხს XIX საუკუნის II

ნახევრის ქართული ინტელიგენციის თვალსაჩინო წარმომადგენლები, რომლებიც აფხაზეთში დატრიალებულ ტრაგედიაში ცალსახად რუსეთის ხელისუფლებას ადანაშაულებდნენ. ყველაზე გამოკვეთილად ეს ტენდენცია შეიმჩნევა ცნობილი ქართველი მწერლისა და პუბლიცისტის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერის გიორგი წერეთლის მიერ გაზეთ „Голос“-ში (15 აგვისტო, 1877 წელი) გამოქვეყნებულ სტატიაში. მისი მტკიცებით, აფხაზებს არ შეეძლოთ არ აჯანყებულიყვნენ, ვინაიდან მათ წაართვეს საუკეთესო მიწები (Дзидзария 1982: 134).

1877 წლის ივლისიდან, როდესაც რუსეთის სარდლობამ გაატარა დამატებითი ღონისძიებები „აფხაზეთის ფრონტის“ გასამაგრებლად, ძალთა თანაფარდობა ძირეულად შეიცვალა. რუსეთის ნაწილების მთავარ დამრტყმელ ძალად იქცა ე.წ. „ენგურის რაზმი“, რომელსაც გენერალ-მაიორი ალხაზოვი (იაკობ ქაიხოსროს ძე ალხაზიშვილი) სარდლობდა.

აღნიშნულმა რაზმმა აჯანყებულებს სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან შეუტია. სოჭის მხრიდან აფხაზეთში შემოვიდა პოლკოვნიკ შელკოვნიკოვის შენაერთი, მარუხის უღელტეხილიდან კი გენერალ-მაიორ ბაბიჩის რაზმი.

1877 წლის 10 აგვისტოს რუსებმა აიღეს ლიხნი და გუდაუთა, 20 აგვისტოს კი გენ. ალხაზოვმა სოხუმი დაიკავა.

თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში აფხაზეთა 1877 წლის აჯანყება ასევე მიხნეულია „რუსეთის წინააღმდეგ აფხაზი ხალხის განმათავისუფლებელი ბრძოლად“ (Мегрелидзе 1972: 159).

1877 წლის აჯანყება იყო აფხაზეთა ფართომასშტაბიანი გამოსვლა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ და ბუნებრივია, ის არ შეიძლებოდა დარჩენილიყო დაუსჯელი. რუსეთის ხელისუფლება შეუდგა აჯანყების მონაწილეთა გასახლებას იმპერიის სხვადასხვა რეგიონებში. მაგრამ დაპატიმრებები არ იყო რუსული ადმინისტრაციის თვითმიზანი. ხელისუფლება უდავოდ აქცენტს აკეთებდა იმაზე, რომ აჯანყების ხელმძღვანელებს ნებაყოფლობით დაეტოვებინა აფხაზეთი.

ამრიგად, 1877 წლის აჯანყება მრავალტანჯული აფხაზი ხალხის მორიგ დიდ ტრაგედიად იქცა. ამის შედეგად აფხაზური მოსახლეობის თითქმის ნახევარზე მეტმა დატოვა მშობლიური კუთხე და უცხოეთში გადაიხვეწა.

მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზი ხალხის ამ უდიდეს ტრაგედიაში გარკვეული წვლილი ნამდვილად „აფხაზთა წინააღმდეგობის“ მაშინდელ ლიდერებსაც მიუძღვით, სრულიად უდავოა, რომ მისი მთავარი ავტორი და შემოქმედი მაინც რუსეთის იმპერიის ხელისუფლება იყო.

1877 წლის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ რუსეთის ხელისუფლება ნაკლებად ცდილობდა გამოეჩინა მზრუნველობა აფხაზ ხალხზე და ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ ამჯერად საბოლოოდ მოეცილებინა თავიდან ურჩი აფხაზობა.

1878 წლის გაზაფხულიდან ხელისუფლება აფხაზეთის კოლონიზაციისათვის პრაქტიკული ღონისძიებების განხორციელებას შეუდგა. 1878 წლის 1 მაისს ბიჭვინთის ოლქის მმართველობამ გამოაქვეყნა განცხადება სოფ. ანუხვის ევნახებისა და ხეხილის ბაღების ერთი წლის ვადით იჯარით გაცემის შესახებ. ბიჭვინთის ოლქში სამი ნაკვეთი გამოიყო რუსი კოლონისტებისათვის სამუდამო მფლობელობაში გადასაცემად.

აფხაზეთის რუსიფიკაციის გზაზე მმართველ ხელისუფლებას ხელს მხოლოდ მკვიდრი ქართული მოსახლეობა უშლიდა. ეს იყო დრო, როდესაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აღმავლობის ფონზე ქართველთა საერთო ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესი გადამწყვეტ ფაზაში შედიოდა, რაც მნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის იმპერიის ინტერესებს.

1877-1878 წლების ომის შემდეგ რუსეთის იმპერიის ხელისუფლება შეუდგა მუჰაჯირობაში წასულ აფხაზთა მიწებზე რუსი კოლონისტების ჩასახლებას. ეს იყო იმპერიის დიდი გეგმის ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებდა მხარეში ე. წ. „რუსული მოქალაქეობის“ დამკვიდრებას (სილაგაძე, გურული 2001: 309).

კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია ყოველნაირად ცდილობდა არ დაეშვა ქართული კუთხეების ერთიან ეროვნულ ორგანიზმად ჩამოყალიბება. ამიტომაც მეფის რუსეთის შეუდგა ცნობილი იმპერიული ფორმულის „დაყავი და იბატონეს“-ს საქართველოში განხორციელებას.

აღნიშნული მიმართულებით აქტიური პროპაგანდა ჩატარდა მეგრელთა „ეროვნული“ თვითშეგნების გამოსაღვიძებლად. მეგრულ მოსახლეობას უნერგავდნენ აზრს, რომ თითქოს ისინი ქართველები არ არიან. სწორედ ამ მიზანმიმართული პოლიტიკის ნაწილი იყო ე.წ. „სამურზაყანოელთა“ გამოცხადება არაქართველებად და მათი აფხაზი ეთნოსისადმი მიკუთვნების მცდელობა.

ყველა საფუძველი გაგვანია ვამტკიცოთ, რომ როგორც ეთნო-კულტურულად, ისე პოლიტიკური განწყობილების თვალსაზრისით, სამურზაყანო დანარჩენი აფხაზეთისაგან სრულიად გამორჩეული მხარე იყო (Лакота 1990: 8).

1879 წელს ბიჭვინთის ოლქში რუსი გლეხების 137 ოჯახი ჩაასახლეს, მაგრამ უკვე 1881 წელს მათგან მხოლოდ 99 ოჯახი იყო დარჩენილი. აქ ვერც გერმანელი კოლონისტები დამკვიდრდნენ. 24 გერმანელი კოლონისტის ოჯახიდან 1883 წლისთვის აფხაზეთში მხოლოდ 3 ოჯახი იყო დარჩენილი (ჭუმბურიძე 2010: 58).

ამდენად, 60-70-იან წლებში კოლონიზაციის წარმატებები აფხაზეთში უმნიშვნელო იყო. მიუხედავად ცარიზმის დიდი მონდომებისა, აფხაზეთის კოლონიზაცია გაჭიანურდა. რუსები ვერ ეგუებოდნენ აფხაზეთის ბუნებრივ პირობებს (ნოტიო ჰავა, ტყიანი და მთიანი ქვეყანა, ჭაობიანი სანაპირო ზოლი), პური არ მოდიოდა, მარცვლეული კულტურებიდან მოდიოდა სიმინდი, რასაც რუსები მიუხეველნი იყვნენ. სანაპირო ზოლში ციებიანი ჰავა მუსრს ავლებდა კოლონისტებს; წებელდისა და დალის მაღალმთიანი პირობები შეუხვეველი იყო რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან გადმოსახლებული გლეხებისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთის მიწები რუს ჩინოვნიკებს დაურიგეს, ქვეყანა კვლავ დაუსახლებელი იყო, მიწები კი უპატრონოდ მიგდებული. წებელდაში მიწებს 24, ხოლო დალში 23 მემამულე ფლობდა. ისინი რამდენიმე წელიწადში ერთხელ თუ აკითხავდნენ თავიანთ მამულებს (Рыбинский 2004: 10).

ამდენად, წებელდა და დალი შეიძლებოდა გამხდარიყო აყვავებული მხარე – შესანიშნავი ვენახებითა და ხეხილის ბაღებით, სამთამაღრო წარმოებით, ოღონდ ამისათვის საჭირო იყო კიდევ ერთი და მთავარი პირობა – გზების გაყვანა. წებელდისა და დალის მაღალმთიან პირობებთან შეხვევა რთული იყო მეფის რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან გადმოსახლებული გლეხებისთვის.

ნ. დიაჩკოვ-ტარასოვის აზრით, მხარის ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობების გათვალისწინებით, აქ უნდა განევითარებინათ მებაღეობა, მეხილეობა, მეღვინეობა, მეფუტკრეობა, მესაქონლეობა; რადგან პურის მოყვანა აქ არ იქნებოდა მიზანშეწონილი, უნდა გაეშენებინათ სიმინდი (Дьячков-Тарасов 1868).

მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთის მიწები რუს ჩინოვნიკებს დაურიგეს, აფხაზეთის ტერიტორია კვლავ დაუსახლებელი იყო, მიწები კი უპატრონოდ მიგდებული. დალში, სადაც 1867 წლის მუჰაჯირობამდე 5 ათასამდე მცხოვრები

იყო, XIX საუკუნის მიწურულსაც კი არავინ ცხოვრობდა. ქართველი მოღვაწე პეტრე ჭარაია დალის ხეობის შესახებ გულისტკივილით წერდა: „დიდი ხანი არ არის მას აქეთ, რაც დალი გაჭედილი იყო აფხაზებით. ძველად იქაურ მცხოვრებთა ვაჟკაცობით განთქმული ქვეყანა დღეს გავერანებულია ისე, რომ შიგ არავინ ცხოვრობს” (ხორავა 2011: 268).

რუსეთ-თურქეთის ომის (1877-1878 წ.წ.) შემდეგ, იმპერატორის 1880 წლის 31 მაისის რესკრიპტით აფხაზები „დამნაშავე მოსახლეობად“ გამოაცხადეს. მათ აეკრძალათ ქ. სოსუმიდან 20 კმ-ზე და სანაპირო ზოლში – მდ. კოდორსა და მდ. ფსირცხას შორის დასახლება.

აფხაზთა მუჰაჯირობის შემდეგ, როდესაც აფხაზეთის დიდი ნაწილი გაუკაცურდა და გავერანდა, ხოლო რუსები და უცხოელები ხალისით სულაც არ მოდიოდნენ აქ დასახლებლად, დასავლეთ საქართველოდან – იმერეთიდან და სამეგრელოდან მიწის სიმცირითა და სიმწირით შევიწროებული გლეხობა გადმოდინდა და მკვიდრდებოდა აფხაზეთში, აშრობდა ჭაობებს, კაფავდა ბუჩქნარებს და მეურნეობას მისდევდა.

მას შემდეგ, რაც კლიმატური პირობებისა თუ სხვა მიზეზების გამო აფხაზეთის კოლონიზაცია გაჭიანურდა, ხოლო XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ქართულმა ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ იმპერიისათვის საშიში გაქანება და მიმართულება მიიღო, ცარიზმი პოზიციების განმტკიცებას აფხაზეთში სხვა გზებით შეეცადა. ხელისუფლების პოლიტიკა აფხაზების მიმართ, დაახლ. 80-90-იანი წლებიდან შედარებით ლმობიერი გახდა.

ქართველებსა და აფხაზებს შორის რუსეთი ნერგავდა შუღლს, რაც ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში დაიწყო. ამიტომ იყო, რომ მეფის რუსეთს განსაკუთრებული მართვის რეჟიმი და ურთიერთობები ჰქონდა აღნიშნულ რეგიონში, იყენებდა ყველა პოლიტიკურ ბერკეტს, რადგან თავისი ზეგავლენა დაემკვიდრებინა და მაქსიმალურად შეემცირებინა ქართული გავლენა აფხაზეთში.

მეფის რუსეთი თავიდანვე აქტიურად შეუდგა ზრუნვას აფხაზეთში რუსული ორიენტაციის ინტელიგენციის ჩამოყალიბებისათვის. აფხაზთა შორის ხელოვნურად ნერგავდნენ ანტიქართულ განწყობას. დაუნდობელი ბრძოლა გამოეცხადა ქართველ-აფხაზთა კულტურულ-ისტორიულ ერთობას და ამ ერთობის საფუძველს – ქართულ ენას.

აღნიშნულ მიზანს ემსახურებოდა აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე ეკლესიებში ღვთისმსახურების საეკლესიო-სლავეურზე გადაყვანა და რუსული ანბანის საფუძველზე აფხაზური დამწერლობის შემოღება. იმთავითვე ცხადი იყო, რომ რუსული გრაფიკის საფუძველზე შექმნილი აფხაზური დამწერლობის შემოღება პოლიტიკურ მიზნებს ემსახურებოდა.

რუსეთის ხელისუფლება გამიზნულად ცდილობდა ქართული სამყაროსაგან აფხაზეთისა და აფხაზების ჩამოშორებას. XIX-XX საუკუნების ქართველი მოღვაწეები: იაკობ გოგებაშვილი, ეპისკოპოსი კირიონი (საძაგლიშვილი), ამბროსი (ხელაია) და სხვები ამბობდნენ, რომ აფხაზი ესაა დამოუკიდებელი ეთნიკური ჯგუფი და აქედან გამომდინარე, მათ სრული უფლება ჰქონდათ, თავიანთი დამწერლობა ჰქონოდათ.

ქართველი საზოგადო მოღვაწეები ყველანაირად ცდილობდნენ, დახმარებოდნენ აფხაზებს. მაგალითად, დამწერლობის შექმნაში და შემდგომში მათი კულტურის წინსვლასა და განვითარებაში.

რუსეთის ხელისუფლებამ ეს კულტურული პროცესი თავის სასარგებლოდ გამოიყენა. საბოლოოდ, აფხაზური დამწერლობა შექმნა რუსმა გენერალმა და ლინგვისტმა პეტრე უსლარმა. თუმცა, რუსეთის ხელისუფლების დავალებით, ანბანის შექმნა ემსახურებოდა არა აფხაზური კულტურის განვითარებას, არამედ აფხაზების ქართული სამყაროდან სრულ ჩამოშორებას.

XIX საუკუნის 80-იან წლებში მეფის რუსეთმა კავკასიაში მეფისნაცვლობა გააუქმა და მთავარმართებლობა აღადგინა. მთავარმართებლის თანამდებობაზე რეაქციონერი ალექსანდრე დონდუკოვ-კორსაკოვი (1882-1890 წ.წ.) დაინიშნა. მას გვერდში ედგნენ შოვინისტები – კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი (1878-1901 წ.წ.) კირილე იანოვსკი, ეგზარქოსი პავლე (1882-1887 წ.წ.) და სხვა. მეფის რუსეთმა უპირველეს ყოვლისა ეროვნულ ენებსა და კულტურას შეუტია, გააქტიურდა კოლონიზაციის პროცესი.

1892 წელს ექსპედიციამ მეფის რუსეთის მიწათმოქმედებისა და სახელმწიფო ქონების მინისტრის ალექსანდრე ერმოლოვის მეთაურობით მოიარა სოხუმის ოლქი (აფხაზეთი). ექსპედიციის წევრებს სოხუმში ოლქის უფროსმა, პოლკოვნიკმა ვ. ბრაკერმა სადილი გაუმართა, სადაც სიტყვით გამოვიდა ექსპედიციის წევრი ს. შარაპოვი, რომელმაც გულახდილად ისაუბრა მეფის რუსეთის ზრახვებზე აფხაზეთში. კერძოდ, მან აღნიშნა: „მთელი თავისი ხანგრძლივი ისტორიული

ბრძოლისას, მიისწრაფვის რა სამხრეთისაკენ, თბილი ცისა და თბილი ზღვისაკენ, რუსი ხალხი იღებს მსხვერპლს და აი, ბოლოს მას აქვს ეს ცა და ეს ზღვა. აქ ფრიალებს რუსული დროშა, დალივლივებს რუსული არწივი. მაგრამ რატომაა, რომ რუსი კაცი აქ ლაღად ვერ გრძნობს თავს, რატომაა რომ ის აქ შევიწროებულია, სულშეხუთულია? რატომაა უცხო ის ამ თბილ ნაპირზე, ამ კაშკაშა მზის ქვეშ? ვფიქრობ იმიტომ, რომ რუსული სიკეთის წყალობით აქ, ამ მიწაზე, რომელიც რუსული სისხლითაა მოპოვებული, მოკალათდა ყოველგვარი უცხოტომელი, განსახლდა საუკეთესო ადგილებზე და არა მარტო ავიწროებს რუს ადამიანს, არამედ დასცინის მას. მაგრამ ეს დიდხანს არ გაგრძელდება. ჩვენი სახელმწიფოებრივი ამოცანები მოითხოვენ, რომ ეს მხარე არა მხოლოდ სახელით, არამედ მართლაც იქცეს მალე რუსულ მხარედ, რომ აქ მხარდაჭერილი, გაძლიერებული და დაიმედებული იყოს რუსი კაცი. ვისურვოთ ბატონებო, რომ ეს მოხდეს ჩქარა, რომ მძლავრ რუსულ მუცელში მალე მოიხარშოს მთელი აქაური სხვადასხვატომობრივი და სხვადასხვაეროვანი ნარევი და რომ ეს ცა და ეს ზღვა ნამდვილად რუსული იყოს” (ხორავა 2011: 59).

1896 წ. კავკასიის მთავარმართებლად დაინიშნა უკიდურესი რეაქციონერი გრიგორ გოლიცინი (1896-1905 წ.წ.), რომელიც განსაკუთრებული ენერგიით შეუდგა აფხაზეთის რუსიფიკაციას.

სანამ შეეუდგებოდეთ მოვლენათა ანალიზს, ვფიქრობთ, უპრიანია ჯერ შევეხოთ თავად რუსთა დიდმპყრობლურ ბუნებას და გავერკვეთ იმაში თუ როგორ არის მასთან დაკავშირებული საზოგადოდ რუსეთის იმპერიის კოლონიზატორული იდეოლოგია და ტაქტიკა.

რუსული კოლონიზაციის მთავარი დამახასიათებელი ნიშანი იყო ქვეყნის საზღვრების გაფართოება მეზობელი ტერიტორიების დაპყრობის ხარჯზე. შედეგად, რუსული მოსახლეობის ცნობიერებაში ეს მიწები უკვე რუსულ მიწებად იწოდებოდნენ და წარმოადგენდნენ რუსეთისავე ერთგვარ „გაგრძელებას” ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით. მათ სწამდათ, რომ რუსეთის სახელმწიფოს საზღვარი გადის იქ, სადაც გადის რუსის ჯარის წინა ხაზი. ამგვარი გაგება რუსთა სამეფოს საზღვრისა ნათლად ჩანს მაგ. ა. ს. პუშკინთან.

რუსის გაგებით, მხარე, სადაც ცხოვრობენ რუსები, სადაც ვრცელდება რუსული მმართველობა – უკვე რუსეთია; როგორც წესი, რუსი მოახალშენეები ადგილობრივ მკვიდრთა ახლომასლო სახლდებოდნენ, ადვილად პოულობდნენ

მათთან საერთოს და სულაც არ გრძნობდნენ თავს განსაკუთრებულ – პრივილეგირებულ მდგომარეობაში.

ისინი ხალისით სწავლობდნენ ადგილობრივთაგან ახალ, მათთვის უცნობ გარემო პირობებში მეურნეობის წარმართვას, იჯარით იღებდნენ მათგან მიწებს, მალე ითვისებდნენ ადგილობრივ სასაუბრო ენას.

რუსი კოლონიზატორები თავს მხოლოდ იქ გრძნობდნენ უხერხულად, სადაც თვითმყოფადი განვითარებული კულტურისა და ეროვნული ცნობიერების მქონე მოსახლეობას შეეჩხებოდნენ. ასე მოხდა მაგალითად ამურისპირეთში, სადაც ადგილობრივი ჩინელები ჩასულ რუსთაგან იზოლირებულად ცხოვრობდნენ და თითქმის არანაირ კონტაქტში არ შედიოდნენ მოახალშენე კოლონიზატორებთან.

რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო კოლონიზატორული პოლიტიკა სრულად შეესაბამებოდა რუსი მოსახლეობის ცნობიერებას. იგი ძირითადად მიმართული იყო შემოერთებულ მხარეებში იმპერიული მმართველობის განმტკიცებისაკენ, რაც უპირველეს ყოვლისა, იქ რუსი „მუუიკების“ განსახლებით იყო შესაძლებელი.

ამ მიზნით, რუსეთის ხელისუფლების მიერ იქმნებოდა გამაგრებულ პუნქტთა რიგები – ე. წ. „ლინიები“, რომლებიც გამოიყენებოდა ჯერ კიდევ დაუმორჩილებელი, თავისუფლებისთვის მებრძოლი ხალხების წინააღმდეგ. ამასთანავე, ისინი ასრულებდნენ მხარის ადმინისტრაციული და ფისკალური მმართველობის ცენტრის ფუნქციებსაც.

აკადემიკოსი პაატა გუგუშვილი თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში – „საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX საუკუნეებში“ აღნიშნავს, რომ პეტერბურგი საიდუმლო ინსტრუქციებს აძლევდა თავის აგენტებს, რათა შეესწავლათ და გამოერკვიათ კავკასიის ავტონომიური მმართველების სამხედრო მდგომარეობა, ძლიერი და სუსტი მხარეები, არ დარიდებოდნენ მოსყიდვას, მოქრთამვას, დასმენას, შუღლის ჩამოგდებას, რომ მოემზადებინათ ნიადაგი ანექსიისათვის.

იგი აქვე განაგრძობს, რომ მეფის რუსეთის დაზვერვა და დიპლომატია სულ იმის ცდაში იყო, რომ შეექმნა აქ დასაყრდენი ძალები თავისი ანექსიური ზრახვების განსახორციელებლად.

ამგვარი პუნქტების ურთიერთთან და ცენტრთან დასაკავშირებლად საგანგებოდ ეწყობოდა გამაგრებული სამხედრო სოფლები – „იამსკიე პოსელენია“. მსგავსი სახის დასახლებების მომსახურე (სამხედრო) მცხოვრებთა

მოსამარაგებლად კი იმპერიის ხელისუფლება საგანგებოდ უწყობდა ხელს ე. წ. „თავისუფალ მხენელ-მთესველთა“ სოფლების შექმნას.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ამგვარ „სოფელთა“ მოსახლეობა ძირითადად დამნაშავეთაგან, გასამართლებულთაგან და გასახლებულთაგან შედგებოდა. ამ პირებს აქ, ახალ სამოსახლოებზე, მიუხედავად ნასამართლობისა, სახელმწიფო საგანგებოდ უწყობდა ხელს – მათ უწყევდნენ შეღავათებს მიწათსარგებლობაში, ათავისუფლებდნენ გადასახადებისაგან და სხვა.

სახელისუფლო, სამთავრობო კოლონიზაციის პარალელურად მიმდინარეობდა „თავისუფალი კოლონიზაცია“. მათი ერთობლიობა განამტკიცებდა რუსეთის იმპერიის საერთო კოლონიზატორულ პოლიტიკას.

კოლონიურ ადმინისტრაციას სრულიადაც არ ადარებდა ადგილობრივი მოსახლეობის თავისებური საჭიროებანი და თვითმყოფადი ხასიათი. როგორც ცნობილია რუსები კავკასიის მოსახლეობას „ტუხემცებს“ უწოდებდნენ. მათი აზრით „ტუხემცი“ იყო ბუნების მიერ შეცდომით გაჩენილი ბიოლოგიური არსება, რომელსაც არც წარსული ჰქონდა, არც აწმყო და, ბუნებრივია, რომ არც მომავალი ექნებოდა (ჯალაღანია 2007: 14).

ჯერ კიდევ გენერალ ა. ს. ერმოლოვის დროს ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე შეიქმნა 30-მდე ე. წ. „შტაბ-ბინა“ – სამხედრო დასახლება, რომელთაც თავის მხრივ სათავე უნდა დაედოთ მხარეში რუსული კოლონიზაციისათვის; მაგრამ მიუხედავად ამისა ამას არ მოჰყოლია „კოლონიზაციის ტალღა“, რამდენადაც პოტენციურ კოლონისტებს აშინებდათ ათწლეულების განმავლობაში მიმდინარე კავკასიური ომები.

მთავრობა, მართალია აქ „დასჯის“ სახით ასახლებდა სექტანტებს (მალაკნებს, დუხობორებს, სკოპცებს, სტაროვერებს), რაც თავისთავად კავკასიაში რუსული მოსახლეობის მომძლავრებას ისახავდა მიზნად, მაგრამ ეს მათ საქმეს მაინც ვერ შეველოდა – XIX ს-ის ბოლოს რუსული მოსახლეობის წილი ამიერკავკასიაში 5 %-ს მაინც ვერ აჭარბებდა.

XIX საუკუნის II ნახევარში რუსული კოლონიზაციის ნამდვილი მიზნების მკაფიო ნიმუშს წარმოადგენს რუსული ადმინისტრაციის დამოკიდებულება სოხუმის რაიონის სოფელ ფარნაუთში მცხოვრები ეთნიკურად ქართველი მოსახლეობისადმი. ე. წ. „ფარნაუთის საქმის“ შესახებ ფაქტობრივი მასალები მოწმობენ აღნიშნულ დასახლებაში მომხდარ მოვლენებზე, რომლებიც მეტად საინტერესოდ განვითარდა.

იქ ადრე მცხოვრები მოსახლეობა თითქმის მთლიანად მუჰაჯირობაში წავიდა (1867 წ.). ადგილობრივი მოსახლეობის გარეშე დარჩენილი ეს ტერიტორია თითქმის მთლიანად გავერანდა და გაუკაცრიელდა, ნიადაგი ყამირად იქცა.

დიდი შრომა ჭირდებოდა მისთვის სამეურნეო დანიშნულების დაბრუნებას. რუსმა კოლონისტმა გლეხებმა ამ მიზეზით უარი თქვეს ფარნაუთში დასახლებაზე. ასევე უარი განაცხადეს იქ დასახლებაზე იმათაც, ვინც მეფის რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან იყვნენ ორგანიზებულად ჩამოყვანილნი და ყოველგვარი საფასურის გარეშე სთავაზობდნენ აქ დასახლებას. ამ სოფელში ჩასახლება ასევე არ ისურვეს აფხაზეთში უფრო ადრე დასახლებულმა რუსმა გლეხებმაც.

რუსეთის ხელისუფლებამ წინასწარ განსაზღვრა ემიგრანტთა რიცხვი. ნავარაუდები იყო აფხაზთა 4500 ოჯახის გასახლება. თავის მხრივ, ოსმალეთის მთავრობა მზადყოფნას გამოთქვამდა აფხაზეთიდან 4000 ოჯახი მიეღო (Мегрелидзе 1995). გამონაკლისის სახით, დიდი თხოვნა-მუდარის შემდეგ, ქ. სოხუმის სატყეო მეურნეობამ ძირითადად ზუგდიდისა და სენაკის მაზრებიდან ჩამოსულ ქართველ გლეხებს უფლება მისცა იჯარით აეღოთ მიწა. ეს იჯარა კი, როგორც მათ ჰპირდებოდნენ, სამუდამო ან ხანგრძლივი უნდა ყოფილიყო. თუმცა აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ თუ რუს გლეხებს უფასოდ სთავაზობდნენ აქაურ მიწას, ქართველებს დესტინაში 6 მანეთს ახდევინებდნენ. ქართველები ფულს იხდიდნენ აგრეთვე მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის ყოლაზეც: თითო სულზე წელიწადში 40 კაპიკს. ქართველმა გლეხებმა თვითონ შეისყიდეს მიწის დასამუშავებელი იარაღები, მაშინ როდესაც, რუს ჩამოსახლებულებს იმასაც უფასოდ აძლევდნენ.

ფარნაუთელმა ახალმოსახლებებმა დიდი ძალა შეაღიეს იქაურობას. მათი დამსახურება იყო, რომ მანამდე სრულიად გავერანებული ეს დასახლება, აყვავებული ბაღ-ვენახებით ქ. სოხუმის შემოგარენში ერთ-ერთ გამორჩეულ ადგილად იქცა. ის ადამიანები, რომლებმაც საიჯარო ხელშეკრულება გააფორმეს ფარნაუთელებთან, ჩვეულებრივ, რუსი ეროვნებისა და მეფის რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლები იყვნენ. როგორც შემდგომ გაირკვა, მათ მოატყუეს მოიჯარეები, დაამუშავებინეს, გაალამაზებინეს ველური ადგილი, შემდეგ კი რუსული სოფლის შექმნა გადაწყვიტეს მათ საკარმიდამოებში. უფრო მეტიც, ისინი აქ ჩუმად შემოპარულ მიმტაცებლებად – „ზახვატჩიკებად“ – გამოაცხადეს.

აღნიშნული ფაქტებიდან თვალნათლივ ჩანს მეფის რუსეთის მზაკერული გეგმები აფხაზეთის მიმართ. რუს მოხელეებს ასევე კარგად ესმოდათ, რომ კოლონიზაციის საკითხი ძალზე ფაქიზი და ხელისუფლების მხრიდან რისკიანი იყო.

ფარნაუთელ გლეხებს ვითარების ამგვარად გართულების არ სჯეროდათ. როგორც მათი საქმიდან ჩანს, ისინი იმედოვნებდნენ, რომ ფულის გადახდით მაინც მოახერხებდნენ დაკავებული და განაშენიანებული საკარმიდამოების დაკანონებას. თავდაპირველად თავიანთი ნებით არჩეული წარმომადგენლების მეშვეობით წერდნენ თხოვნებს, საჩივრებსა და ახსნა-განმარტებებს, იმედოვნებდნენ სამართლიანობის მიღწევას, მაგრამ საბოლოოდ მოტყუებდნენ.

რუსული შოვინიზმი ჩანდა თუნდაც იქიდანაც, რომ ფარნაუთელებს არსად, არცერთ დოკუმენტში ქართველად არ მოიხსენიებდნენ, მათ მეგრელებს უწოდებდნენ. მეფის რუსეთის ბიუროკრატია „დაყავი და იბატონეს“ იმპერიულ დევიზს ამაშიც გამოხატავდა. ქართველ ხალხს ისინი სვანებად, იმერლებად, მეგრელებად, თუშებად, ხევსურებად, რაჭველებად და ა. შ. ყოფდნენ და მოიხსენიებდნენ, რაც ძნელი ასატანი იყო ქართველი ხალხისათვის.

ფარნაუთში ქართველებს რომ არ აჭაჭანებდნენ და რუსებს ყველა კარი ჰქონდათ ღია, იქიდან ჩანს, რომ აქ სასოფლო-სამეურნეო ინტერესით ითხოვდა ნაკვეთის იჯარით გამოყოფას სოხუმელი პლატონ იაკობის ძე გვაზავა, იგი წერდა მეფისნაცვალს: სოხუმელი კაცი ვარ, აქ ვცხოვრობ ბავშვობიდან, მყავს ექვსი შვილი, ვმუშაობდი ქალაქის სანიტარულ მეთვალყურედ, მაგრამ ანაზღაურება მცირე მქონდა და არ მყოფნიდა ოჯახის გამოსაკვებად, ბავშვობიდან მიყვარს და ვოცნებობ მეურნეობაზე, მის კარგად მოწყობაზე, მაგრამ, სამწუხაროდ, მიწა არ მაქვს” (პავლიაშვილი 2012: 62).

პლატონ გვაზავა ითხოვდა იჯარით ფარნაუთის დასახლებაში მიწის ნაკვეთის გამოყოფას, რათა გამოეკვება მრავალრიცხოვანი ოჯახი. მას მეფისნაცვალთან რეკომენდაციას სოხუმის ოკრუგის უფროსიც კი აძლევდა, მაგრამ მასაც უარი უთხრეს. ამ დროს, მსგავსი თხოვნა შეუსრულეს დასახლება ვლადიმირსკის რუს გლეხებს, და არა მარტო მათ. საბოლოოდ, რუსმა მოხელეებმა ფარნაუთიდან გასახლებული ქართველების ნაწილი, კოდორის ზემო წელში დაასახლეს.

რუსიფიკატორული პოლიტიკის ერთ-ერთ გამოვლინებას აფხაზეთში მხარის კოლონიზაციის ინტენსიური გაგრძელება წარმოადგენდა. ეს პროცესი სხვადასხვა ფორმით მიმდინარეობდა: 1. არენდული კოლონიზაცია, როდესაც ადგილობრივი მემამულეებისაგან საგადასახლებლო ჯგუფები რუსი გლეხებისათვის იღებდნენ არენდით მიწებს, რის უფლებასაც ქართველ გლეხებს არ აძლევდნენ (ხშირად უკან აბრუნებდნენ აქ ჩამოსულ მთიანი რაჭა-იმერეთის და სამეგრელოს მოსახლეობას). 2. სამონასტრო კოლონიზაცია, როდესაც რუსეთის მიერ აღდგენილ თუ ახლად დაარსებულ ეკლესია-მონასტრებს მიწების დიდი ფონდი ეძლეოდა. მთავრობა ამ მონასტრებს მიიჩნევდა რუსეთის თვითმპყრობელობისა და კოლონიური მეურნეობის მნიშვნელოვან დასაყრდენად აფხაზეთის სანაპიროზე. 3. საკურორტო და სათავადაზნაურო კოლონიზაცია. რუსეთში შეიქმნა სპეციალური კომიტეტი, რომელიც ათამაშებდა ლატარიას აფხაზეთში მიწის ნაკვეთების მოსაგებად და გასაყიდად (ჭუმბურიძე 2007: 85-86).

ფარნაუთის ზემოთხსენებული მეტად არასასიამოვნო ისტორია აფხაზეთში რუსული კოლონიური პოლიტიკის, აფხაზი და ქართველი მოსახლეობის დევნისა და აღნიშნული მხარის რუსებით დასახლების აშკარა გამოხატულება და დადასტურებაა.

ამრიგად, აფხაზეთში XIX საუკუნის ბოლოს თანდათან მტკიცდებოდა მეფის რუსეთის პოზიციები და იგი კავკასიის დაპყრობის გეგმას მიზანმიმართულად და თანმიმდევრულად საკმაოდ წარმატებით ახორციელებდა. მეფის რუსეთი ცდილობდა საქართველოს იმპერიის განუყოფელ ნაწილად გადაქცევას, რაც განაპირობებდა ქვეყნის კოლონიზაციას. რუსეთის იმპერია წამყვან მნიშვნელობას ქვეყნის სასაზღვრო ტერიტორიებს ანიჭებდა, რომელთა შორის აფხაზეთს წამყვანი დატვირთვა გააჩნდა. იგი მუდამ ცდილობდა ქართველებისაგან აფხაზთა ჩამოცილებისა და „რუსული აფხაზეთის“ შექმნის იდეის განხორციელებას. აფხაზთა შორის ხელოვნურად ნერგავდნენ ანტიქართულ განწყობილებასა და შუღლს, რაც ისტორიის არაერთ ეპოქაში შესაბამისი საარქივო მასალებით დასტურდება.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალებში მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მოიპოვება XX საუკუნის დასაწყისში წარმოებული რუსული კოლონიური პოლიტიკის შესახებ, რომელიც გამოქვეყნებულია

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის ჟურნალში „საარქივო მოამბე“.

1900 წელს ქუთაისის გუბერნიის ჟანდარმერიის სამმართველოში აღიძრა საქმე აფხაზეთში (იმჟამინდელი აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფით ქუთაისის გუბერნიის სოხუმის ოკრუგი) მოღვაწე ქართველ პატრიოტთა ჯგუფის წინააღმდეგ. როგორც საგამოძიებო მასალებიდან (*გამოძიების მასალების მიხედვით: „თედო სახოკიას ქართული პარტია“*) ირკვევა, რომ ამ ჯგუფის ლიდერი თედო სახოკია თანამოაზრეებთან ერთად აქტიურ წინააღმდეგობას უწევდა მეფის რუსეთის კოლონიურ პოლიტიკას აფხაზეთში.

აფხაზეთის კოლონიზაციის ასპექტების კვლევისას და მეფის რუსეთის ფაქტორის განსაზღვრის პროცესში ნათლად გამოიკვეთა, რომ ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორი, გენერალ-მაიორი ფ. გერშელმანი გულახდილად საუბრობს რუსეთის იმპერიის გეგმებზე აფხაზეთში. იგი შესანიშნავად ერკვეოდა მეფის რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის არსში. მას კარგად ჰქონდა გააზრებული ამ პოლიტიკის განხორციელების გზები და ის სირთულეები, რომელსაც მეფის რუსეთის მიერ კოლონიზაციის პროცესში აწუდებოდა აფხაზეთში, რაც საინტერესო ცნობების სახით დაცულია შემდეგ დოკუმენტებში:

1. ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის, გენერალ-მაიორ ფ. გერშელმანის 1900 წლის 3 აგვისტოს მოხსენება „კავკასიის მხარის სამხედრო-სახალხო მმართველობის მთავარმმართველის კანცელარიის უფროსს“;
2. ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის, გენერალ-მაიორ ფ. გერშელმანის 1900 წლის 2 სექტემბრის მოხსენება „ქართული მოძრაობის შესახებ სოხუმის ოკრუგში“.

ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორი 1900 წლის 2 სექტემბერს წერდა: „ბოლო დროს აღიარებული იყო რუსების მიერ ოლქის კოლონიზაციის შესაძლებლობა და მიღებული სარგებლობა, რაც მიიღწევა იმ ტერიტორიების გამოყენებით, რომლებიც გათავისუფლდა, საქმე ამ მიმართულებით შედარებით წარმატებულია და ამაში წვლილი მიუძღვის რუსი გლეხების მნიშვნელოვან რაოდენობას, რომლებმაც სოხუმის ოლქში დასახლების სურვილი გამოთქვეს“.

სამხედრო გუბერნატორი კიდევ უფრო ცხადად და ნათლად აყალიბებს მეფის რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის ამოცანებს, რომ ოლქის რუსულ კოლონიზაციას აქვს დიდი სახელმწიფო მნიშვნელობა პოლიტიკური თვალსაზრისით: „აფხაზები, რომლებიც წარმოადგენენ ოლქის მოსახლეობის ძირითად მასას დღემდე რჩებიან

ნაკლებად კულტურულ, ნაკლებად განვითარებულ ერად, როგორც განვითარების, ისე მორალური თვალსაზრისით.

ყველაფერი საჭიროებს განსაკუთრებულ ყურადღებას. საქმის გამოსწორება შესაძლებელია ოლქში რუსული მოქალაქეობრიობის შეტანით, რაც თანდათანობით მკვიდრდება ოლქში, მაგრამ მიზნის მისაღწევად ჯერ კიდევ ბევრი დროა საჭირო, ხოლო ამის განხორციელების საუკეთესო საშუალებად გვესახება ოლქის კოლონიზაცია რუსი მოსახლეობის მიერ. ცხადი იყო, რომ აფხაზეთის საქართველოდან ჩამოცილება და ადგილობრივი მოსახლეობის ასიმილაცია შესაძლებელი გახდებოდა მხოლოდ ქართული ენის განდევნის შემდეგ.

აფხაზეთის ეკლესიიდან და სკოლებიდან ქართული ენის განდევნის აუცილებლობაზე მსჯელობის შემდეგ ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორი დაასკვნის: „ასეთი ზომების გატარებით სოხუმის ოლქის მკვიდრი მოსახლეობა საიმედოდ იქნებოდა დაცული ქართული ზეგავლენისაგან... აფხაზეთმა, რომლებსაც არ გააჩნიათ საკუთარი დამწერლობა, არ იციან არც რუსული, არც ქართული ენა, ამიტომ მათთვის არ აქვს მნიშვნელობა იქნება მათი მოძღვარი რუსი, თუ ქართველი“.

1900 წლის 2 სექტემბრის მოხსენებაში ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორს ასეთი სტატისტიკური მასალა მოაქვს: სოხუმის ოლქის მოსახლეობა გამოირჩევა განსაკუთრებული ნაირფეროვნებით. მოსახლეობა შედგება 96377 ორივე სქესის წარმომადგენლისაგან, სადაც ჭარბობენ აფხაზები – 71 %, მათ რიცხვს მიეკუთვნებიან სამურზაყანოელებიც – 37,5 % (აფხაზი – 33,5 %, სამურზაყანოელი – 37,5 %).

რუსი მოსახლეობა შეადგენს მთელი მოსახლეობის 6 %-ს, მეგრელები, იმერლები, გურულები და ქართველები ერთად შეადგენენ მოსახლეობის 13 %-ს, სხვა ეროვნებებზე მოდის მოსახლეობის დანარჩენი 10 %.

სამხედრო გუბერნატორმა სამურზაყანოელები პირდაპირ აფხაზეთად ჩათვალა. ასე მიიღო მან 71%. სინამდვილეში ისტორიული სამურზაყანოს მოსახლეობის რაოდენობა – 37,5% - უნდა მიემატოს ეთნიკურ ქართველთა რაოდენობას – 13%. თუმცა ეს უკანასკნელი რიცხვიც – 13% – აშკარად შემცირებულია.

კავკასიის რუსული ადმინისტრაციისათვის, კერძოდ, ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორისათვის, არსებობდა ერთი ადმინისტრაციული ერთეული – სოხუმის

ოკრუგი. მაგრამ თვით ოკრუგში ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორი ორ ერთეულს – აფხაზეთს (აფხაზეთის სამთავროს ტერიტორია) და სამურზაყანოს (სამურზაყანოს ისტორიულ ტერიტორიას) ხედავდა.

ფ. გერშელმანს მოჰყავს ოფიციალური მონაცემები იმის შესახებ, რომ 1900 წელს ოლქში 80 მღვდლიდან 64 - ქართველია, 10 - ბერძენი, 4 - რუსი, 2 – აფხაზი.

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში ცარიზმი უკვე აშკარად მოქმედებდა, ცდილობდა საქართველოსათვის მოეწვიტა აფხაზეთი. სასტიკად უსწორდებოდა ყველას, ვინც კი ამ საქმეში უშლიდა ხელს (ცაიშვილი 1984: 85).

იმპერიული რუსეთი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა ენობრივ პოლიტიკასაც, რომელიც დაფუძნებული იყო ქართულ-აფხაზური ლინგვისტური კონფლიქტის პროვოცირებაზე.

რუსიფიკატორული პოლიტიკის აპოლოგეტი ე. ვეიდენბაუმის მოსაზრებით „აფხაზური ენა, რომელსაც არ გააჩნია დამწერლობა და ლიტერატურა, ახლო მომავალში განწირულია გაქრობისათვის. საკითხის არსი იმაში მდგომარეობს, თუ, რომელი ენა შეცვლის მას? ნათელია, რომ მოსახლეობის კულტურული იდეებისა და გაგების როლი უნდა გამოხატოს რუსულმა და არა ქართულმა ენამ. მე მგონია, რომ აფხაზური დამწერლობის დამკვიდრება თვითმიზანი კი არ უნდა იყოს, არამედ საშუალება, რომელიც შეასუსტებს ეკლესიისა და სკოლის გავლენით ქართულ ენაზე მოთხოვნას და თანდათანობით შეიცვლება რუსული ენით“.

1902 წელს კავკასიის მეფისნაცვალმა გოლიცინმა და საქართველოს ეგზარქოსი ალექსეი შუამდგომლობით მიმართავენ რუსეთის უწმინდეს სინოდს, რათა სოხუმის ეპარქია ყუბანის ეპარქიას მიერთდეს.

ისინი განმარტავენ, რომ საჭიროა სოხუმის აფხაზური და რუსული მოსახლეობა „გავაცალკევოთ უკიდურესად არასასურველი ქართული გავლენისაგან“ და ამ მიზნით „სასარგებლო იქნება“ სოხუმის ეპარქიის ყუბანის მხარესთან მიერთება, სადაც, ჩერქეზ-ადიდეელების გასახლების შემდეგ, იმ დროისთვის უკვე „1 716 245 სული წმინდა რუსული“ მოსახლეობა იყო. მეფისნაცვალმა და ეგზარქოსმა თავიანთ წერილში დაასკვნია, რომ ყუბანის მხარის ამ რუსულ „მასაში ადვილად გაითქვიფება შავი ზღვის სანაპიროს 100 000 მრავალენიანი მოსახლეობა (სახოკია 1969: 65).

1905-1907 წწ. რევოლუციამ შეძრა მთელი იმპერია. დემოკრატიულმა მოძრაობამ მოიცვა იმპერიის განაპირა მხარეებიც, უფრო მეტიც, ამ რეგიონებში მან მიიღო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ხასიათი. ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ამ დიდი ეროვნული ბრძოლის ავანგარდში იდგა საქართველო. რევოლუციურმა გამოსვლებმა მოიცვა საქართველოს ყველა რეგიონი, მათ შორის აფხაზეთიც. მაგრამ საქართველოს ამ კუთხეში რევოლუციის მთავარ მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენდნენ არა აფხაზები, რომლებმაც პასიურობა გამოამჟღავნეს, არამედ ქართველები.

აფხაზეთის ქართველობამ იმთავითვე აიტაცა რუსეთის რევოლუციის პროგრესული, დემოკრატიული იდეები და უყოყმანოდ შეუერთდა დანარჩენ საქართველოში მიმდინარე რევოლუციურ აქციებს. აფხაზური მოსახლეობის ამგვარი პასიურობის ერთ-ერთ მიზეზად მიიჩნევენ აფხაზებს შორის კლასობრივი წინააღმდეგობების არარსებობას.

აფხაზეთის ქართველი მოსახლეობის ბრძოლა სასულიერო და საერო სასწავლებლებში მშობლიური ენის უფლებების აღსადგენად განსაკუთრებით გაძლიერდა 1905 - 1907 წლების რევოლუციის პერიოდში.

1905 წლის 17 დეკემბრის სოხუმის ოლქის სკოლების მასწავლებელთა I არალეგალური ყრილობა იყო სასკოლო რეფორმის თვითნებური, ცარიზმისათვის არც თუ ისე მისაღები წესით გატარების პირველი მნიშვნელოვანი ცდა. ყრილობას ესწრებოდნენ ოლქის როგორც სამინისტრო უწყების, ისე საეკლესიო-სამრევლო სკოლების მასწავლებლები. მართალია, იგი არალეგალურად შეიკრიბა, მაგრამ თავისი მუშაობა ჩაატარა საქალაქო სკოლის დარბაზში. შეკრებილებმა განიხილეს საკითხები: ყველა სკოლის სახალხო ეროვნულ სკოლად გამოცხადება; სასწავლო დისციპლინების სწავლება დედაენაზე და რუსული ენის სწავლების დატოვება სკოლებში როგორც ცალკე სასწავლო საგნისა; ბევრი ითქვა მასწავლებლის მატერიალური და უფლებრივი მდგომარეობის შესახებ (ვეკუა 1956: 152).

ქართველი საზოგადოებრიობა შემფოთებას გამოხატავდა 1905 წელს აფხაზეთში შექმნილი ვითარებით. აფხაზეთში გარკვეული ძალები ავრცელებდნენ სხვადასხვა პროვოკაციულ ხმებს, თითქოს ქართველები აპირებდნენ აფხაზთა ამოწყვეტას და მათი ადგილ-მამულების მიტაცებას.

გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში (№ 2786, 1. IV. 1905 წ.) თვალსაჩინო ქართველი მოღვაწე, აფხაზეთში შექმნილი ე. წ. „ქართული

პარტიის“ ლიდერი – თედო სახოკია წერდა: „სამწუხაროა, რომ აფხაზები რუსის ბიუროკრატიის სატრფიალო სისტემის წყალობით გონებრივად გადაშენების გზას ადგანან და ჯერჯერობით სრულს ინდეფერენტის იჩენენ ეროვნული დამოუკიდებლობის საქმეში. გარუსების პოლიტიკამ იმდენი მოასწრო, რომ ეს ხალხი სრულიად ჩამოაშორა თავის მეზობლებს – ქართველებს. ამ პოლიტიკამ უკუღმართის აღზრდის წყალობით იმდენად დაამახინჯა ეს ხალხი გონებრივად, რომ დაავიწყდა, რომ თუკი საერთო ვისთანმე უნდა ჰქონდეს აფხაზის ხალხსა, ისევე მეზობლებთან, ისევე ქართველებთან, რომელთანაც ისტორიულად დაკავშირებულნი არიან და მათის სამშობლოს გეოგრაფიული მდებარეობაც ისეთია, რომ ქართველებს იქით ამ ხალხს ხსნა არ აქვს. დღეს კი აფხაზეთის ხალხს ქართველებთან ერთობა არავითარი არა აქვს. შემაერთებელი გზა და ხიდი ჩვენსა და აფხაზებს შორის არ არსებობს. არ არსებობს იმიტომ, რომ ქართული ენა აქაურ სკოლებიდან განდევნილია. ქართული გაზეთის ნაცვლად სხვადასხვა ოინებით და ხრიკებით ავრცელებდნენ ბათუმელ ჯამბაზის გაზეთს (იგულისხმება რუსული ოფიცოზი – „Черноморский вестник“ – ავტ.), რომელიც ქართველობას და მის კულტურას ამცირებდა თავის მკითხველთა თვალში და გარდა ამისა, აფხაზებს აგონებდა, ქართველები (მეგრელები) თქვენი მტრები არიან, აქ მოდიან, თქვენს მიწებს იჩემებენო და სხვ.“ (პაპასქირი 2003: 245).

ასეთი იყო ძირითადად რუსეთის საკოლონიზაციო პოლიტიკა აფხაზეთში. ჩვენ მიერ მოტანილი საისტორიო მასალები სრულიად ნათლად ცხადყოფენ, თუ რა იყო ამ პოლიტიკის ჭეშმარიტი მიზანი და რეალურად რას უმზადებდა აფხაზეთს რუსეთის იმპერია. მაგრამ რუსეთის ხელისუფლება თავისი მიზნის მისაღწევად მხოლოდ იმპერიული საკოლონიზაციო პოლიტიკის გატარებით არ იფარგლებოდა.

თავი 2. რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში (XX საუკუნის 10-იანი–60-იანი წლები)

2.1 საბჭოთა რუსეთის პოლიტიკა აფხაზეთის მიმართ 1917-1921 წლებში და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა

XX საუკუნის დასაწყისში აფხაზეთის ტერიტორიაზე ბოლშევიკებმა გაააქტიურეს თავიანთი საქმიანობა. გუდაუთის მაზრაში ბოლშევიკების გავლენა

საკმაოდ დიდი იყო. განსხვავებული ვითარება იყო ქ. სოხუმში. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლშევიკებს სოხუმში ძლიერი ორგანიზაცია ჰქონდათ, მაინც დიდი იყო მენშევიკების გავლენა.

ქ. სოხუმში თანდათან უფრო მწვავედებოდა ბრძოლა მენშევიკებსა და ბოლშევიკებს შორის. ქ. თბილისიდან მივლინებული მენშევიკების ლიდერის აკაკი ჩხენკელის მოხსენების დროს, სიტყვით გამოსვლის უფლება არ მისცეს აფხაზ ბოლშევიკთა ლიდერს ნესტორ ლაკობას, რაც თითქმის შეიარაღებულ დაპირისპირებაში გადაიზარდა. გუდაუთის მაზრაში ნესტორ ლაკობას ხელმძღვანელობითა და ორგანიზატორობით ბოლშევიკურ აგიტაციას ეწეოდნენ: ეგნატე ვარდანიას, კოსტა ინალ-იფა და სხვები.

მთელი კატეგორიულობით შეიძლება ვამტკიცოთ და ამას არც ოფიციალური საბჭოთა ისტორიოგრაფია უარყოფს, რომ ბოლშევიკ ავანტიურისტთა გამოსდომები, რომელთაც ადგილი ჰქონდა როგორც საქართველოში, ისე საკუთრივ აფხაზეთში 1917 წლის მიწურულსა და 1918 წლის დამდეგს, უშუალოდ იყო ინსპირირებული ვ. ლენინისა და მისი გარემოცვის მიერ (Дзидзария 1983: 26).

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის შემდეგ დროებითი მთავრობის მიერ შექმნილმა „ამერიკავკასიის განსაკუთრებულმა კომიტეტმა“ ადგილებზე შექმნა საგუბერნიო, სამხარეო და საქალაქო კომიტეტები. აფხაზეთში მოვლენათა ეპიცენტრში რუსოფილი აფხაზები მოექცნენ და ხელთ იგდეს პოლიტიკური ინიციატივა, სწორედ ისინი ჩაუდგნენ სათავეში რუსეთის დროებითი მთავრობის ადგილობრივ (აფხაზეთის) ორგანოს – საზოგადოებრივი უშიშროების კომიტეტს (შეიქმნა 1917 წ. 10 მარტს). ამ ორგანოს ხელმძღვანელი გახდა თავადი ალექსანდრე შარვაშიძე (Лакоба 1991: 281).

1917 წლის აპრილში ბოლშევიკთა მიერ სოფელ ლიხნში, აფხაზური ექსტრემიზმისა და სეპარატიზმის ამ ცენტრში, მიმდინარე მოვლენების შეფასების მოწოდებით აფხაზების ე. წ. „გლეხთა შეკრება“ გაიმართა. შეკრების მონაწილეებმა, ბოლშევიკი რევოლუციონერების გავლენით, დროებით მთავრობას უნდობლობა გამოუცხადეს. სოციალისტური სიკეთეების უხვი დაპირებების სანაცვლოდ ამ შეკრებაზე აფხაზ სეპარატისტთა ერთ-ერთი ლიდერი, ნესტორ ლაკობა გუდაუთის საუბნო კომისრად იქნა არჩეული. თავის გამოსვლაში მან

გლახობას ერთიანობისაკენ მოუწოდა... აქვე დაიბადა გლახთა რევოლუციური რახმების, ე. წ. – „კიარახ“-ის შექმნის იდეა“ (Дзидзария 1971: 15).

აფხახეთის სამხარეო კომიტეტის კომისრად დაინიშნა თავადი ალექსანდრე შერვაშიძე, ხოლო სამხარეო მილიციის ხელმძღვანელობა დაეკისრა თავად ტატაშ მარშანიას. აღნიშნულ ჯგუფთან დაახლოებულმა წრეებმა დაიწყეს აშკარა ბრძოლა თავისი პოლიტიკური პრივილეგიების შესანარჩუნებლად. მათ ორიენტაცია აიღეს მთიელთა გაერთიანებულ კავშირზე, რომელიც 1917 წლის მაისში შეიქმნა (Габдава 1993: 2).

1917 წლის 2 ივლისს გაიმართა სოხუმის საოლქო სათათბიროს არჩევნები. გამარჯვება მოიპოვეს სოციალ-დემოკრატებმა (18 ადგილი), წარმატებას მიაღწიეს ასევე ესერებმა (10 ადგილი) და სოციალისტ-ფედერალისტებმა (2 ადგილი). 1917 წ. 30 სექტემბერს საოლქო სათათბირომ რეორგანიზებული საოლქო კომიტეტის შემადგენლობაში აირჩია ბ. ჩხიკვიშვილი, ბ. ზახაროვა, წივწივაძე, ი. გოგელაშვილი, ცარიოვა და სხვები; 12 ოქტომბერს შედგა პრეზიდიუმისა და საოლქო აღმასრულებელი ხელისუფლების არჩევნები.

1917 წლის ნოემბერში გამართულმა აფხახეთის გლახთა მიერ მიღებულმა გადაწყვეტილებებმა აფხახეთის მკვიდრი ქართული მოსახლეობის სამართლიანი აღშფოთება გამოიწვია. ეს განსაკუთრებით იგრძნობოდა სამურზაყანოში, რომლის წარმომადგენელი, ცნობილი მოღვაწე ივანე გეგია საქართველოს ეროვნულ ერთობაზე გამოსვლისას აღნიშნავდა, რომ სამურზაყანო არ უერთდება აფხახების გადაწყვეტილებას მთიელებთან კავშირის საკითხში.

აფხახეთში სიტუაცია უკიდურესად დაიძაბა. რეგიონის მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა გაემიჯნა ახლადმოვლენილი აფხახი ლიდერების ავანტიურისტულ ინიციატივებს. შეიქმნა აფხახეთის გახლეჩის რეალური საშიშროება. ამასობაში, 1918 წლის 6 იანვარს რუსეთში ვ. ლენინის ბოლშევიკურმა რეჟიმმა ძალით გარეკა დამფუძნებელი კრება. ამას, როგორც ცნობილია, მოჰყვა უმწვავესი პოლიტიკური კრიზისი რუსეთის ყოფილი იმპერიის მთელ ტერიტორიაზე, რომელიც შემდგომ ხანგრძლივ სამოქალაქო ომში გადაიზარდა. გამწვავდა ვითარება ჩრდილოეთ კავკასიაში, რამაც თავის მხრივ იქონია გავლენა აფხახეთზე. შექმნილ სიტუაციაში ე.წ. „აფხახთა სახალხო საბჭომ“ ვერ შეძლო დასახული ამოცანების განხორციელება (Лаконна 1990: 64).

1917 წლის ბოლოსთვის ბოლშევიკების პოზიცია საბოლოოდ განმტკიცდა. ქ. სოხუმში ბოლშევიკებისა და მენშევიკების ბრძოლა თანდათან უფრო ძლიერდებოდა.

ცენტრალური ხელისუფლება აფხაზეთში კვლავ მენშევიკების ხელთ რჩებოდა. გუდაუთის მაზრის ბოლშევიკებმა მჭიდრო კავშირი დაამყარეს სოჭის ბოლშევიკურ ორგანიზაციასთან, რომლის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი ვ. პოიარკო იყო (გასვიანი 2004: 15).

1917 წლის ნოემბერში გამართული აფხაზეთა ე. წ. I „ყრილობის“ მიერ მიღებულმა გადაწყვეტილებებმა აფხაზეთის მკვიდრი ქართული მოსახლეობის სამართლიანი აღშფოთება გამოიწვია. ეს განსაკუთრებით იგრძნობოდა სამურზაყანოში.

1917 წლის 11 ნოემბერს თბილისში, პეტროგრადის მსგავსად, იქმნება ამიერკავკასიის დროებითი მთავრობა – კომისარიატი, ძველი რევოლუციონერისა და სოციალ-დემოკრატის, ევგენი გეგუჭკორის თავმჯდომარეობით. ნოემბერშივე მოწვეულ იქნა აფხაზეთის გლეხთა I ყრილობა, რომელიც მთიელთა კავშირის წარმომადგენლის, ასლანბეკ შერიფოვის ინიციატივით იქნა ორგანიზებული. მან განაცხადა რომ „აფხაზები ჩრდილო კავკასიელ მთიელთა კუნთებს წარმოადგენენ, იმ ნაწილს, რომელიც ამ მხარეს იქნა ხელიდან გაგდებული. აფხაზი და ჩრდილო კავკასიელი გმირების ძმურ გრძნობას შეუძლია გააძნოს მათ შორის მდებარე კავკასიის ცივი მთები და საერთოდ, მათ შორის არსებული ყოველგვარი წინააღმდეგობა“ (Сагария 1970:13).

ყრილობის მუშაობაში აფხაზი ბოლშევიკებიც იღებდნენ მონაწილეობას – ნესტორ ლაკობა და ეფრემ ეშბა. მოგვიანებით მოვლენების გარშემო თავის მოსაზრებას გამოხატავდა ნესტორ ლაკობა.

ლაკობა მიიჩნევდა, რომ „ყრილობის მუშაობის ქვაკუთხედს შემდეგი კითხვა წარმოადგენდა – „ვისთან ერთად ვიყოთ? წავიდეთ ამიერკავკასიის კომისარიატთან და მუშათა კლასის ფარულ გამცემლებთან – მუსავატებთან, დაშნაკებთან, მენშევიკებთან და ყველა ამ პოლიტიკურ გაიძვერებთან ერთად ერთ ბლოკში, რომლებთანაც აფხაზეთი დაკავშირებული იყო ადმინისტრაციული და ფინანსური კუთხით, თუ უნდა გაგვეწყვიტა ამიერკავკასიასთან ყოველგვარი კავშირი და

შეესულიყავით მთიელ ხალხთა კავშირში, სადაც ასე დაჟინებით გვიწვევდნენ მთიელთა დელეგაციები” (Лакоба 1987: 49).

ყრილობაზე დეკლარირებულ იქნა მთიელთა კავშირთან ურთიერთობების დამყარება, დამტკიცებულ იქნა აფხაზთა სახალხო საბჭოს კონსტიტუცია და არჩეულ იქნა მისი შემადგენლობა. საბჭოს თავმჯდომარედ სიმონ ბასარია იქნა არჩეული. აფხაზთა სახალხო საბჭოს მიეცა დავალება ემუშავა „აფხაზი ხალხის თვითგამორკვევის” საკითხებზე. ამ ე. წ. „თვითგამორკვევის” ფორმები დაზუსტებული არ იყო.

„აფხაზთა სახალხო საბჭოს“ ლიდერები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ კრიზისიდან გამოსავალი მხოლოდ თბილისსა და სოხუმს შორის ურთიერთობების დარეგულირებაში იყო. 1918 წლის 9 თებერვალს თბილისში შედგა შეხვედრა „აფხაზთა სახალხო საბჭოს“ დელეგაციასა (აღ. შარვაშიძის, მ. ემუხვარის, ნ. მარღანიას, პოლკოვნიკ რ. ჩქოტუას, ბ. ცაგურიას შემადგენლობით) და საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრებს (ა. ჩხენკელი, კ. მესხი, გ. გვაზავა, პ. საყვარელიძე, ნ. ქარცივაძე) შორის. მოლაპარაკებების საწყის ეტაპზე აფხაზთა დელეგაციის ხელმძღვანელმა აღ. შარვაშიძემ და დელეგაციის მკვეთრად ნაციონალისტურად განწყობილმა ცალკეულმა წევრებმა მოითხოვეს აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარება. განსხვავებული პოზიცია დაიკავა სამურზაყანოს წარმომადგენელმა მ. ემუხვარმა (Ментешавили 1998: 16).

მ. ემუხვარის პოზიციამ დაარწმუნა ალექსანდრე შარვაშიძე და მისი მომხრეები, რომ აფხაზეთის დაქუცმაცების საფრთხე სულ უფრო რეალური ხდებოდა და ისინი იძულებული შეიქმნენ, დათანხმებოდნენ აკაკი ჩხენკელის წინადადებას აფხაზეთის საქართველოს შემადგენლობაში შესვლას ავტონომიის საფუძველზე.

„აფხაზთა სახალხო საბჭოში” არაერთგვაროვნად შეხვდნენ თბილისში მიმდინარე მოლაპარაკებებს. მაგალითად, ს. ბასარია მოითხოვდა ჯერ მოეწვიათ აფხაზთა ეროვნული ყრილობა, გაერკვიათ აფხაზეთის პოლიტიკური მოწყობის საკითხი და მხოლოდ ამის შემდეგ დაემყარებინათ საქართველოსთან კეთილმეზობლური ურთიერთობები. თავის მხრივ, თბილისი აცხადებდა სრულ მზადყოფნას აფხაზეთის შემოსულიყო ერთიანი საქართველოს შემადგენლობაში მდ. მზიმთიდან მდ. ენგურამდე საზღვრებში.

რასაკვირველია, 1918 წლის 9 თებერვალს თბილისში მიღწეული შეთანხმება არ შეიძლება ჩაითვალოს ერთგვარ სახელმწიფოთაშორის ხელშეკრულებად იმ მიზეზის გამო, რომ იმ დროს, აფხაზეთზე რომ არაფერი ვთქვათ, თვით საქართველო არ იყო სუვერენული სახელმწიფო. არც მოლაპარაკების მონაწილე მხარეები – „აფხაზთა სახალხო საბჭო“ და საქართველოს ეროვნული საბჭო – წარმოადგენდნენ სახელმწიფო ხელისუფლების ლეგიტიმურ ორგანოებს. მიუხედავად ამისა, თბილისში მიღწეული შეთანხმება, უდავოდ, დიდი ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტი იყო. ამით მნიშვნელოვნად განიმუხტა დაძაბულობა და ურთიერთობები თბილისსა და სოხუმს შორის კონსტრუქციული გახდა.

გუდაუთის ორგანიზაციას უწყვეტი კავშირი ჰქონდა სოხუმის ორგანიზაციასთან. წებელდის რაიონში პარტიზანული დაჯგუფება სომხებისაგან შედგებოდა. სომხურ სოფლებში ამ რაზმების ორგანიზებას ათარბეგოვი ჩაუდგა.

მენშევიკები არ იყვნენ მზად შეიარაღებული ბრძოლისთვის, თუმცა უკეთესად იყვნენ აღჭურვილნი. მენშევიკ ლიდერთა ნაწილი ქ. სოხუმიდან ქ. თბილისში გაიქცა, სადაც გადაწყდა წითელ აფხაზეთზე შეტევა. გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის ბრძანებით, გამოაგზავნეს მენშევიკთა სახალხო გვარდიის ნაწილი ვ. ჯუღელის ხელმძღვანელობით. მათ ოჩამჩირეში თავადთა და აზნაურთა პარტიზანული რაზმი შეუერთდა.

გაერთიანებული რაზმი ქ. სოხუმისკენ დაიძრა. პარტიზანთა რაზმი კოდორის ხეობაში შეიკრიბა და სათავეში ვალიკო ბახტაძე ჩაუდგა, არტილერიას კოსტა ინალ-იფა ხელმძღვანელობდა. ბრძოლა კოდორში ცხრა დღე გაგრძელდა. მენშევიკები უფრო ძლიერები აღმოჩნდნენ და ძლიერმა არტილერიამ ბრძოლის ბედი გადაწყვიტა. კოდორში, წყლის დაბალი ფონის გამო, მათ შეძლეს ძალების ფორსირება. საბჭოთა ხელისუფლებამ ქ. სოხუმში 42 დღე იარსება, 1918 წლის 8 აპრილიდან 17 მაისამდე.

ბოლშევიკური ამბოხის ჩახშობა შესაძლებელი გახდა ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის წითელი გვარდიის ნაწილების (ვ. ჯუღელის და ა. დგებუაძის სარდლობით) ჩარევის შედეგად, რომლებმაც გაწმინდეს აფხაზეთი ბოლშევიკი ავანტიურისტებისაგან.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა 1918 წლის 26 მაისს ურთულეს სამხედრო-პოლიტიკურ ვითარებაში განხორციელდა. მთელი აჭარა ბათუმითურთ, ასევე სამცხე ახალქალაქითა და ახალციხითურთ თურქეთის მიერ

იყო ოკუპირებული. მძიმე მდგომარეობა იყო აფხაზეთში. აფხაზი სეპარატისტები საბჭოთა რუსეთის პოლიტიკური, სამხედრო და ფინანსური მხარდაჭერით ცდილობდნენ აფხაზეთის ჩამოცილებას საქართველოდან. საბჭოთა რუსეთს მხარს უჭერდა თურქეთი. ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკის მთავრობა და სეიმი სათანადო წინააღმდეგობას ვერ უწევდნენ აფხაზ სეპარატისტებსა და საბჭოთა რუსეთს. აფხაზეთში მდგომარეობის ხსნას ცდილობდა საქართველოს ეროვნული საბჭო, სახალხო გვარდია და ფორმირების პროცესში მყოფი ქართული რეგულარული არმიის ნაწილები.

აფხაზეთის შენარჩუნებისათვის 1918 წლის მაისში მიმდინარე დაძაბულ ბრძოლებზე, საბჭოთა რუსეთის ანტიქართულ პოლიტიკასა და მისი რეალიზების გზებზე მოახსენა თბილისის საბჭოს აღმასრულებელ კომიტეტს სახალხო გვარდიის სარდალმა ვალიკო ჯუღელმა.

აღნიშნული რუსულენოვანი დოკუმენტი მოძიებულ იქნა საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში (იხ. დანართი №1).

1918 წლის 8 ივნისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობასა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შორის დაიდო ხელშეკრულება აფხაზეთისათვის ფართო საშინაო ავტონომიის მინიჭების და სამხედრო დახმარების შესახებ. ხელშეკრულების საფუძველზე 17-22 ივნისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ აფხაზეთში გააგზავნა ქართული არმიის ნაწილები გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის ხელმძღვანელობით, რომლებიც განლაგდნენ ზღვის სანაპიროზე ქ. ტუაფსედან ქ. სოჭიმდე. როგორც ჩანს, ქართული არმიის ნაწილების დისლოკაციის შეცვლა ორივე მხარის თანხმობით მოხდა.

1918 წლის 11 ივნისის ხელშეკრულებას არ შეიძლება არ გამოეწვია აფხაზეთში პოლიტიკური სიტუაციის მორიგი გამწვავება. კვლავ გაჩნდა ბოლშევიკური რუსეთის მხრიდან აფხაზეთის ოკუპაციის საფრთხე. ასეთ ვითარებაში „აფხაზთა სახალხო საბჭომ“ კვლავ მიმართა თხოვნით საქართველოს მთავრობას, აღმოეჩინა დახმარება აფხაზეთისათვის. 19 ივნისს გენერალი გიორგი მაზნიაშვილი, რომელიც საქართველოს სამხედრო მინისტრ გრიგოლ გიორგაძის ბრძანებით აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად დაინიშნა, ჩავიდა სოხუმში, ხოლო 20 ივნისს საქართველოს შეიარაღებული ძალების რეგულარული ნაწილები 300-

კაციან აფხაზურ კავალერიასთან ერთად გადავიდნენ შეტკვაზე და გაათავისუფლეს ახალი ათონი.

სიტუაცია გამწვავდა იმდენად, რომ საქართველოს მთავრობის სპეციალური წარმომადგენელი, საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრი ისიდორე რამიშვილი, „აფხაზთა სახალხო საბჭოს“ სხდომაზე გამოსვლისას (1918 წლის 18 ივლისს), იძულებული გახდა, აფხაზეთიდან საქართველოს შეიარაღებული ძალების რეგულარული ნაწილების დაუყოვნებლივ გაყვანის საკითხი დაეყენებინა.

1918 წლის აგვისტოს პირველ რიცხვებში აფხაზეთში ვითარება კიდევ ერთხელ დაიძაბა. ვითარების გამწვავება ე. წ. „მუჰაჯირთა“ ახალი სადესანტო რაზმის გამოჩენამ გამოიწვია უკვე ოჩამჩირის ზონაში, რომელიც სოფელ ჯგერდას მიმართულებით, თავად ტატაშ მარშანიას მამულისაკენ გაემართა. სულ უფრო ცხადი ხდებოდა, რომ „აფხაზთა სახალხო საბჭოს“ დეპუტატთა ერთი ნაწილი – პროოსმალური ორიენტაციის ფრთა, აშკარად დაადგა სახელმწიფო დალატის გზას და შეიარაღებულ პუტჩს მიემხრო. საბჭოს ეს ნაწილი „მეხუთე კოლონად“ ჩამოყალიბდა იმდროინდელი აფხაზეთისა და საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ასეთ სიტუაციაში საბჭოს დემოკრატიული ფრთა, მისი თავმჯდომარის, ვარლამ შარვაშიძის, აგრეთვე ვლადიმერ ემუხვარის მეთაურობით, გამოვიდა „აფხაზთა სახალხო საბჭოს“ რეორგანიზაციის ინიციატივით. ის პიროვნებები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ თურქების მიერ „აფხაზეთის ოკუპაციას“ (ასეთი იყო ოფიციალური ფორმულირება) დადანაშაულებულ იქნენ სახელმწიფო დალატში და უნდა გასახლებულიყვნენ აფხაზეთიდან (ჩიტაია 2006: 125-126).

1918 წლის 25-26 სექტემბერს ეკატერინოდარში (ამჟამინდელი კრასნოდარი) შედგა ორრაუნდიანი შეხვედრა, ერთი მხრივ, საქართველოს დელეგაციასა (ე. გეგეჭკორი, გ. მაზნიაშვილი) და, მეორე მხრივ, „მოხალისეთა არმიის“ (მ. ალექსეევი, ა. დენიკინი) და ე.წ. „ყუბანის მთავრობის“ (ნ. ვორობიოვი, ბიჩი) წარმომადგენლებს შორის, რომელიც უშედეგოდ დამთავრდა. მხარეებმა ვერ მიაღწიეს შეთანხმებას, მაგრამ ამას არ შეუშლია ხელი „მოხალისეთა არმიისათვის“, შედგომოდა „ქართველი დამპყრობლებისაგან“ აფხაზეთის „განთავისუფლების“ გეგმის რეალიზაციას, თუმცა ჩრდილოეთ კავკასიაში იმ დროს შექმნილი სამხედრო პოლიტიკური სიტუაცია არ აძლევდა საშუალებას მ. ალექსეევსა და ა. დენიკინს, გადასულიყვნენ შეტკვაზე და ძალით დაეკავებინათ

აფხაზეთი. ასეთ ვითარებაში ისინი შეეცადნენ, მოეწყოთ სახელმწიფო გადატრიალება სოხუმში. შეიარაღებული პუტჩის სათავეში აღმოჩნდნენ აფხაზეთის საქმეების მინისტრი პოლკოვნიკი რ. ჩქოტუა და საოლქო კომისარი ი. მარღანია.

ბოლშევიკებს აფხაზეთში მუდამ ეგულებოდათ გარკვეული ძალები, რომლებიც მზად იყვნენ ნებისმიერ დროს გამოსულიყვნენ დამოუკიდებელი საქართველოს წინააღმდეგ. შემთხვევითი არ იყო, რომ 1919 წელს აფხაზეთთან ერთად ქართველებს დაუპირისპირდნენ ა. ხატისოვის ინიციატივით თურქეთიდან აფხაზეთში ჩამოსახლებული სომხები.

საბჭოთა რუსეთისთვის არ იყო საკმარისი საქართველოს ტერიტორიული, სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური ანექსიის წარმატებული განხორციელება. ამასთანავე, მეტად მძაფრად მიმდინარეობდა იდეოლოგიური ომი, რომლის მიზანიც გახლდათ, ამოეძირკვა ქართული ცნობიერება აფხაზეთის მოსახლეობაში, რითაც სოციალიზმის დროშის ქვეშ ამოფარებული გარკვეული დესტრუქციული ძალები ცდილობდნენ აფხაზეთის ჩამოცილებასა და მის საბჭოთა რუსეთთან მიერთებას. ამაზე მეტყველებს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ შედგენილი (არაუადრეს 1920 წლის ოქტომბრისა) ცნობაც, რომელშიც ნათქვამია:

„ამგვარად, საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთის ზავის ჩამოგდების შემდეგაც კომუნისტები სოხუმის ოლქში ეწეოდნენ საქართველოს დემოკრატიული წეს-წყობილების და მისი მთავრობის წინააღმდეგ აგიტაციას და აწყობდნენ შეიარაღებულ აჯანყებას. ამ მუშაობას ბოლშევიკები აწარმოებდნენ არალეგალურად და ამავე დროს კავშირი ჰქონდათ საბჭოთა რუსეთის სამხედრო ძალებთან გაგრის ფრონტზე. უმთავრესი სამოქმედო ორგანიზაციები იყო: 1) ქალაქ სოხუმში – „სოკი“, რომელიც საერთო ხელმძღვანელობას უწევდა დანარჩენ ორგანიზაციებს, იძენდა ასაფეთქებელ მასალას, ეწინააღმდეგებოდა მთავრობის მიერ გამოცხადებულ მობილიზაციას და ფულად დახმარებას უწევდა ხელქვეით ორგანიზაციებს. 2) გაგრაში – გაგრის სამაზრო რევოლუციური კომიტეტი, რომელიც საჯაშუშო მასალებს აწვდიდა საბჭოთა ჯარებს, პროპაგანდით ხრწნიდა საქართველოს ჯარისკაცებს და არღვევდა ჩვენს ფრონტს და 3) აფხაზეთში ავრცელებდნენ აფხაზეთის საქართველოდან ჩამოშორების შესახებ ხმებს, ურჩევდნენ აფხაზებს შეერთებოდნენ რუსეთს და აწყობდნენ აფხაზეთის შეიარაღებულ აჯანყებებს” (სონდულაშვილი 2007: 135).

ქართველი საზოგადოება უკიდურეს შემოფოტებას გამოთქვამდა აფხაზეთის ბოლშევიკური ხელმძღვანელობის შოვინისტური პოლიტიკის გამო.

ქართველები ისეთ დევნას და შევიწროებას განიცდიან, რომ ერთ აუწერელია და ისეთი ანტიქართული აგიტაცია სწარმოებს, რომ მეფურ რუსეთს და ვოსტორგოვებსაც კი არ ეყოფოდათ ასეთი სითავხედე.

საქართველოს მთავრობამ დაშალა აფხაზეთა სახალხო საბჭო სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობისათვის, რაც მიზნად ისახავდა საქართველოსაგან აფხაზეთის ჩამოშორებას. დააპატიმრა შეთქმულები, რომლებმაც კავშირი დაამყარეს გარეშე ძალებთან. სოხუმის ოლქის საგანგებო კომისრად დაინიშნა ბ. ჩხიკვიშვილი. დაიწყო მომზადება აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნებისათვის.

თანამედროვე აფხაზეთურ სეპარატისტულ „ისტორიოგრაფიას“ არ გააჩნია არც ერთი კონკრეტული ფაქტი საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან რომელიმე ცნობილი აფხაზი მოღვაწის მიმართ გატარებული რეპრესიების თაობაზე. ამის ახსნა ადვილია. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა ამ მხრივ იჩენდა მაქსიმალურ სიფრთხილეს. ხელისუფლება თვით ისეთ ოპოზიციონერთა მიმართაც კი, როგორებიც იყვნენ სახელმწიფო დალატში დადანაშაულებული („აფხაზეთა სახალხო საბჭოს“ ძალისმიერი გზით დამხობის მცდელობის გამო) ი. მარღანია, დ. ალანია, მ. ცაგურია, მ. ტარნავა, რ. ჩქოტუა და სხვ., მხოლოდ დროებით იხოლაციას დასჯერდა. მათ არა მარტო ეპატიათ ჩადენილი დანაშაული, არამედ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიეცათ საშუალება, მონაწილეობა მიეღოთ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნებში და გამხდარიყვნენ აფხაზეთის ახლადარჩეული პარლამენტის დეპუტატები.

ამავე დროს აფხაზეთს საფრთხეს უქმნიდა საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ მოქმედი თეთრგვარდიული მოძრაობა. კერძოდ, 1919 წლის იანვარში თეთრგვარდიელი გენერალი ა. დენიკინი შეტევას იწყებს ქ. სოხუმზე. მისი შეხედულებით, აფხაზეთი წარმოადგენდა „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ ნაწილს. საქართველოს ჯარებმა მოიგერიეს ა. დენიკინის აგრესია. „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ იმპერიის აღდგენის იდეით შეპყრობილმა რუსმა გენერალმა საკუთრივ აფხაზეთში პროვოკაციის ინსპირირების გარდა, ენერგიული ნაბიჯები გადადგა საერთაშორისო არენაზე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ავტორიტეტის შესარყევად.

აფხაზური სეპარატიზმის იდეოლოგიები (რუსეთის ხელისუფლების წამქეზებლური პოლიტიკის ხელშეწყობით) მუდამ სპეკულირებდნენ იმით, თუ როგორ „იდევნებოდა“ აფხაზური „ნაციონალური კულტურა“ ქართველი მენშევიკების მხრიდან. ფაქტები საპირისპირო ქმედებებზე მეტყველებს. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების აქტიური ხელშეწყობით 1919 წლის 27 თებერვალს ქ. სოხუმში გამოსვლა დაიწყო პირველმა აფხაზურენოვანმა გაზეთმა „აფსნი“ (აფხაზეთი), რომლის რედაქტორი აფხაზური ლიტერატურის ფუძემდებელი დიმიტრი გულია იყო. დიმიტრი გულია იყო აფხაზური ლიტერატურის ფუძემდებელი და მისი ცოცხალი კლასიკოსი... დიმიტრი გულია იყო წამომწყები და დამაგვირგვინებელი აფხაზური აღორძინებისა (ბარამიძე 1983: 307-308).

აფხაზური შრიფტი დაამზადეს ქ. თბილისში და ის ქ. სოხუმში ჩაიტანა შემდგომში თვალსაჩინო აფხაზმა მეცნიერმა და საზოგადო მოღვაწემ ანდრია ჭოჭუამ. აღნიშნული გაზეთის ფურცლებზე პირველად დაიბეჭდა დიმიტრი გულიასა და სამსონ ჭანბას ნაწარმოებები; ასევე აფხაზური ლიტერატურის კლასიკოსებმა იური კოლონიამ, მიხეილ ლაკერბამ და სხვა აფხაზმა მწერლებმა თავიანთი პირველი ნაწარმოებები ამ გაზეთის ფურცლებზე გამოაქვეყნეს.

აფხაზეთის კულტურულ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან მოვლენად უნდა ჩაითვალოს 1919 წელს ქ. სოხუმში ლიტერატურულ-დრამატული წრის შექმნა. ამასთანავე, გამოშვებულ იქნა ხელნაწერი ჟურნალი „ცისკრის ვარსკვლავი“ და ცნობილი აფხაზი მხატვრის ალექსანდრე შარვაშიძის თაოსნობით ქ. სოხუმში გაიხსნა დრამატული სასწავლებელი.

1919 წლის 13 თებერვალს აფხაზეთში ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოს – აფხაზეთის სახალხო საბჭოს პირველი საყოველთაო, დემოკრატიული არჩევნები ჩატარდა. ამ არჩევნებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, გაიმარჯვა მმართველმა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ, რომელმაც სახალხო საბჭოში ადგილების დიდი უმრავლესობა (27 – 40-დან) მიიღო. სოციალ-დემოკრატების გარდა აფხაზეთის სახალხო საბჭოში არჩეულ იქნენ დამოუკიდებელი სოციალისტები, ესერები, ეროვნულ-დემოკრატები და სხვები.

ზემოთხსენებული ფაქტები ადასტურებენ, თუ როგორ არ „იდევნებოდა“ აფხაზური „ნაციონალური კულტურა“ ქართველთა მხრიდან, რითაც აფხაზური სეპარატიზმის იდეოლოგიები მუდმივად აპელირებდნენ. 1919 წლის 23-24 მაისს

თბილისში შედგა ევგენი გეგეჭკორისა და ნოე რამიშვილის შეხვედრა გენ. დენიკინის წარმომადგენელთან – ინგლისელ გენერალ ბრიგსთან. ამ შეხვედრამ ნათლად გამოავლინა ა. დენიკინისა და მის ბრიტანელ მფარველთა ნამდვილი ზრახვები, არათუ მოეწვიტათ აფხაზეთი დანარჩენი საქართველოსაგან, არამედ არ დაეშვათ თვით საქართველოს დამოუკიდებლობის ცნობა.

1919 წლის 21 ივლისს აფხაზეთის სახალხო საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება თბილისში ოფიციალური დელეგაციის გაგზავნის შესახებ კონსტიტუციური საკითხების ირგვლივ მოლაპარაკებების გასამართად. ამ დელეგაციაში შევიდნენ დიმიტრი (არზაყან) ემუხვარი, გ. კოროლიოვი, მ. უბირია, ვ. ღურჯუა, მ. ცაავა, მ. გრიგოლია. დელეგაციის წევრებმა სექტემბერ-ოქტომბერში ჩაატარეს აქტიური კონსულტაციები საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ცენტრალური ხელისუფლების წარმომადგენლებთან.

ერთი სიტყვით, 1918-1921 წლებში აფხაზეთში შექმნილი იყო უადრესად ხელსაყრელი პირობები აფხაზეთის მთელი მოსახლეების, პირველ რიგში, საკუთრივ აფხაზეთის კულტურულ-ეკონომიკური აღმავლობისათვის.

1920 წლის გაზაფხულიდან აფხაზეთის სახალხო საბჭომ განაახლა მუშაობა ავტონომიური აფხაზეთის კონსტიტუციის პროექტზე. 1920 წლის 21 მაისს დამტკიცებულ იქნა აფხაზეთის სახალხო საბჭოს დელეგაციის შემადგენლობა, რომელსაც დაევადა სათანადო კონსულტაციების ჩატარება საქართველოს დამფუძნებელი კრების დეპუტატებთან, კონსტიტუციის საბოლოო ვარიანტის შემუშავების მიზნით.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში აფხაზეთის ავტონომიის სტატუსის განსაზღვრა საბოლოოდ მოხდა 1920 წლის 29 დეკემბერს, როდესაც საქართველოს დამფუძნებელი კრების სპეციალურმა საკონსტიტუციო კომისიამ შეიმუშავა „აფხაზეთის ავტონომიური მმართველობის დებულებების“ პროექტი. აღნიშნული პროექტი საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ დაამტკიცა 1921 წლის 21 თებერვალს. ამავე დღესვე მოხდა საქართველოს კონტიტუციის მიღებაც. აღნიშნულ დებულებაში წერია, რომ „აფხაზეთი მდინარე მესადირიდან მდინარე ენგურამდე, შავი ზღვის სანაპიროდან კავკასიონამდე ითვლება საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილად და ამ საზღვრებში ავტონომიურად მართავს თავის შინაურ საქმეებს“ (სურგულაძე 1992: 361).

1920 წლის სექტემბერ-ოქტომბერში აფხაზეთის სახალხო საბჭოში მიმდინარეობდა აღნიშნული პროექტის საფუძვლიანი განხილვა. 1920 წლის 16 ოქტომბერს აფხაზეთის სახალხო საბჭომ ოფიციალურად დაამტკიცა კონსტიტუციის პროექტი და მიიღო გადაწყვეტილება მისი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოში – დამფუძნებელ კრებაში გადაგზავნის შესახებ, სადაც სახალხო საბჭოს დელეგაციეს მონაწილეობით უნდა მომხდარიყო კონსტიტუციის პროექტის შემდგომი დახვეწა და სრულყოფა. ამით დასრულდა აფხაზეთის კონსტიტუციის მიღების იურიდიული პროცედურის პირველი, ჩვენი აზრით, გადამწყვეტი ეტაპი, ანუ აფხაზეთის ადგილობრივი ხელისუფლების უმაღლესმა ორგანომ – სახალხო საბჭომ მოახდინა ავტონომიის კონსტიტუციის პარაფირება, რის შემდეგ რეგლამენტით რჩებოდა მისი საბოლოო დამტკიცება ქვეყნის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს – საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ.

1920 წლის 4 ნოემბერს თბილისში ჩამოვიდა აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წარმომადგენლობითი დელეგაცია ვარლამ შარვაშიძის მეთაურობით. დელეგაციაში სხვა დეპუტატებთან ერთად შედიოდნენ ოპოზიციის ყველაზე ოდიოზური წარმომადგენლები: მ. ცაგურია, დ. ალანია, მ. ტარნავა.

აფხაზეთის სახალხო საბჭოს დელეგაცია მოითხოვდა საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ ავტონომიის კონსტიტუციის პროექტის დაუყოვნებლივ განხილვას და მიღებას, მაგრამ ქართველი პარლამენტარები წინააღმდეგნი იყვნენ აფხაზეთის კონსტიტუციის ფორსირებულად დამტკიცებისა. მათ მიზანშეწონილად არ მიაჩნდათ ავტონომიის კონსტიტუციის დამტკიცება ქვეყნის კონსტიტუციის მიღებამდე. ამავე აზრის იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკური ხელმძღვანელობაც და, პირველ რიგში, მისი ლიდერი ნოე ჟორდანია,

საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისს გაფორმებულ ხელშეკრულებაში მუხლი IV, 1 პირდაპირ იყო მითითებული, რომ „რუსეთი ვალდებულია აღიაროს საქართველოს რესპუბლიკის უდავო შემადგენელ ნაწილებად, გარდა შავი ზღვის გუბერნიის ნაწილებისა, რომელიც გადადის საქართველოს საზღვრებში ხსენებული ხელშეკრულების I და III მუხლების ძალით, აგრეთვე, ქვემოთ ჩამოთვლილი გუბერნიები და რუსეთის სახელმწიფოს ყოფილი ოლქები: თბილისის, ქუთაისის და ბათუმის ყველა მაზრებითა და

ოლქებით, რომლებიც შეადგენენ ხსენებულ გუბერნიებს და აგრეთვე ზაქათალის და სოხუმის ოლქები“ (Ключников 1926: 176-183).

* * * * *

საინტერესოა აღვნიშნოთ, საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებაში აფხაზეთის საკითხის შესახებ. აფხაზეთი საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების რევიზიის ერთ-ერთი პირველ მცდელობას წარმოადგენს ტარას შამბასა და ალექსანდრე ნეპროშინის ვრცელი ნაშრომი სათაურით „აფხაზეთი: სუვერენიტეტისა და სახელმწიფოებრიობის სამართლებრივი საფუძვლები“, რომელიც 2003 წელს ცალკე წიგნადაც გამოიცა. ნიშნადობლივია, რომ ორივე ავტორი რუსეთში მოღვაწეობს და, რასაკვირველია, თვით წიგნიც პრორუსული, პროაფხაზეთი და ანტიქართული ხასიათისაა: ისინი ყველანაირად ცდილობენ მიჩქმალონ აფხაზეთის საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნის ფაქტი და ამ მხრივ არ ერიდებიან საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტებისა და მოვლენების კონიუნქტურულ, მიკერძოებულ და ტენდენციურ გაშუქებას, მათ უხეშ ინტერპრეტაციას და ამით არსებული ჭეშმარიტების დევალვაციას ეწევიან.

იმოწმებენ რა 1918 წლის 9 თებერვლის საქართველოს ეროვნულ საბჭოსა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წარმომადგენლების შეხვედრის დებულებებს, შამბას-ნეპროშინის ტანდემი ამტკიცებს, რომ აფხაზეთს ჯერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე (ე. ი. 26 მაისამდე) გააჩნდა თავისი სუვერენული ტერიტორია და ხელისუფლება, მაგრამ ამგვარი მტკიცება არასწორია: დოკუმენტში ვკითხულობთ, რომ „საქართველოს ეროვნული საბჭო თანახმაა აღდგეს ერთიანი და განუყოფელი აფხაზეთი მდინარე ენგურიდან მზიმთამდე“, ანუ ეს ნიშნავს, რომ იმ დროისათვის აფხაზეთის სუვერენული ტერიტორია ჯერ-ჯერობით არ იყო დაფიქსირებული და შესაბამისად, არც ვითომდა სუვერენული ხელისუფლების ძალაუფლება არ ვრცელდებოდა აფხაზეთის მთელ ტერიტორიაზე. წიგნის ამ ნაწილში შამბას-ნეპროშინი უარყოფითად ასახავენ საქართველოს პოლიტიკას აფხაზეთისადმი და არაფერს ამბობენ იმაზე, რომ მოგვიანებით, 1918 წლის ივნისში სწორედ დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობამ გააერთიანა აფხაზეთი და სოხუმის ოკრუგს ტერიტორიები ფსოუს გადაღმა, თითქმის მდინარე მზიმთამდე მიუერთა (მხედველობაში გვაქვს საქართველოსა და სამხრეთ რუსეთის

მთავრობის ჯარების - ე. წ. დენიკინის მოხალისეთა არმიას შორის მომხდარი სამხედრო კონფლიქტის შედეგები).

წიგნის ავტორები ამტკიცებენ, რომ აფხაზეთი ჯერ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე მთიელთა რესპუბლიკასთან იყო გაერთიანებული სუვერენული სახელმწიფოს სტატუსით. განმარტებისთვის: სიმართლეა, რომ მთიელებმა დამოუკიდებლობა საქართველოზე ადრე, 1918 წლის 11 მაისს გამოაცხადეს, მაგრამ სიცრუეა, რომ აფხაზეთი მთიელთა რესპუბლიკაში დამოუკიდებელი სახელმწიფოს სტატუსით სარგებლობდა. შამბა-ნეპროშინის მოსაზრება არცერთი დოკუმენტით არ დასტურდება, მათი დებულება სინამდვილეს ეწინააღმდეგება. მართლაცდა, როგორ შეიძლებოდა აფხაზეთის დამოუკიდებლად არსებობა მთიელთა რესპუბლიკის შემადგენლობაში? ნუთუ მთიელთა რესპუბლიკა კონფედერაციას წარმოადგენდა? იმ დროისთვის სრულიად გაურკვეველი იყო ამ აბსტრაქტული სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის იურიდიული საფუძვლები, ხოლო მის დეკლარაციაში არაფერი არ იყო ნათქვამი მთიელთა სახელმწიფოებრივ მოწყობაზე... კიდევ ერთი ნიუანსი: მთიელთა ხელისუფლება ძირითადად დაღესტანსა და ჩეჩნეთზე ვრცელდებოდა, რომ არაფერი ვთქვათ აფხაზეთთან შედარებით ახლოს მდებარე ჩრდილოეთ კავკასიის რაიონებზე... გარდა ამისა, რომელი სუვერენული აფხაზეთის მთიელთა რესპუბლიკის შემადგენლობაში ეოფნაზეა საუბარი, როცა იმ დროს აფხაზეთში ბოლშევიკები პარპაშობდნენ, აფხაზეთი ელიტა კი კომუნისტებისგან გადარჩენასა და დახმარებას საქართველოს სთხოვდა?!

პროფესორთა ტანდემი იშველიებს 1918 წლის 8 და 11 ივნისს საქართველოს მთავრობასა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შორის დადებულ შეთანხმებებს და აცხადებს, რომ ამ დოკუმენტებით თბილისმა სოხუმის ხელისუფლების დამოუკიდებლობა აღიარაო. არადა, ტექსტში აბსოლუტურად არაა ნახსენები აფხაზეთი, როგორც სახელმწიფო და არც მისი სუვერენობა-დამოუკიდებლობის აღიარება. ეს შეთანხმება არეგულირებდა მხოლოდ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების (მთავრობისა) და ქვეყნის ერთ-ერთი რეგიონის ადგილობრივი ხელისუფლების - აფხაზეთის სახალხო საბჭოს უფლებამოსილებებს. როგორ იქნებოდა აფხაზეთი დამოუკიდებელი, როცა აფხაზეთის ადგილობრივ ორგანოებს თბილისი აფინანსებდა (მე-3 და მე-5 მუხლები), როცა აფხაზეთზე საქართველოს საერთო-სახელმწიფოებრივი კანონები ვრცელდებოდა (მე-6 და მე-8 მუხლები) და

როცა საგარეოპოლიტიკური საკითხების გადაჭრა (მე-4 მუხლი) საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების პრეროგატივა იყო?

უფლებამოსილებათა ამგვარი გამიჯვნა საკმაოდ ჩამოჰგავს ერთიანი სახელმწიფოს ფედერაციული ცენტრისა და რეგიონის ურთიერთობას, რაც იმ პერიოდის პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებული იყო, მით უმეტეს ახალი სახელმწიფოს ჩამოყალიბების პროცესში. თუმცა აქვე შევნიშნავთ, რომ ტერმინ „ფედერაციის“ კლასიკური მნიშვნელობით ხმარება ქართულ-აფხაზური ურთიერთდამოკიდებულების სფეროში ძალზე გადაჭარბებული იქნებოდა.

საყურადღებოა: შეთანხმებათა დადების მომენტში აფხაზეთი არ არის ცალკე სახელმწიფო, ხოლო აფხაზეთის სახალხო საბჭო - არ არის აფხაზეთის მთავრობა, ის მხოლოდ პოლიტიკური, წარმომადგენლობითი და საკანონმდებლო ორგანოების ერთგვარ ნაზავს წარმოადგენს. არადა, წიგნის ავტორები ჯიუტად, ფაქტების გაყალბებით ცდილობენ აფხაზური სეპარატიზმისათვის აბსტრაქტული სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის რაღაც საფუძვლების ხელოვნურად შეთხზვას.

ამგვარად, 1918 წლის ივნისში და მით უმეტეს, 1920 წლისათვის აფხაზეთი რეალურად შედიოდა საქართველოს შემადგენლობაში და ამ მხრივ არავითარი პრობლემა არ არსებობდა. კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ იმ პოსტულატს, რომ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლება დე-ფაქტოდ და დე-იურედ მტკიცედ აკონტროლებდა სოხუმის ოკრუგის ტერიტორიას. ამის დამადასტურებელია 1919 წლის 20 მარტს არჩეული აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ მიღებული დოკუმენტი სახელწოდებით „აფხაზეთის ავტონომიის აქტი“, რომელშიც სიტყვა-სიტყვითაა ჩაწერილი: „აფხაზეთი შედის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში როგორც მისი ავტონომიური ერთეული“. შევნიშნავთ, რომ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ მიღებული ამ დოკუმენტით ფაქტიურად გაუქმდა ადრე დადებული შეთანხმებები ცენტრალურ ხელისუფლებასთან, რომლებსაც ასე ელოლიავებიან ავტორები.

რაც შეეხება შამბა-ნეპროშინის მიერ დამოწმებულ მთიელთა რესპუბლიკას, ის უკვე სახელმწიფოს სახით აღარ არსებობდა, ხოლო მისი ემიგრანტული მთავრობა თბილისის ერთ-ერთ სასტუმროში იყო შეყუჟული.

აფხაზეთის „დამოუკიდებელი სტატუსის“ ზემოთაღნიშნული ყალბი დებულებების საფუძველზე პროფესორები ტარას შამბა და ალექსანდრე ნეპროშინი

აცხადებენ, რომ 1920 წლის 7 მაისის საქართველო-რუსეთის ხელშეკრულება უსამართლო და უკანონოა, რადგან თურმე დოკუმენტი სუვერენული აფხაზეთის თანხმობის გარეშე გაფორმებულა, თურმე აფხაზეთი საქართველოს უნებართვოდ მიუერთებია. აქ შამბა-ნეპროშინს პროტესტის გრძნობა ებადათ და გულისტკივილით აღნიშნავენ - მოსკოვში არც კი იყვნენ მიწვეული აფხაზეთის წარმომადგენლებით. „ხელშეკრულების დადებისას ფაქტიურად აღგილი ჰქონდა ორი ქვეყნის (რუსეთისა და საქართველოს) შეთქმულებას მესამე დამოუკიდებელი და სუვერენული სახელმწიფოს (ე. ი. აფხაზეთის) მიმართ და წარმოადგენდა სამართალსაწინააღმდეგო ქმედებას - აგრესიას, ოკუპაციას, საქართველოს მიერ აფხაზეთთან დადებული ყველა ხელშეკრულების დარღვევას, რამაც შექმნა წინამძღვრები საქართველოს მხრიდან აფხაზეთის ანექსიისა“, - აღნიშნულია წიგნში. შემდეგ ავტორები ცდილობენ თავიანთი პოზიციები ჯერ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე შემუშავებული რომის სამართლის პრინციპებით განამტკიცონ (ორი პირის მიერ მესამის უფლებების უსამართლო დარღვევა), მერე კი თანამედროვე, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრის საერთაშორისო სამართალს იშველიებენ, ვენის კონვენციის ჩათვლით.

ამ საკითხში შამბა-ნეპროშინის აზრთა ანალიზის დროს ყურადღება უნდა მივაქციოთ ერთ მნიშვნელოვან აქსიომას: როცა 1918-20 წლების ისტორიული მოვლენებისა თუ ფაქტების შეფასებას ვცდილობთ, უნდა ვიხელმძღვანელოთ არა ძველი რომის იმპერიის სამართლის ნორმებით ან 1960-იანი წლების კონვენციებით, არამედ 1918 წლისათვის არსებული საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპებით. უნდა გავითვალისწინოთ პოლიტიკური სიტუაცია, მოვლენათა რეალური არსი და იმ ეპოქისდროინდელი, ანუ მე-20 საუკუნის ათიანი წლების სახელმწიფო სამართლის დებულებები.

ამასთან დაკავშირებით გავიხსენოთ, რომ იმ პერიოდში საერთაშორისო სამართლის ნორმები უკვე არსებობდნენ და ისინი საკმაოდ კარგად იყვნენ ჩამოყალიბებული, მაგალითად, სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორისა და საერთაშორისო სამართლის ინსტიტუტის ვიცე-პრეზიდენტის ფიოდორ მარტენსის მიერ დაწერილ სქელტანიან ნაშრომში სახელწოდებით „ცივილიზებული ხალხების საერთაშორისო სამართალი“, რომელიც იმდროინდელ მსოფლიოში ფართოდ გამოიყენებოდა და 1940 წლამდე საერთაშორისო სამართლის სფეროში ერთგვარ ეტალონს წარმოადგენდა.

როგორც ფიოდორ მარტენსი მიუთითებს, სახელმწიფოს საერთაშორისო ხელშეკრულების დადება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუ ის მართლაც სუვერენული და დამოუკიდებელია, ანუ აქვს დამოუკიდებელი საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გატარების ძალა და უფლება. საკმარისია ითქვას, რომ 1920 წლის მაისისათვის საქართველოს დამოუკიდებლობა ოფიციალურად იყო აღიარებული ევროპის, აზიისა და ლათინური ამერიკის რიგი სახელმწიფოების მიერ, ხოლო თბილისში უცხო ქვეყნების მრავალი საელჩო თუ დიპლომატიური მისია ფუნქციონირებდა. რაც შეეხება აფხაზეთს, მისი ე. წ. სუვერენიტეტი (შამბანეპროშინის ინტერპრეტაციით) არცერთ საერთაშორისო თუ საშინაო პოლიტიკურ დოკუმენტში მოხსენიებული არ არის. ეს იმიტომ, რომ დამოუკიდებელი აფხაზეთი ბუნებაში არ არსებობდა. სხვათა შორის, ფიოდორ მარტენსი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ე. წ. ნახევრად დამოუკიდებელი ქვეყნები საერთაშორისო ურთიერთობებში არანაირი სახით არ მონაწილეობენ, აფხაზეთს კი არც „ნახევრად დამოუკიდებელი ქვეყნის“ სტატუსი არ გააჩნდა.

შესაბამისად, აბსოლუტურად მცდარი და არასწორია პატივცემული პროფესორების მტკიცება, თითქოსდა რუსეთთან ხელშეკრულების დადებისა და საზღვრების გარკვევის დროს საქართველოს მთავრობას თურმე აფხაზეთისგან ნებართვა უნდა აეღო. იმ პერიოდში და იმ ეპოქაში მოქმედი საერთაშორისო სამართლის პრინციპების თანახმად, ცენტრი ამგვარ საკითხებს რეგიონების დაუკითხავად, მაგრამ სახელმწიფოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით წყვეტდა.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, ვიმეორებთ, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისს დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულების ფორმა, მიზნები და ხასიათი სავსებით შეესაბამება იმ დროისათვის არსებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმებსა და მხარეთა ინტერესებს. რაც შეეხება ცალკეულ მუხლებში მოცემულ ზოგიერთ დებულებას, რომელიც საქართველოს დამფუძნებელი კრების (პარლამენტის) ოპოზიციური დეპუტატების მიერ ნეგატიურად და გაუმართლებელ კომპრომისებად იქნა მიჩნეული (მხედველობაში გვაქვს მე-10 მუხლი და „დამატებები“), ეს ფაქტი ხელშეკრულების ძირითად დადებით ხასიათს ვერ აკნინებს.

სამწუხაროდ, ტარას შამბასა და ალექსანდრე ნეპროშინის ერთობლივ ნაშრომში გადმოცემული ყალბი მტკიცებები საქართველოს მტრებისა და აფხაზთა სეპარატიზმის მხარდამჭერებისათვის ერთგვარ სამოქმედო სახელმძღვანელოდ იქცა.

საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების კრიტიკოსთა და აფხაზ სეპარატისტთა აქტიურ მხარდამჭერ რუს ექსპერტ-პოლიტოლოგებს შორის გამოირჩევა ანატოლი ციგანოკი, სამხედრო და პოლიტიკური ანალიზის ინსტიტუტის თანამშრომელი, პოლკოვნიკი, რომელიც რუსეთის ფედერაციის თავდაცვის სამინისტროს საზოგადოებრივი საბჭოს წევრიცაა.

ბოლო წლების განმავლობაში ანატოლი ციგანოკმა რუსეთის ელექტრონულ მასმედიაში რამდენიმე სტატია გამოქვეყნა (მაგ. „აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარების ისტორიული და სამართლებრივი საფუძვლები“, „რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შეცდომები კავკასიის მიმართულებით“ და ა. შ.), რომლებშიც იგი, იმეორებს სიტყვა-სიტყვით შამბა-ნეპროშინის ყალბ დებულებებს, მას საკუთარ ნააზრევსაც უმატებს და აფხაზეთს 1918 წლიდან დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ მიჩნევს.

რუსი სამხედრო მკვლევარის აზრით, რადგან აფხაზეთის სახალხო საბჭომ 1917 წლის ნოემბერში მიიღო დადგენილება ჩრდილოეთ კავკასიაში შექმნილი „მთიელების, კაზაკებისა და სტეპის თავისუფალი ხალხების სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავშირში“ გაერთიანების შესახებ, ეს ნიშნავს, რომ სოხუმის ოკრუგი უკვე გამოეყო ქუთაისის გუბერნიას და იმდროინდელი ამიერკავკასიისაგან (ანუ ამ შემთხვევაში საქართველოსგან) დამოუკიდებელი გახდა.

აღნიშნულ შემთხვევაში ანატოლი ციგანოკი ყურადღებას არ აქცევს არც აფხაზეთის სახალხო საბჭოს ხსენებული დადგენილების ფიქტიურ ხასიათს, არც იმ პოლიტიკურ სიტუაციას, რომლის გავლენით იქნა მიღებული გადაწყვეტილება „სამხრეთ-აღმოსავლეთ კავშირში“ გაერთიანების თაობაზე: არადა, ეს ის დროა, როცა რუსეთში, განსაკუთრებით კი მის სამხრეთ ნაწილში (კერძოდ, კავკასიაში) რთული პროცესები მიმდინარეობს, ცენტრის კონტროლი განაპირა მხარეებზე შესუსტებულია, ადგილებზე ყალიბდება პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების წარმომადგენლობითი ორგანოები (საბჭოები), რომლებიც ამა თუ იმ ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხების ეროვნული ინტერესების გამომხატველ ინსტიტუტებს წარმოადგენენ.

ამგვარი ორგანოები კავკასიაში საკმაოდ მრავლად იყო, თუმცა ყველა ისინი საკუთარ თავს და შესაბამისად იმიერ-ამიერკავკასიას კვლავ რუსეთის შემადგენლობაში განიხილავდნენ, საუბრები დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გამოცხადებაზე ჯერ-ჯერობით არ მიდის. უფრო მეტიც - ამიერკავკასიას (სოხუმის

ოკრუგის ჩათვლით) საკმაოდ მტკიცედ აკონტროლებს ჯერ „ოზაკომი“ („ოსობი ზაკავკასისკი კომიტეტ“ - რუსეთის დროებითი მთავრობის ადგილობრივი ადმინისტრაცია), შემდეგ კი რეგიონის აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ორგანოები - ამიერკავკასიის კომისარიატი და სეიმი, რომლებშიც ქართველი პოლიტიკოსები დომინირებდნენ.

სწორედ ქართველების დამსახურებაა ის ფაქტი, რომ ამიერკავკასიის კომისარიატის 1917 წლის 7 დეკემბრის დადგენილების თანახმად, სოხუმის ოკრუგს გაგრის რაიონი მიუერთდა, ე. ი. აფხაზეთი, შეიძლება ითქვას, კომისარიატისადმი დაქვემდებარებულ პოლიტიკურ-სამართლებრივ სივრცეში შედიოდა. გარდა ამისა, შენარჩუნებული იყო ერთიანი ფინანსურ-ეკონომიკური და საკომუნიკაციო სისტემაც.

ამგვარად, აფხაზეთზე რეალურად ვრცელდებოდა ამიერკავკასიის კომისარიატისა და სეიმის უფლებამოსილება და ამ თვალსაზრისით რუსი მკვლევარის მტკიცება, თითქოსდა აფხაზეთი საქართველოსგან გამოყოფილი იყო, უსაფუძვლო და მცდარია.

ანატოლი ციგანოკს ასევე ზუსტად აქვს გადაწერილი შამბა-ნეპროშინის შეფასებები 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებების შესახებაც, იმეორებს რა ზემოთ მოხსენიებულ რომის სამართლის ნორმებს და 1960-იანი წლების ვენის კონვენციებს.

როგორც ჩანს, რუსმა მკვლევარმა თავი არ შეიწუხა დამატებითი საარქივო მასალების მოკვლევით, არ გადაამოწმა პროფესორების ნააზრევი და მკითხველს საკუთარ მტკიცებულებად წარუდგინა.

2.2 საბჭოთა პოლიტიკური სისტემა აფხაზეთში (XX ს. 20-60-იანი წწ.)

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში მოიპოვება მასალები, რომელიც ასახავს, თუ რა დესტრუქციულ პოლიტიკას ეწეოდა საბჭოთა რუსეთი საქართველოს მიმართ უკვე XX საუკუნის 20-30-იან წლებში. ბოლშევიკების ანტიქართული პროპაგანდა მთლიანად ეფუძნებოდა ყბადაღებული ლოზუნგის – „ერთა თვითგამორკვევის უფლების“ ცხოვრებაში განხორციელებას (Сагария 1983: 249).

1921 წლის 21 თებერვალს დამფუძნებელი კრების მიერ დამტკიცებულ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში აფხაზეთის ავტონომიური სტატუსის ოფიციალური დაფიქსირებით საბოლოოდ წერტილი დაესვა ერთიან ქართულ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ სივრცეში აფხაზეთის რეინტეგრაციის (ჯერ კიდევ 1918 წლის თებერვალ-ივნისში დაწყებულ) პროცესს და აფხაზეთის ავტონომია კონსტიტუციურად გაფორმდა.

1921 წლის 11 თებერვალს, როგორც ცნობილია, იფეთქა აჯანყებამ ბორჩალოს მაზრაში. აფხაზეთი იმთავითვე ჩართეს „რევოლუციურ ქარიშხალში“. 1921 წლის მარტში საბჭოთა ხელისუფლების ძალისმიერი გზით დამყარების შემდეგ უპირველეს ამოცანად იქცა აფხაზეთის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხი.

თავის დროზე, როგორც უკვე აღინიშნა, კრემლის ბოლშევიკური რეჟიმი და მისი ქართველი და აფხაზი დამქაშები აფხაზეთში ეწეოდნენ მკვეთრად გამოსატულ ანტიქართულ პროპაგანდას. ამ აღვირახსნილი ანტიქართული კამპანიის ტონისმიმცემნი იყვნენ ი. სტალინი და ს. ორჯონიკიძე, რომლებიც თავიანთი პუბლიკაციებით, კონკრეტული მოქმედებებით ახდენდნენ პროვოკაციული სეპარატისტული გამოსდომების ინსპირირებას საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში, მათ შორის, პირველ რიგში, აფხაზეთში.

1921 წელს საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა. 4 მარტს საბჭოთა ხელისუფლება სოხუმში გამოცხადდა, მარტის შუა რიცხვებისთვის კი წითელმა არმიამ დაასრულა სუვერენული საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაპყრობა. 6 მარტს შეიქმნა აფხაზეთის რეგოში ე. ეშბას (თავმჯდომარე), ნ. ლაკობასა და ი. აქირთავას შემადგენლობით. ფუნქციონირება დაიწყო აგრეთვე რკპ (ბ) აფხაზეთის საორგანიზაციო ბიურომ. ამავე დროს ბოლშევიკებს თავისი გეგმები ჰქონდათ საქართველოს მომავალი მოწყობის შესახებ. ეფრემ ეშბა აფხაზეთის რეგოშის სახელით მოითხოვდა აფხაზეთის დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადებას ან აფხაზეთის შესვლას რსფსრ-ის შემადგენლობაში.

1921 წლის აპრილში რუსეთის სამხედრო ატაშე საქართველოში გენერალ-მაიორი პ. სიტინი მთავრობისადმი მოსკოვში გაგზავნილ საიდუმლო მოხსენებაში აღნიშნავდა, რომ საქართველოს ტერიტორიული და მატერიალური

დასუსტებისათვის აუცილებელი იყო აფხაზეთის ტერიტორიის საქართველოსაგან ჩამოცილება (სონდულაშვილი 2014: 68).

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტიც, რომ აფხაზეთი, როგორც დამოუკიდებელი სუბიექტი არ ფიგურირებდა კავკასიის ეკონომიკურ კავშირში, რომელიც შეიქმნა 1921 წ. აგვისტოში. კავშირის შემადგენლობაში შევიდნენ: საქართველო, აზერბაიჯანი და სომხეთი, აგრეთვე: დაღესტანი, მთიულთა რესპუბლიკა, ყაბარდო და ნახიჭევანი. აფხაზეთი ასევე არ შედიოდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების „ეკონომიკურ ბიუროში“, რომელიც შექმნა რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკებისა) ცენტრალური კომიტეტის კავკასიის ბიურომ 1921 წ. 16 აგვისტოს (Гамахария 1997).

1921 წ. 24 ნოემბერს რკ (ბ) კავშირის გადაწყვეტილებით რუსეთის კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ორგანიზაციულ აფხაზეთში დაუქვემდებარეს საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, ხოლო ე. ეშბა შეყვანილ იქნა საქართველოს კპ ცკ-ის შემადგენლობაში.

1921 წლის 16 დეკემბერს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკასა და აფხაზეთის საბჭოთა რესპუბლიკას შორის გაფორმდა ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც, აფხაზეთი შევიდა საქართველოს შემადგენლობაში და ამიერიდან აფხაზეთი იწოდა სახელშეკრულებო რესპუბლიკად.

იმავე დღეს, აღნიშნული ხელშეკრულება დაადასტურა საქართველოსა და აფხაზეთის საბჭოების ყრილობამაც. ამან ასახვა ჰპოვა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კონსტიტუციაში. მასში აღნიშნულია, რომ აფხაზეთი საქართველოს უკავშირდება განსაკუთრებული სამოკავშირეო ხელშეკრულებით. აღნიშნული კონსტიტუცია დამტკიცებულ იქნა 1922 წელს საქართველოს საბჭოების I ყრილობაზე (ერემოვი 1980: 26).

1922 წლის თებერვალში აფხაზეთის საბჭოების პირველმა ყრილობამ დაამტკიცა აფხაზეთისა და საქართველოს სსრ სახელმწიფოებრივი გაერთიანება. აფხაზეთის სახელშეკრულებო რესპუბლიკას საკავშირო, ცენტრალური ხელისუფლება ფაქტობრივად ავტონომიური რესპუბლიკების მწკრივში განიხილაგდა და ეს აისახა სსრ კავშირის 1924 წლის კონსტიტუციაში, სადაც აფხაზეთი ავტონომიურ რესპუბლიკად არის მოხსენიებული (თოიძე 1999: 78).

საქართველოს სსრ კონსტიტუციაშიც აღინიშნულია აფხაზეთის რეგიონის სტატუსის შესახებ. „აფხაზეთი უკავშირდება საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკას – ამ რესპუბლიკათა შორის დადებულ, განსაკუთრებულ საკავშირო ხელშეკრულების საფუძველზე“.

1925 წლის 26 თებერვლიდან 3 მარტის ჩათვლით ქ. სოხუმში მიმდინარეობდა აფხაზეთის საბჭოების III ყრილობა, რომელმაც დაამტკიცა აფხაზეთის სსრ კონსტიტუცია.

უკანასკნელ პერიოდში ქართველმა მეცნიერებმა მოგვცეს ამ დოკუმენტის ამომწურავი სამართლებრივი ანალიზი და მიუთითეს მის იურიდიულ გაუმართაობაზე. პირველი, რასაც მიაქციეს ყურადღება ქართველმა ისტორიკოსებმა, არის წინააღმდეგობა კონსტიტუციის ცალკეულ მუხლებს შორის (პაპასჭირი 2007: 101).

ერთ-ერთ ყბადღებულ თემას, რომელსაც ხშირად იყენებენ აფხაზეთის სეპარატიზმის იდეოლოგები თავიანთ ანტიქართულ კამპანიაში, წარმოადგენს 30-იანი წლების რეპრესიები.

რეპრესიები დაიწყო ჯერ კიდევ ვ. ლენინის სიცოცხლეში, როდესაც საბჭოთა რეჟიმმა შეიწირა არაერთი უდანაშაულო ადამიანი. თუმცა, თავის მწვერვალს რეპრესიებმა 30-ანი წლების მეორე ნახევარში მიაღწია. რეპრესიებმა მოიცვა მთელი ქვეყანა. ბუნებრივია, ის ვერ ასცდებოდა საქართველოსაც. პირიქით, სწორედ საქართველოში წმენდა ჩატარდა განსაკუთრებული სისასტიკით და რეპრესიებმა მნიშვნელოვან მასშტაბებს მიაღწია. ამის მიზეზი იყო ის, რომ ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ, მაინც ვერ მოახერხა ქართული ინტელიგენციის ბოლომდე დაშანტაჟება და ის არ იჩენდა საჭირო ღოიადობას მმართველი ხელისუფლებისადმი.

რეპრესიები თავს დაატყდათ საქართველოს ბოლშევიკური ელიტის წარმომადგენლებსაც. დახვრეტილ იქნა საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის „ნაციონალ-უკლონისტური“ ხელმძღვანელობა.

1930 წლის აპრილში აფხაზეთის ცაკ-ის III სესიამ, ნესტორ ლაკობას მოხსენების საფუძველზე, მიიღო გადაწყვეტილება აფხაზეთის სსრ-ის კონსტიტუციიდან ცნება „Договорная республика“-ს ამოღებისა და მის ნაცვლად ძირითად კანონში ცნება „Автономная Республика“-ს ჩასმის თაობაზე.

1931 წლის თებერვალში აფხაზეთის სსრ-ის გარდაქმნამ აფხაზეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად, როგორც ირკვევა, სეპარატისტულად განწყობილი აფხაზური საზოგადოების რისხვა გამოიწვია.

1931 წლის 18 თებერვალს, აფხაზეთის ასსრ-ის შექმნიდან ზუსტად ერთი კვირის თავზე, გუდაუთის რაიონის სოფელ დურიფში დაიწყო ე.წ. „აფხაზთა სახალხო ყრილობა“, რომელიც გაგრძელდა 26 თებერვლამდე.

1931 წლის აპრილში კი უკვე აფხაზეთის საბჭოების VI ყრილობამ, მოიწონა რა აფხაზეთის ცაკის III სესიის ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილება, სათანადო შესწორებები შეიტანა კონსტიტუციაში.

საბჭოთა ხელისუფლების წლებში აფხაზთა გამოსვლის მიზეზად სახელდებოდა მოსახლეობის ფართო ფენების უკმაყოფილება სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის გამო, მაგრამ ეს შეხედულება უკანასკნელ პერიოდში გადაისინჯა. აფხაზი ისტორიკოსის სტანისლავ ლაკობას საესეებით არგუმენტირებული დასკვნით, აფხაზთა ეს ამბოხი პირდაპირ უკავშირდებოდა აფხაზეთის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი სტატუსის შეცვლას (პაპასქირი 2007: 119).

საინტერესოა ისტორიული სიმართლე ე. წ. „სუვერენული“ აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შესახებ 1921-1931 წლებში, რომელიც, ფორმალურად იწოდებოდა „სახელმწიფოებრივ რესპუბლიკად“, სინამდვილეში კი მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ოფიციალურად შედიოდა საქართველოს სსრ-ის შემადგენლობაში და „დე-ფაქტო“ უკვე მაშინ წარმოადგენდა მის ავტონომიურ ერთეულს.

ყოველგვარი მტკიცება იმის შესახებ, თითქოს აფხაზეთის სსრ 1921-1931 წლებში იყო საქართველოსგან დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი, რომელიც მან დაკარგა 1931 წელს ი. სტალინისა და ლ. ბერიას სასტიკი ქმედებების შედეგად, აფხაზური სეპარატისტების უნიჭო პოლიტიკური მოსაზრებაა. ამით ისინი ცდილობენ, კიდევ ერთი ისტორიული სიყალბით განამტკიცონ სეპარატისტული ზრახვები და აფხაზურ საზოგადოებაში გაადვიონ ანტიქართული განწყობილებები.

აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის ტრანსფორმაციის ანალიზისას აფხაზური ისტორიოგრაფია ავითარებს აშკარად რედუცირებულ და ყოველგვარი ისტორიული, პოლიტიკური და კულტურული ტრადიციებისაგან მოწყვეტილ სქემას

„აფხაზი ხალხის კანონიერი უფლებების ხელყოფისა და საქართველოს საკავშირო-რესპუბლიკური იმპერიის შექმნის შესახებ“. აფხაზი ისტორიკოსების ნაწილი მიიჩნევს, რომ „აფხაზეთის სტატუსის დამცრობა საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიის დონემდე წარმოადგენდა აფხაზეთის სუვერენული უფლებების უხეშ დარღვევას, რომელსაც მოჰყვა რესპუბლიკაზე ტერორი და აფხაზი ხალხის პოლიტიკური და ინტელექტუალური ელიტის სრული (?) განადგურება (Бражда 2007: 396).

XX საუკუნის 20-30-იან წლებში გატარებულმა რეპრესიებმა საქართველოს მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენა. ტერორს შეეწირა ქართველი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლები. აფხაზი ოპონენტები ცდილობენ მოიძიონ ბოროტება ქართველებში. თუმცა ეს ბოროტება წარმოქმნა საბჭოთა ტოტალიტარულმა სისტემამ, რომლის მოშლას ასე გულისტკივილით განიცდიან აფხაზური სეპარატიზმის იდეოლოგები და წარმომადგენლები.

* * * * *

XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან აფხაზეთის წარმოადგენს სამი იდეოლოგიური სისტემის, სამი მსოფლმხედველობრივი სამყაროს კონფლიქტის ველს.

აფხაზური სეპარატიზმის მიერ XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან დაწყებული ანტიქართული საპროტესტო კამპანია მთლიანად ექვემდებარებოდა საბჭოთა კავშირის უმაღლეს ხელმძღვანელობას, რომელიც სტიმულს აძლევდა აფხაზეთში სეპარატისტული უჯრედების შექმნას და კოორდინაციას უწევდა მათ საქმიანობას. სწორედ ამაში ვლინდება აფხაზური სეპარატიზმისთვის დამახასიათებელი და გარკვეულწილად აუხსნელი ნეგატიური სოლიდარობის ფენომენი; თავისი ანტიქართული მიზნების რეალიზაციისთვის ის გაერთიანდა რუსულ იმპერიალიზმთან.

აფხაზეთის ერთიანი საქართველოსაგან გამოყოფის იდეა და მისი იურიდიული, ეკონომიკური და პოლიტიკური ასპექტების დამუშავების მცდელობა ოფიციალურად პირველად დაფიქსირდა XX საუკუნის 40-იანი წლების მეორე ნახევარში. საბჭოთა კავშირის უმაღლესი ხელმძღვანელობის გარკვეულ ჯგუფში შეიქმნა აფხაზეთისა და სოჭის ოლქის კურორტების გაერთიანების და ამის ბაზაზე

მოსკოვისადმი უშუალო დაქვემდებარებით ერთიანი შავიზღვისპირა საკურორტო ოლქის შექმნის პროექტი.

„საკურორტო რესპუბლიკის“ შექმნის იმპერიული იდეა პირველად გააუღერა საკავშირო კპ (ბ) ცკ-ს მდივანმა მ. სუსლოვმა 1945 წელს, როგორც ამას აღნიშნავს თავის მემუარებში აკ. მგელაძე, 1943-1951 წლებში საქართველოს კპ (ბ) აფხაზეთის საოლქო და სოხუმის საქალაქო კომიტეტის მდივანი. თუმცა ჩანს, რომ მ. სუსლოვის ამ ავანტიურისტულ აქციას საკითხის წამოჭრისა და ვითარების წინასწარი ზონდირების ფუნქცია უნდა ჰქონოდა.

აფხაზეთის საზოგადოებრივი და კულტურული გარემო, მისი პოლიტიკური სივრცე ერთგვარად გაჯერებულია სამი იდეოლოგიური სამყაროს – ქართული ნაციონალიზმის, რუსული იმპერიალიზმისა და აფხაზური სეპარატიზმის პერმანენტული შეჯახების სხვადასხვა ეტაპებით (ჯოჯუა 2007: 42).

მიუხედავად საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის მოღვაწეობის და კონკრეტულად ლ. ბერიას რეპრესიული პოლიტიკის კრიტიკისა, სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის 40-იანი წლებისა და 50-იანი წლების დასაწყისის კონკრეტულ-ისტორიულ სიტუაციაში საბჭოთა იმპერიის უმაღლეს იერარქიაში ლ. ბერიას პოლიტიკური ინტერესების რეგულირება აფხაზეთში, რითაც მათი დამცავი მექანიზმის და აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფის პრევენციის როლი შეასრულა.

1941 წელს გაჩაღდა სსრ კავშირ-გერმანიის ომი (1941-1945 წწ.). ომის დროს, 1942 წლის ზაფხულში ფრონტის ხაზი საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ საზღვარს – აფხაზეთის ასს რესპუბლიკას უშუალოდ მოადგა. 15-16 აგვისტოს გერმანელმა ფაშისტებმა ხელთ იგდეს ქლუხორის, ხოლო 20 აგვისტოსთვის სანჩაროსა და მარუხის უღელტეხილები. 27 აგვისტოს გერმანელებმა აიღეს სოხუმის რაიონის მაღალმთიანი სოფელი ფსესუ და აფხაზეთის ასსრ დედაქალაქს 25-35 კმ-ით მოუახლოვდნენ. აგვისტოს დღეებში სოხუმი, ოჩამჩირე, ტყვარჩელის მიდამოები, სოფ. აძიუბუაში კოდორის ხიდის მიმდებარე ტერიტორია, გუდაუთისა და გალის რაიონები დაიბომბა.

ამ მძიმე დღეებში ადგილობრივი მოსახლეობისაგან გამანადგურებელი ბატალიონები ჩამოყალიბდა. სექტემბრის დასაწყისში 46-ე არმია გენერალ-ლეიტენანტ კონსტანტინე ლესელიძის მეთაურობით, აფხაზეთის გამანადგურებელ ბატალიონებთან ერთად (მეთაური აფხაზეთის ასსრ შს სახალხო კომისარი

ილარიონ გაგუა) კონტრშეტევაზე გადავიდა და 6 სექტემბერს ფსხუ დაიკავა. სექტემბრის მეორე ნახევრისათვის გერმანელები სანჩაროსა და ქლუხორის უღელტეხილებიდანაც განდევნეს.

აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს თუ დავაკვირდებით, 1931 წლიდან 1946 წლამდე, რაიმე მკვეთრი გამოსვლა არ ჰქონიათ ქართველების, საქართველოს წინააღმდეგ. საარქივო მასალებში წარმოდგენილია დოკუმენტი, რომელიც 1941-1945 წწ. ომისდროინდელ აფხაზეთს შეეხება. 1942 წლის 6 ოქტომბრით თარიღდება. წითელარმიელები მხოლოდ „მარადიურობით“ არ იფარგლებოდნენ და ძალადობის შემთხვევებზე ფიქსირდებოდა.

ამიტომაც შესაბამისი ზომების მიღებას ითხოვს დრანდის სოფლის საბჭოს თავმჯდომარე ტ. სამუშია, რომელიც გულრიფშის რაიონული კომიტეტის მდივან შ. გეთიას 1943 წელს ატყობინებს არსებული ვითარების შესახებ: „ბაბუშერას საშუალო სკოლაში განთავსებულია წითელარმიელთა ნაწილი. ამ ნაწილის მემორები სვამენ და მთვრალეები უმსგავსოდ იქცევიან. სამი მათგანი რამდენიმე დღის წინ კოლმეურნის სახლში შეიჭრა და იარაღის მუქარით ღვინოსა და არაყს ითხოვდა, ეს ნამდვილად არ ყოფილა პირველი შემთხვევა, თუ ვინმე უარს გაბედავს, მაშინ უკვე ძალით ართმევენ ყველაფერს, რაც გააჩნიათ. ასევე იყო გოგონას გაუპატიურების მცდელობაც. ჩვენთან გამუდმებით შემოდის წითელარმიელების მიერ შევიწროებული, შეწუხებული მოსახლეობის საჩივრები და ამიტომაც გთხოვთ, მიიღოთ შესაბამისი ზომები“ (გასვიანი 2004: 140).

არქივის მასალებიდან ნათლად ჩანს, რომ წითელარმიელები მსგავსი ქმედებების გამო არაერთ გაფრთხილებას იღებდნენ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მათ თავგასულობას მაინც არ ჰქონდა საზღვარი.

პოლიტიკური რეპრესიები აფხაზეთში გაგრძელდა საბჭოთა კავშირის დიდი სამამულო ომის წლებშიც, რასაც მოჰყვა აფხაზი ინტელიგენციის – ს. ბასარიას, გ. მარდანიას, რ. კუკუბას, გ. კილასონიას, პ. ხვარცკიას, კ. ვებერის, ზ. აგრბას დაპატიმრება (Пачулия 1990: 19). საქართველოს შინსახკომის ჯარების სამხედრო ტრიბუნალის განაჩენით 1942 წლის 8 მაისს ჯგუფის ყველა წევრი დახვრიტეს.

სერიოზული უკმაყოფილება აფხაზების მხრიდან შეინიშნება 1946 წელს, როდესაც გარკვეული წინააღმდეგობა მოჰყვა სკოლის რეფორმას, როდესაც

რესპუბლიკის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ, პირველ რიგში, განათლების სამინისტრომ პროექტი წამოაყენა ქართული და რუსული სწავლების გაფართოების საკითხს: ქართული ენის სწავლების მე-5 კლასიდან, ხოლო რუსულის ყველა კლასში, განსაკუთრებით კი რუსულ სკოლებში. აფხაზეთის ინტელიგენციამ ეს აღიქვა, თავისი უფლებების შეზღავნად ქართველების მხრივ და მოსკოვში გაგზავნილი საჩივრებით მოითხოვა ქართული სწავლებისა და ქართული სკოლების ლიკვიდაცია.

კრემლის დირექტივით აფხაზეთში მცხოვრებ ბავშვებს (უპირატესად ქართველებს) ქართული – გოგებაშვილის „დედაენა“ ეკრძალებოდათ და ვალდებულნი იყვნენ რუსული ენა შეესწავლათ. აფხაზებს კი მათთვის გაუგებარი რუსული (კირილიცის) გრაფიკის საფუძველზე დიმიტრი გულიას და კონსტანტინე მაჭავარიანის მიერ XIX საუკუნის 90-იან წლებში შემუშავებული „აფხაზური ანბანის“ საფუძველზე სწავლა ევალებოდათ, თუმცა თავისი თავისებურებისა და უცხო უღერადობის გამო მას ბავშვებმა თავი ვერ გაართვეს.

საქართველოსაგან გამოყოფისა და განკერძოების ტენდენცია (საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობის წაქეზებითა და პროვოკაციული ქმედებებით) განსაკუთრებით XX საუკუნის 50-იან წლებში გაღრმავდა, მაშინ როდესაც იოსებ სტალინი გარდაიცვალა. 1953 წლის მარტში იოსებ სტალინის გარდაცვალების შემდეგ საბჭოთა კავშირის უმაღლეს ხელმძღვანელობაში ძალაუფლებისათვის მძაფრი ბრძოლის შედეგად დაწყებულმა პოლიტიკურმა კრიზისმა უდიდესი გავლენა მოახდინა აფხაზეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ვითარებაზე და არსებითად განსაზღვრა კიდევ შემდგომი დესტრუქციული პროცესების მიმართულება. გარკვეულ ეტაპზე, XX საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში ქართულმა პოზიტიურმა ნაციონალიზმმა არსებითად თავისი ასახვა ჰპოვა ისტორიოგრაფიაში.

შემთხვევით არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ აფხაზეთში ქართულ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებზე პირველი სერიოზული და ორგანიზებული რუსულ-აფხაზური შეტევის (1956-1957 წ.წ.) უშუალო საბაბს სწორედ პ. ინგოროყვას წიგნის გამოცემა და ისტორიოგრაფიაში ე. წ. ინგოროყვას ხაზის” მეცნიერული ოპტიმიზაცია წარმოადგენდა.

ტოტალიტარული სისტემისათვის დამახასიათებელი ყველა მანკიერება ეთნიკურად ქართველებს დაბრალდა და დაიწყო ქართველთა წინააღმდეგ ფარული ბრძოლა, რასაც მოჰყვა ქართველთა ძალდატანებითი გააფხაზება.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ახლადარჩეულმა ხელმძღვანელობამ, ნ. ხრუშჩოვის ხელმძღვანელობით, თითქოსდა დაიწყო სტალინური სისტემის დემონტაჟი. გაჩაღდა კამპანია პიროვნების კულტის აღმოსაფხვრელად. ერთ-ერთ შეცდომად გამოცხადდა აფხაზეთში სასკოლო რეფორმა და აფხაზური დამწერლობის ქართულ ანბანზე გადაყვანა. 1954 წელს აფხაზური ანბანი შეიცვალა და ის გადაყვანილ იქნა „კირილიცაზე“. შექმნეს ე. წ. „აფხაზური სკოლები“, რაც იმაში გამოიხატა, რომ აფხაზურად სწავლება შემოიღეს მხოლოდ დაწყებით კლასებში, ხოლო V-X კლასებში სწავლება რუსულ ენაზე გადაიყვანეს. ხრუშჩოვის სუსლოვის ე. წ. ნაციონალური პოლიტიკის მახინჯი იდეთ აფსუები მზად იყვნენ მოეთხოვათ აფხაზეთის კრასნოდარის მხარესთან შეერთება (Ступа 1996: 3-4).

სკკპ XX ყრილობამ და 1956 წლის მარტის დღეებში ქართველი სტუდენტი ახალგაზრდობის თავგანწირულმა აქციამ ახალი იმპულსი მისცა ანტიქართული განწყობილებების გამოვლინებას აფხაზეთში.

სეპარატისტულად განწყობილმა ძალებმა აფხაზეთში ზუსტად შეარჩიეს მომენტი თბილისის წინააღმდეგ გადამწყვეტი დარტყმის მისაყენებლად. კერძოდ, მათ კარგად გამოიყენეს საქართველოში 1956 წლის 5-9 მარტის “ანტისაბჭოური გამოსვლების” შედეგად გამოწვეული კრემლის გაღიზიანება (Лезжава 1997: 170).

1956 წლის აპრილში საქართველოს სახელმწიფო ფილარმონიის კოლექტივი საგასტროლოდ ჩავიდა აფხაზეთში, მაგრამ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ არ მისცა საშუალება კონცერტი ჩაეტარებინა.

აფხაზურ სეპარატისტულ მოძრაობაში გაჩნდნენ ახალი ლიდერები, რომელთა შორის გამოიკვეთა საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პროპაგანდისა და აგიტაციის განყოფილების გამგე ასლან ოტირბა, რომელიც სათავეში ჩაუდგა მაშინ ე. წ. „აფხაზურ ფრონტს“ და იგი ამავედროულად ცდილობდა, პარტიულ-იერარქიულ კიბეზე წინ წაწეულიყო და დაეკავებინა უფრო მაღალი პარტიული თანამდებობა.

სსრ კავშირის უმაღლეს ხელისუფლებაში ნიკიტა ხრუშჩოვის პოზიციების შემდგომ განმტკიცებასთან ერთად, სეპარატისტულად განწყობილმა ძალებმა

აფხაზეთში კიდევ უფრო გაააქტიურეს თავიანთი ანტიქართული პროპაგანდა (აღნიშნულ ვითარებაში ვერ გამოიჩინა სათანადო პრინციპულობა ვერც საქართველოს კპ ცკ-მა და ვერც აფხაზეთის საოლქო კომიტეტმა). საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკა აშკარად იყო მიმართული მკვიდრი მოსახლეობის, ქართველების და აფხაზების წინააღმდეგ (თოთაძე 1990: 10).

სახელისუფლებო ორგანოებმა ვერ გაუძლეს, ერთი მხრივ, აფხაზი ნაციონალისტების შემოტევას, მეორე მხრივ კი კრემლის ახალი ხელმძღვანელობის ზეწოლას და ფაქტობრივად კაპიტულაცია გამოაცხადეს. აფხაზური მოსახლეობის ცალკეულმა ჯგუფებმა ალყა შემოარტყეს პარტიის საოლქო კომიტეტის შენობას. შეწყვიტეს მეცადინეობები აფხაზი ეროვნების სტუდენტებმა სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტსა და პედაგოგიურ სასწავლებელში.

1957 წლის 18 ივლისს აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა მიიღო გადაწყვეტილება აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში აღედგინათ ზოგიერთი სასოფლო საბჭოს და დასახლებული პუნქტის, რკინიგზის სადგურის და სხვა სახელები. აღნიშნული გადაწყვეტილებით სახელები უნდა შეცვლოდა 8 სასოფლო საბჭოს, 39 დასახლებულ პუნქტს, რკინიგზის 3 სადგურს, 5 „პლატფორმას“, 3 გადასასვლელს. ასევე უნდა შეცვლილიყო 11 დასახლებული პუნქტის ტრანსკრიპცია.

აფხაზები ცდილობდნენ ქართული სახელწოდებების გაუქმებას. მათთვის მთავარს წარმოადგენდა ქართული ტოპონიმების კვალის გაქრობა. ამ მოტივით მნიშვნელობა არ ჰქონდა რა სახელს დაარქმევდნენ. მაგალითად, მოითხოვდნენ რომ ბაღნარის სასოფლო საბჭოსთვის ეწოდებინათ ხრისტოფოროვო, განთიადის სასოფლო საბჭოსთვის – პილენკოვო და ა. შ. სინამდვილეში ეს სახელები აფხაზური არ იყო. მაგრამ მათთვის მთავარი იყო ქართული არ ყოფილიყო.

აფხაზური ინტელიგენციის წარმომადგენლები გავიდნენ ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლებში და მოუწოდეს ხალხს საპროტესტო გამოსვლებისაკენ. დემონსტრაციულად უარი განაცხადა რეპეტიციებზე სოხუმის ს. ჭანბას სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის აფხაზურმა დასმა. პროტესტის ნიშნად ასევე უარი თქვა ქ. თბილისში კონცერტში მონაწილეობაზე აფხაზური სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლის ხელმძღვანელმა ჩიჩბამ.

ერთი შეხედვით, შეიქმნა აფხაზური მოსახლეობის „საყოველთაო დაუმორჩილებლობის“ ფონი. საქართველოს პარტიულმა ხელმძღვანელობამ

მოახდინა რეაგირება აფხაზეთში განვითარებულ მოვლენებზე და სასწრაფოდ მოიწვია ცკ-ის ბიუროს სხდომა, ბიუროს მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს და თავიანთი მოსაზრებები გამოთქვეს ივანე თარბამ – ცნობილმა აფხაზმა პოეტმა, იმჟამად პარტიის საოლქო კომიტეტის მდივანმა იდეოლოგიის დარგში, არქიპო ლაბახუამ (პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწე, იმჟამად აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე), ხუხუტი ბლაჟბამ (ცნობილი ენათმეცნიერი და ლიტერატურათმცოდნე, პროფესორი) და ზემოთ ნახსენებმა ასლან ოტირბამ.

სეპარატიზმის ახალი ტალღის აგორების საბაზად კვლავ იქნა გამოყენებული სამეცნიერო პუბლიკაციები, რომლებშიც, (აფხაზური სეპარატისტული მოძრაობის იდეოლოგიების აზრით) გაყალბებული იყო აფხაზი ხალხის ისტორიული წარსული. აფხაზი ინტელიგენციის ნაწილს მიაჩნდათ, რომ გარკვეული ძალები საქართველოში ცდილობდნენ წარმოადგინონ ისტორიული ფაქტები ისე, აფხაზეთი არის საქართველოს განუყოფელი ნაწილი და რომ მისი ისტორიული მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი ქართველები არიან. მათი თქმით დაგეგმილი იყო ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოს შექმნა, სადაც აღნიშნული იქნებოდა საქართველოს ყველა ავტონომიის ისტორია.

სპეციალურად შეიქმნა აფხაზეთის ისტორიოგრაფიის შემსწავლელი კომისია, თუმცა არც ერთი საკითხი არ იქნა მიყვანილი ბოლომდე. ისინი ასევე აცხადებენ, რომ არ იყო დარეგულირებული აფხაზეთის ტოპონიმის საკითხები და ისტორიული აფხაზური გეოგრაფიული სახელწოდებები გადაკეთებულია, გაქართულებულია, მაგალითად, მდ. კუდრი 1980 წლის რუკაზე არის კოდორი და ა. შ.

აფხაზეთში ბავშვები ღებულობდნენ განათლებას აფხაზურ და რუსულ ენებზე და არ ფლობდნენ ქართულს და ვერ კითხულობენ საქართველოდან ქართულ ენაზე გამოგზავნილ საბუთებს. ისინი ამასთანავე, აღნიშნავდნენ, რომ აფხაზეთის საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში ძალიან დაბალია აფხაზი სტუდენტების პროცენტი. თუმცა გამოთქვამენ მოსაზრებას, რომ შექმნილი რეალური პირობები ეკონომიკური და კულტურული დონის გასაზრდელადაა და განიხილავენ ამას როგორც ლენინური ნაციონალური პოლიტიკის შედეგს, რომელიც მიმართულია მცირე ერების ცხოვრების გასაუმჯობესებლად.

XX საუკუნის 50-იანი წლების შუა ხანებიდან დაწყებული, უკვე 80-იანი წლების ბოლოსათვის აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში კრემლიდან

მართვადი პროცესის ფარგლებში განვითარებულმა ეთნოკრატიულმა პოლიტიკამ გამოიწვია სტაბილური ეთნიკური ნომენკლატურის შექმნა, თითქმის ყველა დონეზე დივერსიფიცირებული სტრუქტურით – ეთნიკური პარტოკრატიით, ეთნიკური ბიუროკრატიით.

1957 წლის 11-13 აპრილს ქ. სოხუმში გაიმართა 200 კაციანი საპროტესტო აქცია პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის შენობასთან. მღელვარებას ადგილი ჰქონდა ა. მ. გორკის სახელობის სოხუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში. აფხაზი ინტელიგენციის ცალკეული ჯგუფები გავიდნენ სოფლებში, მოძრაობის მასობრივი ბაზის შექმნისა და ორგანიზებული პროტესტის გამოწვევისათვის.

გაჩნდა პოლიტიკური ლოზუნგებიც. აფხაზი სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტელიგენციის სხვადასხვა ჯგუფებმა სკკპ ცკ-ისა და პირადად ნ. ხრუშოვის სახელზე გააგზავნეს რამდენიმე წერილი-პეტიცია. ისინი მოითხოვდნენ 1957 წლის 10 ივლისის გადაწყვეტილების ბოლომდე შესრულებას, შიდა რესპუბლიკური მიგრაციის შეწყვეტას და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის რსფსრ-ს იურისდიქციაში გადასვლას (Лежава 1999: 127).

ეთარების ნორმალიზაცია მხოლოდ საქართველოს რესპუბლიკური ხელმძღვანელობის ჩარევის შემდეგ გახდა შესაძლებელი. საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის ბიუროს 1957 წლის 12 აპრილს და საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის ბიუროს 15-16 აპრილის გადაწყვეტილებებმა დროებით, კონფლიქტური არსენალის ადმინისტრაციული კონსერვაციით, განმუხტა დაძაბული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სიტუაცია.

სინამდვილეში 1957 წლის საპროტესტო აქცია წარმოადგენდა აფხაზური ეთნოკრატიის პირველ ორგანიზებულ გამოსვლას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის წინააღმდეგ, აფხაზური სეპარატიზმის პოლიტიკური პროექტის პირველ ოფიციალურ დემონსტრაციას, რომლის დროსაც ამ დესტრუქციულმა ფენომენმა გამოხატა თავისი პროიმპერიული პლასტი – რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში შესვლა ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსით.

ქართველი საზოგადოებისათვის კარგადაა ცნობილი, რომ სეპარატისტებმა საბჭოთა პერიოდში აფხაზეთში ანტიქართული აქციები მოაწყვეს. ბევრს ახსოვს თუ რა ფორმით და მასშტაბებით ტარდებოდა ასეთი აქციები იმ პერიოდში.

XX საუკუნის 60-იანი წლების პირველი ნახევარი, კრემლის იმპეროკრატიული პოლიტიკის ევოლუციის თვალსაზრისით, ხასიათდება საბჭოთა კავშირის უმაღლესი ხელმძღვანელობის მხრიდან აფხაზური სეპარატიზმის მხარდაჭერისა და პოლიტიკური პროტექციის ახალი ტალღით. პროაფხაზური იმპერიული პატერნალიზმის საპროგრამო დოკუმენტი იყო 1961 წელს შექმნილი „სუსლოვის დოქტრინა“.

1964 წელს საბჭოთა კავშირის უმაღლეს სახელისუფლებო ეშელონებში და უშუალოდ ნ. ხრუშოვის უახლოესი გარემოცვის წრეში შეიქმნა აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფისა და რსფსრ-ს შემადგენლობაში ავტონომიის სტატუსით მისი ინკორპორაციის გეგმა. აღნიშნული გეგმის შესახებ ირიბი ცნობა საქართველოს კომპარტიის ცკ-ს პირველ მდივანს ვასილ მუავანაძეს მიაწოდა საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის მაშინდელმა პირველმა მდივანმა მ. ბლაჟბამ. ამავე დროს, ბლაჟბამ მუავანაძეს მიანიშნა პრობლემის სრული სერიოზულობის შესახებ, რადგან დაგეგმილ ტერიტორიულ-ადმინისტრაციულ ცვლილებას უშუალოდ ნიკიტა ხრუშოვი ლობირებდა.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის ტრანსფორმაციის მზაკერული გეგმის განხორციელება ჩაშალა 1964 წლის ოქტომბრის კრემლის „სასახლის გადატრიალებამ“ და ბრეჟნევი-სემიჩასტნი-შელეპინის ჯგუფის მიერ ნიკიტა ხრუშოვის გადაყენებამ.

საზოგადოებისათვის ნაკლებად ცნობილია ის, თუ რა აქციები მოაწვევს აფხაზმა სეპარატისტებმა 1967 წელს, რადგან ის მოვლენები არ შექდებოდა არც ქართულ, არც აფხაზურ და არც საკავშირო პრესით, რადიოთი ან ტელევიზიით, რადგან იყო ცენზურა.

2008 წელს ოკუპირებულ აფხაზეთში გამომავალმა გაზეთმა „Эхо Абхазии“ გამოაქვეყნა ვრცელი მასალა სათაურით: „Абхазия 1967 или взятие летного“.

საგაზეთო პუბლიკაციის მიხედვით, აფხაზმა მწერალმა ჯუმა ახუბამ, რომელიც ასოციაცია „აფხაზეთის ინტელიგენციის“ ხელმძღვანელია, წერილი გაუგზავნა იმუამინდელ დე ფაქტო პრეზიდენტ სერგეი ბადაფშს და მას სთხოვა სათანადოდ აღენიშნათ აღნიშნული თარიღი. ახუბას განცხადებით, ბადაფშმა დაავალა იმუამინდელ-ვიცე პრემიერ ლეონიდ ლაკერბაიას, მოემზადებინა ამ თარიღის აღსანიშნავი დონისძიებები.

თუმცა ამავე გაზეთი იტყობინებოდა, რომ აფხაზეთში იყო აღნიშნული თარიღის აღნიშვნის მოწინააღმდეგე აფხაზთა ნაწილი. ეს ის ნაწილია აფხაზებისა, (ან მათი შთამომავლები) რომლებიც 1967 წელს გამოვიდნენ აქციის წინააღმდეგ. ისინი ქართველთა მიმართ ლოიალურად იყვნენ განწყობილნი.

1967 წლის მარტის შუა რიცხვებში სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტთა ჯგუფმა მიმართვა გაუგზავნა (სულ 45 ხელმოწერა) აფხაზეთის ასსრ-ის სახელისუფლებო ორგანოებს. ამ მიმართვაში ისინი ულტიმატუმის სახით კატეგორიულად მოითხოვდნენ აფხაზეთის ცალკეული ქართული ტოპონიმების აფხაზურით შეცვლას.

1967 წლის 28 მარტს აფხაზებმა უკვე თვითნებურად დაიწყეს აღნიშნული მოთხოვნის სისრულეში მოყვანა. ასე, ქ. სოხუმის ავტომატური სატელეფონო სადგურის ტექნიკოსმა აბგაჯავამ და მძღოლმა ცკუამ საღებავეებით გადაშალეს ყველა ქართული წარწერა საგზაო ნიშნებზე (ფირნიშებზე) მდ. ფსოუდან (საქართველო-რუსეთის საზღვრიდან) ბიჭვინთამდე. ამ ქმედებისათვის ორივე დააპატიმრეს. პასუხად, 1967 წლის 31 მარტს გაგრის მცხოვრებთა ერთი ჯგუფი ჩამოვიდა ქ. სოხუმში, სადაც მათ შეუერთდა რამდენიმე ათეული ადგილობრივი მაცხოვრებელი და ისინი (სულ 150 კაცამდე) ერთდროულად – ორ ნაწილად გაყოფილნი გაემართნენ საქართველოს კპ აფხაზეთის საოლქო კომიტეტისა და ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს შენობებისაკენ.

აფხაზეთის ოფიციალური ხელისუფლების წარმომადგენლები შეაშინა პროტესტის ასე აშკარად გამოხატვამ და მათ მოსალოდნელი კრიზისის შემდგომი ესკალაციის თავიდან აცილების მიზნით დაუყონებლივ გაათავისუფლეს დაკავებულნი, მაგრამ სეპარატისტები ამან არ დააკმაყოფილა და ისინი გადამწყვეტ შეტევაზე გადავიდნენ.

1967 წლის 7 აპრილს აფხაზური მოსახლეობის წარმომადგენლებმა (400 ადამიანამდე) ალყა შემოარტყა საქართველოს კპ აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის შენობას, ხოლო მოგვიანებით გაემართნენ საზაფხულო თეატრისკენ და თვითნებურად დაიკავეს და იქ გაიძახოდნენ ანტიქართულ ლოზუნგებს – დაჟინებით მოითხოვდნენ საქართველოსაგან გამოყოფას ან აფხაზეთის მოკავშირე რესპუბლიკად გარდაქმნას. შუადამისას, 12 საათზე მოეწყო შეხვედრა ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობასთან. ისინი ვერ დააკმაყოფილა ხელმძღვანელობის განმარტებებმა და მათ უშუალოდ მოსკოვის ჩარევა მოითხოვეს. დაისვა საკითხი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ერთ-ერთი მდივნის ჩამოსვლის შესახებ.

ამავე დროს, მომზადდა წერილი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ლ. ი. ბრეჟნევის, სსრკ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ა. ნ. კოსიგინის, სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის ნ. ვ. პოდგორნის, სკკპ ცკ პოლიტბიუროს წევრების სახელზე, რომელშიც კვლავ იქნა დაყენებული აფხაზეთის ასსრ საქართველოს სსრ შემადგენლობიდან გამოყვანისა და მისი „დამოუკიდებელ“ მოკავშირე რესპუბლიკად გარდაქმნის საკითხი. წერილში აღნიშნული იყო მთელი რიგი მოთხოვნები: აფხაზეთა ურიგო ჩაწერა აფხაზეთში, მათი პრივილეგიები თანამდებობაზე დანიშვნის საქმეში, თურქეთიდან 200 ათასი აფხაზის (მუჰაჯირთა შთამომავლების) ჩასახლება აფხაზეთში და ა. შ. ამასთან, წერილში ნათქვამი იყო, რომ აფხაზეთში შემოდებული ყოფილიყო აფხაზური ენის საგაღდებლო სწავლება საშუალო სკოლებში, აგრეთვე, წარმოება-დაწესებულებებში აფხაზურ ენაზე საქმის წარმოება და სხვ. მათ მხარს უჭერდნენ აფხაზეთის საოლქო კომიტეტისა და მინისტრთა საბჭოს ხელმძღვანელობა.

1967 წლის 9 აპრილს შედგა კიდევ ერთ შეხვედრა „ამბოხებულებსა“ და ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელებს შორის, რომლის შემდეგაც მომიტინგეთა დიდმა ნაწილმა დატოვა საზაფხულო თეატრის შენობა. დარჩნენ მხოლოდ აქტივისტები, რომლებმაც აირჩიეს სარედაქციო კომისია სკკპ ცენტრალურ კომიტეტში გასაგზავნი მიმართვის მოსამზადებლად. აღნიშნულ კომისიაში შევიდნენ სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის დოცენტი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი თამარ შაყრილი, ახალგაზრდა მწერალი ჯუმა ახუბა, იურისტი ნიკოლოზ ყოლბაია – ქ. სოხუმის პროკურორის თანაშემწე, საქართველოს სსრ და აფხაზეთის ასსრ სახალხო არტისტი აზიზ აგრბა, ბიოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი კ. ვარდანი და სხვა.

10 აპრილს დოკუმენტი უკვე მომზადებული იყო. იმავედროულად შეირჩა დელეგაცია, რომელიც უნდა ჩასულიყო ქ. მოსკოვში. ამ დელეგაციაში შევიდნენ თამარ შაყრილი, ჯუმა ახუბა, აზიზ აგრბა, ხ. ჭამაღუა, ო. შამბა, აგრეთვე ანატოლი ზუხბა და ოლეგ დამენია, რომლებიც დელეგაციას მოსკოვში უნდა შეერთებოდნენ.

დასახელებულ პირთაგან უკანასკნელ მომენტში ქ. მოსკოვში წასვლისაგან თავი შეიკავეს ცნობილმა ტყვარჩელელმა მეზახტემ ნ. შამბამ, კოლმეურნე კ.

შლარბამ, აგრეთვე სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის დეკანის მოადგილემ ვალერი ყურასქუამ. მათ ნაცვლად, დელეგაციის ხელმძღვანელმა თამარ შაყრილმა, თავისი ინიციატივით, დელეგაციაში შეიყვანა შ. ხაჯიშა, იგორ მარხოლია, ა. შლარბა. დელეგაცია ქ. მოსკოვში მატარებლით ადღერიდან გაემგზავრა.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტისადმი მიმართვაში მოყვანილი იყო თბილისის მხრიდან აფხაზეთის შევიწროების „ფაქტები“. კერძოდ, აღნიშნული იყო, რომ ავტონომიური რესპუბლიკის ყველა საბჭოთა მეურნეობა, აგრეთვე სამრეწველო საწარმოების 90% და სავაჭრო ობიექტების 83% უშუალოდ თბილისისადმი იყო დაქვემდებარებული; რომ კურორტებისა და ტურიზმის მთელი შემოსავალი (აფხაზეთის ასსრ საერთო ბიუჯეტის 50%) ირიცხებოდა საქართველოს სსრ ბიუჯეტში; რომ მიმდინარეობს აფხაზეთის ტყის სიმდიდრეების დაუნდობელი განადგურება და ა. შ.

ამავე დროს, სკკპ ცენტრალურ კომიტეტში გაგზავნილ დოკუმენტებში სეპარატისტები აყენებდნენ აფხაზეთის ცალკეული ტოპონიმების აფხაზურად გადარქმევის, აფხაზი ეროვნების ადამიანებისათვის ქალაქებში ჩაწერისას უპირატესობის მინიჭებისა და მათი შრომითი მოწყობისათვის მაქსიმალურად ხელის შეწყობის, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ყველა სკოლაში აფხაზური ენის სავალდებულო სწავლების შემოღების, ხელმძღვანელ თანამდებობებზე მხოლოდ აფხაზი ეროვნების წარმომადგენელთა დანიშვნის, თურქეთიდან 200 ათასი მუჰაჯირ აფხაზთა შთამომავლის გადმოსახლების ორგანიზაციის, საქმის წარმოების აფხაზურ ენაზე გადაყვანისა და ა. შ. მოთხოვნებს.

სეპარატისტთა ლიდერების განცხადებით, აფხაზი ხალხისათვის მნიშვნელოვანი სხვა საკითხების გადაჭრა შეუძლებელი იყო აფხაზეთის ასსრ საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შემადგენლობაში ყოფნის პირობებში. აქედან გამომდინარე, ისინი მოითხოვდნენ აფხაზეთის გამოსვლას საქართველოს სსრ შემადგენლობიდან და მისი მოკავშირე რესპუბლიკის სტატუსში აყვანას.

14 აპრილს უკვე შედგა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს საგანგებო სხდომა, რომელზედაც მოიწვიეს წამყვანი მეცნიერები: აკად. გიორგი წერეთელი, აკად. გიორგი მეღვიპეიშვილი; პროფესორები: შოთა მესხია,

მამია ღუმბაძე, ირაკლი ანთელავა, ნიკოლოზ სტურუა, მარიამ ლორთქიფანიძე და სხვ. ბიუროს სხდომის მსვლელობისას, ქართველმა მეცნიერებმა მოახერხეს აკად. ნ. ბერძენიშვილის წიგნის დაცვა და, მიუხედავად სეპარატისტების კატეგორიული მოთხოვნისა, ის გადაურჩა აკრძალვას (Ступа 1955: 30)

1967 წლის 18 აპრილს სეპარატისტთა ჯგუფი მიიღო სკკპ ცენტრალური კომიტეტის წარმომადგენელმა ვიქტორ ვასილიევმა, რომელიც კურირებას უწევდა საქართველოს. თ. შაყრილი და მისი ჯგუფი ითხოვდა შეხვედრას უშუალოდ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ერთ-ერთ მდივანთან ან სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარესთან ალექსი კოსიგინთან, მაგრამ სეპარატისტების ეს მცდელობა უშედეგოდ დასრულდა. აუდიენცია ასეთ მაღალ დონეზე არ შედგა, რის გამოც ისინი იძულებული შეიქნენ ქ. სოხუმში დაბრუნებულიყვნენ.

ამასობაში, საქართველოს კპ ცკ-მა აფხაზეთში სიტუაციის განსამუხტავად გარკვეული ღონისძიებები ჩაატარეს. საქართველოს კპ ცკ-ის ბიუროს სხდომა შედგა, რომელზეც განიხილეს მოხსენებითი ბარათი, რომელსაც ხელს აწერდნენ საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვალერიან კობახია, აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ბაგრატ შინქუბა და მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე მიხეილ ჩიქოვანი. ბიუროს სხდომაზე მათ გარდა მოწვეულნი იყვნენ აფხაზეთის საქალაქო და რაიონული კომიტეტების პირველი მდივნები: ს. ალანია (გუდაუთა), ი. ამიჩბა (ონამჩირე), ქვარანძია (ტყვარჩელი), ხ. ჯიქია (გაგრა), ა. ძაძუა (გალი), ვ. კოკაია (სოხუმის რ-ნი).

რაიმე კონკრეტული გადაწყვეტილება ბიუროს სხდომაზე არ მიუღიათ და მხოლოდ საკითხის განხილვით დაკმაყოფილდნენ, თუმცა აკად. ნ. ბერძენიშვილის წიგნისა და ზოგიერთი სხვა ნაშრომის პუბლიკაცია შეცდომად იქნა აღიარებული. ასევე მართებულად მიიჩნიეს მოთხოვნა ცალკეული დასახლებული პუნქტებისათვის აფხაზეთი სახელწოდებების დაბრუნების შესახებ და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს დადგენილებაში პოლიტიკური აქცენტები სწორად იყო დასმული და აფხაზეთში განვითარებულ მოვლენებს საკმაოდ მკაცრი შეფასებაც მიეცა, მოქმედებებში ერთგვარი წინააღმდეგობრიობა მაინც შეიმჩნეოდა. პირველ რიგში, ეს გამოვლინდა იმაში, რომ საქართველოს უმაღლესმა პარტიულმა ორგანომ, ფაქტობრივად ცალმხრივი ცენზურა დააწესა. შედეგად, ქართველ მეცნიერებს დიდი

ხნის მანძილზე არ ეძლეოდათ საშუალება, სათანადო პასუხი გაეცათ სეპარატისტულად განწყობილი აფხაზი ისტორიკოსებისა და სხვა მოღვაწეთა პროპაგანდისათვის, რომელიც ფართოდ გაიშალა აფხაზეთში.

18 აპრილს ქ. სოხუმში შედგა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის პარტიულ-სამეურნეო აქტივის კრება, რომელზეც ვრცელი მოხსენებით წარდგა საქართველოს კპ ცკ-ის პირველი მდივანი ვასილ მჟავანაძე. ამავე საკითხზე მსჯელობა გაგრძელდა საქართველოს კპ აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის VII პლენუმზე, რომელზეც საოლქო კომიტეტის პირველმა მდივანმა ვალერიან კობახიამ დაგმო ანტიქართული ამბოხის ინსპირატორთა ქმედებები.

21 მაისს საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პლენუმმა (მის მუშაობაში მონაწილეობდა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე მდივანი პეტრე როდიონოვი) დემონსტრაციულად გამოიყვანა საოლქო კომიტეტის ბიუროს შემადგენლობიდან და გაათავისუფლა დაკავებული თანამდებობებიდან საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანი დამიანე გოგოხია და ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე მიხეილ ჩიქოვანი. და ეს მაშინ, როდესაც აფხაზი ხელმძღვანელების: საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის ვალერიან კობახიასა და უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის ბაგრატ შინჭუბას პასუხისმგებლობის საკითხი არავის დაუსვამს.

აღსანიშნავია, რომ 1967 წლის განვითარებული მოვლენების გამო აფხაზი დამნაშავეები კი არ დაისაჯნენ, არამედ პირიქით, აფხაზეთში ქართველი თანამდებობის პირები – საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანი დ. გოგოხია და მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე მ. ჩიქოვანი განთავისუფლდნენ.

მორიგი ანტიქართული საპროტესტო გამოსვლის საბაბად სეპარატისტულმა ეთნოკრატებმა გამოიყენა მთელს საბჭოთა კავშირში კონსტიტუციური სისტემის ფორმალურ-იურიდიული შეცვლის პროცესის დაწყება. ცენტრალური საერთო საკავშირო კონსტიტუციის ახალი რედაქციის შექმნის პარალელურად, ცხადია, უნდა შეცვლილიყო საქართველოს რესპუბლიკური და აფხაზეთისა და აჭარის ავტონომიური კონსტიტუციებიც.

მეტი სიცხადისათვის მოგვყავს სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის (სუკ) მიერ მომზადებული საიდუმლო მოხსენება, სადაც აფხაზეთში 1967 წლის მოვლენებია ასახული და გაგზავნილია სკკპ ცკ-ში: „მოგახსენებთ, რომ 1967 წლის მარტის შუა რიცხვებში სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტთა ჯგუფმა

45 კაცის რაოდენობით აფხაზეთის ასსრ-ის პარტიულ და საბჭოთა ორგანოების მისამართით გააგზავნა განცხადება რამდენიმე დასახლებული პუნქტის, გზაგასაყარის და ა. შ. ქართულიდან აფხაზურზე სახელების გადარქმევის მოთხოვნით.

28 მარტს უცნობმა პირებმა საღებავით გადახავეს საგზაო ნიშნებზე ქართულ ენაზე შესრულებული ყველა წარწერა, დაწვებული სოჭის რაიონიდან, დამთავრებული კურორტ ბიჭვინთამდე.

ჩატარებული ღონისძიებებით დადგინდა, რომ დამნაშავეები არიან სოხუმის ატს სამსახურის ტექნიკოსი აბგაჯავა და მძღოლი ცკუა, რომლებიც დაკავებულ იქნენ პროკურატურის მიერ, მავნებლობისა და ხულიგნობისათვის.

31 მარტს გაგრის რაიონის მკვიდრთა ჯგუფი 70 კაცის რაოდენობით სოხუმში ჩამოვიდა, სადაც მათ შეუერთდა კიდევ 80 ადამიანი. ეს პირები ორ ჯგუფად გაეშურნენ პარტიის საოლქო კომიტეტისა და მინისტრთა საბჭოსაკენ. ისინი ითხოვდნენ დაკავებულების გათავისუფლებას. შესაბამისი საუბრის შემდეგ შეკრებილები დაიშალნენ, ხოლო დაკავებულები 1 აპრილს გათავისუფლებული იქნენ თავდებით”.

სსრკ უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარე ვ. სემინასტნი.

1967 წლის 1 აპრილი (საწყისი №745)

მსგავსი სახის მოხსენებები ხლიდა იგზავნებოდა უშიშროების კომიტეტიდან, რაც ასახავდა აფხაზეთში არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას.

ამასთანავე, წარმოვადგენთ ზემოხსენებული დოკუმენტის დამატებას, რომელიც სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს გაეგზავნა:

„1 აპრილის №745 მოხსენების დამატებად მოგახსენებთ, რომ 7 აპრილს, დილით, ქ. სოხუმში პარტიის საოლქო კომიტეტის შენობასთან შეიკრიბა 400-მდე აფხაზი, რომლებმაც რაიკომში გააგზავნეს დელეგაცია 19 კაცის შემადგენლობით, რათა მიეღოთ პასუხი მათ მიერ წამოყენებულ მოთხოვნებზე ზოგიერთი დასახლებული პუნქტის, გზის გასაყარის და სხვ. ქართული დასახლებებიდან აფხაზურზე გადარქმევის თაობაზე. არ დაკმაყოფილდნენ რა პასუხისმგებელ პარტიულ მუშაკთა განმარტებებით, შეკრებილები და სხვა მათთან შეერთებული ადგილობრივი მცხოვრებლები - სულ ათას კაცამდე – გაეშურნენ საზაფხულო თეატრისაკენ და თვითნებურად დაიკავეს ის. ღამის 12 საათზე თეატრში მივიდნენ

ავტონომიური რესპუბლიკის ხელმძღვანელები, რომლებმაც შესაბამისი განმარტებები მისცეს შეკრებილებს და შესთავაზეს მათ, გაეთავისუფლებინათ თეატრი და დაშლილიყვნენ. მაგრამ შეკრებილებმა უარყვეს ეს მოთხოვნები და მოითხოვნენ, რომ მათთან ჩამოსულიყო სკკპ ცკ-ის ერთ-ერთი მდივანი.

რესპუბლიკის ხელმძღვანელების წასვლის შემდეგ შეკრების ორგანიზატორების წინადადებით არჩეული იყო პრეზიდიუმი სამი კაცის შემადგენლობით და წაიკითხეს სკკპ ცკ-ის მისამართით წინასწარ გამზადებული მკვეთრად ნაციონალისტური ხასიათის წერილი, რომელიც მიმართული იყო ვითომდაც არსებული ქართული შოვინიზმის წინააღმდეგ, აფხაზეთის გამოყოფაზე საქართველოს სსრ-გან და მის გარდაქმნაზე საკავშირო რესპუბლიკად”.

სსრკ სუკ-ის თავმჯდომარე

ვ. სემინასტნი

(საწყისი №827, 1967 წლის 10 აპრილი).

საარქივო მასალებიდან მოპოვებული დოკუმენტებიდან ასევე აღსანიშნავია, წერილი, რომელიც გაეგზავნა სკკპ ცენტრალურ კომიტეტს და ასახავს აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებს XX საუკუნის 60-იან წლებში:

„1967 წლის 10 აპრილს №827 მოხსენების დამატებად მოგახსენებთ, რომ სკკპ ცკ-ში გასაგზავნი წერილის შესადგენად სოხუმის თეატრში შეგროვილებმა შექმნეს კომისია 20 კაცის შემადგენლობით, მათ რიცხვში არიან თ. პ. შაკრილი, ნ. ყოლბაია – ქალაქის პროკურორის თანაშემწე, კ. ხ. ვარდანია – ბიოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ჯ. ახუბა - დრამატული თეატრის ლიტერატურული თანამშრომელი და სხვ. ზოგიერთი პირი შეყვანილი იყო კომისიის შემადგენლობაში მათი კრებაზე არყოფნის პერიოდში.

10 აპრილის 16 საათზე თეატრის გადაჭედელ დარბაზში, სადაც ათასზე მეტი ადამიანი იყო თავშეყრილი, წაიკითხეს კომისიის მიერ შედგენილი საბუთი, რომელშიც ისევ მეორდება ცილისმწამებლური გამოხდომები საქართველოს მიმართ და წამოყენებულია მოთხოვნები აფხაზეთის ასსრ-ის გარდაქმნაზე საკავშირო რესპუბლიკად.

არჩეულ იქნა დელეგაცია 7 კაცის რაოდენობით მოსკოვში გასამგზავრებლად. ამის გარდა, შეკრებილებმა გამოყვეს 20-30 კაცისაგან შემდგარი

წარმომადგენლების ჯგუფი და დატოვეს სოხუმში, რომლისთვისაც მოსკოვში მივლინებულ ჯგუფს ინფორმაცია უნდა მიეწოდებინა მოსკოვში მათი მოთხოვნის განხილვის თაობაზე.

დელეგაციის წევრები, რომლებიც ავტომანქანებით გაემგზავრნენ ადლერში (110 კმ), - ხოლო იქიდან მატარებლით მოსკოვში, - აპირებდნენ გაჩერებას აფხაზეთის ასსრ რიგ რაიონებში და იქ მათი „მისიის“ მხარდამჭერი მიტინგების ორგანიზებას, მაგრამ გატარებული ღონისძიებებით შესაძლებელი გახდა ამ შეკრებების აღკვეთა.

სკკპ ცკ-ისადმი მიმართვის ტექსტის საბოლოო რედაქტირება მოსკოვში მოხდა მწერალ გ. დ. გულიას დახმარებით, რომელიც „Литературная газета“-ს სარედაქციო კოლეგიის წევრია და რომელსაც ადრეც აქვს მიღებული მონაწილეობა ამგვარი დოკუმენტების შემუშავებაში.

აფხაზი ინტელიგენციის ზოგი წარმომადგენელი ავლენს არაგულწრფელობას და ორპირობას, ასე მაგალითად, პროფესორი შალვა ინალ-იფა, აფხაზური სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, სკკპ-ის წევრი, რომელსაც პარტიის საოლქო კომიტეტმა დაავალა შეკრებილთა შორის ჩაეტარებინა განმარტებითი სამუშაოები, ამის მაგივრად მან რედაქტირება მოახდინა ნაციონალისტური დოკუმენტისა, რომელიც შეკრებილებმა 10 აპრილს მიიღეს”.

სსრკ სუკ-ის თავმჯდომარე

ვ. სემინასტნი

(საწყისი №850, 1967 წლის 12 აპრილი)

საინტერესოა კიდევ ერთი საარქივო დოკუმენტი, სადაც საუბარია XX საუკუნის 60-იანი წლების აფხაზეთის მოვლენებზე:

„1967 წლის 12 აპრილი საწყისი №850 მოხსენების დამატებად მოგახსენებთ, რომ სოხუმში შეკრებილთა მიერ გამოგზავნილი „დელეგატების“ ჯგუფიდან მოსკოვში ჩამოვიდნენ: თ. პ. შაკრილი, 1926 წ. დაბადებული, უპარტო, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის აფხაზური ენის კათედრის გამგე, კ. ხ. ჩამაგუა, 1928 წ. დაბადებული, სკკპ წევრი, გაგრის მე-2 საშუალო სკოლის ისტორიისა და აფხაზური ენის მასწავლებელი, ო.

ბ. შამბა, 1938 წ. დაბადებული, სკკპ წევრი, აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს თანამშრომელი ჯ. ვ. ახუბა 1937 წ. დაბადებული, უპარტიო – სოხუმის დრამატული თეატრის ლიტერატურული ნაწილის გამგე, აზიზი აგრბა, 1912 წ. დაბადებული, უპარტიო, საქართველო სს რესპუბლიკის სახალხო არტისტი, სოხუმის დრამატული თეატრის აფხაზეთი დასის მსახიობი.

კიდევ სამმა პირმა, რომლებიც შეკრებილებმა შეიყვანეს მოსკოვში გასამგზავრებელ დელეგაციაში, ჯერ კიდევ სოხუმში უარი თქვეს მოსკოვში გამგზავრებაზე, ესენი არიან: ნ. გ. შამბა, ცნობილი მემახტე, აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭო დეპუტატი: კ. ფ. შლარბა – ცნობილი კოლმეურნე და ვ. ბ. ყურასკუა – სკკპ-ის წევრი, სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ერთ-ერთი ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე. მათ ნაცვლად ამ დელეგაციის ხელმძღვანელმა თ. პ. შაკრილმა საკუთარი ინიციატივით დელეგაციაში შეიყვანა შ. დ. ხაჯიმბა, 1936 წ. დაბადებული, აფხაზეთის ასსრ-ის სტატისტიკური სამმართველოს თანამშრომელი; ი. გ. მარხოლია 1946 წ. დაბადებული, კომკავშირის წევრი, სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ისტორიის ფაკულტეტის მე-2 კურსის სტუდენტი და 97 წლის პენსიონერი ა. შლარბა. ამ „დელეგაციას“ დაცვის სახით ახლდა 10 აფხაზი ეროვნების ახალგაზრდა.

მოსკოვში ჩამოსვლისთანავე „დელეგაციას“ შეუერთდნენ რიგი სტუდენტები და ასპირანტები აფხაზეთიდან, რომლებიც მოსკოვში სწავლობენ. მათ რიცხვში: ო. ნ. დომენია 1937 წ. დაბადებული, სკკპ-ის წევრი, სსრ კავშირის პედაგოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის ასპირანტი, სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ყოფილი კომკავშირის მდივანი: ა. ნ. ზუხბა 1942 წ. დაბადებული, კომკავშირის წევრი, აზიისა და აფრიკის ხალხების ინსტიტუტის სტუდენტი და სხვები.

ისინი მოსკოვის ერთ-ერთ სასტუმროში დაბინავდნენ, რის შემდეგ „დელეგაცია“ 14 აპრილს შეუდგა აღნიშნული დოკუმენტების შეჯამებასა და დამუშავებას. მუშაობის დროს „დელეგაციის“ წევრებს შორის უთანხმოება გაჩნდა დოკუმენტის მკვეთრად ნაციონალისტური და ტენდენციური ხასიათის გამო და ორმა დელეგატმა (ა. აგრბამ და ა. შლარბამ) დატოვეს მოსკოვი.

18 აპრილს „დელეგატთა“ ჯგუფი იმყოფებოდა სკკპ ცკ-ში, სადაც მიღებულ იქნა პასუხიმგებელი ორგანიზატორის ვ. ვ. ვასილიევის მიერ. საუბრისას „დელეგატებმა“ გადაწყვიტეს არ გადაეცათ მისთვის თავისი წერილი, არამედ მიეღწიათ იმისთვის, რომ შეხვედროდნენ სკკპ ცკ-ის ერთ-ერთ მდივანს ან სსრკ

მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს. სასტუმროში დაბრუნების შემდეგ „დელეგაციის“ წევრები გამოთქვამდნენ შიშს იმის თაობაზე, რომ მათი ქმედებები შეიძლება შეფასებული ყოფილიყო, როგორც ნაციონალისტური და ანტისაბჭოური და ზოგიერთი მათგანი შეიძლება პასუხისმგებლობაში მიეცათ „დელეგაციის“ ერთმა წევრმა ამავე დროს განაცხადა, რომ „მათ მოძრაობას მოუწევს იატაკქვეშეთში გადასვლა და ისევ დაკავდეს აფხაზური მოსახლეობის დამუშავებით“. თანაც ეს უნდა იყოს გაკეთებული ისე, რომ მათი მხარდამჭერი პირები დარჩნენ ძველ პოზიციებზე. ასევე იყო გამოთქმული მოსაზრებები ბრძოლის უფრო აქტიურ მეთოდებზე გადასვლის თაობაზე და საჭიროების შემთხვევაში იარაღის გამოყენებაზე, თუ მათი პირობები არ იქნება შესრულებული.

„დელეგატების“ საუბრებიდან ჩანს, რომ მათი საქმიანობის კურსში არიან აფხაზეთის ასსრ-ის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე ა. ოტირბა, რესპუბლიკის სოციალური უზრუნველყოფის მინისტრი ნ. აკაბა და აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი შ. ლაკობა, რომლებიც გარკვეულწილად იზიარებენ თ. პ. შაკრილის და მისი თანამოაზრეების მოსაზრებებს.

20 აპრილს შაკრილის მითითებით „დელეგაციის“ ოთხი წევრი გაემგზავრა სოხუმში, ხოლო თვითონ თ. შაკრილი, ახუბა და ხაჯიმბა დარჩნენ მოსკოვში იმისთვის, რომ მიაღწიონ მიღებას მაღალ ინსტანციებში, თუმცა შემდეგ მათ უარი თქვეს ამ განზრახვაზე, ჩააბარეს თავისი განცხადება სკკპ ცკ-ის მისაღებში და 21 აპრილს საღამოს აფხაზეთში გაემგზავრნენ”.

სსრკ-ის სუკ-ის თავმჯდომარის მოადგილე ს. ბანნიკოვი.
(საწყისი №967, 1967 წლის 22 აპრილი)

როგორც ჩანს აფხაზეთის პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობა იმდენად იყო კრემლისგან ზურგგამაგრებული, რომ ის ქართველთა წინააღმდეგ აქტიურ შეტევაზე გადადიოდა, რითაც მხარს უჭერდა სეპარატისტთა გამოსვლებს, რომელთაც ახალისებდნენ – ოღონდ ქართველებისთვის აუტანელი პირობები შექმნილიყო, რათა ისინი ყველა სფეროში შეზღუდული ყოფილიყვნენ.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან მოყოლებული აფხაზური სეპარატიზმი, როგორც იდეოლოგიური სისტემა და როგორც ორგანიზაციათა და ჯგუფთა კრემლიდან სუბსიდირებული ქსელი,

წარმოადგენდა არა აფხაზი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, არამედ უაღრესად რეაქციულ და დესტრუქციულ ანტისახელმწიფოებრივ მოვლენას.

2.3 საბჭოთა იდეოლოგიის ბრძოლა „აფხაზეთის ისტორიისთვის“

საბჭოთა პერიოდში გაიზარდა ინტერესი აფხაზეთის ისტორიის და წარსულის კვლევის მიმართ. ეს კვლევა, ისევე როგორც ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სფეროში ყველა სხვა კვლევები უნდა დამორჩილებოდა კომუნისტური პარტიის მიერ მიწოდებულ შაბლონებს და იდეოლოგიურ პოსტულატებს. აფხაზეთში გაძლიერდა ქართველ მეცნიერთა დევნა.

კომუნისტურმა ხელმძღვანელობამ თავის გეგმას ისეთი იდეოლოგიური სარჩული გამოაკერა, რომელიც მიჩქმალავდა ამ გეგმის ნამდვილი ავტორის ვინაობას, კერძოდ, – ქართული შოვინიზმის აფხაზეთი იდეა. ასე გამოიჩვენებოდა ქართული ნაციონალური ეგოიზმის მქადაგებელი „აფხაზი“ იდეოლოგები, რომლებიც იმ ტოტსაც ჭრიდნენ, რომელზეც თავად ისხდნენ (გოგია 1995).

1939 წელს ს. ჯანაშიამ რუსულ ენაზე გამოსცა ნაშრომი „აფხაზეთი კოლხეთის სამეფოს ფარგლებში“, სადაც განხილულია აფხაზეთის ისტორია უძველესი დროიდან X საუკუნემდე, ქართველთა და აფხაზთა ისტორიისა და თანაცხოვრების ისტორიული საკითხები. ნაშრომმა იმთავითვე მიიქცია ცენზურისა და პარტიული ორგანოების ყურადღება და ამიტომ იგი 1939 წლიდან 1947 წლის 2 დეკემბრამდე დაცული იყო აფხაზეთის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, შემდეგ საქართველოს კპ (ბ) აფხაზეთის საოლქო კომიტეტიდან რეაგირებისათვის გადაეგზავნა საქართველოს კპ (ბ) ცკ მდივან კ. ჩარკვიანს, რომელმაც შესასწავლად გადასცა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმს, იქიდან კი ნაშრომმა ბინა პოლიტიკურ პარტიათა, მოგვიანებით, ე. წ. პრეზიდენტის არქივში დაიდო. დღეს ეს არქივი საქართველოს შს სამინისტროს საარქივო სამმართველოს კუთვნილებაა.

ზემოაღნიშნულ შრომაში ს. ჯანაშია ვრცლად ეხება დღევანდელი აფხაზეთის ტერიტორიის უძველესი მოსახლეობის განსახლებასა და აფხაზების ისტორიას ქართველ ტომებთან მჭიდრო კულტურულ-ისტორიულ ურთიერთობაში. ამგვარ ურთიერთობას განსაზღვრავდა უძველესი დროიდანვე ქართველ ტომთა

განსახლება აფხაზეთის დღევანდელ ტერიტორიაზე და მათი მჭიდრო ურთიერთობა აფხაზებთან.

აფხაზეთის ისტორიული ცხოვრება აფხაზთა სამეფოში ბაგრატ მეფის მიერ ხელისუფლების განმტკიცებით დასრულდა მთელი საქართველოს გაერთიანება. სწორედ ამ პერიოდის აღწერით მთავრდება **ს. ჯანაშიას** საკმაოდ საინტერესო ნაშრომი „აფხაზეთი კოლხეთის სამეფოს ფარგლებში“, რომელშიც ავტორი აფხაზეთის შესახებ ძალზე პრობლემატურ საკითხებს ეხება და მეტად მნიშვნელოვან დასკვნებს გვაწვდის, რითაც შესაძლებელი ხდება ქართველ ტომთა უძველესი ისტორიული მოვლენებისა და მათი განსახლების ადგილების დადგენა, ქართველ ტომთა ნათესაობასთან დაკავშირებული მრავალი გაუგებარი საკითხის გარკვევა.

საყურადღებოა, **პ. ინგოროყვას** ფუნდამენტური გამოკვლევა „გიორგი მერჩულე“, რომელიც 1954 წელს გამოიცა და ყურადღების ცენტრში მოექცა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც 1955 წლის ივლისში გაზეთ „*Заря Востока*“-ში გამოქვეყნდა აკადემიკოს გიორგი ახვლედიანის რეცენზია ამ წიგნზე. რეცენზიაში ავტორმა მხარი დაუჭირა **პ. ინგოროყვას** თვალსაზრისს იმის შესახებ, რომ თანამედროვე აფხაზები არ არიან გვიან ანტიკური ხანისა და ადრეული შუა საუკუნეების „აბაზგ“ - „აფსილთა“ და „აფხაზების“ შთამომავალნი და რომ ადრინდელი „აფხაზები“ ეთნიკურად ქართველურ სამყაროს განეკუთვნებოდნენ.

აფხაზეთის პოლიტიკური ხელმძღვანელობა და საზოგადოება მტრულად შეხვდა სახელოვანი ქართველი მეცნიერის, პავლე ინგოროყვას გამოქვეყნებას. ის შეაფასეს, როგორც ისტორიის ფალსიფიკატორი და პოლიტიკურად საშიში, ბოროტი მწერალი, რომ მის ნაშრომში გაყალბებულია აფხაზი ხალხის ისტორია და კულტურა (სპა: 14).

აკად. **გ. ახვლედიანის** რეცენზიის პუბლიკაციამ სეპარატისტულად განწყობილი ინტელიგენციის წარმომადგენლების აღშფოთება გამოიწვია. მათ ნამდვილი ულტიმატუმი წაუყენეს საქართველოს ხელისუფლებას და კატეგორიულად მოითხოვეს **პ. ინგოროყვას** წიგნის აკრძალვა. სიტუაცია ვერ განმუხტა ქართული ისტორიოგრაფიული სკოლის მაშინდელი ლიდერის აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილისა და ცნობილი აფხაზმცოდნე-ფილოლოგის ქეთევან ლომთათიძის (ლომთათიძე 1957: 132-139) სტატიებმა, რომლებიც გამოქვეყნდა ჟურნალ „მნათობის“ 1956 წლის მე-12 ნომერში. ამ სტატიებში საკმაოდ მკაცრად

იქნა გაკრიტიკებული აფხაზთა ეთნიკური ვინაობის საკითხზე პ. ინგოროყვას ნაშრომში გამოქვეყნებული თვალსაზრისი. ამის პასუხად, იმავე „მნათობის“ 1957 წლის მე-2 ნომერში გაჩნდა აკად. გ. ახვლედიანისა (ახვლედიანი 1957: 107-114) და პროფესორების, სიმონ ყაუხჩიშვილისა (ყაუხჩიშვილი 1957: 115-125) და დავით კობიძის (კობიძე 1957: 126-128) პუბლიკაციები, რომლებშიც ავტორები იცავდნენ პ. ინგოროყვას შეხედულებათა სისწორეს. ამ ფაქტმა აფხაზ სეპარატისტთა მოთმინების ფიალა აავსო.

სამეცნიერო ლიტერატურაში არის გამოთქმული მოსაზრება, რომ პოლიტიზირებული სამეცნიერო კამათის საფუძველი და სათავე ყოფილა XX საუკუნის 50-იან წლებში პავლე ინგოროყვას მიერ წამოყენებული „ანტიმეცნიერული თეორია“, რომ თითქოს თანამედროვე აფხაზები მოვიდნენ ჩრდილო კავკასიიდან XVII საუკუნეში აფხაზეთში, სადაც აქამდე ცხოვრობდა მხოლოდ ქართველი მოსახლეობა (ანჩაბაძე 2006: 27-28).

1966 წელს ქ. თბილისში გამოიცა დიდი ქართველი ისტორიკოსის აკად. ნიკო ბერძენიშვილის თხზულებათა კრებულის: „საქართველოს ისტორიის საკითხების“ III ტომი, რომელშიც მოთავსებული იყო მეცნიერის წერილი: „მცირე შენიშვნა დიდი საკითხის გამო“.

აქ განვითარებული ცალკეული დებულებები მიუღებელი აღმოჩნდა აფხაზური სეპარატიზმის წარმომადგენლებისათვის, რომლებმაც მათში „დაინახეს“ აფხაზი ხალხის ეთნიკური ინდივიდუალობის უარყოფის მცდელობა. სინამდვილეში კი აღნიშნულ სტატიაში (იხევე, როგორც აკად. ნ. ბერძენიშვილის სხვა შრომებში) მსჯელობა იყო აფხაზთა „ისტორიულ-კულტურულ“ ქართველობაზე (ბერძენიშვილი 1966: 278).

ნ. ბერძენიშვილს არ მიაჩნია „ენის მომენტი ერთადერთ განმსაზღვრელ მომენტად“ ამა თუ იმ ხალხის ეთნიკური წარმომავლობის დადგენისას. „დღეს აზერბაიჯანელები, – წერს აკად. ნ. ბერძენიშვილი, – ენით თავანკარი თურქები არიან, მაგრამ ასეთივე თურქები არიან განა ისინი წარმოშობით? ვის შეუძლია უარყოს, რომ ისინი წარმოშობით სანახევროდ მაინც, თუ უფრო მეტად არა, კავკასიური მოდგმის „ალბანელები“ არიან?“.

აფხაზეთის ისტორიის ზოგადი სურათი მოცემულია 1976 წელს ზ. ანჩაბაძის მიერ გამოქვეყნებულ წიგნში: „აფხაზი ხალხის ეთნიკური ისტორიის ნარკვევი“.

მასში აფხაზეთის ისტორიული წარსული გაშუქებული იყო საერთო-ქართული ისტორიის ჭრილში.

ამავე პერიოდში გამოიცა ცნობილი აფხაზი ისტორიკოსის, ეთნოგრაფისა და ლიტერატურათმცოდნის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დ. გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილის, პროფ. შალვა ინალ-იფას მონოგრაფია: „აფხაზთა ეთნოკულტურული ისტორიის საკითხები“ (საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, დიმიტრი გულიას სახელობის აფხაზური ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტი, გამომცემლობა „ალაშარა“, ქ. სოხუმი, 1976 წელი), სადაც ავტორმა მოურიდებლად, ერთი ხელის მოსმით, მეტად მწირი არგუმენტაციის საფუძველზე, აფხაზები აფხაზეთის „ერთადერთ აბორიგენებად“ გამოაცხადა.

ისტორიული წარსულის მრუდე სარკეში ჩვენება დღეს აფხაზური ისტორიოგრაფიის თვითმიზნად იქცა. პირველ რიგში ეს ჩანს ეთნიკური ისტორიის მაგალითზე. ამ საქმეში ერთ-ერთ აღიარებულ ლიდერად მოგვევლინა აწ განსვენებული პროფესორი შ. ინალ-იფა. განსაკუთრებით, 1976 წელს გამოქვეყნებული კიდევ ერთი ანტიქართული ნაშრომით (ითონიშვილი 1991: 105).

შ. ინალ-იფა ზემომოთხსენებულ წიგნში (ტირაჟით - 5000 ეგზემპლარი) აცხადებდა, რომ აფხაზურ-ადიღური მოდგმის ტომები იყვნენ აბორიგენები არამარტო თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორიისა, არამედ მთელი ისტორიული კოლხეთის (ყოველ შემთხვევაში, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპირო ზოლის მაინც), ქართველურმა ტომებმა (მეგრულ-ჭანები-სვანები) კი, მეცნიერის აზრით, ამ ტერიტორიაზე (კოლხეთში) შემოაღწიეს გვიან. გარდა ამისა, შ. ინალ-იფას მონოგრაფიაში ეჭვქვეშ იყო დაყენებული „აფხაზთა“ სამეფოს ქართული ეთნო-კულტურული და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი შინაარსი. ავტორი, ყოველგვარი დასაბუთების გარეშე მსჯელობდა XI-XII საუკუნეებში აფხაზური ეთნიკური ელემენტის განსაკუთრებულ წვლილზე საქართველოს ისტორიაში.

შ. ინალ-იფას წიგნში ასევე ტენდენციურად იყო გაშუქებული ენათმეცნიერული საკითხებიც. აღსანიშნავია, რომ შ. ინალ-იფას წიგნს არ გაუვლია სათანადო აპრობაცია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შესაბამის ინსტიტუტებში. ნაშრომის რედაქტორი იყო რუსი აკადემიკოსი, სპეციალობით ეგვიპტოლოგი – მიხეილ კოროსტოვცევი, რომელმაც აღნიშნული წიგნი აფხაზეთის

ისტორიისა და კულტურის „ჭეშმარიტ ენციკლოპედიად“ გამოაცხადა (პაპასქირი 2007: 178).

გამოჩენილი აფხაზი ისტორიკოსების, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტების – ზურაბ ანჩაბაძისა და გიორგი ძიძარიას სიცოცხლეში აფხაზები მაინცდამაინც ვერ ახერხებდნენ თავიანთი მოსაზრებების ფართო ასპარეზზე გატანას.

ამ მხრივ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს „აფხაზეთის ისტორიის“ პირველი სახელმძღვანელოს გახმაურებული განხილვა 1987 წლის მარტში. ამ სახელმძღვანელოს ავტორები იყვნენ პროფესორები: **ზურაბ ანჩაბაძე, გიორგი ძიძარია და არველოდ კუპრავა**. მწვავე კრიტიკის ქვეშ მოექცა პროფესორ ზურაბ ანჩაბაძის მიერ დაწერილი მონაკვეთი. სეპარატისტებს არ მოსწონდათ ის, რომ ამ ნაწილში აფხაზეთის ისტორია გაშუქებული იყო საერთო-ქართული ისტორიის ჭრილში. აფხაზური სეპარატიზმის იდეოლოგებმა წიგნის განხილვა ფაქტობრივად ზურაბ ანჩაბაძისა და ქართული საისტორიო სკოლის გასამართლებად აქციეს.

აფხაზეთის ისტორიისა და კულტურის საკითხების შესწავლით დაინტერესდნენ რუსი ისტორიკოსებიც. XX საუკუნის 80-იან წლებში აფხაზეთში მიმდინარეობდა რუსული „მეცნიერების“ ფართო პროპაგანდა აფხაზების მხრიდან.

ვ. ი. კოზლოვის რედაქტორობით 1987 წელს მოსკოვში გამოიცა წიგნი „*Абхазское долгожительство*“, სადაც აღნიშნულია, რომ აფხაზებსა და ქართველებს განსხვავებული გენეტიკური წარმომავლობა გააჩნიათ, რომ აფხაზები გენეტიკურ ნათესაობაში არიან ჩრდილოკავკასიელ ადიღებთან, რომ IX-X საუკუნეებში აფხაზებში აფხაზეთის სამეფო აღწევს უმაღლეს განვითარებას, მაგრამ X საუკუნის ბოლოდან კარგავს დამოუკიდებლობას და დიდი ხნით შედის გაერთიანებული საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში.

ჩამოთვლილ ავტორთა ნააზრევზე დაყრდნობით სეპარატისტთა ლიდერები გაიძახოდნენ, რომ მათი სახელმწიფოებრივი ისტორია სულ მცირე 1200 წელს ითვლის.

აფხაზეთის „დამოუკიდებლობის“ ვერაგულად „შელახვის“ ვერსიას ავითარებს 1931 წელს გამოქვეყნებულ წერილში „Сваноколхи Ашхароуиц и убиенные апостолы“ ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ვორონოვი (Воронов 1990: 6). მან ისტორიული მეცნიერება თავისი ახალი სენსაციური „აღმოჩენით“ განაცვიფრა.

მისი ავტორიტეტული მტკიცებით, აფხაზური სახელმწიფოებრიობა, თურმე, არც მეტი, არც ნაკლები – 2500 წლის ყოფილა. საპირისპირო მოსაზრება სეპარატისტი იდეოლოგიებისათვის ყოვლად მიუღებელია და მათი ავტორები მკაცრად ისჯებიან (კვესელავა 2004: 226).

მაგალითად, პროფესორ ხ. ბლაჟბას – „აფხაზური ენის ბზიფური დიალექტის“ ავტორს თავის დროზე არ „აპატიეს“ მეცნიერული კეთილსინდისიერება და წიგნი აკრძალეს, ხოლო მეცნიერი პარტიიდან გარიცხეს.

თავი 3.

რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში XX საუკუნის 70-80-იან წლებში

3.1 ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები XX საუკუნის 70-80-იან წლებში და კრემლის იმპერიული პოლიტიკა

XX საუკუნის 70-იან წლებში აფხაზეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალი დაძაბულობა შეინიშნებოდა. რუსეთისათვის ჩვეული ხელშეწყობითა და წამქეზებლური პოლიტიკით თანდათან იგრძნობოდა აფხაზეთის სეპარატისტულად განწყობილი ძალების მნიშვნელოვანი გავლენა აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში მიმდინარე საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ პროცესებზე. აფხაზ სეპარატისტთა გამოსვლები თანდათან პერმანენტულ ხასიათს იძენდა.

1972 წლის თებერვლის სკკპ ცკ დადგენილების შემდეგ, რომელიც ქ. თბილისის საქალაქო კომიტეტის მუშაობას შეეხებოდა, აფხაზეთის რეგიონი თანდათანობით იღებდა სუვერენული რესპუბლიკის სტატუსისთვის საჭირო ყველა ატრიბუტს. გაიხსნა აფხაზეთის ტელევიზია, უნივერსიტეტი, ხორციელდება საკადრო პოლიტიკა, რომელიც თანამდებობაზე დაწინაურებისაკენ გზას უკეტავდა ქართველებს.

1972 წელს შეიცვალა საქართველოს პარტიული ხელმძღვანელობა და ცენტრალურ კომიტეტს სათავეში ჩაუდგა ე. შევარდნაძე, რომელმაც ძველი პარტიული აპარატის ე. წ. „წმენდა“ დაიწყო. ეს პროცესი, რა თქმა უნდა, აფხაზეთსაც შეეხო. 1975 წელს მან პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის თანამდებობიდან ვალერიან კობახია გადააყენა და ამ თანამდებობაზე ვალერი ხინთბა აირჩიეს, რომელიც ადრე აფხაზეთის

ავტონომიური რესპუბლიკის საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის მინისტრად მუშაობდა და რამდენიმე წლის მანძილზე უშუალოდ ე. შევარდნაძის, როგორც საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრის, დაქვემდებარებაში იყო.

ვ. კობახიას თანამდებობიდან გადაყენებამ და მის ადგილზე ვალერი ხინთბას დანიშვნამ აფხაზეთის სეპარატისტულად განწყობილი წრეების გაღიზიანება და აღშფოთება გამოიწვია და აღნიშნულ ფაქტს აფხაზეთში მწვავე რეაქცია მოყვა. აფხაზ სეპარატისტთა ლიდერები მოსკოვის ხელშეწყობით სხვადასხვა მეთოდით ცდილობდნენ ნებისმიერი სახის საბაბის გამოყენებას ახალი პოლიტიკური დაძაბულობის შესაქმნელად.

1977 წლის 7 ოქტომბერს მიღებულ იქნა სსრ კავშირის ახალი კონსტიტუცია, რის შემდეგაც დაიწყო მუშაობა მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების ახალი კონსტიტუციების პროექტებზე. აღნიშნული მოვლენით ისარგებლეს აფხაზ სეპარატისტთა თავკაცებმა და შეადგინეს ახალი წერილი-საჩივარი, რომელიც 1977 წლის 10 დეკემბერს გაუგზავნეს სსრ კავშირის მე-9 მოწვევის უმაღლეს საბჭოს, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს, სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს ლეონიდ ბრეჟნევს, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს და რსფსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს მიხეილ იასნოვს. აფხაზი სეპარატისტები წერილში ე. შევარდნაძეს აფხაზი ხალხის მიმართ ღ. ბერიას პოლიტიკის გატარებაში სდებდნენ ბრალს და აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფასა და რსფსრ-ის შემადგენლობაში შეყვანას მოითხოვდნენ. ამ მიზნით აფხაზი პროვოკატორები აპირებდნენ თავისი ძირითადი მიზნის – აფხაზეთიდან ქართველთა განდევნის გეგმის განხორციელებას. ისინი ასევე მოითხოვდნენ სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის უნივერსიტეტად გარდაქმნას და ტელევიზიის შექმნას. წერილ-საჩივარს ხელს აწერდა აფხაზური საზოგადოების 130 წარმომადგენელი.

სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა მიზანშეწონილად არ ჩათვალა აფხაზ სეპარატისტთა საჩივრის განხილვა და ის საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტსა და პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტს გადაუგზავნა, რამაც სეპარატისტების აღშფოთება გამოიწვია. ისინი საპროტესტო დეპეშებს აგზავნიდნენ ქვეყნის უმაღლეს სახელისუფლებო ინსტანციებში, მაგრამ საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის ბიურომ არ გაამწვა მდგომარეობა

სეპარატისტების კაპრიზების დასაკმაყოფილებლად. აფხაზ სეპარატისტთა ახალ გამოსდომას აფხაზეთის ასსრ პოლიტიკურ ელიტაში ცვლილებები მოჰყვა. დაკავებული თანამდებობიდან გადააყენეს აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. ხინთბა, რომლის ადგილიც ბ. ადღეიბამ დაიკავა.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის IX პლენუმმა პარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის ბიურომ მიიღო გადაწყვეტილება, სკკპ-ს რიგებიდან გაერიცხათ წერილი-საჩივრის ის ავტორები, რომლებსაც ეკავათ ხელმძღვანელი თანამდებობები. კერძოდ, სკკპ რიგებიდან გარიცხეს ჟურნალ „აღაშარას“ რედაქტორი ა. ჯენია, აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორი იური არგუნი, გუდაუთის რაიონული გაზეთის „ბზიფის“ რედაქტორის მოადგილე ასუბა.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის მსგავსი მკაცრი კურსი არ იქნა მოწონებული ქ. მოსკოვში, სადაც გაღიზიანდნენ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის თამამი მოქმედებების გამო და მოუწოდეს საქართველოს სსრ და აფხაზეთის ასსრ ხელმძღვანელ ორგანოებს, შეერბილებინათ თავიანთი პოზიცია. მეტიც, სსრკ ხელისუფლებამ მიზანშეწონილად ჩათვალა, უშუალოდ ჩარეულიყო კონფლიქტში და სიტუაციაზე კონტროლი თავის თავზე აეღო. იმავდროულად, აფხაზი სეპარატისტები კრემლის ხელშეწყობით აგრძელებდნენ ანტიქართული პოლიტიკის წარმართვას.

1978 წლის 22 მაისს სეპარატისტებმა ქ. სოხუმში, ლენინის მოედანზე მრავალათასიანი საპროტესტო აქცია გამართეს მოთხოვნით – გაიხსნას აფხაზური ტელევიზია და უნივერსიტეტი სოხუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ბაზაზე. იყო პლაკატები საბჭოთა რუსეთთან მიერთების მოთხოვნით. ნიშანდობლივია, რომ მიტინგზე მისული საქართველოს კპ ცკ პირველი მდივანი ე. შევარდნაძე და საკავშირო ცკ მდივანი ვ. კაპიტონოვი აიძულეს, დაეტოვებინა სამთავრობო ტრიბუნა. შემდგომ კი საგანგებო დადგენილებით მათი მოთხოვნის დიდი ნაწილი დაკმაყოფილებულ იქნა.

1978 წლის შემოდგომაზე აფხაზეთში პოლიტიკური ვითარება კვლავ უკიდურესად დაიძაბა. აფხაზური მოსახლეობის ნაწილი, სეპარატისტთა წაქეზებით ვნებათაღვლევას გამოხატავდნენ ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ ქართველი იუზა უბილავას დანიშვნის გამო. აღნიშნული აღშფოთება გამოწვეული იყო იმით, რომ ჯერ კიდევ გაზაფხულზე სეპარატისტები,

კრემლის ფარული მხარდაჭერით, კატეგორიულად მოითხოვდნენ აფხაზეთის სამივე უმაღლეს თანამდებობაზე – საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის, ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარისა და მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის, – მხოლოდ და მხოლოდ აფხაზი ეროვნების წარმომადგენელთა დანიშვნას.

აფხაზ სეპარატისტულ ძალებს შერჩეულიც ჰყავდათ თავიანთი კანდიდატურა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის თანამდებობაზე. ეს გახლდათ ვალერიან კობახია, რომელიც, მათი გაგებით ე. შევარდნაძემ სრულიად უსამართლოდ გადააყენა საქართველოს კპ აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის დაკავებული თანამდებობიდან.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი მიუხედავად ყველაფრისა მაინც წავიდა გარკვეულ დათმობაზე. დაკმაყოფილდა სეპარატისტების კაპრიზი და ერთპიროვნული მოთხოვნა. ვ. კობახია აირჩიეს აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარედ, ბაგრატ შინქუბას ნაცვლად, რის შემდეგაც ვ. კობახია კვლავ იქცა აფხაზურ პოლიტიკურ ფიგურად. ამით სეპარატისტული მოძრაობის იდეოლოგებმა კრემლის ხელმძღვანელობის დახმარებით თავი გამარჯვებულად ჩათვალეს და თანდათანობით კიდევ უფრო განიმტკიცეს თავიანთი პოზიციები.

ამასთანავე, 70-იანი წლების ბოლოს შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე შემოფოთებული აფხაზეთის მოსახლეობა პროტესტს გამოხატავდა აფხაზთა მხრიდან სეპარატისტული გამოვლინებებისა და ანტიქართული ქმედების გამო. საქართველოს შსს არქივში ინახება განცხადება-საჩივარი, მოქალაქე (გულრიფშის რაიონის ბაბუშერის საშუალოს სკოლის პედაგოგი) შალვა ჩემიას მიერ 1978 წელს შედგენილი, რომელიც გაეგზავნა საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ე. ა. შევარდნაძეს და სკპპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს ლ. ი. ბრეჟნევს. (იხ. დანართი №4).

პედაგოგი გულისტკივილით აღნიშნავს აფხაზეთში მცხოვრებ ქართველთა მდგომარეობას, რომლებიც მეტად შევიწროებულ მდგომარეობაში იმყოფებიან და აღშფოთებას გამოხატავენ სეპარატისტთა მიმართ, რომლებიც აღვივებენ ქართველთა და აფხაზთა შორის ეროვნულ შუღლს. მას, როგორც პედაგოგს, გაუგონარი ფაქტები მოყავს დასტურად, რომელიც ნათლად ადასტურებენ

სეპარატიზმის ნიშნების აშკარა გამოვლენას და საბჭოთა რუსეთის მხრიდან მის წახალისებასა და ხელშეწყობას.

შ. ჩემია წერილში აცხადებს, რომ აფხაზეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა ქართველისთვის გაუგებარია, რატომ ხდება, რომ შუღლის გაღვივება ხდება აფხაზეთა და ქართველთა შორის, რომელიც ოდითგანვე არსებობდა ორ ერს შორის და უცხო ძალის მიერ ბზარი გააჩინა, რომლის გამრთელებასაც ალბათ საუკუნე დასჭირდება.

წერილში იგი აღწერს იმ ცილისმწამებლური პოლიტიკის შესახებ, რომელსაც ატარებს აფხაზი ხალხის სეპარატისტულად განწყობილი ნაწილი. თითქოსდა დასავლეთ საქართველო მთლიანად აფხაზებით იყო დასახლებული და ქართველებმა ამოულიტეს ისინი, თითქოს აფხაზებს ჰყავდათ მსოფლიოში სახელგანთქმული მწერლები და პოეტები, მაგრამ მათი „დიდებული“ კვალი ქართველობამ გააქრო. თითქოს აფხაზეთში ყველა წამყვან, საპასუხისმგებლო თანამდებობებზე აფხაზებს ნიშნავდნენ და მათთან მიღებაზე შესულ ქართველებს უყურებდნენ ეროვნული სხვაობის თვალთ.

აღნიშნული წერილი გახლავთ მნიშვნელოვანი წყარო, რეალური მასალა, აფხაზეთის ადგილობრივი მოსახლეობა (აღნიშნულ შემთხვევაში ერთი ქართველი კაცი) თუ როგორ გამოხატავდა გულისტკივილსა და პროტესტს პრორუსული ძალებისა და არსებული პროპაგანდისტული მანქანის საშუალებით ანტიქართული პოლიტიკის წარმართვის მიმართ, რაც მესამე ძალის ინსპირირებით ხდებოდა აფხაზეთში XX საუკუნის 70-80-იან წლებში. ამ ფართო მასშტაბის ანტიქართულ კამპანიაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ისტორიის ფალსიფიკაციას.

მსგავსი სახის მაგალითები ასახულია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში მოძიებულ საარქივო მასალებში.

სსრკ-ს პოლიტიკური მმართველობის წამქეზებლური პოლიტიკით ქართველთა და აფხაზეთა შორის კონფლიქტის გაღვივების ერთ-ერთ თვალსაჩინო და მნიშვნელოვან მაგალითს წარმოადგენს ქვემოთ იხსენიებული ისტორია, რაც ნათლად ასახავს აფხაზეთში XX საუკუნის 70-იან წლებში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებს, რომლის შესახებ ისტორიული მასალები 8 ტომად შეკრული (ე. წ. „გინდიას საქმე“) ინახება საქართველოს შსს არქივში.

1978 წ. 15 ივლისს ოჩამჩირის რაიონის სოფელ ფოქვეშის კულტურის სახლში ზუგდიდის ვოკალურ-ინსტრუმენტულ ანსამბლ „ლირას“ კონცერტი ჰქონდა

დაგეგმილი, რომელიც ანშლაგით დაიწყო. კონცერტი დაგვიანებით მეგრული სიმღერა „ჩელა“-თი გაიხსნა. ანსამბლ „ლირას“ იმ პერიოდში სახელი ჰქონდა განთქმული და გამოირჩეოდა მეგრული სიმღერების სათანადო შესრულებით.

მრავალრიცხოვანმა ხალხმა მოიყარა თავი თითქმის მთელი აფხაზეთის ტერიტორიიდან. მოულოდნელად კულტურის სახლის დარბაზი დაბნელდა და ახალგაზრდა ადამიანის ყვირილის ხმა გაიხმა.

საკონცერტო დარბაზში ამ შეძახილს მოყვა სტვენა და სცენის მიმართულებით წვრილი ქვების სროლაც დაიწყო. სოფელ ფოქვეშის კულტურის სახლთან ახლოს მდებარე ელექტროგადამცემ ბოძზე დენის ხაზი კონცერტის ჩაშლის მიზნით ვილაცამ ჩაჭრა, რამაც გამოწვია ელექტრო ენერჯის მიწოდების შეწყვეტა. დარბაზში დამსწრე ხალხმა 24 წლის ზაურ გინდიას ხმა ამოიციხეს.

ზაურ გინდია 1944 წელს სოფელ ფოქვეშში დაიბადა. მან უმაღლესი განათლება რუსეთში მიიღო. 1970-1976 წლებში დაუსწრებლად დაამთავრა ყუბანის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი. აფხაზეთში დაბრუნების შემდეგ ზაურ გინდია სოფელ ფოქვეშის კოლმეურნეობაში იურისკონსულად მუშაობდა. აღნიშნული ინციდენტის შემდეგ გინდიას წინააღმდეგ აღიძრა საქმე საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის I ნაწილით (აგიტაცია ან პროპაგანდა საბჭოთა ხელისუფლების ძირის გამოთხრის, ან შესუსტების, ან ცალკეული განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულის ჩადენის მიზნით, გავრცელება იმავე მიზნით ცილისმწამებლური მონაჭორისა, რომელიც სახელს უტეხს საბჭოთა სახელმწიფო და საზოგადოებრივ წეს-წყობილებას, აგრეთვე იმავე მიზნით ასეთივე შინაარსის ლიტერატურის გავრცელება, დამზადება ან შენახვა).

საქმის აღძვრასთან ერთად გამოძიებაც დაიწყო და ისიც ფაქტი გახდა, რომ გინდიას საბჭოთა ხელისუფლების მოშლა ან დასუსტება კი არ ჰქონდა განზრახული, არამედ ერთაშორის უფლის გაღვივება. ამის გამო სსრ 71-ე მუხლის I ნაწილი მოუხსნეს და 75-ე შეუფარდეს. ზ. გინდიას სახლიდან ნივთმტკიცების სახით ამოღებულ იქნა საბეჭდი მანქანა, წერილები და პროკლამაციები.

ზაურ გინდია მოსახლეობაში აფხაზეთის საქართველოს შემადგენლობიდან გამოსვლას და საბჭოთა რუსეთთან შეერთებაზე აღნიშნავდა, რომ აფხაზეთის ასსრ საქართველოს მონობის უღელქვეშ იმყოფება, რომლის მთავრობაც აფხაზი ხალხის მიმართ ნაციონალ-შოვინისტურ და ასიმილაციურ პოლიტიკას ატარებს.

საქართველოს სსრ მთავრობა ლახავს აფხაზთა კონსტიტუციურ უფლებებს და ასიმილაციის გზით ცდილობს მისი, როგორც ერის, განადგურებას.

ანსამბლის კონცერტის ჩაშლას სოფელში დიდი ხმაური და აურზაური მოყვა. სისხლის სამართლის საქმეც აღიძრა. მოწმეთა დაკითხვის მასალები მოწმობენ, რომ კონცერტის ჩაშლის შესახებ მთელმა სოფელმა წინასწარ იცოდა. უამრავი ადამიანი დაკითხეს, რომლებიც ყვებოდნენ, (რასაც საქართველოს შსს არქივში მუშაობისას გავეცანით), რომ სოფლის აფხაზური მოძრაობის ლიდერები ზაურ გინდია, ოთარ არჩბა, ჯაფარ ჯინჯოლია, მუშნი გინდია და ბაბუჩი ჩახხალია კონცერტის ჩაშლას თავის თავზე იღებდნენ. ხაშბა იხსენებს ერთ-ერთ საიდუმლო შეხვედრას, რომელიც გინდიამ მოაწყო. ამ შეხვედრაზე გინდიას პირადად უთქვამს ხაშბასთვის – „ქართველების ჩამოსახლებაა დაგეგმილი, მათ ჩვენში გარევენ და ჩვენ აღარ ვიარსებებთ, ამიტომ ჯობია რუსებს შევუერთდეთო. ჩვენ მშვიდად გავეიდით რუსეთში ციტრუსს, ახლა კი ქართველებს გააქვთ რესპუბლიკის გარეთო“.

გამოძიებისათვის ცნობილი გახდა ისიც, რომ ზაურ გინდია ქ. მოსკოვში ცილისმწამებლურ და დამამცირებელ წერილებს გზავნიდა ქართველი თანამდებობის პირებზე მათი კომპრომეტაციის მიზნით, რადგან მას მიაჩნდა, რომ სტატისტიკურად მის სოფელში ეთნიკურად ქართველი უფრო მეტი იყო დასაქმებული, ვიდრე აფხაზი.

აფხაზები ყოველთვის ცდილობდნენ რაიმე ინციდენტი არ გახმაურებულიყო და ყველაფერი მიჩუმათებულიყო. სწორედ ამ მოტივით ზაურ გინდიას საქმიდან გამოძიებული გ. მაისურაძე შეიცვალა რუსი ეროვნების ალ. კუდაშოვით.

საქმე ასე განვითარდა – ალ. კუდაშოვმა სისხლის სამართლის საქმე გინდიას მიმართ 75-ე მუხლით დაასრულა და საბრალდებო დასკვნით იგი საქართველოს უზენაეს სასამართლოში გადააგზავნა, სადაც მას ეს ჩადენილი დანაშაული დაუმტკიცეს და სამწლიანი თავისუფლების აღკვეთა შეუფარდეს. შემდგომ კი სასჯელი პირობითით შეუმსუბუქეს და ბოლოს გაათავისუფლეს. დაუსჯელობის სინდრომით შეპყრობილი ზაურ გინდია თავის მავნებლურ ქმედებებს კვლავაც აგრძელებდა.

სოფელ ფოქვეშის კლუბში მომხდარ ინციდენტზე აღძრულ გინდიას საქმეში დევს პროკურორ ზ. ბარციცის დადგენილება, რომელშიც აღნიშნულია, რომ ბრალის დასამტკიცებლად საკმარისი მტკიცებულებები ვერ შეგროვდა და საქმის

გამოძიების წარმოების შეჩერების მოტივად ქმედების ჩამდენი პირების დაუდგენლობას ასახელებს, რაც სიმართლეს არ შეეფერება.

ზაურ გინდია მისი დაპატიმრების შემდეგ მიცემულ ჩვენებაში აღნიშნავდა, რომ მან წაიკითხა პ. ინგოროყვას, ს. ჯანაშიასა და ი. ადამიას ნაშრომები და ძალიან გააღიზიანა იმ ფაქტმა, რომ ქართველი მეცნიერების აზრით, აფხაზები მე-17 საუკუნეში გამოჩენილან და დასახლებულან აფხაზეთის ტერიტორიაზე და რომ ისინი ქართველი ტომები არიან და მათი ენა კი – ქართულის დიალექტია. არადა მან შ. ინალ-იფას ზემოთხსენებული წიგნიდან იცოდა, რომ აფხაზი უძველესი ერი იყო, რომელიც ოდითგან ამ ტერიტორიაზე ცხოვრობდა.

ზაურ გინდიას თქმით, მან ვერ მოახერხა თავისი სპეციალობით დასაქმებულიყო, მიუხედავად იმისა, რომ სამჯერ მიმართა ოჩამჩირის რაიონის პროკურატურასა და მილიციას. ბოლოს კი გაიგო, რომ სამსახურში ქართველი მიუღიათ.

1979 წლის 29 სექტემბერს სოფელ ფოქვეშში აქტივისტთა კრება მიმდინარეობდა. სოფლის მოსახლეობისთვის სსრკ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილება „დასახლებული პუნქტების ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების სახელის დარქმევისა და გადარქმევის წესის კანონმდებლობის პრაქტიკაში გამოყენების შესახებ“ უნდა გაეცნოთ. აფხაზები სოფლებისთვის ქართულენოვანი წარწერის ნაცვლად აფხაზურენოვან წარწერას ითხოვდნენ დაუინებით.

საკავშირო დადგენილებაში კი ნათქვამი იყო, რომ ქართულ დასახლებებში აფხაზურენოვანი წარწერის აუცილებლობა საბჭოთა კავშირში არ იყო. უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილების გაცნობას სოფლის კლუბში კვლავ ხმაური და აურზაური მოჰყვა.

ეს ისევ ზაურ გინდია იყო, ამჯერად მისი პრეტენზია უკვე ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ გახლდათ მიმართული და ამჯერად იგი რუსული პოლიტიკითაც იყო უკმაყოფილო, თუმცა იქვე ეჭვსაც გამოთქვამდა, რომ სანამ საქართველოს ხელისუფლების ხელში იქნება ტოპონიმის საკითხების გადაწყვეტა, არასოდეს აფხაზი ხალხის სასარგებლოდ ეს არ იქნება გადაწყვეტილი.

ზაურ გინდია ვარაუდობდა და ეჭვობდა, რომ ეს ყოველივე ქ. თბილისში დაიგეგმა. მან ლეონიდ ბრეჟნევი უდიერად მოიხსენია და მის ასაკს დააბრალა

აფხაზებისთვის არასასურველი და მიუღებელი დადგენილების მიღება. ბიგავას, რომელიც ამ დადგენილებას მოსახლეობასამცნობდა, ზაურ გინდიამ მოულოდნელად ჰკითხა, ეს დადგენილება ქ. თბილისში დაიწერა თუ ქ. მოსკოვში და რა მასშტაბისააო, საკავშიროთუ ადგილობრივიო. ბიგავამ უპასუხა, რომ გადაწყვეტილება საკავშიროა, მსგავსი საკითხი ლენინგრადელებსაც აწუხებთ, ზოგს პეტროგრადის დარქმევა უნდა, ვოლგოგრადელებს კი – სტალინგრადისო. როდესაც დადგენილებაზე გინდიამ ბრეჟნევის ხელმოწერა იხილა, ბიგავას უთხრა, მოსკოვში პატარა საქმეებისთვის ვეღარ იცლიან, ბრეჟნევი დაბერდა, ამიტომაც ახალგაზრდა და ენერგიული ლიდერია საჭირო და არა ასაკოვანი ბრეჟნევიო.

ბიგავას კითხვაზე, თუ სად ნახა მან ბრეჟნევი, გინდიამ უპასუხა, რომ ტელევიზორში იხილა, მოხუცი და ტექსტით ხელში. ბუნებრივია, რომ ეს ხმა მივიდა საბჭოთა უშიშროებამდე. ამის შემდეგ ზაურ გინდია დააპატიმრეს.

1979 წლის 15 ოქტომბერს ზაურ გინდიას აღმკვეთი ღონისძიება – პატიმრობა შეუფარდეს. ხელისუფლებამ უკვე მის გამოსვლაში სისტემის შეცვლისკენ მოწოდება დაინახა, ბრალი 71-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენაში დასდო და დააპატიმრა. აღძრული საქმე მოგვიანებით, 1980 წლის 2 იანვარს, № 679/17 სისხლის სამართლის საქმესთან სოფელ ფოქვეშში 1978 წ. 15 ივლისს ანსამბლ, „ლირას“ კონცერტის ჩაშლის ფაქტზე, გააერთიანა და პატიმრობაში აიყვანა.

სწორედ ამ პერიოდში საბჭოთა კავშირის გენერალურ პროკურორ რუდენკოს გინდიას ძმა წერს წერილს. გინდიას ძმა აცხადებს, რომ ის კოლმეურნეობა, სადაც მისი ძმა მუშაობდა, გაძარცვულია და დასაჭერი მისი ძმა კი არა, კოლმეურნეობის თავმჯდომარეაო. ამ წერილმა რეალურად ვერაფერი შეცვალა. იმ პერიოდში ქ. სოხუმში კიდევ ერთი საგულისხმო ფაქტი მოხდა: ქ. სოხუმის დრამატული თეატრის მეორე სართულზე, ფოიეში, ვიღაცამ შოთა რუსთაველის თაბაშირის ბიუსტი დააზიანა და ფანჯრიდან გადააგდო.

ცნობილი გახდა, რომ ქართველი მწერლის ბიუსტის შეურაცხყოფა თეატრის აფხაზი ეროვნების სამმა მთავარმა მსახიობმა ჩაიდინა, რომლებმაც რატომღაც გადაწყვიტეს, რომ იქ რუსთაველის ადგილი არ იყო. თუმცა მეორე დღეს აფხაზეთის სუკ-ის შენობაში თეატრის დამლაგებელი მივიდა „აღიარებით“, რომ თითქოს ჰოლის დალაგების დროს ხელი უნებლიედ გაჰკრა რუსთაველის ბიუსტს,

პოსტამენტიდან შემთხვევით გადმოაგდო და მხოლოდ ეს იყო ამ ინციდენტის მიზეზი.

აღნიშნულ ფაქტზე საქმე სახელმწიფო ქონების ხელყოფის მუხლით აღიძრა. დამნაშავეები კვლავ დაუსჯელები დარჩნენ, რადგან ვითარება რომ არ დამძიმებულიყო და არ გამწვავებულიყო.

რეალურად კი იმ პერიოდში სოხუმში, გუდაუთაში, გაგრაში, ახალსოფელში, დურიფშსა და ოთხარაში, სადაც დიდი რაოდენობით ქართველი ცხოვრობდა, გარდა ორი საშუალო სკოლის დირექტორისა და ერთი კოლმეურნეობის თავმჯდომარისა, ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ეთნიკურად ქართველები აღარ ინიშნებოდნენ.

მაღალ და საპასუხიმგებლო თანამდებობებს აფხაზური მხარისთვის მისაღები პიროვნებები იკავებდნენ. სწორედ ამ პრინციპით იქნენ შერჩეულნი და დანიშნულნი მინისტრთა საბჭოს ქართველი წევრებიც. აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ ი. ზარანდია დაინიშნა, რომელიც მართალია ეთნიკურად აფხაზი არ იყო, თუმცა მეუღლე ჰყავდა აფხაზი და აფხაზთა გავლენიან წრეებშიც დიდი ნათესაური კავშირები ჰქონდა. აფხაზეთში თანამდებობის 60 პროცენტზე მეტს აფხაზები ფლობდნენ, მათ შორის საოლქო კომიტეტში, მინისტრთა საბჭოში, უმაღლეს საბჭოში და სხვაგან პირველ ადგილებს (გასვლიანი 2004: 538-547).

აფხაზეთის უზენაესი საბჭოს გადაწყვეტილებით ქ. სოხუმის ადმინისტრაციის უფროსად ეროვნებით აფხაზი ნ. ხაშბა დაინიშნა. აღსანიშნავია, თუნდაც ის ფაქტი, რომ ამ პერიოდში ეთნიკურად ქართველების მიმართ ჩადენილი მძიმე სისხლის სამართლის დანაშაულებების უმეტესი ნაწილი ადმინისტრაციული ორგანოების მიერ რეგისტრაციაში არ ტარდებოდა, ან ტარდებოდა და საქმე ბოლომდე გაუხსნელი რჩებოდა.

ამ მოვლენების პარალელურად, 1978 წ. ქ. გაგრაში მილიციამ დააკავა გაგრელი ქართველი არკადი მარკოზია, რომელსაც ავტომანქანა „ვოლგის“ საბარგულში იარაღი „აღმოუჩინეს“. ამასთანავე, შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ 1979 წ. გუდაუთის რაიონში აფხაზი ეროვნების მილიციის თანამშრომელმა ტაბელური იარაღით, პირადი ანგარიშწორების გამო, თავისივე კოლეგა მოკლა. საქმეს ერთი მოწმე ჰყავდა, რომელიც იმავე დღეს სადისტურად იქნა მოკლული. ორივე საქმე კი მაღევე დაიხურა ისე, რომ ძიებაც კი არ დაწყებულა.

ხორციელდებოდა დევნა მილიციის იმ თანამშრომლებზე, რომლებიც ქართველების მიმართ დადებითად იყვნენ განწყობილნი. ასე გაუსწორდნენ ქ. გუდაუთის მილიციის კაპიტან ვაჟა მგალობლიშვილს, რომელსაც აფხაზმა სეპარატისტებმა ჯერ სახლ-კარი გადაუწვეს, მერე აიძულეს ოჯახთან ერთად დაეტოვებინა აფხაზეთის რეგიონი.

იმავე პერიოდში სახლ-კარი გადაუწვეს გუდაუთის აფთიაქის გამგე რევაზ შალამბერიძეს და თუ იმ შემთხვევაში ჩივილს მიმართავდა სიკვდილით დაემუქრნენ. გუდაუთის რაიონულ აპარატში აჩადარას საგუშაგოს თანამშრომელს, სოსუმელ თამაზ ჩოჩიას გუდაუთის ცენტრში კლავენ, ხოლო ახალგაზრდა კახაბერ ბზიკაძეს სახალხოდ აწამებენ მხოლოდ იმისთვის, რომ ქართულ ტელეარხს ინტერვიუ მისცა ეთნოწმენდის ფაქტზე. მის მშობლებს კი აიძულებენ, რომ ბზიკაძის გვამი მზის ჩასვლამდე დაუყოვნებლივ დაკრძალონ. ასეთი ფაქტები თანდათან მოხშირდა აფხაზეთში.

ამასთანავე, ხდებოდა დაზარალებულებზე ზეწოლის, დაშინებისა და დაშინტაუების ფაქტები და ყოველივე ამის ფონზე გუდაუთის რაიონის ქართული მოსახლეობა მოკლებული იყო კავშირგაბმულობას, პრესისა და რადიოს ნორმალურ მუშაობას.

ამ პერიოდში სურსათით არ მარაგდებოდა მაღაზიები. ასევე მოხუცებსა და პენსიონერებს სამი-ოთხი თვის დაგვიანებით აძლევდნენ პენსიას. ხალხი პურის საყიდლად ქ. ადღერსა და ქ. სოჭში, სხვა პროდუქტების შესაძენად კი ქ. მაიკოპსა და ქ. ტუაფსეშიც მიდიოდა.

ამ ფაქტებიდან გამომდინარე უკვე რეალობა გახლდათ, რომ აფხაზური სეპარატიზმი ნელ-ნელა იკრეფდა ძალას და ძლიერდებოდა. საგულისხმოა ისიც, რომ ზაურ გინდიასნაირი ადამიანებისთვის „კარგი ნიადაგი“ შემზადებულიყო ისტორიულად ერთად მცხოვრებ ქართველ და აფხაზ ხალხს შორის შეუღლის ჩამოსაგდებად და თანდათან გასაღვივებლად, რაშიც ხელისუფლებას „დამსახურებული“ როლი გააჩნდა.

შოვინისტური პროპაგანდისთვის შესანიშნავი პირობები შეიქმნა აფხაზეთის ტერიტორიაზე, რაშიც აფხაზებს საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობა უწყობდა ხელს. თანდათან მომრავლდა და იმატა ფაქტებმა, როდესაც ქართველებს სამსახურიდან ითხოვდნენ, მათ ადგილებს კი აფხაზები იკავებდნენ.

აფხაზეთში XX საუკუნის 70-იან 80-იან წლებში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებთან დაკავშირებით ჩვენ ჩავიწერეთ ინტერვიუ ამ მოვლენების თვითმხილველებთან და შემოვიტანეთ სადისერტაციო ნაშრომში, როგორც ზეპირი ისტორიები. (იხ. დანართი №5).

საქართველოს შსს საარქივო მასალებში თავმოყრილია გამოუქვეყნებელი დოკუმენტები, რომლებიც ასახავენ აფხაზეთში XX საუკუნის 80-იან წლებში საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებს. ქვემოთ წარმოდგენილი საარქივო დოკუმენტები უმეტესად აღნიშნავენ საქართველოს ისტორიის გაყალბებულ ფაქტებს, რომლის ქმედებაში საბჭოთა რუსეთი წარმმართველ როლსა და მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა.

ერთ-ერთ ასეთი წერილით, აფხაზური ინტელიგენციის წარმომადგენლები თხოვნით მიმართავენ სკკპ ცკ პოლიტბიუროს წევრს, სკკპ ცკ პარტიული კონტროლის კომისიის თავმჯდომარეს ა. პელშეს, გაერკვეს არსებულ ვითარებაში, რომელიც შექმნილია XX საუკუნის 80-იან წლებში და მიიღოს ზომები არასტაბილური ვითარების დასარეგულირებლად.

აფხაზეთში მცხოვრები ქართველებისთვის გაუსაძლისი პირობებისა და ხელოვნური პოლიტიკური პროვოკაციების შექმნისთვის ადგილობრივი მოსახლეობა (ქართველები) პროტესტის სახით აგზავნიდნენ ქ. მოსკოვში წერილებს, რომ უმაღლეს ხელისუფლებას მხედველობაში მიეღო მათი თხოვნა და გაეტარებინათ შესაბამის ზომები აფხაზების არაკორექტული ქცევების აღსაკვეთად. ერთ-ერთი ასეთი წერილი, რომელიც მოძიებულია საქართველოს შსს არქივში და რომელსაც ხელს აწერს უამრავი ადამიანი, 1980 წლის აპრილშია შედგენილი. იგი გაეგზავნა სკკპ ცკ პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატს, საქართველოს კპ ცკ პირველ მდივანს ე. ა. შვეარდნაძეს, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარეს კ. გ. გილაშვილს, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარეს ზ. ა. პატარიძეს. ხელისმომწერნი (სულ 324 ადამიანი) საქართველოს მთავრობას სთხოვენ აფხაზეთში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების შეჩერებას (იხ. დანართი №3).

წერილი იწყება მეტად მნიშვნელოვანი შესავალი ნაწილით, სადაც აღწერილია ქართველთა და აფხაზთა ერთად თანაცხოვრების ისტორია. საუბარია

საქართველოზე, სადაც ოდითგანვე ერთად ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ერისა თუ ეროვნების წარმომადგენლები. ქართული ენა კულტურის ენა იყო არა მარტო აფხაზებისთვის, არამედ ბევრი ჩრდილოკავკასიელი ხალხისთვის, რადგან საერთოა წარმომავლობა და ეკუთვნიან იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახს.

წერილში გულისტკივითაა აღნიშნული, რომ „დღეს აფხაზეთში შექმნილი ვითარება გვაიძულებს, დაეფიქრდეთ დღევანდებლობაზე, გავაანალიზოთ გუშინდელი, გავითვალისწინოთ ხვალინდელი“. წერილის მიხედვით ირკვევა, რომ აფხაზ სეპარატისტთა ლიდერები მოსახლეობას აწვდიან საქართველოს ისტორიის ფალსიფიცირებულ ვარიანტს, არწმუნებენ მათ, თითქოს აფხაზები ქართველებმა დაიმონეს, წაართვეს ყველა კულტურული მონაპოვარი, რომ საქართველოს ისტორიის ადრინდელი პერიოდის ყველა გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე ტომით აფხაზია და ქართველი ისტორიკოსები ამას მალავენ და ა. შ.

ხელისმომწერნი წერილში აცხადებენ, რომ „ჩვენი პლანეტის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსულ ადამიანებს ისინი (იგულისხმება აფხაზი სეპარატისტები) საქართველოზე უქმნიან კოშმარულ წარმოდგენას, რომ თითქოს აფხაზები არიან ქართველთა მიერ დაჩაგრული, დამონებული, რომ ქართველები იყვნენ ბარბაროსი დამპყრობლები და ა. შ. მიზანი ერთია – საქართველოდან აფხაზეთის ასსრ გამოყოფა. საქართველოს საზღვარი გაივლის არა მდინარე ფსოუზე, სოფ. ლესელიძეში, არამედ მდინარე ენგურზე, ზუგდიდთან“.

წერილში ასევე გულისტკივილითაა აღნიშნული, რომ: „დღეს აფხაზეთში კანონიერ „მესაჭეებად“ დგანან მოღალატეები, ქართველი ხალხის მტრები და სწორედ ისინი განაგებენ ქართველი კაცის ბედ-იღბალს. კიდევ ერთხელ მოვითხოვთ: აფხაზეთის ასსრ-ში გამეფებული უკანონობის დაუყოვნებლივ ლიკვიდაციას: კადრთა შერჩევაში ლენინური პრინციპულობის განუხრეღ დაცვას: მხოლოდ ღირსეული ინტერნაციონალური სულისკვეთების მქონე, განათლებული, პატრიოტი და საქმის მქონე მუშაკთა დაწინაურებას; დაუყოვნებლივ უნდა დაისაჯონ საბჭოთა კანონების მთელი სიმკაცრით ყველა ისინი, ვინც ერთა შორის თესავს შუღლს, ვინც ხელყოფს ერთა შორის ძმობისა და მეგობრობის ურღვევ პრინციპებს. დაუყოვნებლივ უნდა იქნას ლიკვიდირებული ნაციონალისტთა სამწლიანი ბატონობის შედეგად შექმნილი უთანასწორობანი ხელმძღვანელ ორგანოებში. საქართველოში მცხოვრებ ყველა მცირე ერს მიენიჭოს თავისი ადგილი, ერთხელ და სამუდამოდ იყოს მათთვის გასაგები, რომ ქართველი ერი

თვითონ განაგებს თავის მიწა-წყალს, არავის დააკავებს ძალად საქართველოში, მხოლოდ თან ვერ გაატანს ქართული მიწის მტკაველსაც კი. ყველა ეს მოთხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა დაუყოვნებლივ და ყველასათვის გასაგები ფორმით“.

წერილში ასევე გრძელდება მოსაზრება: „აფხაზთა ყველა მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუციის მიღების საკითხი. მიუხედავად დაუსრულებელი ბოდიშებისა და ფიცისა, რომ ყველაფერი მოეწეობა ისე, როგორც ამას ინებებს აფხაზ „მეამბოხეთა“ ბრბო, მათ მაინც მოითხოვეს ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის, ამოღება, საქართველოდან გამოყოფა და კრასნოდარის მხარესთან შეერთება. ეს იყო დაუფარავი მტრობისა და სიძულვილის დემონსტრაცია. გონებადაბნეულებმა ბრბო რუსთაველის ძეგლიც კი შეურაცხყო. ქართველი კაცი ამას ვერასოდეს დაივიწყებს. აი, როგორი ფაქტებით აღინიშნა ადლებას ხელმძღვანელობის დაწყების პერიოდი. წამოყენებული მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად პროვოკატორებმა მოაწვევეს გაფიცვები. რამდენიმე დღე აფხაზები სამუშაოდ არ გამოდიოდნენ, ხოლო მათ, ვისაც არ სურდა გაფიცვა, ტერორისტული ჯგუფი მუქარით აიძულებდა სამუშაოდ წასვლას. ნაწილობრივ დაიკეტა მაღაზიები, შემცირდა ტრანსპორტის მოძრაობა. ეს პოლიტიკური საბოტაჟი არავის შეუფასებია პარტიული პრინციპულობით“.

წერილის შემდგენელი აღნიშნავს, რომ „რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის მიდგომა საკითხისადმი... უკიდურესად მცდარია, რასაც დღევანდელი სინამდვილე ადასტურებს. აფხაზეთის ასსრ შინაგან საქმეთა მინისტრად გაძევებული კოჭლაძის ნაცვლად მოსკოვიდან მოიწვიეს ივანე კლიმოვი“. აქედან ნათლად ჩანს საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობა როგორ აქტიურად ერეოდა იმ პერიოდის აფხაზეთის (საქართველოს) პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ზემოხსენებული წერილი ადასტურებს, რომ აფხაზეთის ომამდე რამდენიმე წლით ადრე იკვეთებოდა აფხაზეთის ერთიანი საქართველოდან ჩამოცილების საფრთხე, რომელსაც ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობა აშკარად ამჩნევდა სეპარატისტების მხრიდან გამოწვეული ანტიქართული მოქმედებებით.

XX საუკუნის 70-იანი წლები აფხაზეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მეტად მნიშვნელოვან ინტერესს იწვევს, რაც აისახება სეპარატისტების გააქტიურებით, საპროტესტო მოქმედებებით და ყველა აღნიშნულ ქმედებას, რა თქმა უნდა, კრემლი წარმართავდა.

აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის პროტესტის ყველა მცდელობა, აფხაზეთში XX საუკუნის 70-იან წლებში განხორციელებული პროვოკაციული ქმედებების მიმართ, როგორც მოსალოდნელი იყო, გამოსმაურებისა და რეაგირების გარეშე დარჩა. 80-იან წლებში საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის ინერტულობის ფონზე, აფხაზი სეპარატისტული იდეოლოგიის ლიდერებს მიეცათ ანტიქართული პროპაგანდის ფართოდ გაშლის საშუალება, რომლის პროპაგანდის მნიშვნელოვან მანქანად იქცა ე. წ. „აფხაზური ტელევიზია“, რომელიც ეთერში მხოლოდ აფხაზურ და რუსულ ენებზე გადიოდა.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში მუშაობისას მოძიებულ იქნა საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილება რომელიც შეეხება აფხაზეთის ასსრ, აჭარის ასსრ, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქისა და ზოგიერთი მთიანი რაიონების დახმარების მიზნით უმაღლესი განათლების სპეციალისტების მომზადებას. საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭომ დაადგინა, რომ გამოყოს სპეციალიზებულ და უმაღლეს სასწავლებლებში ადგილები კონკურსის გარეშე მიღებისათვის ამ რაიონების მკვიდრი მოსახლეობის წარმომადგენლებისთვის, რაც მიგვაჩნია საინტერესო ფაქტია ქართული სახელმწიფოს მხრიდან - მიმართული აფხაზეთის მკვიდრი მოსახლეობისადმი.

შსს არქივში მოვიპოვეთ წერილი, რომელიც შეეხება აფხაზი საზოგადო მოღვაწის ივანე თარბას დაჯილდოებას. დოკუმენტის მიხედვით საქართველოს კპ ცკ აჯილდოვებს ი. კ. თარბას (აფხაზეთის ასსრ რესპუბლიკის დიმიტრი გულიას სახელობის პრემიის ლაურეატი) მეგობრობის ორდენით მრავალწლიანი, ნაყოფიერი ლიტერატურული და საზოგადო მოღვაწეობისათვის. წერილში აღწერილია, რომ ი. თარბას ლიტერატურული კრებულები, რომანები და პოემები გამოირჩევიან ჰუმანურობითა და პატრიოტიზმით.

ყურადღებას იქცევს 1981 წლის 13 თებერვალს სსრკ კპ ცკ პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატის, საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივან ე. შევარდნაძის სახელზე გაგზავნილი წერილი, რომელსაც ხელს აწერს ილია ანთელავა – საქართველოს კომკავშირის პრემიის ლაურეატი, ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის,

არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი არქივში მოძიებული წერილი.

ზემოთხსენებული წერილი შეეხება აფხაზი საზოგადო მოღვაწისა და პოეტის გიორგი შარვაშიძის დაბადებიდან 135-ე წლისთავის აღსანიშნავად შესაბამისი სამუშაოების უზრუნველყოფას.

ამასთანავე, არქივში მასალების მოპოვებისას მოძიებულ იქნა ამონაწერები პროტოკოლიდან, რომელიც შეეხება საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის გადაწყვეტილებით აფხაზური გაზეთის „აფსნი ყაფში“-ს („საბჭოთა აფხაზეთი“) და ქ. სოსუმის ს. ჭანბას სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის საპატიო ორდენებით დაჯილდოვებას.

საგულისხმოა დოკუმენტი, რომელსაც ხელს აწერს რ. ალავიძე და შეეხება მდ. ენგურზე სოფელ ოტობაიასთან დამაკავშირებელი ხიდის მშენებლობის საკითხს, სადაც დეტალურადაა აღწერილი სამშენებლო ღონისძიებებთან დაკავშირებული პროცედურები, რაც ადასტურებს აფხაზეთისადმი განუწყვეტლივ ყურადღებას საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მხრიდან.

საინფორმაციო ხასიათის წერილი „აფხაზეთის გუდაუთის რაიონის სამომავლო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ზომების შესახებ“, რომელსაც ხელს აწერს ა. იობაშვილი, ითვალისწინებს პირუტყვის ფერმების მშენებლობის უზრუნველყოფას.

არქივში მოძიებული საარქივო დოკუმენტები სრულად აქარწყლებენ იმ მოსაზრებებს, თითქოს ქართველთა მხრიდან აფხაზები შევიწროებას განიცდიდნენ, რის შესახებაც ისინი გამუდმებით ჩიოდნენ კრემლში, რაც ყოველივე აზრსაა მოკლებულია და იგი არანაირი დოკუმენტური მასალით არ დასტურდება.

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალებში დაცულია წერილი შედგენილი ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილის მიერ, რომელიც შეწუხებული იყო აფხაზეთში მიმდინარე ქართველების საწინააღმდეგო პოლიტიკით. წერილი დათარიღებულია 1981 წლის 3 თებერვლით და ხელს აწერენ მეცნიერები, მწერლები, მხატვრები, ჟურნალისტები, პედაგოგები, კოლმეურნეები, მუშები, მოსამსახურეები.

აღნიშნული წერილი გაეგზავნა სკკპ XXVI ყრილობის პრეზიდიუმს, სკკპ ცკ გენერალურ მდივანს ლ. ი. ბრეჟნევს, ხოლო ასლი - საქართველოს კპ ცკ პირველ მდივანს, ე. ა. შევარდნაძეს. წერილის შესავალში საუბარია აფხაზეთის ისტორიაზე.

ასევე მეფის რუსეთის კოლონიზატორული პოლიტიკისა და აფხაზების ქართველებზე წაკიდების გზით შავიზღვისპირეთში რუსებით დასახლების შესახებ. წერილში საზოგადოების წარმომადგენლები გულისტკივილით აღნიშნავენ, რომ ანტიქართულ მოძრაობას აფხაზეთში არასდროს არ მიუღია ისეთი საშიში ფორმა, როგორც XX საუკუნის 80-იან წლებში ჰქონდა, რაც საქართველოს სსრ ნაციონალური და საკადრო პოლიტიკის ჩავარდნის შედეგად მიიჩნევენ.

წერილით ირკვევა, რომ საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობას მემკვიდრეობად ერგო აფხაზეთში შექმნილი განსაკუთრებით რთული და საგანგაშო პოლიტიკური სიტუაცია და 80-იანი წლების აფხაზეთის საოლქო კომიტეტში ერთმანეთის პირისპირ იდგა ორი დაჯგუფება: ანტიქართული, შთაგონებული ყველა ჯურის კარიერისტებისა და მაქინატორების მიერ, რომელსაც ხელმძღვანელობდა საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. კობახია და პრინციპული, პარტიული, რომლის სათავეშიც იდგა საოლქო კომიტეტის მდივანი მ. ხვარჭკია, რომლის გარშემო დაჯგუფებული კომუნისტების მდგომარეობა ძალიან მძიმე იყო. კორუფცია, რომელსაც ღრმად ჰქონდა გადგმული ფესვები ვ. მუჟანაძის მმართველობის პერიოდში, რომელიც გაიფურჩქნა მცდარი საკადრო პოლიტიკის შედეგად.

წერილის მიხედვით ჩანს, რომ აფხაზების ხელში, რომლებიც იმ დროისთვის შეადგენდნენ ავტონომიური რესპუბლიკის მოსახლეობის უმცირეს ნაწილს (15%), აღმოჩნდა ნომენკლატურული თანამდებობების ორი მესამედი. თანამდებობებისთვის ბრძოლამ მიიღო ანტიქართული ხასიათი, რაც დამღუპველ გავლენას ახდენდა სახელმწიფო აპარატის ნორმალურ მუშაობაზე. კინდებოდა მართლმსაჯულება, კორუფციის ზრდამ კი შეუძლებელი გახდა ბრძოლა ვ. კობახიას მფარველობის ქვეშ მყოფ საქმოსნებთან და მაქინატორებთან. სამწუხაროდ, საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობამ ვერ შეძლო, გარკვეულიყო ამ რთულ და დახლართულ ვითარებაში და აირჩია მცდარი გზა: 1973 წ. სიტუაციის განმუხტვის მიზნით დაკავებული თანამდებობებიდან ერთდროულად გაათავისუფლა ვ. კობახია და მ. ხვარჭკია.

გაგრაში სასწრაფოდ ჩასულმა შევარდნაძემ საქალაქო კომიტეტის შენობაში შევარდნილ უმართავ მასას შემდეგი სიტყვებით მიმართა: „ამხანაგებო, მოხდა შეცდომა, ავჩქარდით საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივნის არჩევისას. ჩვენს შეცდომას ჩვენვე გამოვასწორებთ. გნებავთ გაგრის საქალაქო კომიტეტის პირველ

მდინად აფხაზი? აი, თქვენ აფხაზი ასენიკო კონსტანტინეს ძე გვარამია, გუდაუთის რაიკომის პირველი მდივანი, ჩვენ მას გინიშნავთ საქალაქო კომიტეტის პირველ მდივანად?".

საზოგადოება წერილში აცხადებდა, რომ აფხაზური პროვოკაციული მოძრაობა ინსპირირებულია მოსკოვის გარკვეული წრეების მიერ, რომლის მიზანია ქართველების აფხაზეთიდან განდევნა!

აღნიშნული წერილი შეიქმნა და გაიგზავნა, მაგრამ არ გამოქვეყნებულა საჯაროდ, არ დაბეჭდილა საქართველოს სსრ და აფხაზეთის ასსრ ცენტრალურ პრესაში, არ გაშუქებულა საინფორმაციო საშუალებებით. არადა ამ წერილის საჯაროობას თვით ავტორები მოითხოვდნენ. იყო მცირე გამოსმაურება მხოლოდ სკკპ ცკ-ის წერილების განყოფილებიდან, რაც დაბეჭდვით გულისხმობდა, რომ ქართველი ინტელიგენციის მნიშვნელოვანი ნაწილი იყო არასწორად ინფორმირებულები რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის მიერ აფხაზეთის ასსრ-ში გატარებული ღონისძიებების შესახებ.

ამონაწერი პროტოკოლიდან, რაც წარმოდგენილია საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალებში, აღნიშნავს, რომ მდგომარეობა აფხაზეთში შედარებით სტაბილურია. თუმცა აფხაზეთის ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილის ქმედებებმა გამოიწვიეს აუიოტაუი და მდგომარეობის გაართულება, რაშიც საბჭოთა რუსეთის როლი უდაოა და მისი წაქეზებით სიტუაცია თანდათან იძაბება და პროცესები სულ უფრო უმართავი ხდება. მაგალითად ჟურნალ „აღაშარა“-ში გადაწყვიტეს, რომ არ დაებეჭდათ ისტორიის ფაკულტეტის ლექტორის ზ. პაპასქირის სტატია, რომელშიც იგი აკრიტიკებს ქართველი მეცნიერების განმარტებას „აბაზგები“-ს ტერმინის შესახებ.

სეპარატისტების მონაცემებით მოქმედებს იატაკქვეშა ორგანიზაცია, რომელიც ცდილობს ატმოსფეროს დაძაბვას ეროვნებათა შორის და მათი ძირითადი მიზანია ავტონომიური რესპუბლიკის გამოყოფა საქართველოსაგან. მათი თქმით აფხაზეთში მსხვილი სამეწარმეო ობიექტები შენდება ქართული მოსახლეობის მოსაზიდად აფხაზეთის ტერიტორიაზე.

ამასთანავე, დაძაბული სიტუაცია შეიქმნა აფხაზეთის მწვერალთა ორგანიზაციაში, როდესაც ქართველი მწვერლის ა. ჯიქიას წიგნის განხილვის საბჭოს ზოგიერთმა წევრმა ავტორს მოსთხოვეს შეცვალოს გეოგრაფიული სახელწოდებები ძველი აფხაზური სახელწოდებებით. წარმოდგენილი ამონაწერიდან

ნათლად ჩანს, რომ საქართველოს სსრ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტი ცდილობს კონტროლი დააწესოს შექმნილ სიტუაციაზე და გამოააშკაროს ნეგატიური ვითარების გამოვლინებები. პროტოკოლის დოკუმენტს ხელს აწერს ა. ინაური.

საარქივო დოკუმენტი შეეხება იმ წერილებს, რომლის შესწავლის შედეგად აღმოჩნდა, რომ რამდენიმე ხელმოწერა იყო ფიქტიური და პრობლემებზე წერდა ხალხი, რომელიც არ იყო ინფორმირებული აფხაზეთის ასსრ-ში ჩატარებულ ღონისძიებებზე. ინფორმირების მიზნით ჩატარდა შეხვედრები საქართველოს ცკ კპ-ს მდივნებისა და წერილების ავტორებს შორის.

ზემოთხსენებული დოკუმენტით ირკვევა, რომ სისტემატურად ტარდება ღონისძიებები ქ. თბილისის და აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობის განსახორციელებლად. საქართველოს და მისი ისტორიული ნაწილის - აფხაზეთის ტელევიზიით ხშირად აშუქებენ ამ ორი ერის მრავალსაუკუნეო მეგობრობას, ტარდება მეგობრობის ესტაფეტა ს. ლესელიძე – ქ. თბილისის მარშრუტით, რეგულარულად ტარდება ფოლკლორის სადამოები. ტრადიციული გახდა ქართველი და აფხაზი ახალგაზრდობის შეხვედრები ს. რუხში. იქმნება მეგობრობის მუზეუმები ქ. სოხუმში და გაგრაში. აღნიშნული წერილებით დასტურდება ქართველთა მხრიდან ორ ისტორიულ ხალხს შორის მჭიდრო ურთიერთობისა და დაახლოების საქმეში უმნიშვნელოვანესი წვლილის შეტანა.

1982 წლის დეკემბრით დათარიღებული ამონაწერი - პროტოკოლი №54 აღნიშნავს, რომ აფხაზური ენის სწავლების მდგომარეობის გაუმჯობესების ზომებზე დადგენილების თანახმად ჩატარებულია დიდი სამუშაო. ეს სამუშაო მიმართულია აფხაზური ენის სწავლებისა და შესწავლის პროცესის გაუმჯობესებაზე. ახალი, ეფექტური მეთოდების თვალსაჩინოებისა და თანამედროვე ტექნიკური საშუალებების გამოყენებაზე. ამ დადგენილების მიხედვით უნდა გაუმჯობესდეს აფხაზური ენის მასწავლებლების მომზადება, ახალი სახელმძღვანელოების, სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების შედგენის უზრუნველყოფა.

აფხაზური ენის სწავლების გაუმჯობესებას ხელს უწყობს აფხაზური ტელევიზიის დაარსება. შემოდებულია სპეციალური რუბრიკა „საუბრები მშობლიურ ენაზე“. აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შექმნილია აფხაზური

ენისა და ლიტერატურის კათედრა. მიღებული ზომების შედეგად გაუმჯობესდა მოსწავლეებში აფხაზური ენის ცოდნა. თუმცა წარმოდგენილ საბუთებში აღნიშნავენ, რომ არსებობს პრობლემები და მათ გადასაჭრელად საქართველოს კვც სამდივნომ მიიღო რიგი დადგენილებები. საქართველოს სსრ-ს განათლების სამინისტროს დაევალა დაეხმაროს აფხაზეთის განათლების სამინისტროს სასწავლო გეგმების, პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების შემუშავებაში და ა. შ.

აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების სამინისტროს დაევალა გარკვეული ამოცანები აფხაზური ენის სწავლების გასაუმჯობესებლად. მაგალითად, გამოყონ ბიბლიოთეკები საჭირო სასწავლო მეთოდური და მხატვრული ლიტერატურით და ა. შ.

საქართველოს სსრ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის ამონაწერი პროტოკოლიდან №44 შეეხება აფხაზეთის ასსრ-ში კომპლექსური ღონისძიებების გატარებასა და სამართალდარღვევების წინააღმდეგ ბრძოლას. ამონაწერიდან გამომდინარე შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლება აფხაზეთის ტერიტორიაზე ყველა სახით ცდილობდა შექმნილი დაძაბული სიტუაცია განემუხტა და დაესტაბილურებინა.

საინტერესო წერილია დაცული საქართველოს შსს არქივში, რომელიც ქართველების იმ მცირეოდენი ნაწილის მიერ არის შედგენილი.

ზემოაღნიშნული ინტერვიუებიდან ნათლად ჩანს, რომ პოლიტიკური ვითარება აფხაზეთში ხელოვნურად, რუსეთის უხეში ჩარევით დაიძაბა და აღნიშნულმა პროცესებმა თანდათან გააღვივეს აფხაზური სეპარატიზმი, რაც აფხაზეთის რეგიონში კონფლიქტის პროვოცირების საფუძველი გახდა.

საინტერესო წერილი აღმოვაჩინეთ საქართველოს შსს საარქივო მასალებში. ის შეეხება საპროტესტო წერილს, რომელიც გაეგზავნა კომპარტიის XXVI ყრილობას (ასლი გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციას) და ხელს აწერს რამდენიმე ადამიანი. წერილის შინაარსიდან ირკვევა, რომ გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა ვ. თორდუასა და ი. გობეჩიას წერილი სახელწოდებით „თაიგული“, სადაც ქართველები ეთნიკურ ჯგუფებად არიან მოხსენიებულნი (დაყოფილნი).

წერილზე ხელისმომწერნი გაკვირვებას გამოხატავენ ვის ინტერესებს ემსახურება ინტერნაციონალიზმის ამ ფორმის გამოვლენა: „ქართველი ხალხის ეთნოგრაფიულ ჯგუფებად ამგვარი დაშლა და ამ ჯგუფების ერებად წარმოდგენა

მეფის რუსეთის იდეოლოგიური არსენალიდან არის ამოღებული და არსებითად არაფრით განსხვავდება 1980 წლის 5-6 ივლისს სწორედ ბზიფში თავყრილობაზე შეკრებილ პროვოკატორთა მტკიცებებისაგან, რომ მეგრელებისა და სვანების ასიმილაციორები არიან. მოვითხოვთ გახეთ „კომუნისტის“ საჯარო განმარტებას, თუ რის შემდეგ გახდა სვანი და რაჭველი ცალკე ეროვნების წარმომადგენლად აფხაზეთში”.

1985 წლის მარტში საბჭოთა კავშირის უმაღლეს ხელისუფლებაში მოხდა ფორმალურად მორიგი, მაგრამ თავისი შინაარსითა და პოლიტიკური ტრანსფორმაციის ხასიათის რადიკალური ცვლილებები.

1985 წელს სსრ კავშირის ხელისუფლების სათავეში მიხეილ გორბაჩოვი მოვიდა, რომელმაც ახალი პოლიტიკური კურსის – „პერესტროიკის“ დაწყება გამოაცხადა. სიტყვის თავისუფლებამ – საჯაროობის პოლიტიკისა და ზოგადად „პერესტროიკის“ მთავარმა მონაპოვარმა, საზოგადოებას საშუალება მისცა, ღიად ემსჯელა მტკივნეულ პრობლემებზე. ბიძგი მიეცა დემოკრატიულ განახლებას, რომელმაც საზოგადოების ყველა ფენა მოიცვა. საქართველოში გაააქტიურეს თავიანთი საქმიანობა დისიდენტურმა წრეებმა; მოკავშირე რესპუბლიკებში აზვირთდა ეროვნული მოძრაობა.

„პერესტროიკის“ პირველმა ორნახევარმა წელიწადმა აჩვენა, რომ ტოტალიტარული სისტემა არ ქვემდებარებოდა რეფორმებს. ამიტომ 1987 წელის ოქტომბრიდან მიხეილ გორბაჩოვმა გამოაცხადა „პერესტროიკის“ მეორე ეტაპზე – დემოკრატიისა და საჯაროობის პოლიტიკაზე, რამაც სტიმული მისცა რეჟიმის მიმართ ოპოზიციური მოძრაობების გააქტიურებას.

სწორედ ამ ეტაპზე მოხდა საქართველოს დისიდენტური და ეროვნულ-განამათავისუფლებელი მოძრაობის ლეგალიზაცია და საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეის ოფიციალური დაყენება დღის წესრიგში.

ამ დროიდან აფხაზეთმა სეპარატიზმმა შეიძინა სრულიად განსაზღვრული, იმპერიული ცენტრიდან დეტერმინირებული ფუნქცია – საქართველოს ეროვნულ-განამათავისუფლებელი მოძრაობის და მისი პოლიტიკური სუვერენიზაციის შეკავების, ბლოკირების ფუნქცია.

შეკავების ფუნქციისათვის გამოიყენებოდა როგორც იდეურ-პოლიტიკური პლატფორმა – აფხაზი ერის სუვერენული უფლებების რეალიზაცია ავტონომიური სახელმწიფოებრიობის სტატუსის ამადლების გზით, ისევე კონკრეტული

პოლიტექნოლოგიური ტაქტიკური ხაზი – ბრძოლა ქართული ნაციონალიზმის წინააღმდეგ, რომელიც თითქოს არ ცნობდა აფხაზი ხალხის გარკვეულ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ უფლებებს და აპირებდა აფხაზეთის ავტონომიის ლიკვიდაციას.

„პერესტროიკის“ მიერ შექმნილი პლურალიზმისა და საჯაროობის პირობებში აფხაზური სეპარატიზმის პირველ ოფიციალურ გამოვლინებას წარმოადგენდა ეგრეთ წოდებული „სამოცის წერილი“ – აფხაზური მეცნიერებისა და კულტურის სამოცი თვალსაჩინო წარმომადგენლის 1988 წლის 17 ივნისის მიმართვა სკკპ XIX საკავშირო კონფერენციისადმი.

მოგვიანებით, სწორედ „ცენტრის“ მხრივ, ადგილობრივი სეპარატისტი ძალების წაქეზების შედეგი იყო ე. წ. „ლიხნის მიმართვა“ (1989 წ. მარტი) და ე. წ. „აფხაზური წერილი“ (1988 წ. ივნისი), რომელიც სკკპ XIX კონფერენციის პრეზიდიუმს გაუგზავნა. ორივე ამ დოკუმენტში საკითხი იდგა საქართველოდან აფხაზეთის გამოყოფის შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ ლიხნის მიმართვა მალევე გამოქვეყნდა აფხაზეთის პრესაში. ფაქტია, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ შესაფერისად ვერ შეაფასა ლიხნის მოვლენები და სათანადო ზომები ვერ მიიღო შეთქმული სეპარატისტების მიმართ. თუმცა ისიც მართალია, რომ შეთქმულ სეპარატისტთა ზურგში იმპერიული ხელისუფლება და უზარმაზარი სამხედრო მანქანა იდგა.

„ლიხნის მიმართვით“ გამოწვეული ვნებათაღელვა ჩამცხრალი არ იყო, რომ 1988 წლის 17 ივნისს აფხაზთა შემოქმედებითი ინტელიგენციის ერთმა ჯგუფმა, რომელთა შორის განსაკუთრებული აქტიურობით მწერალი ალექსი გოგუა გამოირჩეოდა, მომავალი XIX საკავშირო პარტკონფერენციის პრეზიდიუმს გაუგზავნა განცხადება, შემდგომ „აფხაზური წერილის“ სახელით რომ გახდა ცნობილი. მასში გადმოცემული იყო თხოვნა, გადაეწყვიტათ საკითხი „აფხაზეთის დაქვემდებარებისა ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოებისადმი“.

აღნიშნული წერილი გამოქვეყნდა გუდაუთის სეპარატისტულ და ანტიქართულ გაზეთ „ბზიფში“ (1989 წლის თებერვალში №17, 20-22, 24-29-ში). წერილები საძულველ და ცილისმწამებლურ ტონში იყო დაწერილი, სადაც ყველაფერი ქართველთა მიმართ სიძულვილით იყო გაუღნითილი.

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები ძალიან დაიძაბა 1980-იანი წლების ბოლოს, საბჭოთა ხელისუფლების კრიზისის პერიოდში, როდესაც საქართველოსა

და აფხაზეთში ჩამოყალიბდნენ და გავლენა მოიპოვეს სხვადასხვა სამოქალაქო მოძრაობამ და პარტიამ, როგორც არაფორმალურმა გაერთიანებებმა (სსდბეს 2008; 54).

1988-1989 წლებში სკკპ მმართველმა აპარატმა დაინახა, რომ რეალური საფრთხე ემუქრებოდა მის ყოვლისშემძლეობას. ქართულ არაფორმალურ გაერთიანებათა ლიდერებმა, პირველ რიგში, ზ. გამსახურდიამ თავიანთი აქტიური საქმიანობით 1988-1989 წლებში უნებლიეთ ხელი შეუწვევეს პროცესებს, რომ ეთნიკურსა და კონფესიონალურ საფუძველზე შეექმნათ ანტიქართული კოალიცია საქართველოში მცხოვრები ყველა არაქართველისაგან, ნაწილობრივ კი – ქართველ მუსლიმთაგან, რომელთაც აერთიანებდათ შიში ქართული ნაციონალიზმისა და ფანატიზმის წინაშე.

ქართველებსა და აფხაზებს შორის კონფლიქტის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტი იყო მიმდინარე ეთნიკური მეტოქეობა (Tekushev 2013: 11).

საქართველოს ხელისუფლება კარგად ხედავდა, რომ საქმე უფრო და უფრო მწვავედებოდა, მაგრამ იმპერიის ძალებისაგან წაქეზებულ და გათამამებულ აფხაზებს ვერაფერს აგონებდა, ისინი არაფერს ეპუებოდნენ – მეტ და მეტ პრივილეგიებს მოითხოვდნენ – დამოუკიდებლობას მოითხოვდნენ საბჭოთა დროშებით და სიმბოლიკით ხელში, სინამდვილეში კი რსფსრ რესპუბლიკაში შესვლა უნდოდათ.

რამდენადაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ფეხს იდგამდა საქართველოში, იმდენად ძლიერდებოდა აფხაზების ავანტიურისტული ფესვები ქ. მოსკოვში, იმდენად ღვივდებოდა და ძლიერდებოდა კრემლის ზეწოლა აფხაზეთის საქართველოსაგან მოწყვეტის გეგმით. ამით კრემლი ცდილობდა, რომ თუ გონს არ მოეგებოდნენ ქართველი ნაციონალისტები და საბჭოთა იმპერიისაგან საქართველოს გამოყოფის განზრახვაზე ხელს არ აიღებდნენ – მაშინ აფხაზეთს უნდა გამომშვიდობებოდნენ.

რუსი პოლიტიკოსები და მასმედია (და სპეციალური სამსახურებიც) მოქმედებდა იმპერიული პრინციპით – „გათიშე და იბატონე“, ცდილობდნენ საქართველოში შიგნითაც აემღვრიათ წყალი – ერთიმეორისათვის დაეპირისპირებინათ სხვადასხვა ეთნიკურ-ეროვნული ჯგუფები, მათ შორის, ქართველებისადმი სომხები, აზერბაიჯანელები, ბერძნები, აფხაზები, ოსები, ჩეჩნები, ლეკები და ა. შ. ამ მხრივ ცალკეულ რეციდივებს ჰქონდა ადგილი დმანისში, ბოლნისში, ჯავახეთში, ყვარელში, მაგრამ საკითხი დარეგულირდა.

რუსული გეგმა თანდათან იხვეწებოდა, საბჭოთა უშიშროება აფხაზეთში ამზადებდა პრორუსულ სახელისუფლებო გუნდს, რომლის მეთაურად მოიაზრებოდა საბჭოების საკავშირო ყრილობის დეპუტატი გუდაუთის რაიონიდან ვ. არძინა.

პოლიტიკური ვითარება დაძაბა და მეტად გაამწვავა 1990 წლის ზაფხულში ე. წ. „თურქი-მესხების“ საკითხმაც. როგორც ჩანს, საბჭოთა სუკ-მა და სხვა სპეცსამსახურებმა საქართველოს წინააღმდეგ ახალი მექანიზმები გამონახეს, ეს გახლდათ დეპორტირებული გამუსლიმებული ქართველების გადმოსახლება შუა აზიიდან, რაც უკიდურესად სარისკო და რთული იყო. ეტყობა ამ სირთულეების შესახებ საბჭოთა რუსეთის სპეცსამსახურებს საქმის კურში ჰყავდათ შეყვანილი სეპარატისტების ლიდერები, რომლებმაც მხარი დაუჭირეს მათი აფხაზეთის გზით საქართველოში ძალით დაბრუნებას, რადგან ამას საქართველოში შეტაკებები და კონფლიქტი გამოეწვია, დიდი არევ-დარევა შეეტანა ხელისუფლებასა და მოსახლეობაში.

ქართველთა და აფხაზთა ურთიერთდაპირისპირებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა მოსკოვის დესტრუქციულმა პოლიტიკამ, რომლის განხორციელებაში ერთ-ერთი მთავარი შემსრულებელი მოსკოვში აღზრდილი აფხაზური ინტელიგენცია გახდა. მათ კარგი თანამდებობები და უზრუნველი ცხოვრება აინტერესებდათ.

XX საუკუნის 80-იანი წლების I ნახევარში სეპარატისტულმა ძალებმა აფხაზეთში დაიწყეს აქტიური მზადება ახალი პროვოკაციული ქმედებებისათვის. აღნიშნული პერიოდის კვლევისას აღსანიშნავია, რომ პროვოკაციების მოწყობაში მათ საბჭოთა რუსეთი აქტიურად უწყობდა ხელს და ადგილობრივ მოსახლეობაში თანდათან ღვივდებოდა ანტიქართული პოლიტიკა. აფხაზეთში მცხოვრები ქართველი საზოგადოებისათვის მსგავსი სახის პროვოკაციული ქმედებანი მიუღებელი იყო და ისინი გამოხატავდნენ პროტესტს შექმნილი პოლიტიკური ვითარებისადმი.

1988 წლის ივნისისათვის მოსკოველმა კონსულტანტებმა, „აფხაზ ამხანაგებთან“ ერთად, დაასრულეს მუშაობა ე. წ. „აფხაზურ წერილზე“ (მას ხელს აწერდა აფხაზური ინტელიგენციის 60 წარმომადგენელი), რომელიც გაეგზავნა სკკპ XIX საკავშირო კონფერენციის პრეზიდიუმს. წერილს თან ერთვის ე. წ. „ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის“ მიზნები და ამოცანები.

დოკუმენტის საბოლოო ტექსტი კი დაიწერა 1988 წელს აფხაზეთის სახელმწიფო მუზეუმის სწავლული მდივნის აღმირ აბრეგოვის მიერ. „აფხაზური წერილი“, ბუნებრივია, არ გამხდარა საგანგებო მსჯელობის საგანი საკავშირო კონფერენციაზე. მიხეილ გორბაჩოვსა და მის პოლიტიკურ გუნდს მაშინ აფხაზეთისთვის არ ეცალა. ვითარება შეიცვალა დაახლოებით 3-4 თვის შემდეგ, როდესაც ქართველი ახალგაზრდების ანტიიმპერიულმა გამოსვლებმა სსრ კავშირის ხელმძღვანელობა შეაშფოთა. სწორედ მაშინ გაახსენდათ „ძველ მოედანზე“ (სკკპ ცენტრალური კომიტეტის რეზიდენცია მოსკოვში) აფხაზთა პრეტენზიები თბილისისადმი და მაშინვე შეუდგნენ სათანადო ნაბიჯების გადადგმას აფხაზეთში ძლიერი ანტიქართული ფრონტის შესაქმნელად. 1988 წლის ნოემბერში აფხაზური სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტელიგენციის ერთი ჯგუფი, სახელისუფლებო სტრუქტურებისა და პირველ რიგში, საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის მხარდაჭერით, გამოვიდა ინიციატივით და ფაქტობრივად დააარსა პირველი აფხაზური „ეროვნულ-პატრიოტული“ ორგანიზაცია – „აფხაზეთის სახალხო ფორუმი – აიდგილარა“ (აფხ. „ერთობა“). ეს იყო აფხაზი სეპარატისტების მთავარი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გაერთიანება, რომელიც 1988 წლის 13 დეკემბრის დამფუძნებელ ყრილობაზე შეიქმნა.

გაერთიანების პირველი თავჯდომარე ნაციონალისტურ-სეპარატისტული შეხედულებებით ცნობილი აფხაზი მწერალი, აფხაზეთის მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე ალექსი გოგუა გახდა. „აიდგილარას“ მეორე, რიგგარეშე ყრილობაზე ა. გოგუა გადადგა და ფორუმის ლიდერი სეპარატისტული დაჯგუფების ერთ-ერთი იდეოლოგი სერგეი შამბა გახდა. „აიდგილარას“ პოლიტიკური კონცეფცია ანტიქართულ და ანტისახელმწიფოებრივ სეპარატისტულ იდეოლოგიას ემყარებოდა. ის მოითხოვდა აფხაზი ხალხის „თვითგამორკვევას“ და აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფას.

1989-1991 წლებში აფხაზეთის „სუვერენიტეტის“ უზრუნველყოფის საშუალებად ფორუმს მიაჩნდა აფხაზეთის სტატუსის გაფართოება მოკავშირე რესპუბლიკის დონეზე და მოსკოვისადმი უშუალო დაქვემდებარება (Лаконда 2004).

ახლადშექმნილმა ორგანიზაციამ იმთავითვე გამოამჟღავნა თავისი აგრესიული ანტიქართული განწყობილებები. ამასთან, „აიდგილარას“ ლიდერები დემონსტრაციულად უდასტურებდნენ თავიანთ ერთგულებას საბჭოთა კავშირის კომუნისტურ პარტიასა და საბჭოთა სამშობლოს. ისინი გამოდიოდნენ ქართული

ეროვნული მოძრაობის წინააღმდეგ, რომელიც უმთავრეს მიზნად იმპერიის ნგრევასა და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებას ისახავდა. ეს კარგად ესმოდათ ქართული ეროვნული მოძრაობის ლიდერებსაც, რომლებიც იმთავითვე შეუდგნენ აფხაზებთან შერიგების გზების ძიებას.

სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა ქართველი „არაფორმალების“ მიერ მოწყობილი პირველი მასობრივი აქცია სოხუმში 1988 წლის 3 დეკემბერს. ამ აქცია-მიტინგზე ქართული ეროვნული მოძრაობის თვალსაჩინო მოღვაწეებმა: მერაბ კოსტავამ, ზურაბ ჭავჭავაძემ – მოუწოდეს აფხაზ თანამომხმეებს ერთობისა და თანხმობისაკენ. გამოითქვა სურვილი აფხაზებთან ერთად ახალი, ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს შენებისა, რომელშიც აფხაზ ხალხს მიეცემოდა კულტურულ-ეკონომიკური განვითარების ყველა პირობა, თვითმმართველობის თვისობრივად ახალი დონე. მაგრამ ქართველ პატრიოტთა ამ მოწოდებებმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, ვერ ჰპოვა ადექვატური გამოსხმაურება აფხაზთა მხრიდან.

აფხაზეთში უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარედ (იურიდიულად ავტონომიური რესპუბლიკის მეთაური) მხოლოდ აფხაზი შეიძლება ყოფილიყო. კიდევ უფრო შთამბეჭდავი იყო აფხაზთა წარმომადგენლობა ავტონომიური რესპუბლიკის აღმასრულებელ ხელისუფლებაში – მინისტრთა საბჭოში. მართალია, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ ქართველი ინიშნებოდა, მაგრამ ცალკეულ სამინისტროთა და უწყებათა უმრავლესობას სათავეში აფხაზები ედგნენ. ასე, მაგალითად, 20 მინისტრიდან და სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარიდან 13 აფხაზი იყო, ქართველი კი მხოლოდ – 5. 1989 წ. აფხაზეთში არჩეული სსრ კავშირის 15 სახალხო დეპუტატიდან ნახევარზე მეტი – 8 აფხაზი იყო, ქართველი – 5. ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარისა და პროკურორის თანამდებობებიც აფხაზებს ეკავათ. ქალაქებისა და რაიონების 8 პროკურორიდან 5 აფხაზი იყო.

XX საუკუნის 70-80-იანი წლების მიჯნასა და 80-იანი წლების I ნახევარში ლატენტური კონფლიქტი საქართველოს რესპუბლიკურ ხელმძღვანელობასა და აფხაზურ ეთნიკურ ბიუროკრატias შორის ფაქტობრივად ამ უკანასკნელის გამარჯვებით დასრულდა. ამას შედეგად მოჰყვა ავტონომიურ რესპუბლიკაში ეთნოკრატიული მოდელის საბოლოო ფორმირება და აფხაზური ეთნოკრატიის, როგორც ელიტური პოლიტიკური კლასის, ჩამოყალიბება.

3.2 ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები XX საუკუნის 80-90-იანი წლების მიჯნაზე და კრემლის იმპერიული პოლიტიკა

1989 წლის დასაწყისში აფხაზი სეპარატისტები აქტიურ მოქმედებებზე გადავიდნენ, რითაც კიდევ უფრო გაამწვავეს ვითარება ავტონომიურ რესპუბლიკაში. 1989 წლის 7 თებერვალს გუდაუთის რაიონულმა გაზეთმა „ზიფმა“, რომელიც ამ დროისათვის „აიდგილარას“ პროპაგანდისტულ ორგანოდ იქცა, გამოაქვეყნა ე. წ. „აფხაზური წერილის“ სრული ტექსტი.

ამით ოფიციალურად გაცხადდა სეპარატისტთა სურვილი, გამოეყვანათ აფხაზეთი საქართველოს სსრ შემადგენლობიდან. ეს მხოლოდ დასაწყისი იყო სეპარატისტების მიერ საქართველოსა და ქართული სახელმწიფოებრიობის წინააღმდეგ წამოწყებული „დიდი შეტევისა“.

მოსკოვმა სახელდახელოდ გადადგა ნაბიჯები აფხაზეთის ასსრ-ში სეპარატისტული მოძრაობის გასაღვივებლად. ის, რომ აფხაზთა ე. წ. „ეროვნული მოძრაობა“ მთლიანად ინსპირირებული იყო საკავშირო ცენტრის მიერ, რასაკვირველია, არავითარ ეჭვს არ იწვევს.

ამას თითქმის დოკუმენტურად ადასტურებს არა სხვა ვინმე, არამედ სსრ კავშირის უშიშროების სახელმწიფო კომიტეტის – ქვეყნის მთავარი დამსჯელი სტრუქტურის უკანასკნელი შეფი ვადიმ ბაკატინი (Бакатин 1992: 49).

იმაზე, თუ ვის რაში სჭირდებოდა აფხაზეთში პროვოცირებული შეტაკებები, საქართველოს დემოკრატიულ ძალებს საკმაოდ ნათელი დასკვნა გამოჰქონდათ. თანამემამულეებისადმი მიმართვაში 1989 წლის 21 ივლისს საქართველოს სახალხო ფრონტი წერდა: „...ამ მოვლენების ნამდვილი ინსპირატორები არიან რეაქციული გარეშე ძალები, ათწლეულების მანძილზე რომ ხელოვნურად აკოწიწებდნენ „აფხაზურ საკითხს“, აფხაზ ხალხს ქართველ ხალხზე რომ გეშავდნენ და უსისინებდნენ... ეთნიკური და კულტურული თვითმყოფლობის შენარჩუნება, სრული ეროვნული თავისუფლების მოპოვება ქართველებსა და აფხაზებს მხოლოდ ერთად შეუძლიათ“ (ჩერვონნაია 1994: 95).

ქართველთა წინააღმდეგ მიმართული გამოსვლის კულმინაციას წარმოადგენდა 1989 წლის 18 მარტის ლიხნის თავყრილობა, სადაც თავი მოიყარა

აფხაზური საზოგადოების ფართო სპექტრმა. უკიდურესად აგრესიული სეპარატიზმი აღნიშნულ თავყრილობაზე აშკარად იგრძნობოდა.

ეჭვს არ იწვევს, რომ დამოუკიდებლობა მოწყურებულ სეპარატისტთა ძალებს საბჭოთა იმპერია უმაგრებდა ზურგს, რაზეც მეტყველებენ ლიხნის თავყრილობის მიმართვის ადრესატები, რომლებთანაც თადარიგი ჰქონდათ დაჭერილი: მ. გორბაჩოვი, გ. სმიროვი, ნ. რიჟოვი, გ. მარჩუკი და ა. შ.

„აფხაზეთის სახალხო ფორუმის“ საინიციატივო ჯგუფმა განცხადებით მიმართა გუდაუთის რაიონული საბჭოს აღმასკომის (რაიონის ოფიციალური ხელისუფლების) თავმჯდომარეს და მისგან 18 მარტს ლიხნის ველზე „სახალხო თავყრილობის“ გამართვის ნებართვა ითხოვა. „თავყრილობას“ უნდა განეხილა „წინადადებათა პროექტი“ ავტონომიური რესპუბლიკის პოლიტიკური სტატუსის თაობაზე. ამგვარი აქციის ჩატარების მოტივად გამოცხადებული იყო ის, რომ სკკპ ცენტრალური კომიტეტი ამზადებდა საგანგებო პლენუმს ეროვნებათაშორის ურთიერთობებზე.

1989 წლის 18 მარტს, სოფელ ლიხნში შედგა აფხაზთა მრავალათასიანი თავყრილობა, რომელსაც სრული შემადგენლობით დაესწრო აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობა, მათ შორის: საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი ბორის ადლეიბა, აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე ვალერიან კობახია, აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ოთარ ზუხბაია და სხვ.

„თავყრილობაზე“ მიღებულ იქნა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსა და მინისტრთა საბჭოსადმი „მიმართვის“ პროექტი, რომლის ქვეშაც თავისი ხელმოწერა დასვა აფხაზური ეროვნების უკლებლივ ყველა ხელმძღვანელმა, მათ შორის, ბ. ადლეიბამ და ვ. კობახიამ. „ლიხნის მიმართვას“ ხელი არ მოაწერა მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარემ ო. ზუხბაიამ.

„ლიხნის თავყრილობაზე“ მიღებული გადაწყვეტილებები იყო საქართველოსა და ქართველი ხალხის მორიგი „დაბეზღება“. სეპარატისტები აფხაზი ხალხის თავზე დატრიალებულ ყველა უბედურებაში საქართველოსა და ქართველობას ადანაშაულებდნენ.

„აფხაზთა თავყრილობის“ მონაწილეები კატეგორიულად სვამდნენ 1931 წელს დაშვებული „ტრაგიკული შეცდომის“ (როდესაც თითქოს „დამოუკიდებელი

აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა, აფხაზი ხალხის ნების გარეშე, გადააკეთეს აფხაზეთის ავტონომიურ საბჭოთა რესპუბლიკად საქართველოს სსრ-ის შემადგენლობაში) დაუყოვნებლივ გამოსწორების საკითხს, ანუ აფხაზეთის ასსრ-ის ფაქტობრივად საქართველოს სსრ-ის შემადგენლობიდან გამოყვანას, რაც ეწინააღმდეგებოდა როგორც სსრკ-ის, ისე საქართველოს სსრ-ის კონსტიტუციებს, რომლებშიც ერთნიშნად იყო დადასტურებული და კონსტიტუციურად განმტკიცებული მოკავშირე რესპუბლიკათა (ამ შემთხვევაში საქართველოს სსრ-ის) ტერიტორიული მთლიანობის ურყევობა.

„ლიხნის დეკლარაციამ“ განსაკუთრებით გაამწვავა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სიტუაცია აფხაზეთში, სტიმული მისცა ფართომასშტაბიან დესტაბილიზაციას და საქართველოს ეროვნული მოძრაობის აფხაზეთის სექტორის გააქტიურებას. „ლიხნის თავყრილობის“ დოკუმენტი წარმოადგენდა მორიგ დაბეზღებას საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებაზე.

ასეთი „დოკუმენტები“ ადრეც (1957, 1967, 1978, 1984 წლებში) იქმნებოდა, მაგრამ იმხანად მათ აფხაზეთის ქართველობის რაიმე მასშტაბური საპროტესტო აქცია არ მოჰყოლია, რაც აიხსნებოდა შემდეგი გარემოებით: მიუხედავად იმისა, რომ საკავშირო ხელისუფლება მოხერხებულად იყენებდა „აფხაზურ საჩივრებს“ თბილისზე გავლენის შესანარჩუნებლად, მთლიანობაში, ის მაინც ერიდებოდა ურთიერთობების მკვეთრად გამწვავებას საქართველოს ხელისუფლებასთან. მაგრამ ამ შემთხვევაში „ლიხნის თავყრილობაზე“ მიღებულ გადაწყვეტილებებს, ხელისუფლებისათვის და თვით აფხაზებისათვის მოულოდნელად, აფხაზეთის ქართულმა მოსახლეობამ და სრულიად საქართველომ მწვავე პროტესტით უპასუხა.

მოვლენების ეპიცენტრში აღმოჩნდა აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომლის ქართველმა სტუდენტობამ და პროფესორ-მასწავლებლებმა ღიად გაილაშქრეს ლიხნის თავყრილობის მიერ მიღებული ანტიქართული გადაწყვეტილებების წინააღმდეგ.

ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ ყოველივე მოხდა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელობის, მათ შორის, საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის ბორის ადღეიბასა და აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის ვალერიან კობახიას უშუალო მონაწილეობითა და დასტურით. უფრო მეტიც, მათ ოფიციალურად მოაწერეს ხელი ე. წ. „ლიხნის მიმართვას“,

რითაც ფეხქვეშ გათელეს ავტონომიური რესპუბლიკის მკვიდრი ქართული მოსახლეობის ეროვნული ინტერესები.

ქ. თბილისიდან სასწრაფოდ მოავლინეს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პასუხისმგებელ მუშაკთა ჯგუფი ცკ-ის მდივნის (იდეოლოგიის დარგში) ნუგზარ ფოფხაძის მეთაურობით. საქართველოს სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტის რექტორის, პროფ. ნაპოლეონ ქარქაშაძის კაბინეტში შედგა ნ. ფოფხაძის, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ოთარ ზუხბაიას და საქართველოს კომპარტიის სოსუმის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივნის ზურაბ ერქვანიას შეხვედრა აფხაზეთის ქართველ სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლებთან.

ნ. ფოფხაძემ მოუწოდა შეკრებილებს, არ აპყლოდნენ ემოციებს, გამოეჩინათ გონიერება და არ გადაედგათ მკვეთრი ნაბიჯები, რასაც შეეძლო კიდევ უფრო დაეძაბა სიტუაცია აფხაზეთში. ფაქტობრივად, ეს იყო მცდელობა, გამოეთიშათ აფხაზეთის ქართული ინტელიგენცია საერთო-ეროვნული საპროტესტო მოძრაობიდან, მაგრამ ამ მცდელობამ მიზანს ვერ მიაღწია.

შეხვედრის მონაწილეებმა, რომელთა შორის განსაკუთრებით აქტიურობდნენ პოეტი, საქართველოს მწერალთა კავშირის აფხაზეთის ორგანიზაციის მდივანი გენო კალანდია, საქართველოს სახალხო არტისტი დიმიტრი ჯაიანი, საქართველოს სუბტროპიკული მეურნეობის ინსტიტუტის კათედრის გამგე, დოც. შამილ ცხვედიანი, აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტები: მურმან ბერია, ზურაბ პაპასქირი, – ცალსახად აგრძნობინეს ხელისუფლების წარმომადგენლებს, რომ აფხაზეთის ქართული მოსახლეობა ამიერიდან უკვე არ მოითმენდა ეროვნული ღირსების შელახვას და რომ ის კონსტიტუციის ფარგლებში საკადრის პასუხს გასცემდა სეპარატისტებს.

ხელისუფლებამ აწონ-დაწონა ქ. სოსუმში შექმნილი სიტუაცია და ვითარების შემდგომი შესაძლო გართულების შიშით, უფრო კეთილგონივრულად ჩათვალა ორგანიზატორებისათვის მიტინგის ჩატარების ნება („დე-ფაქტო“) დაერთო. შეიქმნა მიტინგის მომწიფობი საორგანიზაციო კომიტეტი, რომელშიც ხელმძღვანელ როლს თამაშობდნენ არაფორმალური. ქ. თბილისიდან ჩამოვიდნენ მერაბ კოსტავა, ზურაბ ჭავჭავაძე, თამარ ჩხეიძე, ქართული ეროვნული მოძრაობის სხვა თვალსაჩინო წარმომადგენლები, რომლებმაც ადგილობრივ არაფორმალ ლიდერებთან: ვლადიმერ (ვოვა) ვეკუა, ჯონი ლატარია, ანზორ გვარამია, თემურ ლორთქიფანიძე, ნუგზარ

მგალობლიშვილი და სხვებთან ერთად ფაქტობრივად წარმართეს მთელი მოსამზადებელი მუშაობა.

სიტუაციას განსაკუთრებით ამწვავებდა ის გარემოება, რომ მიტინგის მომდევნო დღეს – 26 მარტს დანიშნული იყო სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატების არჩევნები. იყო საშიშროება ამ არჩევნების ჩაშლისა აფხაზეთში, რასაც შეიძლებოდა კრიზისის უკიდურესად გამწვავება მოჰყოლოდა. ასეთ ვითარებაში, ავტონომიური რესპუბლიკის პარტიულმა ხელმძღვანელობამ არათუ არაფერი იღონა დაძაბულობის განსამუხტავად, არამედ, პირიქით, მეტად მოუფიქრებელი, წინდაუხედავი ნაბიჯი გადადგა, როდესაც პარტიის საოლქო კომიტეტის ოფიციალურ ორგანოში, გაზეთ „აფსნი ყაფში“ ერთდროულად, დემონსტრაციულად, გამოაქვეყნა ლიხნში მიღებული დოკუმენტების რედაქტირებული ვარიანტი. ფაქტობრივად, საქმე იქამდე მივიდა, რომ შეიძლებოდა გადაზრდილიყო ფართომასშტაბიან სამოქალაქო დაპირისპირებაში.

მრავალათასიანი მიტინგი დაიგეგმა 25 მარტისთვის (ქ. სოხუმში, მთავრობის სახლის წინ, ყოფილ ლენინის მოედანზე) ლიხნის თავყრილობის ერთი კვირის თავზე. 1989 წლის 25 მარტს ქ. სოხუმში შედგა ქართველი მოსახლეობის მრავალათასიანი საპროტესტო მიტინგი. თავიდან მიტინგი დაგეგმილი იყო ქალაქის ცენტრალურ მოედანზე, მაგრამ ხელისუფლებამ გადაკეტა მოედნის მისასვლელები და არ გაატარა იქითკენ მიტინგის მონაწილენი, ამიტომ მიტინგის ადგილად სახელდახელოდ შეირჩა კიროვისა და ორახელაშვილის ქუჩების გადაკვეთა, სადაც დაახლოებით 10 ათასამდე კაცი შეიკრიბა.

მიტინგზე გამოვიდნენ: მერაბ კოსტავა, ზურაბ ჭავჭავაძე, ვლადიმერ ვეკუა, დიმიტრი ჯაიანი, გენო კალანდია, ჯანო ჯანელიძე, თამაზ კვაჭანტირაძე და სხვ. მათ დაგმეს სეპარატისტთა ქმედებანი და მოუწოდეს აფხაზ ხალხს, არ ეღალატა მრავალსაუკუნოვანი ქართულ-აფხაზური ისტორიული ძმობისა და მეგობრობისათვის. ამასთან, გამომსვლელებმა გააკრიტიკეს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის საქმიანობა და, რაც მთავარია, კრემლის იმპერიული პოლიტიკა. გაისმა მოწოდებები, 26 მარტის არჩევნებზე არ მიეცათ ხმა დეპუტატობის იმ კანდიდატებისათვის, რომლებმაც მოაწერეს ხელი „ლიხნის მიმართვას“. მიტინგმა მშვიდობიანად, ყოველგვარი ექსცესების გარეშე ჩაიარა. იმავე დღეს

მრავალათასიანი მიტინგი შედგა გალის ცენტრში. საპროტესტო აქციები გაიმართა აფხაზეთის სხვა რაიონებშიც.

ჯ. პატიაშვილმა 1989 წლის 28 მარტს საქართველოს უმაღლესი საბჭოს მეთერთმეტე მოწვევის რიგგარეშე სესიაზე მოხსენებაში განაცხადა: „არ შეიძლება აფხაზი ხალხი, რომელიც ქართველი ერის ცნობიერებაში ყოველთვის იყო კეთილშობილების, რაინდობისა და სამართლიანობის განსახიერება და რომელსაც ჩვენ მუდამ ვცემდით და ვცემთ დიდ პატივს, გაავივივოთ აქციის ორგანიზატორებთან“ (Надареишвили 1998: 101).

1989 წლის 1 აპრილს დაახლოებით 500 ქართველი შეიკრიბა ქ. ლესელიძეში საპროტესტო მიტინგზე. ისინი გამოდნენ აფხაზების აღვირახსნილ ქმედებებს. როდესაც მიტინგის მონაწილენი სოხუმში ბრუნდებოდნენ, სოფ. ბზიფთან ეგზალტირებული აფსუების ბრბო მოულოდნელად თავს დაესხა მათ. თავდასხმა ასევე განმეორდა ახალ ათონში, სადაც ავანტიურისტებმა იარაღიც კი გამოიყენეს და ზოგიერთი პირიც დაჭრეს.

საქართველოს კპ ცკ-ის პირველი მდივანი ჯ. პატიაშვილი ყველაფერს აკეთებდა, რომ კეთილგონივრული გზით დაეოკებინათ აფხაზი სეპარატისტები, მაგრამ მათი შეჩერება შეუძლებელი აღმოჩნდა. ჯ. პატიაშვილი სეპარატისტებს შეასხენებდა, რომ აბსოლუტურად მცდარი იყო მოსაზრება, თითქოსდა 1921 წელს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა ჰქონდათ და მათ მხარს უჭერდა ლენინი. თუ არა სტალინი, მათ ეს რესპუბლიკა შემდეგაც არ ექნებოდათ. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ჯ. პატიაშვილმა აღნიშნა: „აფხაზ ამხანაგებს მოჰყავთ მრავალი ფაქტი ამ თავისი მიზნის დასასაბუთებლად, მაგრამ არ შეუძლიათ მოიყვანონ არცერთი სამართლებრივი დოკუმენტი, რადგან სამართლებრივი ნორმა, რომელიც ადასტურებს ამგვარი გადაწყვეტილების მართებულობას, უბრალოდ არ არსებობს“ (გასვიანი 2005: 100).

იმდროინდელი რუსული პრესა მაინც ტენდენციურად აშუქებდა განვითარებულ მოვლენებს და კიდევ უფრო აქეზებდნენ აფსუებს და ეუბნებოდნენ, შეხედეთ ქართველები თქვენ არარაობად გოვლიან, მათ თქვენი გადაყლაპვა ან გადასახლება სურთ, თუ ჩვენთან არ იქნებით, ისინი გაგულებენ.

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ლიხნის შეკრება აფხაზების მიმართ გატარებული ცალმხრივი პოლიტიკის ლოგიკური შედეგი იყო. ათეული წლების მანძილზე, ასეთმა ვითარებამ დაარღვია ყოველგვარი პრინციპი თანამდებობების

განაწილებაში. აფხაზობა ეთნოსიდან უკვე სოციალურ კატეგორიად იქცა. დაიწყო ქართველების ორგანიზებული დევნა, შევიწროება და ჩაგვრა.

1. ლიხნის წერილში მთვარი ლეიტმოტივი იყო აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსის ამაღლება რესპუბლიკის სტატუსამდე, რაც საქართველოსგან დამოუკიდებლობის გამოცხადებას ნიშნავდა. ეს ყველაფერი პირდაპირ კავშირში იყო რუსეთის სპესამსახურებთან.

2. აქვე უნდა ითქვას, კრემლს შენარჩუნებული ჰქონდა ძალუფლება თავისი სპეცსამსახურების სახით, რომლებიც ცდილობდნენ ბერკეტები არ გაეშვათ ხელიდან.

3. რაც შეეხება იმას, იყო თუ არა 28-26-11 რუსეთზე დიპლომატური გამარჯვება, ამაზე დღემდე მიჭირს ზუსტი პასუხი გაცემა, მიუხედავად იმისა, რომ გეთანხმებით - იმ დროისათვის არჩევნების ასეთი ფორმულით ჩატარება აფხაზეთში, მართლაც იყო გამოსავალი ჩიხური სიტუაციიდან, თუმცა ბოლომდე გამართლება ამ გადაწყვეტილებისა მაინც არ არის სწორი, თუ გნებავთ იმიტომ, რომ საბოლოო ჯამში, ამან ვერ გვიშველა კატასტროფის თავიდან აცილების საქმეში.

4. აფხაზეთში განვითარებული მოვლენები პირდაპირ კავშირშია 1991 წლის ბოლოს ქ. თბილისში განვითარებულ მოვლენებთან, თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ქ. თბილისში იგნორირებული იყო კონსოლიდაციისა და პრაგმატული კონსულტაციების აუცილებლობა, რის გამოც პოლიტიკური ცენტრი მოიშალა და ეს ტალღისებურად გადაედო აფხაზეთს.

მართალია, ოფიციალურად არ აღიარებდნენ, მაგრამ კარგად იყო ცნობილი, რომ აფხაზეთის უმაღლეს სასწავლებლებში წლების მანძილზე აფხაზი ეროვნების სტუდენტებისათვის არ შეიძლებოდა ორიანის დაწერა. თანამდებობის დასაკავებლად საჭირო იყო დიპლომები და ეს საქმეც დიდი ენთუზიაზმით კეთდებოდა.

სასტიკი ტენდენციურობით ტარდებოდა სასამართლო პროცესები. ერთი და იგივე დანაშაულისათვის ქართველი გაცილებით მკაცრად ისჯებოდა, ამ სამარცხვინო კამპანიის შედეგად ბევრი აფხაზის გულში გაღვივდა ზიზღი და სიძულვილი ქართველების მიმართ. ჩვეულებრივ ნორმად იქცა შეურაცხყოფის მიყენება ქართველებისათვის, როცა ისინი ქართულად გაბედავდნენ დალაპარაკებას და სხვა მრავალი.

ზოგმა აფხაზმა მეცნიერმა ისიც გადაწყვიტა, ასეთი საქციელი მეცნიერული არგუმენტებით და შრომებით გაემაგრებინა, შეითხზა ისტორიის ყალბი ფურცლები, სადაც ისინი ითვისებდნენ და ამახინჯებდნენ საქართველოს ისტორიას, ქართველი და აფხაზი ხალხების საუკუნოებრივ მეგობრობას. ქართველ ისტორიკოსებს კი ეკრძალებოდათ ჭეშმარიტების დასაცავად ხმა ამოეღოთ. ამ გაუმართლებელი აკრძალვების შედეგად ზოგიერთი აფხაზი მეცნიერის გამოკვლევები გარკვეულ „წარმატებასაც“ აღწევდა. ბევრმა მათმა თვისტომმა და მეზობელთა ნაწილმაც ირწმუნა თუ როგორ „დაიპყრო“ საქართველომ აფხაზეთი და როგორ „ვჩაგრავდით“ მათ.

დაწყებულმა ეთნოკრიზისმა, რაც პოლიტიკურ კონფლიქტში გადაიზარდა, საქართველოში ენერგიულად დაწყებული ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობისათვის საყოველთაო-სახალხო ბრძოლის, შინა სამოქალაქო ომის ტალღაზე გადასვლა სცადა და გარკვეულ მიზანსაც მიაღწია.

ამ სირთულეების გათვალისწინებით საბჭოთა სპეცსამსახურებს სეპარატისტების ლიდერები ეტყობა საქმის კურსში ჰყავდა შეყვანილი, რომელთაც მხარი დაუჭირეს აფხაზეთის გზით მათი ძალით დაბრუნებას, რათა ამას საქართველოში შეტაკებები და კონფლიქტი გამოეწვია.

ასეთ ვითარებაში, მარტის ბოლოს ჯ. პატიაშვილი სოხუმში ჩავიდა და პარტიულ-სამეურნეო აქტივის კრება გამართა. თავდაპირველად ქართული მხარე უარს აცხადებდა (აფხაზებთან ერთად) დახურული პარტიული ფორუმის მუშაობაში მონაწილეობის მიღებაზე და ცალკე ითხოვდა აუდიენციას საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანთან ჯუმბერ პატიაშვილთან, მაგრამ მან დემონსტრაციულად იუარა ქართველების ცალკე მიღება, რის შემდეგაც ქართველი წარმომადგენლობა იძულებული შეიქნა, დაგვიანებით შესულიყო დარბაზში.

აფხაზური ინტელიგენციის წარმომადგენლები თავიანთ გამოსვლებში ცალსახად აცხადებდნენ, რომ აფხაზეთი არის მათი სამშობლო და სახელმწიფოებრივ მოწყობაზე ფიქრი მხოლოდ აფხაზი ხალხის პრეროგატივაა და რომ ქართველებს არა აქვთ უფლება, ჩაერიონ მათი სამშობლოს ბედ-იღბლის გადაწყვეტაში.

სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს წევრები ცდილობდნენ, როგორღაც მოეთოკათ

აფხაზთა ემოციები და ურჩევდნენ მათ, არ დაეყენებინათ საქართველოს სსრ-დან აფხაზეთის გამოყოფის საკითხი. როგორც არ უნდა გაგვიკვირდეს, ყველაზე აქტიურად უტევდა აფხაზებს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეორე მდივანი ბორის ნიკოლსკი, რომელიც ღიად და მოურიდებლად აკრიტიკებდა სეპარატისტების ქმედებებს და ყურადღებას ამახვილებდა ლიხნში მიღებული გადაწყვეტილებების ანტიკონსტიტუციურობაზე. სხდომის მონაწილე აფხაზები „ხმალამოდებით“ ხვდებოდნენ ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენელთა ნებისმიერ მცდელობას, გადაეყვანათ საუბარი კონსტრუქციულ ჭრილში და არ აძლევდნენ მათ თავიანთი მოსაზრების გამოთქმის საშუალებას.

ამ მხრივ განსაკუთრებით ზღვარგადასულად იქცეოდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დიმიტრი გულიას სახელობის აფხაზეთის ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის ინსტიტუტის ახლადდანიშნული დირექტორი, უკვე საბჭოთა კავშირის სახალხო დეპუტატი ვლადისლავ არძინბა. მისი ქცევით აღშფოთებულმა ქართველებმა, პოეტ ჯანო ჯანელიძის მოწოდებით, პროტესტის ნიშნად დატოვა სხდომათა დარბაზი. მხოლოდ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნის ნუგზარ ფოფხაძისა და აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის ოთარ ზუხბაიას თხოვნა-მუდარის შემდეგ დაბრუნდნენ სხდომათა დარბაზში ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლები, რომლებმაც მაინც მოახერხეს ეთქვათ თავიანთი სიტყვა და დაეცვათ ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესები.

მიუხედავად ამისა, ქართული მხარის იმედები, რომ ამ შეხვედრის შემდეგ საქართველოს პარტიული ხელმძღვანელობა გააკეთებდა საორგანიზაციო დასკვნებს და ის აფხაზი ხელმძღვანელები, რომლებმაც ხელი მოაწერეს „ლიხნის მიმართვას“, მიიღებდნენ მკაცრ სასჯელს და განთავისუფლდებოდნენ დაკავებული თანამდებობებიდან, ამას გამოდგა. საქართველოს პარტიული ხელმძღვანელობის პასიურობამ ეროვნულ-პატრიოტული ძალების აღშფოთება გამოიწვია და მათ ხელისუფლების უმოქმედობას მძაფრი პროტესტით უპასუხეს.

აფხაზეთში ლიხნის თავყრილობის შემდეგ საპროტესტო აქციების გამართვის ინიციატივით გამოვიდა არაფორმალური ორგანიზაცია - „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ აფხაზეთის ორგანიზაცია. 2 აპრილს ქ. სოხუმში საპროტესტო მიტინგზე სიტყვით გამოვიდა „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ ერთ-ერთი ლიდერი ზურაბ ჭავჭავაძე, რომელმაც დაგმო სეპარატისტების პროვოკაციული გამოხდომა

და მოუწოდა შეკრებილებს, არ აპყლოდნენ ემოციებს და არ მოენდომებინათ ანალოგიური მეთოდებით პასუხის გაცემა. მიუხედავად ამ მოწოდებისა, ქ. სოხუმში ვითარება სულ უფრო საგანგაშო ხდებოდა. პროტესტის ნიშნად მეცადინეობები შეწყვიტეს აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველმა სტუდენტებმა.

1989 წლის 4 აპრილს ქ. თბილისში „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ ინიციატივით დაიწყო პერმანენტული მიტინგები. მომიტინგეებმა დაიკავეს მთავრობის სასახლის წინა მოედანი რუსთაველის გამზირზე. თავიდან ისინი მოითხოვდნენ „ლიხნის თავყრილობის“ ორგანიზატორთა დასჯას, მაგრამ თანდათანობით მომიტინგეებმა ოპოზიციის რადიკალურად განწყობილი ნაწილის (ზვიად გამსახურდია, გიორგი ჭანტურია, ირაკლი წერეთელი) გავლენით ახალი ლოზუნგები წამოწიეს. კერძოდ, დღის წესრიგში დაყენებულ იქნა სსრ კავშირის შემადგენლობიდან საქართველოს გამოსვლისა და ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის საკითხი. არ ცხრებოდა სიტუაცია საკუთრივ აფხაზეთში, სადაც ეროვნულ-პატრიოტულმა ძალებმა დაიწყეს მზადება გრანდიოზული საპროტესტო მიტინგის მოსაწყობად გულრიფშის ცენტრში. ასეთ ვითარებაში, აუცილებლად იქნა მიჩნეული საქართველოში მიმდინარე მოვლენებში სსრ კავშირის უმაღლესი პარტიული ხელმძღვანელობის ჩარევა.

საქართველოს პარტიული ხელმძღვანელობა შეაშფოთა აფხაზეთში დაწყებულმა პოლიტიკურმა პროცესებმა და ვითარების განმუხტვას სოხუმში ჩასვლით შეეცადა. მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება რესპუბლიკაში სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პასუხისმგებელ მუშაკთა: ვ. ლობკოს, ვ. მიხაილოვისა და გ. სელეზნიოვის გაგზავნის შესახებ. ისინი ქ. თბილისში ჩამოვიდნენ 5 აპრილს. 6 აპრილს კი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ჯუმბერ პატიაშვილი, ვ. მიხაილოვის თანხლებით, ქ. სოხუმში ჩავიდა, სადაც შედგა საქართველოს კომპარტიის აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის რიგგარეშე პლენუმი.

პლენუმმა აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის თანამდებობიდან გაათავისუფლა ბორის ადღეიბა. ამ პოსტზე არჩეულ იქნა ვლადიმერ ხიშბა, რომელსაც იმ დროისათვის ეკავა საქართველოს სსრ სატყეო მეურნეობის მინისტრის მოადგილის თანამდებობა, მაგრამ, როგორც გაირკვა, ეს საკადრო გადაწყვეტილება დაგვიანებული იყო და ამით ვერ მოხერხდა აფხაზეთსა და, რაც მთავარია, თბილისში ვითარების შემდგომი ესკალაციის შეჩერება. აფხაზეთის ქართველი მოსახლეობის გამოცოცხლება სულ უფრო თვალში საცემი

იყო. ხელისუფლებამ ვერ შეძლო 8 აპრილს გულრიფში დანიშნული საპროტესტო მიტინგისათვის ხელის შეშლა.

ამჯერად, მიტინგის მოწყობის ინიციატივა მოდიოდა სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების აფხაზეთის რეგიონალური და გულრიფშის რაიონული ორგანიზაციებისაგან. აფხაზეთში ჩამოვიდა რუსთაველის საზოგადოების წარმომადგენლობითი დელეგაცია მისი პრეზიდენტის აკაკი ბაქრაძის მეთაურობით, რომელმაც ვრცელი სიტყვით მიმართა მრავალათასიანი მიტინგის მონაწილეებს.

მიტინგზე აგრეთვე გამოვიდნენ: გურამ მამულია, შოთა ჯღამაძე, გენო კალანდია, ჯანო ჯანელიძე. გამომსვლელებმა დაგმეს სეპარატისტთა დესტრუქციული ქმედებები და ერთხელ კიდევ გაუწოდეს აფხაზ ხალხს ძმობის და მეგობრობის ხელი (პაპასქირი 2007: 211).

ამასობაში, მთელი საქართველო შიშით ადევნებდა თვალს მოვლენების განვითარებას საქართველოს დედაქალაქში. ხელისუფლებამ 7 აპრილს ფაქტობრივად მიიღო გადაწყვეტილება მიტინგის დასაშლელად სამხედრო ძალის გამოყენების შესახებ. „სამხედრო ოპერაციის“ კონტროლი დაეკალა სსრ კავშირის თავდაცვის მინისტრის პირველ მოადგილეს, გენერალ კონსტანტინე კოჩეტოვს, რომელიც ამ მისიით ჩამოვიდა ქ. თბილისში. ვითარება განსაკუთრებით გამწვავდა 8 აპრილს, საღამოს, მას მერე, რაც შედგა საქართველოს სამეურნეო აქტივის კრება. კრებაზე საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ერთ-ერთმა მდივანმა, ნუგზარ ფოფხაძემ, გამოიჩინა კომუნისტური შეურიგებლობა, რესპუბლიკის პარტიული ხელმძღვანელობის სახელით შეკრებილებს განუცხადა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების მტრების წინააღმდეგ საჭირო იყო ძალის გამოყენება.

ეს უკვე იყო დაგეგმილი სისხლიანი ანგარიშსწორების ერთგვარი იდეოლოგიური სამზადისი. აღსანიშნავია, რომ ქ. თბილისში მიმდინარე მიტინგის სამხედრო ძალის გამოყენებით დაშლის საშიშროება იმავე 8 აპრილის საღამოს იგრძნო სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების პრეზიდენტმა აკაკი ბაქრაძემ. მან ამის შესახებ ღიად განაცხადა სოხუმის რაიონის სოფელ აჩადარაში, „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ წევრის ბესარიონ ოდიშარიას ოჯახში, სადაც გაჩერდა გულრიფშის მიტინგის შემდეგ.

1989 წლის 9 აპრილს, დილის 4 საათზე, ქ. თბილისში განხორციელდა „სამხედრო ოპერაცია“ მიტინგის დასაშლელად. დაიღუპნენ სრულიად უდანაშაულო

ადამიანები (ძირითადად ქალები). საბჭოთა არმიის გენერლებმა არ იკმარეს მესანგრეთა ნიჩბები და დამატებით მომწამვლელი აირიც გამოიყენეს. თბილისში დატრიალებული ტრაგედიის შესახებ ქ. სოსუმში შეიტყვეს 9 აპრილს, დილაადრიან. მაშინათვე ქალაქის ცენტრში, კონსტიტუციის მოედანზე მოეწყო სტიქიური საპროტესტო მიტინგი, რომელზეც აკაკი ბაქრაძემ დაგმო ხელისუფლების მოქმედება. საბჭოთა სუკ-მა და სპეცსამსახურებმა ქ. სოსუმში წინასწარ თადარიგი დაიჭირეს და ტექნიკით აღჭურვილმა სამხედრო ნაწილებმა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს ჯარმა ქ. სოსუმის მთავარი ქუჩები გადაკეტეს და მიტინგის მსურველთა ჯგუფები დაქსაქსეს. ქართველები სიტუაციის გამწვავებას მოერიდნენ და დაიშალნენ. მთელი საქართველოს მასშტაბით სამდღიანი გლოვა გამოცხადდა (პაპასქირი 2007: 211).

9 აპრილის ტრაგედიის შემდეგ ანტიიმპერიულმა აქციებმა ახალი ძალით იფეთქა. საქართველოს სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტელიგენციის ღირსეულმა წარმომადგენლებმა, ერთნიშნად დაიკავეს რა „არაფორმალთა“ პოზიცია, მკაცრად გააკრიტიკეს ხელისუფლების ქმედებები და მოითხოვეს „სამხედრო ოპერაციის“ ორგანიზატორთა და შემსრულებელთა დასჯა. საყოველთაო საპროტესტო მოძრაობას, ბუნებრივია, აქტიურად გამოეხმაურა აფხაზეთიც, სადაც სეპარატისტებმა სახელდახელოდ შეითთხნეს მორიგი „დაბეზღება“.

ამრიგად, ეროვნულ ცნობიერებაზე ზემოქმედების თვალსაზრისით, დადებითი 9 აპრილს არაფერი მოუტანია. პირიქით, უდიდესი დამანგრეველი ზეგავლენა იქონია და კიდევ უფრო გააღრმავა არსებული პრობლემები. ტყუილია, თითქოს ვინმეს ჰქონდა „გამარჯვების“ შეგრძნება 10 აპრილს, შემდეგ პირველი დღეების ან თუნდაც თვეების განმავლობაში: არა მხოლოდ ქვეცნობიერად, არამედ ცნობიერადაც ბევრი გრძნობდა, რომ ეს იყო უდიდესი დამარცხება.

გარდა ამისა, სწორედ 9 აპრილის შედეგად შეიქმნა ფსიქოლოგიური ფონი, რისი მეშვეობითაც საქართველოში პროცესების მართვა, საზოგადოების განწყობისა და დამოკიდებულების ფორმირება უადრესად გაადვილდა. საკავშირო ტელევიზიით გადმოცემულ თუნდაც ერთ სიუჟეტს, ერთ ნაბეჭდ სიტყვას შეეძლო საშინლად არაადექვატური რეაქცია გამოეწვია. გავიხსენოთ თუნდაც, რა რეაქცია მოჰყვა „ადამონ ნიხასის“ ლიდერის აღან ჩოჩიევის წერილს „აფხაზებისადმი“. საეჭვოა მას ასეთივე მძვინვარე რეაქცია მოჰყოლოდა, რომ არა 9 აპრილის მოვლენები. ანუ 9 აპრილმა დაძაბა ფსიქოლოგიური ფონი საქართველოში. ამ

შესაძლებლობით შემდგომ მოსკოვის სპეცსამსახურებმა ბრწყინვალედ ისარგებლეს, როდესაც სჭირდებოდათ საზოგადოებრივი პროცესების მართვა ჩვენს ქვეყანაში და გარკვეული რეაქციების პროვოცირება.

1989 წლის 9 აპრილს თბილისში განვითარებულმა მოვლენებმა დიამეტრალურად შეცვალეს არა მარტო საქართველოს განვითარების ვექტორი, არამედ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენეს თვით საბჭოთა იმპერიის ყოფნა-არყოფნის საკითხი. ეს უკვე მეტისმეტად ჩათვალა კრემლმა და რეაქციამაც არ დააყოვნა. რუსულმა სპეცსამსახურებმა მთელი ძალით აამოქმედეს ის დაყოვნებული მოქმედების ნაღმები, რომლებიც გათვლილი იყო ექსტრემალური პირობებისთვის ქვეყნის ეროვნული მოწყობის მაშინდელი სისტემის სახით.

სეპარატისტები, რუსების წაქეზებით მომხდარში ქართველებსა და საქართველოს ხელისუფლებას ადანაშაულებდნენ. „აფხაზეთის სახალხო ფორუმის“-ს ლიდერები კატეგორიულად მოითხოვდნენ სკაპ ცენტრალური კომიტეტისა და საბჭოთა მთავრობის დაუყოვნებლივ და გადამწყვეტ ჩარევას. ახალი „მიმართვის“ ავტორები განსაკუთრებით აღშფოთებას გამოთქვამდნენ იმის გამო, რომ აფხაზეთში არ წყდებოდა ყოველდღიური უსანქციო მიტინგები, პარალიზებული იყო ქ. სოხუმის სახალხო მეურნეობის რიგი ობიექტების, სკოლების, უმაღლესი სასწავლებლების, ტექნიკუმების ფუნქციონირება.

1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედიის შემდეგ საქართველოში შექმნილმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ვითარებამ კრემლს აშკარად აგრძნობინა, რომ კითხვის ნიშნის ქვეშ დგებოდა საბჭოთა იმპერიის ყოფნა-არყოფნის საკითხი. ამიტომ მთელი ძალით აამოქმედა როგორც ზემოთ წარმოდგენილი სპეცსამსახურები, ასევე საქართველოს უშიშროებაში თავის დროზე სწორედ „განსაკუთრებული პერიოდისთვის“ ჩანერგილი და რუსეთიდან მოვლინებული ოფიცრები. ამ მხრივ ვითარება განსაკუთრებით რთული იყო აფხაზეთის უშიშროების კომიტეტში, რადგანაც ხსენებულ კონტიგენტთან მჭიდრო კავშირში იყვნენ აფხაზი თანამშრომლები.

გაუცხოება და დისტანცირება ნათლად შეიმჩნეოდა ქართველებსა და აფხაზებს შორის. ქართველებთან ახლო ურთიერთობას ერიდებოდნენ სხვა ეროვნების თანამშრომლებიც. აფხაზ ოპერატიულ მუშაკებთან გარკვეული სირთულეები ექმნებოდათ ოპერატიული დანაყოფების ქართველ ხელმძღვანელებს. ძნელად ხერხდებოდა აფხაზ მოსახლეობაში მიმდინარე პროცესების

სრულფასოვანი შეფასება, რადგანაც აფხაზი თანამშრომლებისაგან მოწოდებული ინფორმაცია ობიექტურად არ ასახავდა ოპერატიულ რეალობას. უმრავლესობა აფხაზი ეროვნების მუშაკებისა, თავმჯდომარის აფხაზი მოადგილის, გ. ბერულავას ხელმძღვანელობით აქტიურად თანამშრომლობდნენ საყოველთაოდ ცნობილ ანტიქართულ ორგანიზაცია „აიდგილარასთან“.

საქართველოში განვითარებულმა მოვლენებმა კომუნისტურ ძირმომპალ რეჟიმს აშკარად აგრძნობინა, რომ მისი დემონტაჟი გარდაუვალი იყო. მმართველი ელიტა, როგორც დედაქალაქში, ასევე რაიონებში ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე თანდათან თმობდა პოზიციებს. მათი მთავარი საზრუნავი ამჯერად თანამდებობის შენარჩუნება კი არა, თავის გადარჩენა იყო. ამისათვის ბევრი არ ერიდებოდა ყველა ცოდვა სუკისკენ გადმოემისამართებინა, რაც ამ ორგანოსადმი ეროვნული მოძრაობის უარყოფით დამოკიდებულებას უფრო აგრესიულს ხდიდა. საქართველოს სუკ-ის მიმართ უნდობლობის გაღვივების ერთ-ერთი დადასტურება იყო მისი ხელმძღვანელის, პროფესიონალი ჩეკისტის, გენერალ ალექსი ინაურის გადადგომის შემდეგ მის ადგილზე პარტიული ფუნქციონერების ჯერ გივი გუმბარიძის, ხოლო 9 აპრილის შემდეგ ტარიელ ლორთქიფანიძის დანიშვნა.

უნდა აღინიშნოს, რომ პარტიული ფუნქციონერების უშიშროების ხელმძღვანელებად მოსვლა თვით თანამშრომლებშიც არ იყო დადებითად აღქმული. მითუმეტეს, რომ ტ. ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობის დროს მოხდა ეროვნული ძალების შეჭრა უშიშროების კომიტეტის შენობაში, რამაც მოსკოვს საბაბი მისცა გაეტანა სმოლენსკში აგენტურისა და ოპერატიული აღრიცხვის საქმეები, ასევე მნიშვნელოვანი საარქივო მასალები.

ქართველი მოსახლეობის საპროტესტო მოძრაობის მასშტაბებმა დააფრთხო სეპარატისტები და მათ უმაღლესი გადადგეს საპასუხო ნაბიჯები. სეპარატისტთა ლიდერებმა, სსრკ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატებმა 1989 წლის 31 ივლისს მორიგი „დაბეზღება“ – დეპეშა-საჩივარი გააგზავნეს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის მიხეილ გორბაჩოვის სახელზე.

საჩივარში ხაზგასმული იყო, რომ ქ. სოხუმში გამართული მიტინგი ხასიათდებოდა ანტისაბჭოთა, ანტირუსული ქმედებებით. ასე დაასკვნეს აფხაზმა სეპარატისტთა ლიდერებმა, რომლებიც დეპეშას აწერდნენ ხელს (ალექსი გოგუა, ჯუმა ასუბა, ვალერი კვარჯია, სერგეი შამბა, ოლეგ დამენია). თუმცა აღნიშნული სახის საპროტესტო დეპეშა აფხაზეთის ქართველობას ვერ შეაჩერებდა. მალე

დაიწყო ახალი საპროტესტო აქციები აფხაზეთის ასსრ ხელმძღვანელობის სეპარატისტული ქმედებების წინააღმდეგ.

„აიდგილარას“ პროგრამაში ვკითხულობთ: „აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობას ღრმა წარსულში აქვს ფესვები გადგმული. სახელმწიფო წარმოადგენს აფხაზი ხალხის თვითგამორკვევის უმაღლეს ფორმას. ყოველთვის, როცა კი გარეშე ძალთა დარტყმებქვეშ იმსხვრეოდა აფხაზეთის სახელმწიფო, აფხაზი ხალხი გენოციდს განიცდიდა. მრავალსაუკუნოვანმა ისტორიულმა ტრადიციამ აფხაზთა მენტალიტეტი იმგვარად ჩამოაყალიბა, რომ ჩვენ ხალხს უმაღლეს, უცილობელ და სიმწარით მოპოვებულ ფასეულობად ექცა ეროვნული სახელმწიფო, რომლის გარეთაც აფხაზთა ეთნოსის არსებობას აზრი ეკარგება. თანამედროვე ისტორიულ ეტაპზე საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ აფხაზური სახელმწიფოს წინაშე ორი ამოცანა დგას: აფხაზეთის სახელმწიფოს სუვერენიტეტის შესახებ მიღებული დეკლარაციის კონსტიტუციური უზრუნველყოფა; სამართლებრივი სახელმწიფოს აშენება. სამწუხაროდ, აფხაზეთის წინაშე მდგომი ამ და მრავალი სხვა ამოცანის განხორციელებას აბრკოლებენ საქართველოს ნაციონალ-შოვინისტური ძალები. მაგრამ აფხაზეთის სუვერენიზაციისა და დემოკრატიზაციის საწინააღმდეგო ქმედებებს თბილისის მეტროპოლიის მხრიდან მხოლოდ დროებითი ხასიათი შეიძლება ჰქონდეთ“ (ПНФАА 1992: 1).

ვლადისლავ არძინბას მომხრეებმა, რუსეთის ხელისუფლების პირდაპირი და ფარული მხარდაჭერით სრულ იზოლაციაში მოაქციეს აფხაზეთში მომუშავე თანამდებობის პირები და პარლამენტის წევრები, ნულამდე დაეცა ქართველთა გავლენა და უფლებები აფხაზეთში. ყველა სფეროდან განიდევნა ქართული ენა, საკმარისი იყო, რომ ეთნიკურად ქართველს რაღაც გადაცდომა მოსვლოდა, იგი სასტიკად ისჯებოდა. საკითხავია – რა იყო ეს ყოველივე – თუ არა გამოუცხადებელი ომი ქართველების წინააღმდეგ, რომელიც დიდი ხნის წინ დაიწყო და მიმდინარეობდა აფხაზეთში ქართველების წინააღმდეგ.

ჟურნალ „Дружба народов“-ის ფურცლებზე (1989, №5), მწერალი ალექსი გოგუა სტატიაში „Наша тревога“ გამოხატავს შეშფოთებას საქართველოს შემადგენლობაში აფხაზეთის არსებობის შესახებ და დიდ ტრაგედიად მიაჩნია („...წინასწარ გაანადგურეს და სისხლისაგან დაცალეს ინტელიგენცია, დახურეს

აფხაზური სკოლები, აფხაზეთის საუკეთესო მიწებზე დაასახლეს 200 ათასი მცხოვრები საქართველოს სხვა რაიონებიდან, რასაც მოჰყვა მკვიდრი მოსახლეობის ერთი ნაწილის ასიმილაცია. ამით კავკასიის ერთ-ერთი უძველესი ისტორიული ხალხი და მისი კულტურა შოკის მდგომარეობაში ჩააგდეს. მისი ავტონომია კი ცარიელ აბრად, ფარატინა ქალაქად აქციეს (Горья 1989:158).

ალექსანდრე გოგუას ამ გამოსვლამ ნამდვილი „შოკი“ გამოიწვია საქართველოს სამეცნიერო ინტელიგენციის წრეში. მრავალრიცხოვან ცხარე და მკვეთრ გამოსხაურებათა შორის გამოყოფდით მ. ლორთქიფანიძის ყველაზე დააბუთებულ და საფუძვლიან სტატიას, რომელშიც ხაზგასმულია, რომ „აფხაზეთი ოდითგან შედიოდა საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში და ქართულ კულტურულ-ისტორიულ სამყაროში“, და რომ „ჩვენ – ქართველებსა და აფხაზებს – უერთმანეთოდ არ გვეცხოვრება. ჩვენ ერთად უნდა ვიცხოვროთ, ერთ მიწაზე. ეს ისტორიამ იმთავითვე განსაზღვრა“ (Лордкипანიძე 1989: 3).

რა იყო ეს, თუ არა ქართველებისა და საერთოდ საქართველოს იურისდიქციის სრული იგნორირება და აფხაზეთის დაკარგვა.

საქართველოს საბჭოთა ხელისუფლების ლოიალური პოლიტიკის შედეგად კრემლის მიერ აღორძინებული აფხაზური ნაციონალ-სეპარატიზმი XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისისთვის მეტისმეტად აგრესიული გახდა (პიპინაშვილი 2009: 116). ამასობაში, აფხაზური სეპარატიზმის ლიდერები სულ უფრო ამძაფრებდნენ სიტუაციას ქ. სოხუმში. 1989 წლის 22 ივნისს „აფხაზეთის სახალხო ფორუმის – აიდგილარას“ ინიციატივით მოწვეულ იქნა აფხაზი ხალხის წარმომადგენელთა კრება, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 1000-მდე ადამიანმა, მათ შორის, მთელმა აფხაზურმა ნომენკლატურამაც. კრებამ მიიღო სპეციალური „მიმართვა“ სკკპ ცენტრალური კომიტეტისადმი.

ზემოსხენებულმა საკითხებმა განსაკუთრებული სიმძაფრე, ბუნებრივია შეიძინა იმ პერიოდში, როდესაც ომი უკვე კარს იყო მომდგარი და რესპუბლიკაც სულ უფრო და უფრო ღრმად ეფლობოდა პოლიტიკურ პროვოკაციაში (Сичинава 1992: 2).

1989 წლის ივლისის დასაწყისში სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს წევრებმა, ბაგრატ შინკუბამ და ალექსი გოგუამ დეპეშა გაუგზავნეს უმაღლესი საბჭოს

თავმჯდომარის პირველ მოადგილეს ანატოლი ლუკიანოვს და ქვეყნის უშიშროების სამსახურის ხელმძღვანელს ვადიმ ბაკატინს.

8 ივლისს აფხაზეთის სახალხო ფორუმმა „აიდგილარამ“ მიმართა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივანს, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარეს მიხეილ გორბაჩოვს და მოსთხოვა მას აფხაზეთში ცენტრისადმი პირდაპირი დაქვემდებარების შემოღება.

სიტუაცია უკიდურესად დაიძაბა 13 ივლისიდან, როდესაც სოხუმში დაიწყო შეკრება რაიონებიდან და სოფლებიდან ჩამოყვანილმა აფხაზი ეროვნების მოქალაქეებმა. იმავე დღეს, აფხაზთაწარმომადგენლობითი დელეგაცია გამოცხადდა ქ. სოხუმის №1 საშუალო სკოლაში, სადაც შეხვდა თსუ სოხუმის ფილიალის ხელმძღვანელობას და ულტიმატუმის ფორმით მოითხოვა მისაღები გამოცდების გაუქმება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, აფხაზი „პარლამენტორები“ სისხლისღვრით იმუქრებოდნენ.

25 ივნისს „აიდგილარამ“ გამოაქვეყნა მიმართვა აფხაზი ხალხისადმი, ხოლო 27 ივნისს მიღებულ იქნა მორიგი „მიმართვა“ სკკპ ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოსადმი, რომელშიც ფაქტობრივად მოუწოდებდნენ ხელისუფლებას, შეექმნათ საკანონმდებლო ბაზა აფხაზეთის ასსრ საქართველოს სსრ შემადგენლობიდან გამოსვლისათვის.

14 ივლისს მთელი დღის განმავლობაში ქ. სოხუმში დაძაბულობა არ ცხრებოდა. შუაღამისთვის აფხაზებმა ალყა შემოარტყეს სოხუმის №1 საშუალო სკოლის შენობას. იმავე დამეს სეპარატისტებმა დაარბიეს მარქსის ქუჩაზე მოწყობილი 9 აპრილის მსხვერპლთა ხსოვნისადმი მიძღვნილი დროებითი სტენდი. შინაგან საქმეთა ორგანოებმა ვერ შეძლეს სკოლის მიმდებარე ტერიტორიის გაწმენდა. შეიქმნა სკოლის დარბევისა და იქ მყოფ პირებზე – საბუთების მიმღები კომისიის წევრებზე თავდასხმის საფრთხე. 15 ივლისს, შუაღამისთვის, სანაპიროზე, რუსთაველის სახელობის პარკში შეკრება დაიწყო ქართველი საზოგადოებრიობის წარმომადგენლებმა. ისინი იხენდნენ მაქსიმალურ სიფრთხილეს, რათა არ შესულიყვნენ კონტაქტში №1 საშუალო სკოლის ირგვლივ შეგროვილ აფხაზებთან და არ მიეცათ მათთვის პროვოკაციის საბაბი.

17 საათისათვის რუსთაველის პარკს მიუახლოვდა ავტომანქანა, საიდანაც აფხაზმა ოპერატორმა გამომწვევად დაიწყო იქ შეკრებილი ქართველების გადაღება. მანქანასთან მივიდა რამდენიმე ახალგაზრდა, რომლებმაც მოსთხოვეს მას

გადაღების შეწყვეტა და იქაურობის დატოვება, მაგრამ ოპერატორმა ყურად არ იღო ეს მოთხოვნა. ამას მოჰყვა შეხლა-შემოხლა, რის შემდეგაც მანქანამ სასწრაფოდ დატოვა პარკის მიმდებარე ტერიტორია, რამდენიმე წუთში კი გამოჩნდა რკინის ხელკეტებითა და ქვებით შეიარაღებული ადგილობრივი ადამიანთა ბრბო (2000-მდე კაცი).

გაჩაღდა ნამდვილი ხელჩართული ბრძოლა, რომლის დროსაც სასიკვდილოდ დაიჭრა აფხაზეთში ქართული ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთი თავკაცი, „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების“ აფხაზეთის ორგანიზაციის ლიდერი ვლადიმერ ვეკუა. სიკვდილს ბეწვზე გადაურჩა იმავე ორგანიზაციის მეორე ლიდერი, თსუ სოხუმის ფილიალის საქართველოს ისტორიის კათედრის უფროსი მასწავლებელი იოსებ ადამია, რომელმაც სხეულის მძიმე დაზიანებები მიიღო. თითქმის პარალელურად აფხაზები შეიჭრნენ №1 საშუალო სკოლის შენობაში, გაანადგურეს იქაურობა და სასტიკად გაუსწორდნენ მიმღები კომისიის წევრებს.

სუბტროპიკულ ინსტიტუტთან ქართველი არაფორმალურების მიერ გამართული მიტინგი საქართველოს მენშევიკური ხელისუფლების მოქმედებად იქცა შეფასებული (Чумалов 1995: 201).

ამავე დროს, ქალაქის ცალკეულ უბნებში ატყდა სროლა, რომელიც არ შეწყვეტილა თითქმის მთელი ღამის განმავლობაში. 16 ივლისს ქართული მხარე შოკისაგან გამოვიდა და შეუდგა ძალების მობილიზაციას. მალე ქალაქი ქართველების კონტროლქვეშ მოექცა. შეიქმნა ერთგვარი შტაბი, რომელიც განთავსდა კინოთეატრ „აფსნი“-ს შენობაში.

ქ. სოხუმში დატრიალებული ტრაგედიის შესახებ ინფორმაცია ელვისებურად მოედო მთელ საქართველოს. 16 ივლისს ათასობით ადამიანი გალისა და სამეგრელოს მიმდებარე რაიონებიდან ერთიანად დაიძრა სოხუმისაკენ, მაგრამ ისინი მდ. ღალიძგას ვერ გასცდნენ.

აფხაზთა ერთი ჯგუფი თავს დაესხა შსს ოჩამჩირის რაიონულ განყოფილებას და დაიტაცა საბრძოლო იარაღი. შეიარაღებულმა აფხაზმა „ბოვეიკებმა“ 16 ივლისს დაიკავეს „საბრძოლო პოზიციები“ მდ. ღალიძგის მარჯვენა სანაპიროს გასწვრივ და სროლა აუტყეს ოჩამჩირისკენ მომავალ მანქანებს.

სროლის შედეგად დაიღუპნენ გალის რაიონის მცხოვრებნი, მაგრამ მაშინ მაინც მოხერხდა კონფრონტაციის შემდგომი ესკალაციის შეჩერება. ამაში დიდი

იყო ქართული ეროვნული მოძრაობის ლიდერების, პირველ რიგში კი, მერაბ კოსტავას, აგრეთვე საქართველოს იმდროინდელი პოლიტიკური ხელმძღვანელობის წელიწადი.

ასევე პოზიტიური როლი შეასრულა სსრ კავშირის შინაგანი ჯარების (გენერალ-პოლკოვნიკ იური შატალინის სარდლობით) დროულმა ჩარევამაც. გატარებული ღონისძიებების შედეგად შეიარაღებული დაპირისპირება შეწყდა. 1989 წლის 15-16 ივლისის ტრაგედიამ შეიწირა 14 ადამიანის – 9 ქართველისა და 5 აფხაზის სიცოცხლე.

1989 წლის 15 ივლისს აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა დაადგინა, რომ გაუქმდეს 1989 წლის 14 მაისის უკანონო განკარგულება ქალაქ სოხუმში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილიალის შექმნის შესახებ (Чумалов 1995: 190-193).

ივლისის მოვლენებმა უკიდურესად ადაშფოთა მთელი ქვეყანა, ათეულ ათასობით ადამიანი გაემგზავრა აფხაზეთში, მაგრამ ეროვნული მოძრაობის ლიდერთა აქტიურობით მოხერხდა ვითარების სტაბილიზაცია.

მიუხედავად ყოველივე ზემოხსენებული ვითარებისა, დაძაბულობა მომდევნო პერიოდშიც შენარჩუნდა (მაღაშხია 2011: 91).

სეპარატისტებმა წარმოიდგინეს თავი აფხაზეთის ერთადერთ მეპატრონედ და კატეგორიულად აუკრძალეს ქართველებს საკუთარი სახელმწიფოს – საქართველოს სსრ-ის, რომლის ნაწილსაც შეადგენდა აფხაზეთის ასსრ, – ფარგლებში ესწავლათ და ემუშავათ ქართულ უმაღლეს სასწავლებელში.

ამასთან დაკავშირებით, საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველთა სურვილი, შეექმნათ ეროვნული საუნივერსიტეტო ცენტრი სოხუმში, ვერანაირად ვერ შეუშლიდა ხელს საკუთრივ აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფუნქციონირებას, ვინაიდან უნივერსიტეტის მთელი ქონება აფხაზურ მხარეს რჩებოდა და, რაც მთავარია, აფხაზეთის უნივერსიტეტს უცვლელად უტოვებდნენ მისაღებ კონტინგენტს. ერთი სიტყვით, აფხაზები პრაქტიკულად არაფერს არ კარგავდნენ.

სეპარატისტებისთვის უბრალოდ კატეგორიულად მიუღებელი იყო „მათ სამშობლოში“ ისეთი უმაღლესი სასწავლებლის გახსნა, რომელშიც არა მარტო სწავლება იქნებოდა ქართულ ენაზე (ეს ისედაც იყო აფხაზეთის უნივერსიტეტში, ქართულ სექტორზე), არამედ საქმის წარმოებაც. თვით აფხაზეთის უნივერსიტეტში,

როგორც ცნობილია, საქმის წარმოება მთლიანად რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა და ის ამ მხრივ არაფრით არ განსხვავდებოდა რუსეთის ფედერაციაში შემაველი ავტონომიური რესპუბლიკების უმაღლესი სასწავლებლებისაგან.

სეპარატისტებს კარგად ჰქონდათ გააზრებული, რომ როდესაც მთელ საქართველოში აზვირთდა ეროვნული მოძრაობა და რესპუბლიკა ასე გაქანებით მიემართებოდა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისაკენ, ზოგად-ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეის მატარებელი უმაღლესი სასწავლებლის გახსნა ქ. სოხუმში დამატებით იმპულსებს შესძენდა აფხაზეთის ჩართვას საერთო-ქართულ პროცესებში. სწორედ ამის დაშვება არ სურდათ აფხაზებს და ამიტომაც იმუქრებოდნენ ისინი სისხლისღვრით, რაც შეასრულეს კიდევ 1989 წლის 15-16 ივლისს.

ასე რომ, ნებისმიერი მცდელობა ჩვენი ოპონენტების მხრიდან, ქართველებს გადააბრალონ 15-16 ივლისის ტრაგედია, ყოველივე აზრს მოკლებულია.

ის, რომ აფხაზთა ე. წ. „ეროვნული მოძრაობა“ მთლიანად ინსპირირებული იყო საკავშირო ცენტრის მიერ, რასაკვირველია, არავითარ ეჭვს არ იწვევს. ამას თითქმის დოკუმენტურად ადასტურებს არა სხვა ვინმე, არამედ სსრ კავშირის უშიშროების სახელმწიფო კომიტეტის – ქვეყნის მთავარი დამსჯელი სტრუქტურის უკანასკნელი შეფი ვადიმ ბაკატინი (Бакатин 1992: 49)

სსრ კავშირის უმაღლეს სახელისუფლებო ინსტანციებში გაიგზავნა არაერთი საჩივრის წერილი აფხაზეთის მთელ ტერიტორიაზე სამხედრო მდგომარეობის გამოცხადების მოთხოვნით. სინამდვილეში, არავინ არ ემუქრებოდა აფხაზების სიცოცხლეს, ხოლო მოსახლეობიდან ცეცხლსასროლი იარაღის ამოღების ოპერაცია, რომელიც დაიწყო სსრ კავშირის შინაგანი ჯარების ნაწილებმა, მედგარ წინააღმდეგობას სწორედ აფხაზთა მხრიდან წააწყდა.

უფრო მეტიც, ოჩამჩირის რაიონის ერთ-ერთ აფხაზურ სოფელში ამგვარი ოპერაციის ჩატარებისას, აფხაზმა ბოვეიკებმა სიცოცხლეს გამოასალმეს ორი რუსი ჯარისკაცი. ამ ფაქტმა ნათლად აჩვენა, თუ ვინ ამღვრევდა წყალს და ვისგან მოდიოდა დესტაბილიზაციის საფრთხე ავტონომიურ რესპუბლიკაში, რაც კვლევისას ჩანს, რომ რუსეთს მნიშვნელოვანი და გადამწყვეტი როლი ენიჭებოდა.

აღსანიშნავია, რომ კრემლის მიერ საქართველო, ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების ანალოგიურად არასაიმედო რეგიონად იყო აღქმული და მოვლენათა მსვლელობის ლოგიკით მოელოდა, რომ ისინი გავიდოდნენ საბჭოთა

კავშირის შემადგენლობიდან. საკავშირო სუკ-ში შემუშავებული გეგმის მიხედვით აფხაზეთში აქტიურად ამოქმედდნენ ვითომ ადგილობრივი ეროვნული ძალების მიერ ჩამოყალიბებული ორგანიზაცია „აიდგილარა“. მას მიზნად დაუსახეს ამ ავტონომიაში ქართული ეროვნულ განმანათავისუფლებელ ძალებთან დაპირისპირება და ხელის შეშლა საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლაში.

ლოგიკიდან გამომდინარე, აღნიშნული ორგანიზაცია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რომ ყოფილიყო, საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას კი არ უნდა დაპირისპირებოდა, არამედ მასთან ერთად უნდა ებრძოლა საბჭოთა კავშირიდან გამოსვლისათვის.

საერთო ამოცანებიდან გამომდინარე „აიდგილარა“-სთან მჭიდრო კავშირში იმყოფებოდნენ რუსული და სომხური ორგანიზაციები „სლავიანსკი დომ“ და „კრუნკი“, რომლებიც „აიდგილარა“-ს მსგავსად შექმნილი იყვნენ და იმართებოდნენ საკავშირო სუკ-ის მიერ. ამ ორგანიზაციების ხელმძღვანელობა ძირითადად დაკომპლექტებული იყო კადრებით, რომლებიც გასულ წლებში მოსახლეობაში სეპარატიზმის გაღვივებისთვის უშიშროების მიერ აყვანილი იყვნენ აღრიცხვაზე. აქედან ზოგი თავის დროზე იმყოფებოდა ოპერატიულ დამუშავებაში, ზოგი კი გადმობირებული.

ხსენებული ორგანიზაციები ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე ქმნიდნენ რაიონებში თავიანთ ფილიალებს. მათი წარმომადგენლები აქტიურად ეწეოდნენ არაქართველი მოსახლეობის იდეოლოგიურ დამუშავებას. ისტორიული ფაქტების გაყალბებით ქართველებს წარმოაჩენდნენ, როგორც დამპყრობლებს და არაქართველ, განსაკუთრებით აფხაზ მოსახლეობას გამუდმივებით უნერგავდნენ აზრს აფხაზეთის ქართველებისგან გაწმენდის აუცილებლობაზე.

საქართველოს წინააღმდეგ კიდევ ერთი იდეოლოგიური ფრონტი გაიშალა ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკების სახით. რუსეთის სპეცსამსახურების მიერ „აიდგილარას“ ანალოგიურად იქ შექმნილი ე. წ. სახალხო-ნაციონალური მოძრაობები ყოველგვარ დახმარებას ჰპირდებოდნენ აფხაზ სეპარატისტებს. განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა ყაბარდოელთა ნაციონალური მოძრაობა „ადაღე ხასე“.

სეპარატისტი ლიდერები აფხაზური ტელევიზიისა და პრესის საშუალებით მუდმივად საუბრობდნენ აფხაზი და ჩრდილო კავკასიის ხალხების ურყევ ძმობაზე და ერთიანობაზე. ამავე პერიოდს საექვოდ ემთხვევა „მთიელ ხალხთა

კონფედერაციის” შექმნა, რომლის დედაქალაქად ქ. სოხუმი გამოცხადდა. იმართებოდა შეხვედრები ჩრდილო კავკასიის წარმომადგენლებთან.

სეპარტისტებს მუდამ ჰყავდათ მათი მხარდამჭერები და გულშემატკივრები. მათ შორის საზღვარგარეთაც, რომლებიც ჩვენი მოსახრებით აქტიურად თანამშრომლობდნენ სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტთან (სუკ). ამის ნათელი დასტურია კავკასიოლოგი ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი, რომელმაც 1989 წლის 21 ივლისს გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში” გამოქვეყნდა კავკასიოლოგ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტის (ამჟამად ოკუპირებული აფხაზეთის საპატიო კონსული დიდ ბრიტანეთში) წერილი: „უცხოელის დაკვირვებანი აფხაზეთისა და ქართველების დაძაბულ ურთიერთდამოკიდებულებაზე, ღია წერილი ქართველებს”, რომელიც ქართველებმა აფხაზური სეპარატიზმის მხარდაჭერად ჩაუთვალეს.

ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი დაიბადა 1949 წლის 11 ნოემბერს, ინგლისის ქალაქ დონკასტერში. 1975-76 წლებში იგი, როგორც ასპირანტი სამეცნიერო სტაჟირებას გადიოდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, რომელსაც იგი გადიოდა ცნობილმა ქართველოლოგმა, ინგლისის დახვეწის დადგენილი თანამშრომელმა დევიდ ლანგმა, რომელიც 1963 წელს ოპერატიულ დამუშავებაში მყოფი მეცნიერი გადმობირებულ იქნა საქართველოს უშიშროების კომიტეტის მიერ არსებული ე. წ. მაკომპრომატირებული მასალების (ჰომოსექსუალიზმის ფაქტები) გამოყენებით და მას მიენიჭა აგენტურული ფსევდონიმი „ჯიმი”.

შემჩნეული იყო „ჯიმის” განსაკუთრებული კეთილგანწყობა ჰიუიტის მიმართ, როგორც საქართველოში, ასევე დიდ ბრიტანეთში. საქართველოს სპეცსამსახურებთან ერთად „ჯიმისთან” მუშაობდა საკავშირო სუკ-ის პირველი მთავარი სადაზვერვო სამმართველო (IIIY).

ჰიუიტმა საქართველოში გაიცნო და 1976 წელს დაქორწინდა ეროვნებით აფხაზ ქალბატონზე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასპირანტ ზაირა ხიბაზე, რომლის ძმა ანატოლი ხიბა ცნობილი კრიმინალი, რვაჯერ ნასამართლვეი რეციდივისტი და ქართველთა მოძულეობით ცნობილი ოჯახის შვილი იყო.

აღსანიშნავია „სუკ“-ის დამუშავების საქმეში არსებული ერთ-ერთი აგენტის მინიშნება აღნიშნული ქორწინების შესახებ: „აღსანიშნავია, რომ მისი მეუღლე მასზე 5 წლით უფროსი იყო და როგორც ქალი არ არის მიმზიდველი”.

დაქორწინების შემდეგ იგი პერიოდულად ჩამოდიოდა საქართველოში, მეგობრობდა კულტურის სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებთან. თავიდანვე

დაუახლოვდა ქართველ მეცნიერებსა და დისიდენტებს, მათ შორის ზვიად გამსახურდიას, რის გამოც მოხვდა „სუკ“-ის თვალთახედვის არეში და მიმდინარეობდა მისი აქტიური დამუშავება.

საგულისხმოა, რომ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტს ქალები ნაკლებად აინტერესებდა. სიბაზე ქორწინება მას უფრო მნიშვნელოვან მიზანთან აახლოებდა. მან ოკუპირებულ აფხაზეთში პერმანენტული ვიზიტები განახორციელა. განსაკუთრებით ლიტერატურისა და ისტორიის ქ. სოსუმის კვლევით ინსტიტუტში, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ოკუპირებული აფხაზეთის დე ფაქტო პირველი პრეზიდენტი ვლადისლავ არძინბა.

1979 წელს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის ქ. ოჩამჩირის რაიონული განყოფილების მიერ, ჯ. ჰიუიტის მიმართ შეიქმნა ოპერატიული შერჩევის საქმე „ფილოლოგი“, ხოლო 1990 წელს კი ოპერატიული დამუშავების საქმე „მენტორი“ №399, შეფერილობით „საბჭოთა მოქალაქეების წაქეზება დანაშაულის ჩადენის მიზნით“. იგი ხასიათდება როგორც ენერგიული, კომუნიკაბელური პიროვნება, რომელიც კარგად ფლობს ქართულ, აფხაზურ და რუსულ ენებს.

XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი მუშაობდა ქ. ლონდონის უნივერსიტეტის აზიის განყოფილებაში, რომელიც „სუკ“-ის მასალების თანახმად ქარმოდგენდა დიდი ბრიტანეთის დაზვერვის საფარს. ამ პერიოდშივე მან დაიკავა აშკარა პროაფხაზური პოზიცია და დღემდე ეწევა პროვოკაციულ საქმიანობას, ქართველ და აფხაზ მეცნიერებს შორის შუღლის გაღვივების კუთხით. გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველო“-ს რედაქციამ და ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა გაზეთის იმავე ნომერში სწორად შეაფასეს ზემოხსენებული წერილის მიზანიც, მიმართულებაც და ის მოსალოდნელი შედეგებიც, რისთვისაც შედგენილი იყო ჰიუიტის ხელმოწერით გამოქვეყნებული აღნიშნული ნაშრომი, რომელიც სასწრაფოდ ითარგმნა რუსულ ენაზე და ნაბეჭდი ფურცლების სახით ვრცელდებოდა მთელ ოკუპირებულ აფხაზეთში.

გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ გამოქვეყნებული წერილი „უცხოელის დაკვირვებანი აფხაზებისა და ქართველების დაძაბულ ურთიერთდამოკიდებულებაზე, ღია წერილი ქართველებს“ მეცნიერული კვლევის ყოველგვარ ღირებულებას მოკლებულია და გაუდენთილია ქართველი ხალხისა და მისი ისტორიის სიძულვილით, არსებული და გამოგონილი უარყოფითი

მოვლენებით. აღნიშნულია საუკუნეების მანძილზე თითქოს ქართველებისგან აფხაზი ხალხის შევიწროება-დამცირების საკითხების შესახებ. ამ ორ ხალხს შორის დაპირისპირების გაღვივებისაკენ არის მიმართული თვით ქართული, აფხაზური, მეგრული და სვანური ენების წარმოშობის საკითხი.

სამწუხაროდ, უშედეგოდ დასრულდა ქართველი ინტელიგენციის მნიშვნელოვანი ნაწილის მცდელობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის იმუამინდელი ნოდარ ამალალობელის ხელმძღვანელობით საპროტესტო წერილი გაეგზავნათ ქ. მოსკოვში ინგლისის საელჩოში მათი მოქალაქის არაკეთილსინდისიერი და პროვოკაციული ქმედებების განხორციელების შესახებ. საპროტესტო წერილის გაგზავნას კრემლმა შეუშალა ხელი.

1989 წლის ივლისის თვეში ქართულ-აფხაზური დაპირისპირებამდე რამდენიმე დღით ადრე ჯ. ჰიუიტი ჩამოვიდა საქართველოში და მიზანმიმართულად ეწეოდა ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების დისკრედიტაციას. იგი თავის პუბლიკაციებში მუდმივად ღიად აკრიტიკებდა ქართულ მხარეს, გამოდიოდა მეგრული სახელმწიფოს შექმნის ინიციატივით, ეწეოდა გალის რ/ნ-ში მეგრული ენის ოფიციალურ ენად გამოცხადების და მეგრული ტელევიზიის შექმნის იდეოლოგიას, ამავდროულად რადიო „ამერიკის ხმა“-ში აცხადებდა, რომ მეგრულ ენას უნდა მიენიჭოს სალიტერატურო ენის სტატუსი, როგორც სამეგრელოში ასევე აფხაზეთში, რომ მეგრელები, სვანები და ლაზები არასდროს არ მიააჩნდა ქართველებად.

საბჭო კავშირის დაშლისა და აფხაზეთში განვითარებული საომარი მოქმედებების დასრულების შემდეგ, ჯ. ჰიუიტი საქართველოში არ ჩამოსულა და მან აქტიური საქმიანობა განაგრძო დიდ ბრიტანეთში, აფხაზეთის როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ევროპაში პოპულარიზაციის მიმართულებით. ამავე პერიოდში მან „შეიმუშავა“ საქართველოში კონფლიქტების მოგვარების „კონცეფცია“, სადაც აღნიშნულია:

- ქართველები უნდა გათავისუფლდნენ „ნაციონალიზმისგან“ და აღიარონ „შეცდომები“ აფხაზეთთან და ოსებთან მიმართებაში“;
- აფხაზებს საქართველოს მხრიდან განადგურების საფრთხე აღარ დაემუქრებათ, თუ მათ შორის ჩამოყალიბდება „ბუფერული ზონა“ - „სამეგრელოს სახელმწიფოსებრივი წარმონაქმნის“ სახით;

➤ უნდა შეიქმნას „კავკასიის კონფედერაცია“, რომლის სუბიექტები იქნებიან: აფხაზეთი, სამეგრელო, საქართველო, აზერბაიჯანი, ყარაბაღი, სომხეთი და სამხრეთ ოსეთი.

ჯ. ჰიუიტი, როგორც სეპარატისტული აფხაზეთის „კონსული“ ბრიტანეთში, პერიოდულად ჩადის და ლექციებს კითხულობს აფხაზეთის ე. წ. უნივერსიტეტში. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი ოკუპირებულ აფხაზეთში ჩავიდა და 26 აგვისტოს ე. წ. დამოუკიდებლობის აღიარებისადმი მიძღვნილ ლხინში მიიღო მონაწილეობა. მისი დაკვირვებით, ადგილობრივ მოსახლეობას მიაჩნია, რომ ოკუპირებული აფხაზეთის უსაფრთხოებას არაფერი ემუქრება არც კოდორის ხეობიდან და არც სამეგრელოს რეგიონიდან.

აღსანიშნავია, რომ 2008 წლის ომის წინა პერიოდში გაჩნდა მაქსიმ გურეევის სრულმეტრაჟიანი პუბლიცისტური ხასიათის ფილმი „Абхазия. Взгляд из Европы“, რომლის სცენარის ავტორი და ფილმის მთავარი გმირი ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტია. რამდენიმე ენაზე თარგმნილ ე. წ. დოკუმენტურ ფილმში ფალსიფიცირებულია ოკუპირებული აფხაზეთის ისტორია. ფილმის რუსულენოვან ანოტაციაში აღნიშნულია, რომ აფხაზეთის შესახებ ბევრს საუბრობენ, რომ მან გაუძლო ჯერ ომს, შემდეგ ეკონომიკურ ბლოკადას და „საერთაშორისო აღიარებას“ მოიპოვა და ამ „სუვერენული ქვეყნის“ ისტორია ცოტამ თუ იცის.

2014 წლის 6-9 ივნისს, მდ. ენგურის ცენტრალური ხიდის გავლით ჯ. ჰიუიტის რეკომენდაციითა და ოკუპირებული აფხაზეთის დე ფაქტო საგარეო საქმეთა მინისტრის პირველი მოადგილის ირაკლი ხინობას ნებართვით, აფხაზეთის იმყოფებოდა ავსტრალიის მოქალაქე, ბრიტანულ საერთაშორისო კონსალტინგურ კომპანია „ricevater house Coopers“-ის ლონდონის ოფისის ეკონომისტი – ჯეისონ აარონ კალვერტი.

2014 წლის 10 აგვისტოს ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი ქ. სოხუმში შეხვდა სეპარატისტთა დე ფაქტო საგარეო საქმეთა მინისტრ ვიანესლავ ჩირიკბას, რომელთანაც განიხილა ოკუპირებული აფხაზეთის მთავრობის ევროპის ქვეყნებთან კავშირის, აფხაზეთის მოსახლეობისათვის ევროპის ქვეყნებში შესვლისათვის საჭირო ვიზების გამარტივებული გზით მიღებისა და უცხოეთში აფხაზი ახალგაზრდების განათლების მიღების საკითხები.

ამავე პერიოდში ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი იმყოფებოდა ქ. გალშიც, სადაც შეხვდა გაზეთ „გალ“-ის რედაქტორს ნუგზარ სალაყაიას, რომელთანაც განიხილა მეგრული დიალექტის პოპულარიზაციის მიმართულებით რედაქციის მიერ გაწეული საქმიანობა და სამომავლო გეგმები.

ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი აცხადებს, რომ აფხაზების მხრიდან სიძულვილი ქართველების მიმართ, ჯერ კიდევ ძალიან ძლიერია. ასე, რომ მხოლოდ შორეულ მომავალზე შეიძლება საუბარი. იგი მიიჩნევს, რომ როდესაც ქართველები აღიარებენ ოკუპირებული აფხაზეთის დამოუკიდებლობას და როგორც მეზობლები, მეგობრულ ურთიერთობებს აღადგენენ, მაშინ იცხოვრებენ ერთმანეთის გვერდზე მშვიდობიანად. მას მიაჩნია, რომ ქართველთა და აფხაზთა გაჭიანურებულ კონფლიქტს მხოლოდ საქართველოს მიერ მარიონეტული აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებით დაესმება წერტილი და ამის შემდეგ შესაძლებელი იქნება დევნილების დაბრუნება. მისივე განცხადებით, აფხაზები არასოდეს გახდებიან უმცირესობა თავიანთ მშობლიურ მიწა-წყალზე და ამ ეტაპზე ლტოლვილების დაბრუნება აფხაზების დაინტერესების სფეროში არ შედის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტის ქმედებები საქართველოსთან მიმართებაში, დიდი ალბათობით მიუთითებს მის კავშირს ჯერ საბჭოთა, ხოლო შემდეგ მის სამართალმემკვიდრე რუსეთის სპეცსამსახურებთან. ბუნებრივია, გაყალბებული ისტორიით ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტი არაერთხელ შეეცდება წარმოაჩინოს აფხაზების „გაუსაძლისი ყოფა ქართული კოლონიალიზმის პირობებში“, აღწეროს მათი თავგანწირული ბრძოლა „დამოუკიდებლობისთვის“.

რაც შეეხება მის ე. წ. დიპლომატიურ რანგს, საკონსულო ურთიერთობების შესახებ ვენის კონვენციის პირველი მუხლის თანახმად, სახელმწიფოთა შორის საკონსულო ურთიერთობების დამყარება ხდება ერთმანეთთან თანხმობითა და ნებით. შესაბამისად, რადგან დიდი ბრიტანეთი აღიარებს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და რა სცნობს აფხაზეთის სეპარატისტულ რესპუბლიკას, ქ. ლონდონში არ უნდა იყოს პიროვნება, რომელიც საკუთარ თავს ოკუპირებული აფხაზეთის საპატიო კონსულს უწოდებს. ეს ფაქტი კონვენციის უხეში დარღვევაა.

მესამე და მეოთხე მუხლები გვამცნობენ, რომ ამა თუ იმ სახელმწიფოსთან საკონსულო ურთიერთობის დამყარება ერთმანეთის თანხმობით ხდება, ხოლო საკონსულო დაწესებულების გახსნა მხოლოდ მიმღები სახელმწიფოს თანხმობით

უნდა მოხდეს. საინტერესოა, ნება დართო დიდი ბრიტანეთის მთავრობამ „ოკუპირებული აფხაზეთის საპატიო საკონსულოს“ გახსნაზე? თუ გავითვალისწიებთ, რომ ამგვარი ნებართვა არ არსებობს, მაშინ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტის საქმიანობა უკანონოა.

მეთერთმეტე და მეთორმეტე მუხლების მიხედვით, კონსულს (მათ შორის, საპატიო კონსულსაც) უნდა ჰქონდეს წარმომდგენი (გამგზავნი) სახელმწიფოს მიერ გაცემული დოკუმენტი (პატენტი ვინაობის კატეგორიის, კლასის, საკონსულო ოლქის მითითებით). გარდა ამისა, კონსული (საპატიო კონსული) ვერ დაიწევს თავისი ფუნქციის შესრულებას, თუ მას არ აქვს მიმღები სახელმწიფოს ნებართვა (ეგზეკვატურა).

მივიჩნევთ, რომ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტმა ლონდონის დავალებაც შეასრულა, მოსკოვისაც, აფხაზი სეპარატისტების გულიც მოიგო და „დიდი გასამრჯელოც“ მიიღო სამივე მხარისაგან ათასობით დაღუპულისა და ასობით ათასი უსახლკაროდ დარჩენილი დევნილის ხარჯზე.

რეკომენდაციის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დიდ ბრიტანეთსა და ჩრდილოეთ ირლანდიაში საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანმა ელჩმა გამონახოს რაიმე დიპლომატიური ფორმა და ოფიციალურად აცნობოს დიდი ბრიტანეთის საგარეო უწყებას აღნიშნული უკანონობის თაობაზე, რადგან გამოდის რომ, დიდ ბრიტანეთსა და ჩრდილოეთ ირლანდიაში საქართველოს საელჩოს პარალელურად, კიდევ ერთი წარმომადგენლობა - „ოკუპირებული აფხაზეთის რესპუბლიკის საპატიო საკონსულო“ და „საპატიო კონსული“ მოქმედებს.

ზემოხსენებული საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე მივიჩნევთ, რომ ჯორჯ ბრაიან ჰიუიტის სეპარატისტული მოსაზრებების განეიტრალება და საერთაშორისო სამეცნიერო წრეებში მისი მხილება აუცილებელ ამოცანას წარმოადგენს. აღნიშნული ქმედების განსახორციელებლად ვფიქრობთ, ქართული სახელმწიფოს მხრიდან მოხდეს დიდ ბრიტანეთში (ქ. ბირმინგჰემის უნივერსიტეტში) ქართველი სტუდენტების (მკვლევარების, მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების) სასწავლებლად გაგზავნა, რომლებიც ღია დისკუსიის საშუალებით არგუმენტირებულად დაასაბუთებენ საქართველოს ოკუპირებული აფხაზეთის ისტორიულ კუთვნილებას და დაგმობენ ბრიტანელი მეცნიერის ანტიქართულ და ანტისახელმწიფოებრივ ქმედებებს.

აღსანიშნავია, რომ მსგავსი მეცნიერები და მკვლევარები, რომლებიც ანტიქართული იდეებით ასაზრდოებენ საერთაშორისო საზოგადოებას ნეგატიურ ზეგავლენას მოახდენენ საქართველოს მიერ იურისდიქციის აღდგენასა და ოკუპირებული ტერიტორიების დეოკუპაციაზე.

საქმე იმაში გახლავთ, რომ XX საუკუნის 80-იანი წლების მეორე ნახევარში აფხაზ მოსახლეობაში სეპარატისტული განწყობის თანდათან მომძლავრებამ და სხვადასხვა ფორმით ანტიქართულმა რადიკალურმა გამოვლინებამ, თანდათან შექმნა პირობები ქართული ეროვნული მუხტის გაძლიერებისა, რის გამოც ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობამ აფხაზეთში ერთგვარი ტრანსფორმირება განიცადა და იგი საერთო-სახალხო მოძრაობაში გადაზარდა. ბუნებრივია ასეთ ვითარებაში ყველა საღად მოაზროვნე ქართველმა, მიუხედავად პარტიული კუთვნილებისა და წარსულისა, ერთი იდეის ქვეშ დაიწყო გაერთიანება.

ამდენად, ეროვნული ძალები ნებისთ თუ უნებლიედ მოექცნენ ადგილობრივი ქართული პარტიული და სხვა ნომენკლატურული ფუნქციონერების გავლენის ქვეშ. მათ შორის კი ბევრი იყვნენ ისეთები რომლებსაც ერთადერთი მიზანი ჰქონდათ, რაც შეიძლება თავი მოეწონებინათ ზ. გამსახურდიასთვის, რათა შეენარჩუნებინათ ან ხელი გამოეკრათ სასურველი თანამდებობებისთვის.

ამას გარდა, როგორც ცნობილია ზვიად გამსახურდიას გარემოცვა შედგებოდა ერთმანეთთან დაპირისპირებული ჯგუფებისაგან, რომლებიც ცალ-ცალკე ცდილობდნენ თავიანთი აზრის პრეზიდენტისთვის თავს მოხვევას. იმისდა მიხედვით, თუ რომელი დაჯგუფება მოასწრებდა გადაწყვეტილებაც შესაბამისი მიიღებოდა. ამის გამო ხშირი იყო არაადეკვატური, რიგ შემთხვევებში ურთიერთგამომრიცხავი გადაწყვეტილებები. ასევე იყო აფხაზეთის საკითხის ირგვლივაც.

ეს ის დროა, როდესაც საქართველოს ხელისუფლებაში მოსული, ეიფორიაში მყოფი ეროვნული ძალები ძალიან მარტივად უდგებოდნენ აფხაზეთის საკითხს და ანგარიშს არ უწევდნენ ჩვენს რჩევებს. დათმობას არ აპირებდნენ რუსეთის სპეცსამსახურების მიერ წაქეზებული და უადრესად ანგაჟირებული აფხაზი სეპარატისტების ლიდერებიც.

დაბოლოს, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ლიხნის შეკრების შემდეგ ქართველები რომ რაციონალურად მოქცეულიყვნენ მოსკოვი აქციის დარბევას ვერ

გაბედავდა. აფხაზები პრაგმატულ პოლიტიკას ატარებდნენ, სამაგიეროდ დღეს თავისუფალნი, ამაყნი და გამარჯვებულნი არიან. ჩვენ „კეთილშობილურ“ პოლიტიკას ვატარებდით მათ მიმართ, ყველაფერს არ ვკადრულობდით, ამიტომ დამარცხებულნი და დამცირებულნი ვართ.

მთელი 26 წელი გავიდა. საქართველომ გადაიტანა სამოქალაქო ომი, ომები ცხინვალსა და აფხაზეთში, შეიარაღებული და ხავერდოვანი რევოლუციები, გაუძლო რუსეთის ფართომასშტაბიან თავდასხმას. ამ ომში მის გვერდით დადგა დასავლეთი, ამ ომში უკვე რუსეთმა მიიღო გაფრთხილება იმის შესახებ, რომ დინების საწინააღმდეგოდ მიცურავს. ამ 26 წელში საქართველო, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, შედგა და გაიზარდა.

26 წლის წინანდელი საბჭოთა საქართველო, საქართველოს ხალხის დიდი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და ტრაგედია, რომელიც ისტორიაზე თავისი გავლენის მიუხედავად იმ დროს სხვა საქართველოსთვის თავგანწირვა იყო.

დ ა ს კ ვ ნ ა

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილი ხედვა აფხაზური სეპარატიზმის შესახებ რუსული იმპერიული პოლიტიკის გააზრებით ბუნებრივია უნაკლო ვერ იქნება.

ჩვენ მიერ მოტანილი საისტორიო მასალები სრულიად ნათლად ცხადყოფენ რუსული იმპერიული პოლიტიკის ნამდვილ მიზანს. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ XIX საუკუნიდან მოყოლებული აფხაზური სეპარატიზმი, როგორც იდეოლოგიური სისტემა წარმოადგენდა არა აფხაზი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, არამედ უაღრესად რეაქციულ და დესტრუქციულ ანტისახელმწიფოებრივ მოვლენას.

ზემოთ მოყვანილი ისტორიული ფაქტები ვფიქრობთ ადასტურებენ, რომ ჯერ კიდევ მეფის რუსეთის პერიოდიდან მიზანმიმართულად ხორციელდებოდა აფხაზეთის დაპყრობის გეგმა.

სამეცნიერო კვლევისა და შესაბამისი მასალების შეჯერების შედეგად შეიძლება ითქვას, რომ მეფის რუსეთი ხელს უწყობდა კონფლიქტის წარმოქმნას ქართველთა და აფხაზთა შორის, მოსახლეობაში თესავდა ანტიქართულ

განწყობილებას და მიმართავდა პროვოკაციულ ნაბიჯებს, რითაც ცდილობდა ქართველებისაგან აფხაზთა ჩამოცილებასა და მათ სრულ ასიმილაციას იმპერიულ სივრცეში.

პრინციპით „გათიშე და იბატონე“ მეფის რუსეთი იყენებდა აფხაზეთის ზეწოლის პოლიტიკას, რომ მოეხდინა აფხაზეთის მოსახლეობის კულტურულ-სარწმუნოებრივი გამიჯვნა და აფხაზეთის ტერიტორიაზე ყოველივე ქართული აეკრძალა და კოლონიზაციის განხორციელებისათვის სათანადო პირობები შეექმნა, რაც განაპირობებდა რუსი ეთნოსის დომინირებას აფხაზეთის ტერიტორიაზე.

აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის პროტესტის ყველა მცდელობა, როგორც მოსალოდნელი იყო, დარჩა მნიშვნელოვანი რეაგირების გარეშე.

მართალია, 80-იანი წლების II ნახევრიდან საქართველოში ეროვნული მოძრაობის აზვირთებამ, მოგვიანებით კი აფხაზეთში დატრიალებულმა ტრაგედიამ აფხაზეთის ქართველობის დიდი ნაწილი თითქოს სიფხიზლე შემატა. ვფიქრობთ, აფხაზეთის ტრაგედიის მიზეზებს უნდა ვეძებოთ არა აფხაზურ სეპარატიზმში, არამედ მოსკოვის იმპერიულ პოლიტიკაში. აღსანიშნავია, რომ ეს იყო ბრძოლა იმპერიის მიერ აფხაზეთში ქართული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების დამკვიდრების წინააღმდეგ.

განხილული მოვლენებიდან თითქმის საუკუნის შემდეგ, კრემლის გეგმებს საქართველოსთან მიმართებაში არსებითი ცვლილებები არ განუცდია. დღესაც, ქართული სახელმწიფოს ტერიტორიების 20% რუსული საოკუპაციო ჯარების მიერაა დაკავებული.

ბიბლიოგრაფია

1. ანჩაბაძე 2006: ანჩაბაძე გ., „ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის საკითხები“, თბ., 2006;
2. ახვლედიანი 1957: ახვლედიანი გ., „აფხაზეთის ისტორიული ტოპონიმიკის ზოგიერთი საკითხისათვის“ – მნათობი, №2. თბ., 1957;
3. ბარამიძე 1983: ბარამიძე ა., „ახლო წარსულიდან“, თბ., 1983;
4. ბერძენიშვილი, ინგოროყვა 1956: ბერძენიშვილი ნ., ინგოროყვა პ., წიგნი „გიორგი მერჩულეს“ გამო – მნათობი, №12. თბ., 1956;

5. ბერძენიშვილი 1966: ბერძენიშვილი ნ., „მცირე შენიშვნა დიდი საკითხის გამო“. – წგნ.: ბერძენიშვილი ნ., „საქართველოს ისტორიის საკითხები“, ტ. III, თბ., 1966;
6. გთუ 2009: გაზეთი „თბილისის უნივერსიტეტი“, მაია ტორაძე, „რუსეთ-საქართველოს ომის ფუნდამენტური მიზეზები“, 19 ივნისი, პარასკევი, 2009, №8;
7. გასვიანი 1998: გასვიანი გ., „აფხაზეთი ძველი და ახალი აფხაზები“, თბ., 1998;
8. გასვიანი 1998: გასვიანი გ., „აფხაზეთი და მუჰაჯირობა“, გაზ. „საქართველო“, 1998 წ. №47, 48, 50, 51, 52;
9. გასვიანი 2004: გასვიანი გ., „აფხაზეთი XIX ს. ბოლოსა და XX საუკუნეში“, თბ. 2004;
10. გასვიანი 2005: გასვიანი გ., გასვიანი თ., „აფხაზეთის ომი“, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის გამომცემლობა „მემატიანე“, თბ., 2005;
11. გოგია 1995: გოგია ზ., „აფხაზეთი – საქართველოს ეროვნული კრიზისი“, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1995, № 7-8;
12. ერემოვი 1980: ერემოვი გ., „საბჭოთა საქართველოს კონსტიტუცია“, თბ. 1980;
13. ვადაჭკორია 2001: ვადაჭკორია შ., „ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში“, თბ., 2001;
14. ვეკუა 1956: ვეკუა ნ., „ქართველი და აფხაზი მოწინავე ინტელიგენციის ბრძოლა თვითმპყრობელობის რუსიფიკატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ“. - სოხუმის პედ. ინსტიტუტის შრომები, 1956, IX;
15. თოთაძე 1990: თოთაძე ა., „რადა ხნავთ, ანუ რად სთესავთ თქვენ ჩემსა სათამბაქოსა, გაზ. „სახალხო განათლება“, 1990 წ. 14 ივნისი, 124 (4235), გვ. 10; სოლომონ ლეკიშვილი, პასუხად ისტორიკოს ს. ლაკობას, იქვე, გვ. 9, 14;
16. თოიძე 1999: თოიძე ლ., „საქართველოს პოლიტიკური ისტორია (1921-1923 წლები)“, თბ., 1999;
17. ითონიშვილი 1991: ითონიშვილი ვ., „სიმონ ჯანაშიას დეაწლი ქართულ ეთნოგრაფიაში“, თბ., 1991;
18. ირემაძე 1968: ირემაძე აკ., „ბრძოლას ლენინი წარმართავდა“, 1968 წ.;
19. კასხპ 2004: კრებული „აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პარლამენტში“ (2000-2003 წწ.) გამომცემლობა შპს „პოლიექსპრესი“, თბ., 2004;
20. კვესელავა 2004: კვესელავა ი., „საქართველოს ისტორიის ქრონიკები (1970-1990)“, I, თბ., 2004;

21. კობიძე 1957: კობიძე დ., „ტერმინი „აბხაზის“ მნიშვნელობა სპარსული წყაროების მიხედვით”. – მნათობი, №2. თბ., 1957;
22. ლომინაძე 2000: ლომინაძე რ., „რუსეთის ბატონობის დამყარება საქართველოში”, თბ., 2000;
23. ლომთათიძე 1957: ლომთათიძე ქ., „აფხაზთა ვინაობისა და განლაგების ზოგიერთი საკითხის შესახებ”. – მნათობი, №2. თბ., 1957;
24. მაისურაძე 2010: მაისურაძე გ., „რუსული კოლონიზაცია აფხაზეთში”, 31. 08. 2010; http://expertclub.ge/portal/cnid_5891/alias_Expertclub/lang_ka-GE/tabid_2546/default.aspx;
25. მაღაშხია 2011: მაღაშხია შ.: „კონფლიქტის ანატომია”, გამომცემლობა სტამბა „ფორმა”, თბ., 2011;
26. პავლიაშვილი 2012: პავლიაშვილი ქ., „რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკა და მისი შედეგები აფხაზეთში” (XIX-XX სს-ის 10-იანი წლები) ოთხშაბათი, 8 თებერვალი, 2012 20:18, http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=489%3A2012-02-08-16-18-07&catid=47%3A2010-03-11-12-05-46&Itemid=67&lang=ka;
27. პაპასქირი 1998: პაპასქირი ზ., „აფხაზეთი საქართველოა”, თბ., 1998;
28. პაპასქირი 2007: პაპასქირი ზ., „ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან”, ნაკვეთი II, 1917-1993, ექვთიმე თაყაიშვილის სახელობის საქართველოს საისტორიო საზოგადოების აფხაზეთის ორგანიზაცია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალის გამომცემლობა, თბ., 2007;
29. პაპასქირი 1990: პაპასქირი ზ., „ზოგი რამ აფხაზეთის წარსულზე და ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობაზე”, გამომც. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1990, 11 მაისი;
30. პიპინაშვილი 2009: პიპინაშვილი დ., „სადისერტაციო ნაშრომი, სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონული სტაბილურობის პრობლემები”, თბილისი 2009;
31. სახოკია 1969: სახოკია თ., „კრებული”, თბ., 1969;
32. სილაგაძე, გურული 2001: სილაგაძე ა., გურული ვ., „ისტორიულ-პოლიტიკური ნარკვევები”, თბ., 2001;

33. სპა: საქართველოს პრეზიდენტის არქივი (შემდეგში სპა), ფ. 14, აღწ. 30, საქ. 374. ფურც. 3. 2;
34. სშსსკსმ 2008: საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ჟურნალი „საარქივო მოამბე“, №2, 2008, ივლისი;
35. სსდბეს 2008: საქართველოს სახალხო დამცველის ბიბლიოთეკა (საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი), „ეთნოსები საქართველოში“, თბილისი 2008;
36. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №119, საქ. №662;
37. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №119, საქ. №672;
38. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №119, საქ. №117;
39. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №120, საქ. №92;
40. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №120, საქ. №105;
41. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №120, საქ. №117;
42. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №120, საქ. №1066;
43. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №123, საქ. №73;
44. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №123, საქ. №132;
45. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №123, საქ. №183;
46. სსიპ – საქართველოს შსს არქივი, ფ. №14, აღ. №123, საქ. №191;
47. სსიპ - საქართველოს შსს არქივის ჟურნალი „საარქივო მოამბე“, №2, 2008, ივლისი, გვ. 4;
48. სსიპ - საქართველოს შსს არქივის ჟურნალი „საარქივო მოამბე“ №6, 2009, ივლისი;
49. სონღულაშვილი 2007: სონღულაშვილი ა., „აფხაზი თუ აფსუა?“, ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2007;
50. სონღულაშვილი 2014: სამეცნიერო კრებული: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, „აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი საქართველოს შემადგენლობაში (1921-1931 წწ.)“, № 2 (15), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ. 2014;
51. სურგულაძე 1992: სურგულაძე ა., პ. სურგულაძე, საქართველოს ისტორია 1783-1990, თბ. 1992;

52. ტოლიაშვილი 2002: ტოლიაშვილი კ., „რელიგიური მდგომარეობა აფხაზეთში XIX საუკუნის მიწურულს“, გამომც. „კლიო“, №14, 2002;
53. ჩახხიანი 2014: ჩახხიანი ა., „რუსეთ-საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობები და საბრძოლო მოქმედებები აფხაზეთის რეგიონსა და შავიზღვისპირეთში (1918-1920 წლებში)“, თბ., 2014;
54. ჩერვონაია 1994: ჩერვონაია ს., „აფხაზეთი – 1992: პოსტკომუნისტური საქართველოს ვანდეა“, ქართული თარგმანი, გამომცემლობა „ჯისიაი“, თბ., 1994;
55. ჩიტაია 2006: ჩიტაია დ., „აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო 1917-1921 წლებში“, თბილისი, 2006;
56. ჭარაია 1897: ჭარაია პ., „მიწათმფლობელობა აფხაზეთში“, გაზეთი „კვალი“, 1897, № 13;
57. ჭუმბურიძე 2007: ჭუმბურიძე დ., „რუსული დასახლებები საქართველოში (XIX-XX სს-ში) და „გადასახლებულთა სამმართველოს ამიერკავკასიის განყოფილება“. – საქართველოში რუსეთის კოლონიალიზმის პოლიტიკური ისტორიის ნარკვევები“, წ. I. თბ., 2007,
58. ჭუმბურიძე 2010: ჭუმბურიძე დ., „რუსული კოლონიზაცია და დასახლება ფარნაუთი“, ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის პერიოდული გამოცემა: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, №1 (7) გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2010;
59. ხორავა 2011: ხორავა ბ., „ეთნიკური და დემოგრაფიული პროცესები აფხაზეთში XIX-XX საუკუნეებში“, 28. 07. 2011, <http://7days.ge/index2.php?newsid=9618>;
60. ხორავა 1996: ხორავა ბ., „ოდიშ-აფხაზეთის ურთიერთობა XV-XVIII სს.“, თბ., 1996;
61. ხორბალაძე 2010: ხორბალაძე ნ.; ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის პერიოდული გამოცემა: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, №1 (7) გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2010;
62. ყაუხჩიშვილი 1957: ყაუხჩიშვილი ს. „გიორგი მერჩულის“ გარშემო. – მნათობი, №2. თბ., 1957;
63. ცაავა 2011: ცაავა გ, სამეცნიერო კრებული: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, „გაყინული კონფლიქტში აფხაზეთში და საქართველო-რუსეთის

- პოლიტიკური ურთიერთობების მოწესრიგების ფაქტორები”, № 2 (10), გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ. 2011;
64. ცაიშვილი ს., „ლიტერატურული ეტიუდები“, თბ., 1984;
 65. ჯალაღანია 2007: ჯალაღანია რ., გოგუა ნ., „ქობალია დ., საქართველო რუსული იმპერიალიზმის სამიზნე“, თბ., 2007;
 66. ჯოჯუა 2007: ჯოჯუა დ., „ავხაზეთი 1938 -2006 წლებში: რეგიონალური ისტორიული პროცესის ასპექტები“, თბ., 2007;
 67. ჰამუთ-ბეი 1909: ჰამუთ-ბეი, „ჭრელი შენიშვნები ავხაზეთა და ავხაზეთის შესახებ“, მესამე წერილი, გაზ. „დროება“, 1909, №22;
 68. Абхазские письма (1947-1989) 1994: Абхазские письма (1947-1989), Сборник документов, т. 1, предисловием и комментариями снабдил И. Марыхуба (Мархолия), Акуа (Сухум), 1994;
 69. Авторханов 1991: Авторханов А., „Империя Кремля“. Минск М.,1991;
 70. Анчабадзе 1964: Анчабадзе З. В., „История и культура древней Абхазии“, М., 1964;
 71. Анчабадзе 1976: Анчабадзе З. В., „Очерк этнической истории абхазского народа“, Изд. „Алашара“, 1976;
 72. Багапш 2004: Багапш Н., „Этно-политический конфликт в Абхазии,“ М., 2004, <http://www.fuadiye.com/Bagapsh-1.html>;
 73. Бгажба 1965: Бгажба Х. С., „Бзыбский диалект абхазского языка“, Сухуми, 1965;
 74. Бгажба 1987: Бгажба Х., „Труды“, книга I, Сухуми, 1987;
 75. Бгажба 2007: Бгажба О., Лакоба С., „Истории Абхазии“, Сухум, 2007;
 76. Бакатин 1992: Бакатин В., „Избавление от КГБ“, М., 1992;
 77. Бороздин 1885: Бороздин К., „Закавказские воспоминания. Мингрелия и Сванетия с 1854 по 1861г“, СПб., 1885;
 78. Верещагин 1874: Верещагин А. В., „Путевые заметки по черноморскому округу“, М.,1874;
 79. Воробьев 1919: Воробьев Н. О., „неосновательности притязаний грузин на Сухумский округ (Абхазия)“, Ростов-на-Дону, 1919;
 80. Воронов 1907: Воронов Л., „Абхазия – не Грузия“, М. 1907;
 81. Воронов 1990: Воронов Ю. Н., „Сваноколхи Ашхароцуиц и убиенные апостолы Ответ доценту Мибчуани Т. - Айдгилара (Единение)“, 1990 №3;

82. Габедава 1993: Габедава М., „Общественно-политическое движение в Абхазии в 1917-1921 года”, *Jurn. `politika~*, 1993, #8;
83. Гамахария 1997: Гамахария Д., Гогия. „Абхазия – историческая область Грузии”, Тб., 1997;
84. ГЗВ1989: Газ. „Заря Востока”, 1989, 30 Марта;
85. Гогуа 1989: Гогуа А., „Наша тревога” - Дружба народов, 1989, №5;
86. Гулия 1925: Гулия Д. И., „История Абхазии”, Тбилиси, 1925;
87. Данилов 1951: Данилов С., „Трагедия абхазского народа – Вестник Института по изучению истории и культуры в СССР (Мюнхен), 1951, №1;
88. Данилов 1998: Данилов Д. Д., Лорис-Меликов: Карьера парадоксального диктатора. – „*Вопросы истории*“, №11-12, 1998;
89. Дзидзария 1955: Дзидзария Г. А., „Восстание 1866 года в Абхазии”, Сухуми, 1955;
90. Дзидзария 1960: Дзидзария Г. А., „Культура и просвещение в XIX-начале XXвв” – „Очерки истории Абхазской АССР“, т. I, Сухуми, 1960;
91. Дзидзария 1971: Дзидзария Г. А., „Роль Советов и „Киараза” в истории революционной борьбы в Абхазии 1917 - 1921 гг.” - Сухуми, 1971;
92. Дзидзария 1975: Дзидзария Г., „Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия”, 1975 w.;
93. Дзидзария 1982: Дзидзария Г. А., „Махаджирство и проблемы истории Абхазии 19-го столетия”, Сухуми, 1982;
94. Дзидзария 1983: Дзидзария Г. А., „Абхазия в период подготовки проведения Великой Октябрьской социалистической революции. Борьба за победу советской власти в Абхазии в 1918 г. – История Абхазской АССР”, Сухуми, 1983;
95. Дзидзария 1988: Дзидзария Г. А., „Присоединение Абхазии к России”, Сухуми, 1988;
96. Дьячков-Тарасов 1868: Дьячков-Тарасов Н. А., „Несколько слов о заселении Цебельды, „Кавказ”, 1868, № 129;
97. Эсадзе 2000: Эсадзе С., „Историческая записка об управлении Кавказом”, т. I, Тифлис, 1907;
98. Жоржолиани 2000: Жоржолиани Г., „Исторические и политические корни конфликта в Абхазии/Грузия”, Тб., 2000;
99. Ключников 1926: Ключников Ю. В., Сабанин А., „Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях”, часть 1, М. 1926;

100. Ключевский 1956: Ключевский В. О., „Курс русской истории”, ч. 1, Сочинения, т. 1, М. 1956;
101. Ковальчук: Ковальчук А., „Кровавые конфликты, к которым приводило провозглашение независимости, война в Абхазии 1992-1993”, <http://gordonua.com/publications/Krov-konf-privodilo-provozgl-nezavisimosti-13080.html>;
102. Лакоба 1987: Лакоба Н. А., „Статьи и речи”, Сухуми 1987;
103. Лакоба 1990: Лакоба С. „Очерки политической истории Абхазии”, Сухуми, 1990;
104. Лакоба 1990: Лакоба С. З., „В чем провинился учитель”? _ gaz. „saxalho ganaTleba”, 14 ivnisi, 1990;
105. Лакоба 1991: Лакоба С. З., „Абхазия в годы первой революции в России”. – wgn.: „История Абхазии”. Учебное пособие. Сухуми, 1991;
106. Лакоба 1991: Лакоба С. З., „Абхазия в 1917-1921 гг”. – wgn.: „История Абхазии”. Учебное пособие, Сухуми, 1991;
107. Лакоба 2001: Лакоба С., „Абхазия – де-факто или Грузия де-юре: Ополитике России в Абхазии пост. сов. период. 1991-2000”, гг., Хоккайдо, 2001;
108. Лакоба 2004: Лакоба С. З., „Абхазия после двух империй”, Хокайдо, 2004;
109. Лежава 1997: Лежава Г. П., „Между Грузией и Россией”. М., 1997;
110. Лежава 1999: Лежава Г., „Анатомия межнациональной напряженности”, М., 1999;
111. Лорткипанидзе М., „Некомпетентность – в ранг истины”, - Заря Востока, 1989, 21/VII.;
112. Маршания 1995: Маршания Л., „Трагедия Абхазии”, Тб., 1995;
113. Мегрелидзе 1995: Мегрелидзе Ш. В., „Грузия в русско-турецкой войне 1877-1878 гг”, Батуми, Госидаз Адж. АССР 1995;
114. Мегрелидзе 1972: Мегрелидзе Ш. В., „Закавказье в русско-турецкой войне 1877-1878” гг., Тб., 1972;
115. Ментешашвили 1990: Ментешашвили А., „Из истории взаимоотношений грузинского, абхазского и остенинского народа”, Тб., 1990;
116. Ментешашвили 1998: Ментешашвили А., „Исторические предпосылки современного сепаратизма в Грузии”, Тб., 1998;
117. Миминошвили 1990: Миминошвили Р., Панджикидзе Г., „Правда об Абхазии”, Тбилиси, 1990;
118. Олонецкий 1934: Олонецкий А. А., „Колонизация Абхазии во второй половине XIX века. Труды Абх. научн.-иссл. ин-та краеведения, вып. 2, Сухум, 1934;

119. Папаскири 1992: Папаскири З., „Некоторые размышления о прошлом Абхазии и грузино-абхазских взаимоотношениях” – Демократическая Абхазия, 1992, №13 (12/XI);
120. Пачулия 1990: Пачулия В., „Советы Абхазской АССР в период Великой Отечественной Войны (1941-1945), Сухуми, 1990;
121. ПНФАА 1992: Програма Народного Форума Абхазии „Айдгылара” – Айдгылара (единение), 1992 №1 (022);
122. Попов 1992: Попов А., „Кто остановит „партию войны” – Год после августа. Гореч и выбор. Сборник статей и интервью. М. 1992;
123. Рыбинский 2004: Рыбинский Г. А., „Сухумский округ Абхазия в сельскохозяйственном и бытовом отношении”, М. 2004;
124. Сагария 1970: Сагария Б. Е., „Национально-государственное строительство в Абхазии (1921-1931)”, Сухуми, 1970;
125. Сагария 1983: Сагария Б. Е., „Преобразование договорной ССР Абхазия в автономную республику”. – *История Абхазской АССР*, Сухуми, 1983;
126. Сагария 1992: Сагария Б. Е., „Грузинские опричники в Абхазии – Айдгилара (Единение)”, 1992, №1 (22);
127. СГакки Справка: „Грузино-абхазский конфликт: краткая история. <http://ria.ru/spravka/20080701/112698696.html>;
128. Смирнова 1988: Смирнова Я. А., „Абхазы – Народы мира Историео-этнографический справочник”, М. 1988;
129. Сичинава 1992: Сичинава В., „Судба Абхазии с Грузией едина Исторические свидетельства абхазо-грузинских взаимоотношений”, „Демократическая Абхазия”, 1992, №7 (30/IX);
130. Стуруа 1955: Стуруа Д., „Сепаратистское движение в Абхазии в шестидесятые и семидесятые годы нашего столетия”. Тб., 1995;
131. Стуруа 1996: Стуруа Д., „Сепаратистское движение в Абхазии, в шестидесятые годы нашего столетия”, Тбилиси, 1996;
132. Тоидзе 1999: Тоидзе Л., „К вопросу о политическом статусе Абхазии” – кр.: Разыскания по истории Абхазии/Грузия. Тб., 1999;
133. ХГак 1989-2008гг.С: Хроника „Грузино-абхазского конфликта 1989-2008 гг. Справка”, http://ria.ru/osetia_spravki/20080812/150313916.html;
134. Чумалов 1995: Чумалов М. Ю., „Абхазский узел”, М. 1995;
135. Чумалов 1995: Чумалов М. Ю., „Геноцид Абхазии “, М. 1995;

136. Abkhazia: Abkhazia: „The Long Road to Reconciliation”, <http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/media-releases/2013/europe/abkhazia-the-long-road-to-reconciliation.aspx>;
137. Amshentcy: Amshentcy L., Stiopin M., Nikitin Al., „Abkhazia and Chechnya. Separatism and State System – Myths and Reality”, <http://www.abkhaziya.org/server-articles/article-7c61dcb6f567718cee299531aa6c6a2c.html>;
138. Gleason 1992: Gleason G. „The evolution of Soviet Federalism”, Boulder, 1992;
139. Gerhard 1986: Gerhard S., „Nationalismus und Nationalitätenpolitik in der Sowjetunion. Von der totalitären Diktatur zur nachstalinischen Gesellschaft. Baden-Baden: 1986;
140. Grigor 1989: Grigor S. R., „The Making of the Georgian Nation”, London: 1989;
141. Hamilton 1975: Hamilton R. L., „The incorporation of the Caucasus into the Russian Empire: the Case of Georgia, 1801-1854, Columbia University, 1975;
142. Kalistrat 1983: Kalistrat S., „History of the Georgian Nation”, Paris, 1983;
143. Krylov: Krylov Al., „The Georgian-Abkhazian Conflict”, <http://www.kapba.de/TheGeorgian-AbkhazianConflict.html>;
144. Lakoba 1990: Lakoba S. Z., „On the political problems of Abkhazia – Central Asia and Caucasus chronicle, 1990, vol. 4, Nr.4;
145. Marshall 1962: Marshall I. D., „A Modern History of Georgia”, London, 1962;
146. Menteshashvili 1992: Menteshashvili A., „Some national and Ethnic Problems in Georgia”, Tbilisi: 1992;
147. Polandov: Polandov D., „The Circassian Factor in the Georgian-Abkhaz Conflict after 2008, <http://reflectionsonabkhazia.net/index.php/demis-polandov>;
148. Slider D., „Crisis and Response in Soviet nationality Policy: the case of Abkhazia”. – Central Asian Survey, 1985, Nr. 4;
149. Tekushev 2013: Tekushev I., Markedonov S., Shevchenko K., „Abkhazia: Between the past and the Future”, Prague, 2013;
150. Uwe Hallbach. Die bergvolker (gorcy) als Gegner und Opfer: der kaukasus in der Wahrnehmung Russlands (Ende des 18. jahrunders bis 1864). – Kleine volker in der Geschichte Osteopas. Stuttgart: 1991.

„ქ. თბილისის აღმასრულებელი კომიტეტის საბჭოს დეპუტატთა შეხვედრა
მუშებთან და ჯარისკაცებთან”
1918 წელი, 19 მაისი

მოისმინეს: ქ. სოხუმში მოვლენების შესახებ

ჯუღელი ვ. თ.: არასასურველი ანგარიში უნდა გავაკეთო, რაც შეეხება შიდა მტერთან ბრძოლას, ჩვენ წავედით მათ წინააღმდეგ ბრძოლაზე. მივიდეთ ასეთი ინფორმაცია, რომ თურქეთის ხელისუფლება აპირებს გადმოსხას დესანტი სანაპიროზე; მეორე მხრივ, ადამიანები, ბოლშევიკებად წოდებულნი, აწარმოებენ წამყვან კონტრრევოლუციურ პოლიტიკას. უნდა აღმოიფხვრას აღნიშნული დესანტის შესაძლებლობა და ბოლშევიკების შემოღწევა. ჩვენ მოვახდინეთ ნატანების ფრონტიდან გამოყოფა, ამის შემდეგ, როგორც მოგვცეს გარანტია, ფრონტზე საკმარისი ძალა დარჩება, რომ იგი დაცულ იქნეს შიდა მტრისაგან. ბათუმში, ზუსტი ინფორმაციით, ამ დროისთვის უკვე მოხდა თურქული სადესანტო რაზმის ფორმირება. თუ დავიგვიანებთ ერთი კვირით, იქ უკვე თურქები წარმართავენ ვითარებას. მათ დახმარებისთვის მიმართეს აფხაზეთის სათავადოს. ქ. სოხუმში მოუწოდეთ ყველა პასუხისმგებელ რევოლუციურ ორგანიზაციას და იქ არჩეულ იქნა დელეგაცია. თვითმარქვიებს არანაირი უფლება არ აქვთ.

ოჩამჩირეში შეგროვილ ყველა ძალასთან ერთად მოწესრიგებულად გადავედით სოხუმში. ბოლშევიკებმა გააძლიერეს კოდორის მარჯვენა სანაპირო და აპირებენ გადაკვეთონ ტერიტორია. მაგრამ გვინდოდა დაგვესრულებინა საქმე რევოლუციური შეთანხმებით და გავგზავნეთ მშვიდობიანი დელეგაცია.

ბოლშევიკები პროვოკაციულად მოქმედებდნენ. მათ პირველად გაავრცელეს ჭორი, რომ წითელი არმია – კეთილშობილური, ბურჟუაზიულია. მაგრამ ძვირფასო გვარდიელებო – ჩვენი ცოცხალი პროპაგანდისტები და მათი გამოჩენა უარყვეს, მაშინ დაიწყო ახალი ჭორები და ბრალდება, თითქოს ჩვენ ვიმყოფებით თურქეთის რაზმის ავანგარდში – იმ იმედით, რომ სომხები იბრძოლებენ უფრო სასტიკად ჩვენთან. როდესაც მეორე ცილისწამებამ არ გამოიღო რეზულტატი, იყო მესამე –

თუმცა, საქართველოს მთავრობამ გამოგვზავნა თავისუფალი აფხაზეთის ბრძოლისათვის.

ამის შემდეგ, ვერ დაგვეხმარა არც ერთი ინსინუაციის წარმოქმნა, უნდა გაგუშვებოდეთ სამხედრო ძალით. მოსახლეობამ ჩვენთან დელეგაცია გამოგზავნა, რომლებთანაც ჩვენ დამეგობრდეთ, ერთ-ერთი დელეგატის დაბრუნებისას – ჭეჭია, ბოლშევიკების მიერ იქნა დაკავებული. ჩვენ ბოლშევიკებს წარვუდგინეთ შემდეგი პირობები: გახსნან თავისუფალი შესასვლელი სოხუმში, გადმოგვცენ ქვემეხები და ცეცხლსასროლი იარაღი და მოწვეულ იქნეს მუშათა და გლეხთა კონგრესები. ულტიმატუმი ამოიწურა 5 საათზე და ზუსტად 5 საათზე ბოლშევიკების მხრიდან მოქმედებაში მოვიდა ქვემეხები და ცეცხლსასროლი იარაღი. ამდენად, პირველი გასროლა მოხდა მათი მხრიდან. მაგრამ, აღნიშნულ საღამოს ჩვენ შეგვედით გადამწვევტი ბრძოლის წარმოება. მომდევნო დღეს ჩვენმა არტილერიამ გახსნა ცეცხლი. მათ გაიმარჯვეს და დარწმუნებული ვარ – ამ არტილერიამ, მართალი იქნება, კიდევ მიაყენოს დარტყმა შიდა მტერს. საარტილერიო შეტევები გაგრძელდა რამდენიმე დღე, ამავე დროს გავანადგურეთ მოწინააღმდეგე, გაიქცნენ ზღვით, რომელსაც აწარმოებდა ფოთის ფლოტი.

თავიდან რომ აგვეცილებინა ზედმეტი მსხვერპლი, წინასწარ მოვემზადეთ შეტევისთვის და 04:45 სთ-ზე შარაშიძის არტილერიამ გახსნა ძლიერი ცეცხლი. 4 საათზე განხორციელდა შეტევა და მტერი გაიქცა. როდესაც ჩვენ გადავადგილდით ხიდით, მოწინააღმდეგე უკვე გაიქცა უკამოუხედავად და ერთი დღით წავიდა გუდაუთაში და მიაღწია გაგრამდე (60 კმ-ით). ჩვენი რაზმი გადაადგილდა მდინარით მოწინააღმდეგის მარცხენა ფლანგის ავლით. დავიბენით: ოჩამჩირეში ჩვენ შეგვემთხვა ბევრი არასასურველი ელემენტი, ზოგიერთი თავადი, სავაჭრო ობიექტები, მღვდლები.

გათხრილი იყო ნამდვილი სანგრები და კოდორის ხიდით ფაქტიურად არავინ გადაადგილდებოდა. დაახლოებით ოცდაათი ათასმა სომეხმა გადაწყვიტა გამოსულიყო სოხუმის რაიონიდან და ამ ბუნებრივ მოვლენასთან ბრძოლა ჩვენთვის რთული იყო, დიდი მწუხარების მიუხედავად, ხდებოდა ხალხის მასიური გამოსახლება რაიონიდან.

ბოლშევიკთა გამარჯვება იყო ძალიან ადვილი, ვიდრე იქ ხელისუფლების მეტი ორგანიზება. ჩვენები იქ ძალიან ცუდად მუშაობდნენ, არანაირი კავშირი სოფელთან არ იყო. ცუდი ორგანიზება იყო ქალაქშიც. მაგრამ ვამბობ, რომ

სოხუმის რაიონი არ უნდა განადგურდეს. აუცილებელია იქ უნდა მოგვარდეს ფინანსური საკითხი და ხელისუფლების ორგანიზება. სოხუმის რაიონში ფინანსური მდგომარეობა კრიტიკულია, ამიტომ საჭიროა მთავრობისადმი სოხუმში სახაზინო და სახელმწიფო ბანკის ბანკნოტები გაგზავნა უნდა გაგრძელდეს.

ვლადიმერ თ. ჯიბლაძე საზღვაო მთავარი გმირი იყო. მან დაარსა ჩვენი ფლოტი: ჩვენ გვყავდა 7 ავიაგამანადგურებელი, მაგრამ გაფუჭებული. მადლობა მას, დავაკავეთ ტრანსპორტი ბოლშევიკთა ტვირთით, რომელზეც ბოლშევიკები იყვნენ პასუხისმგებელნი. ჩვენი ფლოტი სოხუმში გაიზარდა 5-ჯერ. ჩვენ ავიღეთ თურქული ხომალდი, ჩამოსული შეიარაღებული ხალხით სიმინდის საყიდლად. აღნიშნულმა ხომალდებმა ჩვენს მისვლამდე უკვე ჩამოსვეს 200-300 შეიარაღებული თურქი, მომზადებული დესანტი. ერთ-ერთი ხომალდიდან მოვიპოვეთ აფხაზი თავადის მარშანიას წერილი, ქ. ბათუმში შეტყობინებით: „ჩვენი საქმე კარგად მიდის“ უცნობია, რა თქმა უნდა ცოტა დრო დაგვჭირდა შეგვეკავებინა დესანტი. ჩვენ სავარაუდოდ კიდევ წინ წავიწვიეთ. დელეგატებმა თუაფსედან გვაცნობეს, რომ ბოლშევიკები იქ სასტიკად მოექცნენ ხალხს რეიდზე, დაუშინეს ქვები ფეხებში.

ამ დროს ჩვენ გამოგვიძახეს თბილისში, მაგრამ შედარებით დიდი ძალები დავტოვეთ სოხუმის რაიონში. დანარჩენი რაზმები ამჟამად უკვე იბრძვიან შიდა მტრის წინააღმდეგ. მე უკვე წითელი გვარდიის სახელით გადაწყვეტით ვაცხადებ: ჩვენთვის უკეთესია მოგვედეთ ამ მთავარ ბრძოლაში, ვიდრე დავთმოთ რევოლუციის მიღწევები”.

გადაწყვეტეს: ანგარიში დაამტკიცა

თავმჯდომარე ჟორდანია

მდივანი მუჰარინსკი

(ფ. № 1844, აღ. № 2, საქ. № 7, ფურც. 55-57).

126

საკანონმდებლო ორგანოს უკანონო მოქმედების შედეგად, საქარტველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანის უკანონო მოქმედების შედეგად.

კომპარტიის უკანონო მოქმედების შედეგად, საქარტველოს კომპარტიის პირველი მდივანის უკანონო მოქმედების შედეგად.

მომხდინარე წელი სრულდება 135 წელი თავისაზნაო მოღვაწისა და პოეტის, გიორგი შარვაშიძის დაბადების დღე.

როგორც ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა საკითხებზე მომუშავე, მსურს გამოვხატო გოგონათა მოსაზრება ხსენებულ საკითხზე.

შარტველად სასურველია გ.შარვაშიძის დაბადების 135 წლის აღნიშვნა ამ თარიღისათვის შეესაბამის მასშტაბებში და ამოხატოს მოსამზადებელი სამუშაოების გაძლიერება მისი დაბადების 140 წლისთავისათვის, რამეთუ ეს მოღვაწე ჭეშმარიტად განასახიერებდა ქარტველთა და აფხაზთა ინტერესებს ურთიერთობისა და მეგობრობის იდეას, როგორც თავისი მოღვაწეობით, ისე პიროვნულად.

აკად. ს. ჯანაშიას ნარკვევის "გიორგი შარვაშიძე" და ზნეილ გ. შარვაშიძის თხზულებათა გამოცემისთან ერთად, რასაც გამოცემილია "საბჭოთა საქარტველო" ახორციელებს, სასურველი იქნება მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების გამოვლენისთან ერთად ამ თარიღს.

გ. შარვაშიძე გარდაიცვალა 1918 წელს, როდესაც საქარტველო ძველსა და ახალს შორის იმყოფებოდა. შესაძლოა მოხერხდეს მისი დაბადების 135 წლისთავის აღნიშვნა საქარტველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისა და რესპუბლიკის კომპარტიის შექმნის 60 წლისთავის ბეიშობა. გ. შარვაშიძე კარგი მაგალითია ჩვენს რესპუბლიკაში მოსახლე ხალხთა მეგობრობისა რევოლუციამდე და მისი, როგორც საბჭოთა ეპოქაში ზნეობრივად გამოდიროდა, და რისი პიროვნული ნათელი გამომხატავს იქნება ჩვენი რესპუბლიკის 60 წლისთავის ბეიში.

ნ. ანთელავა

საქარტველოს კომპარტიის პირველი მდივანი, ინტერესის მცენარე კანონმდებელი, ი. ჯ. ჯანაშიძის სახ. ინტერესის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის უფროსი მცენარე თანამშრომელი.

13. II. 81.

խոսողը թե սոսկապես շահն էր հետևողը և չէր
համարձակվում իրեն հարկ տալու։ Երբ այսինքն
հարկ տալու պահին ինքն իրեն զգում էր որ
հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ տալու։

Սակայն հարկ տալու պահին ինքն իրեն զգում էր
որ ինքն իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ
տալու։ Երբ այսինքն հարկ տալու պահին ինքն
իրեն զգում էր որ ինքն իրեն հարկ տալու էր
իրեն իրեն հարկ տալու։ Երբ այսինքն հարկ
տալու պահին ինքն իրեն զգում էր որ ինքն
իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ տալու։

Սակայն հարկ տալու պահին ինքն իրեն զգում էր
որ ինքն իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ
տալու։ Երբ այսինքն հարկ տալու պահին ինքն
իրեն զգում էր որ ինքն իրեն հարկ տալու էր
իրեն իրեն հարկ տալու։ Երբ այսինքն հարկ
տալու պահին ինքն իրեն զգում էր որ ինքն
իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ տալու։

Սակայն հարկ տալու պահին ինքն իրեն զգում էր
որ ինքն իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ
տալու։ Երբ այսինքն հարկ տալու պահին ինքն
իրեն զգում էր որ ինքն իրեն հարկ տալու էր
իրեն իրեն հարկ տալու։ Երբ այսինքն հարկ
տալու պահին ինքն իրեն զգում էր որ ինքն
իրեն հարկ տալու էր իրեն իրեն հարկ տալու։

գնումը ընդհանուր, յրազար գնումը ընդհանուր սաղարթի մեջ, յրազար գնումը-
 Երևան քաղաքի և Երևանի մարզի։ Երևան քաղաքի յրազար գնումը յրազար գնումը
 սեփականության, անհատիկ իրավունքի յրազար գնումը, անհատիկ
 յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը, անհատիկ
 յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը, անհատիկ
 յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը, անհատիկ

Յրազար գնումը-նստացումը սեփականության իրավունքի և սեփական-
 անհատիկ յրազար գնումը և անհատիկ յրազար գնումը։

Տեղի մեջ յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը-19
 սաղարթի II սաղարթի յրազար գնումը սեփականության յրազար գնումը, յրազար
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը
 յրազար գնումը, յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը։ Կազմակերպության
 յրազար գնումը, յրազար գնումը յրազար գնումը և սեփականության յրազար գնումը։

Մյուս կողմից, յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը,
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը
 սեփականության յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը սեփականության
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը և սեփականության յրազար գնումը։

Յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը
 յրազար գնումը, յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը

սեփականության " յրազար գնումը " մեջ սեփականության յրազար գնումը
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը, անհատիկ
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը, անհատիկ
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը,
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, անհատիկ յրազար գնումը,
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը և սեփականության յրազար գնումը
 և սեփականության յրազար գնումը։

սեփականության յրազար գնումը, յրազար գնումը յրազար գնումը սեփականության
 յրազար գնումը " յրազար գնումը " յրազար գնումը և յրազար գնումը յրազար գնումը
 յրազար գնումը, յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը
 յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը յրազար գնումը, յրազար գնումը

ვრთბა ან ბერნას მნიშვნელობაა გამოცხადებული. ამ წერილის გავრცელებამ უფრო გააქტიურა აფხაზი ნაცისტებისგან და ხულიგნური ელემენტები. მათ ვრთ ლამიანი ავტორიტეტის მქონე ფსევდონიმით ნიკოლაიძე გარამბაძეს ყველა ქართული ნაწარმა. სახალხო მუღღვარების გამოხატულება იხილეთ მუღღვარების, ქორნილიძისა და რაკრძალიძის კომპრომიზაცია ამ წერილში. ხაზის არწმუნებულები, 1936-37 წლებში მთავრობის მიერ დამკვიდრებული მუღღვარების თანხლებს ქართველთა მიერ აფხაზთა წინააღმდეგ დაპირებულ მხარდობას. არსებობდა იგი. არსებობდა ეს ფაქტი აფხაზთა ნაკლებად გამოცხადებული მხარდობის ნაწილისათვის იგი გამოვალისწიებული.

1978 წლის აპრილში პარტიის აფხაზეთის საბჭოთა კომიტეტმა იგი დამკვიდრებულ წერილის ავტორთა არსებობის ქმედება დატოვა და ხაზის მხარდობა პარტიული რისკიპირობის და ქართველთა და აფხაზთა შორის მუღღვარული ურთიერთობის განმკვიცებისკენ.

იმავე წლის აპრილშივე საბჭოთა კომიტეტის ბიურომ მუღღვარული პრინციპული რამდენიმე, რამდენიმე სახი არსებობდა / უფრო " ალაშარას" რედაქტორი - ჯენია, აფხაზეთის საბჭოთა მუღღვარების დირექტორი - არგუნი და გუბაშის რამდენიმე გამოცხადების - "ბიზნის" რედაქტორის მთავარი ანტი ნაცისტებისგან გამოხატულებისა და არსებობის წერილის შედგენაში მთავარი მუღღვარებისათვის გამოცხადება პარტიის და მთხის საბჭოთაობა. წერილი მიმართული იქნა ცილისწამებში საბჭოთა კომიტეტის ბიუროს დამკვიდრება საბჭოთაობაში სწრაფ შედეგად, იგი მთელი რამდენიმე საქართველოს კვ-სა-ს იტყობა თავის პარტიულ სიფრთხილს, მაგრამ ხაზის მხარე მთავრად.

ქალაქ სოხუმის პეიზაჟის მუღღვარები ამბ. ე. შევარდნაძესთან პირველივე მუღღვარები ნაცისტებისგან განწმენილი ახალგაზრდობა აღაფრთხილებდა. საქართველოს კომპარტიის პირველი მუღღვარები ამბ. ე.ა. შევარდნაძემ ბიუროში მთავრად / გაუგებარია, რამდენიმე? / მათ, საბჭოთა კომიტეტის ბიუროს დამკვიდრება არსებობდა დასახის შესახებ სასწრაფოდ გააქტა, თანამდებობის მთხისა საბჭოთა კომიტეტის პირველი მუღღვარები ბინობა. ყველავე ამის შემდეგ " აფხაზთა მთხისათვის", გამოცხადებული საბჭო-

გარეგნის მტარში, ფაქტურად საქარმთავროს კომპარტიის მხარდაჭერა მი-
 ნიჭია, ამ ფაქტმა სავსებით გაამართლა პრეტორიალური ანტიკომუნისტ-
 ეს საბჭოთაო ნიშნავდა პარტიული რისკიპრობის დატყობის, იდეურ დაზღუ-
 ჟილბა, საბერძნეთში რევოლუციური ნიჭიერებისა და ეროვნული ბუნების შექცე-
 ვას. საქარმთავროს მიმართება სოფელ-სოფელ დახილდა და ეფექტიანად ატყაპ-
 ტყაპდა, რამე ყველა საკითხი გადამწყვეტიანად მათი სურვილისამებრ, მათი
 დამტკიცებელი ყველა. სწორედ ამ მიქცევაში შეიქმნა ძალა ექსტრემისტებს
 და ისინი უკიდურესად გააქტიურა; მოძრაობამ მასობრივი ხასიათი მიიღო.

გაჩნდა ნაწილები ინსტრუქციისა და სკოლების კურსები: " ძირს
 ძალური ენა ", " სკოლის ქარმთავრობა ".

აღებად ანუ უკიდურესად გამოიყენა სკოლა ექსტრემული კომიტეტის
 მიერვენი ამბ. კომპარტი. ე. სოხუმში მიქცეულ მრავალადასახიანი მიტინგი.
 სიჭვინთი გამოვიდნენ ამბ. კომპარტი და ამბ. ე. შევარძნაძე, მასობრი-
 ვიზმის რადიკალური ჩამოტოვდა და სტეპანოვა და ბილენსკის მხარეში იქაურებდა
 ანკრო. ჩვენი რესპუბლიკის ბერძნული რევოლუციური განხილ მიტინგის
 გაქცეულიყ.

ამას მიჰყვება რადიკალური მუ საქარმთავრო კომიტეტის ქარმთავრობა ე-
 ვნა. ხელიდანა ბრბომ გატრის ქალაქების პირველი მიერვენი ქალაქების
 შექმნაში არ შეუძია, უბრალოდ გატრის დასავება. კვანტალიანი რადიკ-
 ბიმი რღე იმალეობდა, შემიღებ პი საქარმთავროს კომიტეტის კომიტეტის
 გამოცხადებით მისკვებე გავლით, მბილისი ჩავიდა.

1978 წლის მანში საქარმთავროს კომიტეტის საქარმთავრო კომიტეტის
 პლენუმი დაუბრუნებდა გაამართლდა ამბ. კვანტალიანი, და პირველი მიერვე-
 ნად აინჩია გურნიშის რადიკალური პირველი მიერვენი ნაყვებია. 12 საათის
 შემიღებ ხელიდანა ბრბომ, მათ მბრის არასრულწლოვანებშიც პი, ამბ. ნაყ-
 ვებინას უბრალოდ საქარმთავრო კომიტეტის შენობის დასავება. ეს ეტობა სა-
 ქარმთავროს კომიტეტის კომიტეტის. სასწრაფოდ ჩამოვიდა ამბ. ე. შევარ-
 ძნაძე. პლენუმის მიწვევა ბეზიგადა ჩათვალა, გუდაუთიდან ჩამოსული
 ბილენსკი, ქუჩაში მიტინგი ბრბომ, შემიხვევითი ელემენტები, არასრულწლო-

5

ვანუბიცი მუნიციპალიტეტის სასოფლო-სამეურნეო დარბაზში და მათ საქარბეჭდო კომპარტონის პირველი მდივანი მიმართა: " ამხანაგებო ! მთელი მუცელია, პარტონის საქარბეჭდო კომპარტონის პირველი მდივანის არჩევანში ჩვენ ავსჯარდით. ჩვენს მუცელში ჩვენვე ვახსრებთ. მევენ გავრის ქარბეჭდონის პირველი მდივანად გსურდათ აფხაზი. აი, აფხაზი - ასტარ კონსტანტინეს ძე გვარამია, გუ-
 რანის რაიონის პირველი მდივანი. ჩვენ მას გინებავთ გავრის საქარ-
 ბეჭდო კომპარტონის პირველი მდივანი". მთავრობისათვის ხამრის ხაზით
 მისი კომპარტონის გარდაცემი. ამ საქმე კომპარტონის პარტონის ინტერ-
 აში გავრის, უპირველესად ამის მიხედვით: პირველი მდივანი არჩეული
 მდივანი მხოლოდ სამუშაოდ არ დაუვიწყა, გააგონ და მის ხაზად და
 სხვა.

რამ განაპირება აფხაზების წინაშე ეს პანკურნი მინი ? იქნებ
 ვინმე ცდება და პირდაპირ, რამ ჩვენ, ქარბეჭდონი, საქარბეჭდო ამ კუ-
 ბის მკვიდრნი და პარტონის, მარტოც მუმიტონი ვინმე, რამ აფხაზთა
 მთხროვა პანკურნი, რამ ჩვენ მარტოც ნავარტონი ვინმეს სამუშაოდ?
 იქნებ წერილი, რამელსაც ჩვენ ვთვლით პირდაპირად, ინტერ-
 კომუნალ ქარბეჭდო " ავრისარტონი "? იქნებ ჩვენს მესაძღვრებში
 აღემატება სინამდვილის რეალური აღქმა ? მარტოც რამ გავრის
 გვარადი ის, რაც ხდება სინამდვილეში, ჩვენთვის გავრის რესპუ-
 ბლიკის ხელმძღვანელთა პირდაპირად.

საქარბეჭდოს პირველი მდივანად ასევე სასწრაფოდ დაინიშნა
 ბ. აბრეგია; საკმარისი გარდაცემის მისი მთავრობის, რამ უმეცრემოდ
 დასასვენებლად, რამ მუშაობა მას " უხელმძღვანელო " ავრისარტონი რესპუ-
 ბლიკის. მისი აღმზრდელი მინისტრები ძალიან იყვნენ. მათ
 მვიდნი - გვარამია ძემი წილიან აფხაზთის მთავრობის
 ფაქტური განმგებელი, ხელის მდივანი პარტონი მუშაობა ამხ.ა. საყვა-
 რელიძე, რამელიც ლინის უმეცრედ პირდაპირად განუხრად ავრისარტონი
 ცხარედაში, აფხაზებმა სამუშაოდ არ დაუვიწყა.

აფხაზთა ყველა მითხროვთის დაკმაყოფილებას შევიძლებ დღეს წესრიგში
 დარგა აფხაზეთის ასსრ კონსტრუქციის მიღების საკითხი. მიუხედავად და-
 უსრულებელი ბოლოებებისა და ფიციისა, რომ ყველაფერი მოეწყობა ისე, როგორც
 ამას იხებებს აფხაზ "მემორიალმა" ბრძოლ, მათ მანც მითხროვებს ქანთულის,
 როგორც სახელმწიფო ენის, ამოღება, საქანთველოდან გამომდინარე და კრასნო-
 დარის მხარესთან შეერთება. ეს იყო დაუფარავი მიზნებისა და სიძულვილის
 დემონსტრაცია. გრძობადაბელებულია ბრძოლი რუსთაველის ძეგლიც კი შეუზღ-
 ცვთ. ქანთველი კაცნი ამას ვერასოდეს დაივიწყებენ. აი, როგორი ფაქტობით
 აღწინასწარ აღვნიშნა ხელმძღვანელების დაწყების პერიოდში. ნამდვილები
 მითხროვების დასაკმაყოფილებად პრეტორიალურებმა მოაწყვეს გაფიცვები.
 რამდენიმე დღე აფხაზეთში სამუშაო არ გამოდგომოდა, ხოლო მათ, ვისაც
 არ სურდა გაფიცვა, ჯერმისტული ჯგუფი მუქარით აიძულებდა სამუშაოდან
 წასვლას. ხანრიბრივ დაიკვტა მარაბიები, შემცირდა ტრანსპორტის მოძრა-
 იობა. ეს პოლიტიკური საბეჭადი არავის შეუფასებია პარტიული პრინციპუ-
 რებით.

"ლობურები" დაწმუხდნენ, რომ აფხაზეთში ამბოხით ბევრი რამ მო-
 იგეს, ლუბა მისკვთი სახეციას არ აძლევდა საქანთველოდან აფხაზეთის
 გამომდინარე; ლობურებმა ბრძოლს განუმაჩვენეს, საქანთველოდან გამომდინარე
 ამჯერად შეუძლებელია, მას უფრო მთავრანებით დაუბრუნებოთ, ახლა კი
 უნდა გავაჭაროთ სხვა, გადაუდებელი ღონისძებანი, კერძოდ:

1. აფხაზეთში ყველა თანამდებობაზე უნდა იყვებენ მხოლოდ აფხაზნი;
2. სასწრაფოდ და გადაუდებლად ყველა ქანთველი თანამდებობის პირზე
 შეგროვდეს მკომპრომიტორებული მასალები;
3. მანჭაყით, პრეტორიაციით, დაშინებით, გემოქმედების ყველა საშუ-
 აღების გამომდინარე მიპწინოთ ქანთველების გაძევებას და მათ აგრძელებ
 აფხაზთა დანიშნებას;
4. სახელმწიფოს მიერ დაშვებული უმაღლესი სასწავლებლის რომელიმე
 განცეს მხოლოდ აფხაზეთზე;

4

- 5. ხმაწებრიდან ამოღებული იქნას ქარბული ენა;
- 6. ქარბული საკონიმიები შეიცვალოს აფხაზურით;
- 7. ქარბულიებს აფხაზურში არ მიეკეთ ზარბის უფლება.

იშვარისწინებდნენ რა ამ გეგმის დიდი მნიშვნელობას აფხაზურში და განსაკუთრებით გავრამი, ახალი ხელმძღვანელები შეუძლებენ მის განხორციელებას. საქარბულის 33 გავრის საქარბული კომიტეტის პირველი მდივანმა ა. გვარამიამ " მთავარბული " დარწმუნებით იმით, რომ ბიბლიის შეგროვებით ექსპერტისგან აფხაზურის წინაშე გამომავალი ანგარიშებიან პრეზენტაციის კუბინი-იფას მიერ შემუშავებული გეგმის მიმდინარეობის შესახებ. კუბინი-იფას ამ ფარულ მიზნების გვარამია დღემდე განუხრებლად აფხაზურს ცხვრებაში.

რადგანაც დარწმუნებულნი, რომ აფხაზურის ქარბულით მთავარბული უკანონო-ბიდი დარწმუნებით, პრეზენტაციის უფრო გააქტიურებენ. განხორციელდა ქარბულით დევნა, გეგმა, ხელვალი 30. ურთიერთობა ძლიერ დამაბნელებელი, გუბინი-იფას მიმდინარეობა მიგრებამ იქცნენ, შეწყდა ერთმანეთთან სიარული, რეინისა და ჭარის განხორციელება, მისაღებმა 30. მთავარბული სკოლაში ხედავენ და ნებადართული ქარბული წიგნებს...

ქ. გავრის ქარბულით საზოგადოებრივი მიხილვა გარდაწვევით, რომ მათი მთავარბული და მთავარბული მთავარბულისაგან, რადიის მთავარბულით ბიბლიის ასეთ უმისგანსებლად; რა რეინისაგან განხორციელებდა მათ აღმოსავლურად.

მათვემდინარე ხუთი დღით ადრე გავრამი სამხრეთიდან საქარბულის 33 გენერალური კომიტეტის მიხრის წევრები, რესპუბლიკის პასუხისმგებელი მუშაკები. რა მუშა უბრა, ჩვენი, ქარბულით საგვიანარი მიხსენება ამბ. ე. შევარბულით და ბიბლიის წევრებს. ამბ. ე. შევარბულით იმ დღებში არა ერთხელ გამომავალი სიხვედით აქტივის წინაშე, შეხვედა განსაზღვრების მსურველი, გავრის საზოგადოების მიხსენება იფას: 1. ქარბულით დევნის შეწყვეტა; 2. აფხაზურშიან ძველი მუშაობის ურთიერთობის აღდგენა; 3. ერთმანეთის შეხვედრის მთავარბულით იმდინარეობა; 5. საკონიმიების მნიშვნელოვანი შეცვლის შეწყვეტა;

յոսն սափորմիցն ճակոս յահեռնն մեծարն ոնտնցրն յոմիտ / ոսոն " սչար-
 մցեդեմիտ" ճարճոնցարնցն ԲոնասԲահ Յաճոմրեմաժի . ԵՄ Բոտնոնցեմե, Բոմ
 սմ Բոտն / 1972-73 ԲԲ. / Յ. Յոմանոս ոցե Յահոննն սաճոլո Յոմոնցեոս
 Յոնցըրն մըոնցն, Բոմմոնոնն Բոտնոնն Յոնցըրն մըոնցն Յո Բ. սոլոնոն
 Գոնոնոն, Բոլոն ս. Գոնոնոն Բոմմոնցարնոնոն սոնոնոն Բոնոնոն Յոմոնցե-
 ճ. Բոնոնոն Յոմոնցեոնն ցըրն մըոնցն Գոնոնոնոնոն, մոնոն սոլո-
 ոնն Բո Գոնոնոն Բոնոնոն Բոնոնոն. Յոմանոս Յո Գոնոնոնոնոն Բոնոնոն-
 ոնն. սո, Բոնոն " Բոնոնոն" Յոնոն մըոնոնոն սոնոնոնոն Յո Գոն-
 ոնոնոն Յոմոնցեոն. մոնոն Յոնոնոնոն ոնոն մոնոնոն " Գոնոնոնոն
 սոնոնոնոն յոնցըն սոնոնոնոն Բոնոնոնոնոն. յոն ոնոն Բո Բոնոնոն սո-
 նոնոնոն Յոմոնոնոն Յոնոնոն սոնոնոնոն սոնոնոն Յոմոնցեոնն Յոնոնոն
 մըոնոնն Յոնոն, մոնոն սոնոնոնոն սոնոն յոնոնոն սոնոնոն Յոնոնոնոն
 մոնոնոնոն, Բոլոն մոնոն " Բոնոնոն Բոնոն" Բոնոնոնոն սոնոնոնոն
 Գոնոնոն սոնոնոն Յոմոնցեոնն Յոնոնոն մոնոնոն մոնոնոնոն Բո մոնոնոն-
 ոնոն ոնոնոնոն Բոնոնոնոնոնոն Գոնոնոնոն Գոնոնոնոնոնոն.

Մոնոնոն Բոնոն սոնոնոնոն Բոնոնոնոն Բոնոնոնոն Գոնոնոնոն-
 ոնն սոնոնոնոն: Բո Բոնոնոնոնոնոնոն Բոնոնոնոն Յոմանոս սոնոնոնոն
 սոնոն յոնոնոն սոնոնոն Յոնոնոնոնոն մոնոնոնոնոն ? Բո ոն սմ մոնոնոն-
 ոնոն մոնոնոն, Բոնոն Գոնոնոն սոնոնոն Յոմոնցեոնոն ? Բոնոնոնոն
 Բո սոն Յոմանոսն Յոնոն Բոնոնոնոնոն սոնոնոնոն Յո Գոն-ն մոնոնոնոն
 Բո ոնոն ոնոնոնոն Գոնոնոնոն Բոնոնոն ?

Բո Բոնոնոնոնոն Գոնոն Բոնոնոնոն Յոնոնոն սոնոնոն Յոմոնցեոնն Յոնոնոն
 մըոնոնոն մոնոնոն Գոնոնոնոն մոնոնոն, Բոնոնոն մոնոնոնոն մոնոնոնոն
 Բո Յոնոնոն ոնոնոնոն Գոնոն Բոնոնոնոնոն յոնոնոն ? Բո յոնոնոն Բո Բոնոն-
 ոնոն Բոնոնոն մոն սոնոնոնոն ?

Բոնոն սոնոնոնոն մոնոնոն Յոնոնոն Գոնոնոն սոնոնոնոն Յոմոնցեոնն Յոն-
 ոնոն մըոնոնոն Գոնոնոնոն ? Բոնոնոն սոն Գոնոնոնոնոն Յոնոնոն մոնոնոն
 ոնոնոնոն յոնոնոնոն մոնոնոնոն ?

რატომ ვაძაბავს უფროს სპინდელზე აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე საყვარელიძე, მინიჭებულ საქმიანო მინისტრის უფლებად, ვაგრძელე საქმიანო სამსახურის აღმასრულებელი მისივე მინისტრის დასახელებით, ვინაშით რადიკალური მეთოდი გამოვიყენებ და სხვანი ?

მე ისინი დამნაშავენი არიან, რატომ მუშაობენ აფხაზეთის გარეშე არანაკლებ საკავშირებო მუშაობებში ? და მე უნდა დამაჯერებინო რაიმე, ეს ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ ნაცისტური მეთოდების გამოყენება სანაირად არის და მათი მოქმედება კანონიერი ? რომ ქართველებს მარტალა მუშაობის რაღაც " მხარე" აფხაზეთის წინაშე ?

ამ კითხვებზე რესპუბლიკის ხელმძღვანელებთან მისივე მეთოდების გამოყენება შესაძლებელია.

აფხაზეთში საბჭოთა კანონებში უკლებლივ დანის დარღვევა უნივერსიტეტის განხილვა უ.წ. აფხაზეთის ფაქტობრივი მდგომარეობის. ეს უ.წ. აფხაზეთის სექტორში აფხაზეთის საგანგებო კომისიის შემადგენელი არის გამოცხადებული, რადგან სწავლა მიმდინარეობს რუსულ ენაზე, ხოლო საგანმეურნეო საგნებში მუშაობის აფხაზეთის ენა; ამით აფხაზეთის ენის არმცოდნეობა უკლებლივ, რუსულ სექტორში აფხაზეთის აწილი, ვერ ჩაიწივს, რა ურთიერთობისა არ უნდა იყოს იგი. რესპუბლიკის განმარტების ვიდეო: ქართველი იქნება ის, მე რუსი, მე სომეხი და მეტი აფხაზეთის არ მცოდნე აფხაზეთის კი. ხომ არ დავინახებთ ამ ტიპის რამდენიმე უნივერსიტეტს სხვა რესპუბლიკებში ? / რესპუბლიკის მისასახლად უნდა შეიქმნას, უნივერსიტეტის ფორმისა, აფხაზეთის საშუალო სკოლა და ამის საფუძველზე შეიქმნას განხილვის აფხაზეთის ფაქტობრივი.

ამასვე ირის ეს უ.წ. აფხაზეთის ფაქტობრივი მდგომარეობა ქართული სექტორების ხარჯზე. სხვების უნივერსიტეტის ემსახურება რეგისტრის, სარაჯ მინისტრებზე მუცხ ქართველი ცხვენებს, ხოლო ქართველთა წილი ამ უნივერსიტეტში მხოლოდ ერთი მესამედი. ამ ქართული სკოლის მშენებლის საუკუნე-სი გია. ეს აღმასრულებელი ფაქტობრივი ქართველი საზოგადოებისაა!

არჩევნებში, რის შედეგადაც უ. სოხუმიხის პრეზიდენტის უფლები მთავრად
 უ. აფრმა აირჩიეს მისამართლად. ის ~~მის~~ დახმარებით გატარის სახალხო სა-
 სამართლის თავმჯდომარედ. გვარამიაში კარგად იცოდა, რომ უარსველი ამომ-
 რჩევლებში აუცილებლად დაიხვეწებოდა კანდიდატის ვინაობით, ვერ
 დაშალავდებოდა, რომ აგრძე 1976 წელს გუბაუთში ამომრჩევლებმა სახალხო
 მისამართლის თანამდებობიდან განწვევის ხელისშეწყობისათვის, ეს ვი ჩაშლი-
 რა არჩევნებს. ამიტომ მიმართა გვარამიაში ნაცარ ხერხს. მისი გვარამია
 აფხაზეთის ასსრ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად აირჩიეს სადასტოროში " უკრა-
 ინის" დამსწვნილებმა, რომლებმაც არ იცოდებოდა, რომ ის დახმარებით მრავ-
 ბილა და არა არჩეული, რთვორც ამას იმავალიწილებს კომუნისტური პარტიის
 წესებმა.

1978 წლის დასიდან გატარის საქალაქო კომიტეტის პირველი მრავალ-
 მა გვარამიაში, ნაცარხალისგმა მიითქმენის თანახმად, სხვადასხვა მთლი-
 ვით, საბაქო კომიტეტის მიხარდაჭერით, გაათავისუფლა 25 თანამდებობის
 პირი / უარსველი/. მათ აპრობზე დახმარა 13 აფხაზი. ამ კერძოში მას
 არ გაუთავისუფლებია არც ერთ აფხაზი.

კურთხევაჭრების დიჭვირების გაერთიანებას ხელმძღვანელებს ცხობილი
 ნაცარხალისტი ღარიკ / საფარ/ ამხარუა. გაერთიანებამი განდლანსა
 135000 მანეთი. დამხმარებებს მიესაჯათ სხვადასხვა ზომის სასჯელი,
 მაგრამ მთავარი დამხმარებე, რომელიმაც ღარიკს წილი მიიღო გადლანსვიდან,
 რუს პირველი კაცია პირველი მრავლის " კარზე".

გატარის მედის უარხის რიუქტორი დემურია პარტიის უკალკომის
 მიუხედავად მისხსა თანამდებობიდან იმის გამო, რომ საწვობის გამგემ ჭოლ-
 კვამი კურთხევაჭრების № 66 მაღაზიას გადასცა საუბალიზაციოდ უდაქტორი
 ბუთი. ჭოლკვამი მიუხარეს თავისუფლების აღკვეთა მთხი წილი და დემუ-
 რიაც მიანგრეს დანაშაულს. მაღაზიის გამგე იუხუს უდა ვი, რომელიმაც
 საქალაქო მინილ და გაყიდა, არც უხსენებია, ხოლო კურთხევაჭრების უფრას
 ამა ვინ რას უფრდა, ისიც ხომ აფხაზია და მეორე რთვორი?

უკანასკნელი წლებში კურორტვაჭრობის ხუთ მარაბინაში, სარაც გამოკ-
 ებარ არიან აფხაზები, რაიჭაცეს 17000 მანეთი, მარამი სარამი არავის
 აღუძრავს. 200000 მანეთის პროდუქტია თუ სარამილია გამოკვეთილი, არავის
 ისჯება, უფრო მეტიც, გარის ქალაქობის პირველია მდინარეში გვარამიამ
 ქალაქობის მიუხედავად რის წესრიგობა მთხსვა კურორტვაჭრობის მუშაობის
 საკითხი, რადგან იცოდა, რომ კურორტვაჭრობის რიგეჭირი სვეტანა მამია
 იმსახურებს პარტიიდან გარეცხვასა და პასუხისგებაში მიცემას.

რემიონის მთხსვა გვარამიას წინასწარ ჰქონდა რაცემილი, მის ად-
 გორზე უბრა რაენიშვა აფხაზი თარხავა, პარტიის ქალაქობის მეორე მდინ-
 რის მიკვლით რემიონებენ თუ ის თარხავას რანიშვინას წინ აღუძრებოდა.
 აშხარუა და მამია პირდაპირილი პროტესტობები არიან, რომელიც გარამ-
 ინი ცხობილ პარტიის და ქარა კენი-იფასთან ერთად საბავებში უფასად მე-
 ამხებთა შრბის. 1978 წელს გაიფიცებენ სწორედ მათი თანამშრომელით და
 ავტოკოლხნა 2660-ის მძღობები, რომლის რიგეჭირია ა. მამიას ქმარი,
 გარამიანებში ქარხელი გოგი ლურჯაია.

აშხარუას მიჭინობაში, მამიას გარის კურორტვაჭრობაში, ლურჯაიას
 ავტოკოლხნაში სთღებობა, ძირითადად ჯერათის რაიონობა, გვარამიას-
 თან მეტახებები, ჩაბაყვავთ აფხაზები, აწებებენ მათ სამუშაოზე, ხოლო
 ადგილობრივ მიკვირთ სამუშაოს არ აძლევენ; რაც შეეხება ჩამოსხუ ქარხე-
 ლებს, აფხაზებში საპასუხობი მარამი მათ არავითარ შემთხვევაში არ ჩას-
 წერს. ასეთი საბრუნო პოლიტიკის " ცირკულარი".

ბიურის წევრთა საფუძვლიანი წინააღმდეგობის მიუხედავად, გვარამიამ
 საბრუნო პოლიტიკის რამდენიმე, გარის სახელმწიფო მანკის, სახაბო
 მიუხედავად ამ უმინიშვებლვანის თბივეტის, მმარხველად რანიშვინა სრუ-
 ლად გამოსვლილი, სარამის უკოლონარი არგუნი, რომელიც ცხობილია მავისი
 ანტიქარხელი ჭებრეჭობი და გამოსვლები.

გვარამიას რაენებში მთხსვით, სარამის გარეგობის საფუძვლ-
 ეზე, სამთახიანი ბინისა და ხორცკომბინატის რიგეჭირის თანამდებობის

20

մոլորակն այնպիսի, յալալիս սաճիցս պրմակցումն Յորհրդի մտաբոլորն տա-
 րամբո՞ր՞ն ըստմոս սահման, մոս սրտորն ճշարամուս ըստմոս սգնաճի
 քորն, որմըլոկն ընտրուս ճշարաբայ թոյցնանա. ճշարամուս ոգոս, որմ
 սահմանն ընտ^{յն} սխորքո՞ւմ: որմ մաս յրտաբորտ ժոն ճարամուս այլն մամն-
 յալի սասանել, մարամ իրորն սգնաճիստոն ճամտաճոնստգոս սրտոր
 ըստն սր հարձոն ! իս սգնաճիս մոսանցո՞ւմ, ճշարամուս սաթոյր ընտրոմ-
 քորն ըստ յորմըլոկն յորմն սմոյրոսն, մարամ իս սաթոյր սր սգնաճի
 յեղն, ոտն ճշարամուս իրմ մոյթամոտն ճոնոկոն: մամոն ոտն սաթ-
 սոմն իրորն Յորհրդ " Յորնոկոյորմն " ըստ թոյցնոն " իրորն յեղն:
 քորն սասանել ըստմոն ըստ ընտրուս ճշարաբ թոյցնանա ճոնոկոն
 ոման, որմ ճարնիս յալալիս պրմակցումն տայմքորմարն ճարմն ճարտոյց-
 նոն յ. ստեղծումն պրմակցումն տայմքորմարն Յորհրդ մտաբոլորն. սրտոն
 մոտոն ընտնոն Յոստն ճարամուս հարձոն ըստմոյորմոնստոն.
 սոն ոտն ստեղծումն ճարմոնն ստեղծարտոյ Յորնոկոն ճարմն: ճար-
 մուս ման երմ Յորնոկոն թոյսարտոն ըստմոն մոյր ըստն ճար-
 մոն !

Ստեղծումն մոյրնոնն սամմարտոյոն յորմն ճարամուս ըստմոս
 ստեղծ. սահմանն յորմոյորնոնն տայմքորմարն ճարմոն: յորմոյորնոնն
 ճարմոնն ըստ իրնոյորնոնն ըստմոն ոյոն թորմոնն մոլորնոն, մարամ
 սմ յայնն սոն իրորն իրորն " մտանոն " մոլորնոնն մոյրնոն-
 ոնն ճարտոյցն: սոն ընտնոնն ճարամուս ստեղծումն մոյրնոնն սամ-
 մարտոյոնն յորմն: ոտն ընտրուս ճշարաբայ թոյցնանա մոլորն ոմոն,
 որմ սգնաճիս. յորտոյրն որմ յորմոն, Յորմոնն սր ստեղծոնն ստեղծ
 տայմքորմարնոնն:

ճարմոնն սրտորն ճարամուս յորմոյորնոնն տայմքորմարն ըս-
 տմոնն սգնաճի ս. սաթոյ, որմոնն Յորնոկոնն ըստմոնն սայոնն ճարնիս
 յալալիսնն ընտրուս յորն ճարմոն: սայոնն յեղնոնն ըստմոյ-
 րնոնն մոլորնն ըստմոն. / սաթոյ մանմոնն սմ յորմոյորնոնն տայ-
 մքորմարն ոյոն/. ըստնն ըստմոնն ոտն սահմանն տայմքորմարն ըստն

25

ბიძან დახმარებოდა გველა ის პიროვნებებ, მიუხედავად ურთვიანობისა, ვინც ხშირ აწარმოებდა აფხაზთა წაყენებისათვის განმეორებითი წინააღმდეგობა, ვინც მიუხედავად ხალხს ძმობისა და ბეჭობისადაც. ურთიმიპირისპირა: სხვების ტაქტიკისათვის პირის პირველადი რუბრიკა ურთვიანობისადაც განმეორებისათვის და მის ადგილზე დაბრუნება აფხაზი გზა. პირის სხვების ურთვიანობის მიუხედავად დაბრუნებისა და ჩაწერისა: " ამბ. რუბრიკა დაბრუნების იქნას აფხაზთა პირის ტრედაში ვინც-ცაა მიუხედავად ვინც განმეორებისათვის დაბრუნებისა. ე. სხვების ტაქტიკისათვის პირის პირველადი დაბრუნების ამბ. შ. ბუნებრივად". მაგრამ ბუნებრივი ვინც-ცაა არ მიიღო, იქ ხშირ მიუხედავად ურთვიანობისა აფხაზთა. ურთვიანობის მიუხედავად დაბრუნებისა ვინც ასრულებს, რაც პირის დაბრუნების პირველი მიუხედავად დაბრუნების მიუხედავად დაბრუნებისათვის ბრძოლა!

მიუხედავად წინააღმდეგობისა გველა დაბრუნებისა, ეს არცაა საჭირო, ჩვენთვის ურთი რამ დაბრუნება: აფხაზთის ასსრ ვინც ბუნებრივად განმეორებისათვის მიუხედავად დაბრუნებისა, პირისპირა გველა, საუბრისათვის რესპონდენტის ბუნებრივად დაბრუნების მიუხედავად, ამასთანავე, ურთვიანობის დაბრუნების მიუხედავად ურთვიანობის, ურთვიანობის, დაბრუნებისათვის ურთვიანობის დაბრუნებისათვის.

ჩვენ ცალკე გველა აწარმოებდა და ტაქტიკისათვის გველა მიუხედავად იმი დაბრუნებისათვის დაბრუნებისათვის, რაცაა აფხაზთის მიუხედავად დაბრუნებისათვის მიუხედავად მიუხედავად. ჩვენ მას დაბრუნებისათვის საუბრისათვის რესპონდენტის ბუნებრივად დაბრუნებისათვის, რაცაა აფხაზთის ურთვიანობის მიუხედავად დაბრუნებისათვის დაბრუნებისათვის პირის დაბრუნებისათვის პირის დაბრუნებისათვის, ვინც მიუხედავად დაბრუნებისათვის.

ჩვენ დაბრუნებისათვის მიუხედავად აფხაზთის ასსრ-ის დაბრუნებისათვის და დაბრუნებისათვის დაბრუნებისათვის, ახლა ვინც იმი, მუ რა დაბრუნებისათვის მიუხედავად,

საქართველოს მთავრობის ყველაზე გაუმართლებელი ჩატრევილობის პერიოდის
 შედეგად: მუცლის ანტივებების შედეგად აფხაზი რეპუბლიკისა თბილისი 50%
 აღემატება, მუცლის 8 ქალაქისა და რაიონული ადმინისტრაციის პირველი
 მდივანობის ექვსი აფხაზია; მუცლის აფხაზის ასსრ 9 მინისტრისგან 6 აფხა-
 ზია, მუცლის პირველი პარტიული მრავალპარტიის მდივანობის 50% აფხა-
 ზია, მუცლის რეგიონის ხელმძღვანელი მუშაკებიდან, ხელმძღვანელი თანა-
 მდებარეობს 70% აფხაზია და ეს ყველაფერი საქართველოს მთავრობას მი-
 აჩინა ნორმალურ მთვლებად, მაშინ არც არის გასაკვირი, რომ სსრ კავში-
 რის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 5 მარტის მრავალპარტიული აფხაზის
 სტრუქტურის 13 მუშაკიდან, რომლებიც " მუშაობის რეკონსტრუქციის
 მრავალი", " მრავალი წიგნი მრავალი", " ხალხი მრავალი
 მრავალი", " 11-ხალხის მრავალი მრავალი" და მრავალი, 8
 აფხაზი და მრავალი ქართველი.

აფხაზის ასსრ რეპუბლიკის ხელმძღვანელობას, ნაციონალისტ- მუცლის-
 მისგან პარტიული აქტიურობის გაგონის, რეგონს რეგონს-ს მისამართული
 მისის, საკავშირო კურსის, საბჭოთა რეპუბლიკის სტრუქტურისა და რეპუბ-
 ლიკის მახინჯის მინისტრის, ადმინისტრაციის ა. გვარამიას შექმნილი
 აქვს ყველა პირი ანალიტიკური მუშაობისთვის. მუცლის წინამორბედი
 /ხალხი და კვანტალიანი/ სახელმწიფო აგონის შენობაში კმაყოფილე-
 მრავალი ერთი ან მრავალი მთავარი, გვარამიანი მთავარი და კვანტალიანი.
 აქ ეწვევა საიკუმული მთავარი, აქ ეწვევა აფხაზის " მთავარი"
 მთავარი საკითხები, პრინციპული სასახლე იქცა კრავანთა მუცლი.
 გონი შექმნილია, რომ გონის საექსპერსის მთავარი ექსპერსის მთავარი-
 მად პრინციპული ნაციონალისტები გვერდებიდან, რომლებიც ჩამოსულ
 სტრუქტურისა და რეპუბლიკის ექვსიდან ქართველი კულტურისა და ისტორიის
 გაგონის ? ამასვე ემსახურება საკავშირო გამომცემლობის მიერ და-
 მუცლი მრავალი მთავარი ფუნქციონირების ნაკვეთი და " მუცლი მთავარი-

ლი ხაშრობები" აფხაზეთის ისტორიულ ძეგლებსა და წარსულზე- აფხაზი "სწავლულები" რედაქციით. ჩვენი პლანეტის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსულ ადამიანებს ისინი საქარტველოზე უქმნიან კომპარულ წარმოებებს, რთი თიქოს აფხაზეთი არის ქარტველია მიერ დაჩაგრული, დამხვეული, რთი ქარტველები იყვენ და არის შარბარისი დამკვრობლები და ა.შ. ცხადზე ცხადია, რთი კარნირისგ-პროვოკაციითა ვადაულებელი საზრუნავთა გაგრის " ალბა"- მიზანი ერთია - საქარტველოდან აფხაზეთის ასსრ გამოსვლა. საქარტველის სსრ საზღვარი გაივლის არა მიონარე ფსუზე, სოფ. ლესელიძეში, არამედ მიონარე ენგურზე, გუგორთან.

აი, რა გვინს ხვად 1....

ჩვენ არავ ვრთხვი ვაკრთებით საქარტველოს მთავრობას: მესძლებს ამ პროცესის შეჩერებას და ცხვრების ხორმალიზაციას ? და თუ არა, ჩვენ, ქარტველები ჩვენვე დავიცავთ მამულს, არავის დავუთმით სამ- მითრო მიწის ერთ მიკავებლსაც აი !

ხთი არ ავიწყდება ვინმეს, რთი საქარტველოს მიწის ყოველი კოქი ქარტველი ვაცს სიცოცხლეზე ძვირად უღირს ?

რესპუბლიკის მთავრობამ უნდა გაიკვლიწინოს, რთი აფხაზეთის მოსახლეობის 43% ქარტველია, და თუ საჭიროება მიიხთვს, სამ მილიონ ნახევარი ქარტველი ფხზე დაჯდება, მაშინ აი ფიქრლები, წოდებანი და მეტლები ვერავის იხსნის, მაშინ ვერსად გაეცევა ხალების რისხვას ყველა ის, ვინც საქარტველოს მრგურობს, ვისაც ვრის ბედი არაფრად მიჩნია, ვინც მივირობის, ძმობისა და მეგობრობის მიწრია, ვისაც უკუ- რთი ესმის ინტერნაციონალიზმი, ფნ ვინც თავისი გუგრილობით მიწრის თა-

ნამდგარავთი ტამბაქო.

ოღეს აფხაზეთში კანონიერ " მესაჭევება" ოტანან მთლალაფუვი, ქარ-
მველი ხაბინის მიწებში და სწორედ ისინი განაგებენ ქარმველი კაცის ბე-
ოტბაღს.

არღვი ვრთხვი მისვრთხვთ: აფხაზეთის ასსრ-ში ტამბეფეზული უკანონო-
შის რაფრთვებილი ოკვირბაკის: კართა მერჩევაში ოვნიწური პირნიკიპე-
შის განუხრვი რაკვას: მბოლოდ ლრსუწური ინფრნაკიოწბარწი სულოკვე-
მუშის მიწებ, განათლებული, პაჭრითი და საქმის მკოწვი მუშაკთა რან-
წაწრებას; რაფრთვებილი უწდა რასაჯოწ სანჭოთა კანონების მილო სმი-
კაცრით ფველა ისინი, არწვი ვრთა მორის ოესავს მუღს, ვრწვი ხეღწოწ
ვრთა მორის ძმიშობა და მიჭობრთბის ურღვევ პირნიკიპებს. რაფრთვებილი
უწდა ში ოქწას ოკვირბირბული ნაკიოწბარისთა სამწილიანი შაჭონობის მე-
ღევაბ მვეწმინილი უთანასწოწბანი ხეღმძღვაწვი ორგანოებში.

საქარმველოში მიხოწრეშ ფველა მიგწვი ვრს მიწებშიის მავისი პბილი,
ვრთხვი და სამუბამიო იფოს მათმვის ტასაგეში, რიმი ქარმველი ვრთ მვიოწმწ
განაგებშ მავის მიწა-წყარს, არავის რაკვავებშ ძაღად საქარმველოში,
მბოლოდ მუწ ვერ ტაჭარწს ქარმული მიწის მიჭვავრისაკ ვი. ფველა ეს მიო-
ხოწწვა რაკვიმფოწვიღეზუ ოქწას რაფრთვებილი და ფველასათვის ტასაგეში
ფორმიშ.

აფხაზეთში მვეწმინილი არანწრმალურ ვრთარებას ვრთხვი და სამუბამიო
მიღეეს პირნიკიპული პარჭული მეფასება.

1980 წელს აპრილი

- ბელს აწვირს ... 32.4. მიქალიაქვი; ქ. ბავრის სპოლოფოქბა
- 1. ვ. ნ. სვანაძე - თბილისი შიომღვიმის გ. ო. გიორგიშვილი
 - 2. ნ. ჯოჯოგაძე
 - 3. ქ. ნიკოლაიძე - შიომღვიმის გ. ო. გიორგიშვილი
 - 4. ა. გოგიაძე
 - 5. ა. კობახიძე
 - 6. ო. გიორგიშვილი
 - 7. ქ. ლ. ბარბაქაძე
 - 8. ნ. გიორგიშვილი
 - 9. გ. გიორგიშვილი

აფხაზეთში XX საუკუნის 70-80-იან წლებში განვითარებული მოვლენების შესახებ მოსაზრება ვკითხეთ 1971-72 წლებში აფხაზეთის მინისტრთა საბჭოს უფროს იურისკონსულტანტ ქალბატონ გულიკო ურუშაძეს, რომელიც აფხაზეთში მრავალი ფაქტისა და მოვლენის თანაშემწეა.

ქალბატონო გულიკო თქვენი აზრით, როგორი შეფასება შეიძლება მიეცეს მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში აფხაზეთის ტერიტორიაზე განვითარებულ პოლიტიკურ სიტუაციას?

XX საუკუნის 70-80-იან წლებში აფხაზეთში არსებული პოლიტიკური სიტუაცია დამუხტული იყო ჯერ კიდევ წინა წლებიდან მოყოლებული, კრემლის ინსპირირებით აფხაზ ხალხში განვითარებული ფარული თუ აშკარა, აგრესიული ენებათაღელვით ქართველთა წინააღმდეგ და აფხაზეთის ავტონომიის გამოსვლის სურვილით საქართველოს სსრ-ს შემადგენლობიდან.

სეპარატისტთა იდეოლოგები ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ აფხაზეთი არასოდეს ყოფილა საქართველოს ნაწილი და მისი დამოუკიდებლობა ითვლის მრავალ საუკუნეს (*Програма Народногo Форума Абхазии „Аыдгыларა” – Аыдгыларა (единение), 1992 №1 (022), 193*).

ცნობილია, რომ თავიანთი მიზნის მისაღწევად ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ, 1967, 1978, 1989 წლებში, აფხაზეთში ადგილი ჰქონდა აფხაზთა მცირე თუ ფართომასშტაბიან გამოსვლებს.

ღონისძიებები, რომელსაც მოცემულ პერიოდში საქართველოს კომუნისტური ელიტა მიმართავდა აფხაზეთის პოლიტიკური სიტუაციის გასაუმჯობესებლად არ იყო და ვერც იქნებოდა საკმარისი, რამდენადაც ყველაფერი კრემლთან უნდა შეთანხმებულიყო. კრემლს კი ქართველ-აფხაზთა შორის არსებული მუდმივი დაძაბულობის არსებობა ხელს აძლევდა, რათა საჭირო მომენტში სწორედ აფხაზური (და არა მარტო აფხაზური) სეპარატიზმი გამოეყენებინა ქართველთა დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვის ასაღაგმავად.

რამ განსაზღვრა აფხაზეთში პოლიტიკური კრიზისის წარმოშობა და როგორია საბჭოთა კავშირის ნეგატიური როლი დაპირისპირებისას?

70-80-იან წლებში აფხაზეთში პოლიტიკური კრიზისის წარმოშობის განმსაზღვრელი მრავალი პირობა არსებობდა. მათ შორის:

ა) 3-გზის „მუჰაჯირობა“ გამოვლილი აფხაზები ამ დროისათვის უკვე დიდი ხანია შეგუებულები იყვნენ რუსეთის იმპერიული კოლონიზატორულ პოლიტიკას და ახლა მათთან ერთად, საბაბით თუ უსაბაბოდ, ბრმად ცდილობდნენ ქართველობის აფხაზეთიდან გაძევებას, რადგან ისინი, რუსებისავე წაქეზებით, თავიანთ მტრებად და დამპყრობლებად მიაჩნდათ, საამისოდ კი თავდაპირველადვე ეპყრათ ხელთ მოსკოვში 1907 წელს გამოქვეყნებული ლ. ვორონოვის ბროშურა „Абхазияне Грузия“, რომელზეც სეპარატისტთა მრავალი თაობა აღიზარდა.

ქართველთა და აფხაზთა ერთმანეთისაგან გასათიშად საბჭოთა კავშირიც ხელოვნურ გზებს მიმართავდა მსგავსად ცარიზმის რუსეთისა, რომელსაც 1892 წლის გაზეთ „Кавказ-ში (№77) გამოქვეყნებული ი. ი. პანტიუხოვის სტატიით ქვეყანას ამცნო, რომ თანახმად სპეციალური გამოკვლევებისა, სამურზაყანოელები და ზუგდიდ-სენაკის მოსახლეობა ერთმანეთისაგან თმისა და თვალის ფერით, სიმაღლით, სხეულზე თმებით, თავის სიდიდით, მკერდის გარშემოწერილობით განსხვავდება და რომ სამურზაყანოს მეგრელები უფრო მსგავსია აფხაზის შერეულ ტიპთან (Гамахария, Гогия. 1997: 59).

ანალოგიურად უკვე 70-80-იან წლებში, როდესაც ისედაც გამძაფრებული იყო აფხაზთა აგრესია ქართველების მიმართ, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის 5 სხვადასხვა პროფილის (მათ შორის ეთნოგრაფიის, ანთროპოლოგიის, გერონტოლოგიის, ექსპერიმენტული მორფოლოგიის, ენის, ლიტერატურისა და ისტორიის) ინსტიტუტის წარმომადგენლებთან ერთად, ვითომდა მხოლოდ გერონტოლოგიური მიზნებით, აფხაზეთში ჩაატარა კომპლექსური გამოკვლევა და 1987 წელს მოსკოვში გამოსცა წიგნი „Абхазское долгожителство“ (ვ. ი. კოზლოვის რედაქტორობით) რითაც ასეთი უმაღლესი სამეცნიერო ტრიბუნებიდან მსოფლიოს ამცნეს, რომ:

- ანთროპოლოგიური მორფოლოგიური მახასიათებლები აფხაზ ბავშვთა და მოზარდთა განვითარება სხვადასხვა ასაკში და პერიმეტრებში ქართველთა ამავე ჯგუფებთან შედარებით განსხვავებულია (გვ. 100);

- აფხაზები გენეტიკურ ნათესაობაში არიან ჩრდილო კავკასიურ ადიღებთან და რომ საქართველოსთან მრავალსაუკუნოვანი კავშირით მათ მიღებული აქვთ რიგი

ისეთი ანთროპოლოგიური და კულტურული მახასიათებლები, რაც მათ ქართველ ხალხთან აახლოებს (გვ. 18);

- ძველი აფხაზური მთავარი ტომებია აფსილები, აბაზგები, სანიგები . . . (გვ. 20);

- IX-X საუკუნეებში აფხაზეთის სამეფო აღწევს თავის უმაღლეს განვითარებას, მაგრამ X საუკუნის ბოლოდან კარგავს დამოუკიდებლობას და დიდი ხნით შედის გაერთიანებული საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში. აფხაზეთი XV საუკუნეში კვლავ დამოუკიდებელი სათავადო ხდება (გვ. 21).

კომენტარები მოცემულ ჩამონათვალთა მიმართ საჭირო არც არის. მაგრამ აუცილებლად სათქმელი და საზრუნავი ის არის, რომ ცარიზმიდან მომდინარე რუსეთის სამეცნიერო საინფორმაციო ომი საქართველოს წინააღმდეგ, დღემდე გრძელდება, რაზედაც უამრავი ფაქტობრივი მასალა არსებობს და ყველა ისინი მეტყველებენ რუსეთის მხოლოდ და მხოლოდ ნეგატიურ როლზე აფხაზეთში ქართველთა წინააღმდეგ განხორციელებულ პოლიტიკურ კრიზისზე და საქართველოდან აფხაზეთის საბოლოოდ გამოყოფაზე.

ბ) კრემლის და საქართველოს კომუნისტური ელიტის ზეწოლიდან გამომდინარე საქართველოს მეცნიერთათვის აფხაზეთის თემა ტაბუდადებული იყო. მათ შორის საშუალება არ ჰქონდათ სამეცნიერო გზებით გადაეჭრათ აფხაზური თუნდაც ის პრობლემები, რომელიც ისტორიოგრაფიასთან იყო დაკავშირებული. ამ თემაზე შექმნილ ერთეულ ნაშრომებს კი აფხაზეთში თითქმის აუტოდაფეს უწყობდნენ (მაგ: პ. ინგოროყვა „გიორგი მერჩულე“).

კრემლის შიშით და ზეწოლით საქართველოს ხელისუფლება უძღური იყო შეემუშავებინა ისეთი საჭირო მექანიზმები, რომელიც ბოლომდე სწორად და სამართლიანად გადაწყვეტდა აფხაზთა მიერ დასმულ პრობლემებს. ცნობილი იყო ისიც, რომ სეპარატისტებს მუდმივი კონტაქტები ჰქონოდათ კრემლთან.

განუკითხაობამ, როცა ფაქტიურად მთავრდებოდა სეპარატისტთა ყოველი მორიგი გამოსვლა თუ რეაგირება მათ წერილებს კრემლის მიმართ, ანტიქართული კამპანია აფხაზთა შორის მხოლოდ და მხოლოდ გააძლიერა. გახშირდა მათი ფიზიკური თავდასხმები ინდივიდუალურ ქართველ პირებსზე, რაც ზოგჯერ მსხვერპლით მთავრდებოდა და რასაც თანდათან ქართველთა სპასუხო მოძრაობა მოჰყვა.

80-იანი წლების ბოლოს, როცა საქართველოში გაჩაღებულმა ლეგალურმა თუ არალეგალურმა მოძრაობებმა საბჭოთა კავშირიდან საქართველოს გამოსვლის და დამოუკიდებლობის მოთხოვნების დაყენება დაიწყო, აფხაზმა სეპარატისტებმა ანტიქართული საქმიანობა კიდევ უფრო გააძლიერეს და ახლა უკვე აფხაზეთის საქართველოდან გამოყოფა და სსრ-ში ან რსფსრ-ში შესვლა მოითხოვენ.

აღბათ დამეთანხმებით, რომ ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის 60-იანი წლებიდან საკადრო საკითხები აფხაზეთში აფხაზური ნომენკლატურის კარნახით წყდებოდა?

საკადრო საკითხები აფხაზეთში მართალია ხშირად აფხაზური ნომენკლატურის კარნახით წყდებოდა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ე. წ. „ქართული თანამდებობებზე ისინი გამიზნულად საშუალო უნარისა და შესაძლებლობების პირებს არჩევდნენ.

რა ფაქტორებმა განაპირობეს კრიზისი უკიდურესი გამწვავება 1989 წლის ზაფხულში აფხაზეთში, რამაც გამოიწვია 1989 წლის 18 მარტის ლიხნის თავყრილობაზე ანტიკონსტიტუციური გადაწყვეტილების მიღება?

ე. წ. ლიხნის თავყრილობას, რომელიც 1989 წლის 18 მარტს შედგა, წინ უსწრებდა რიგი ისეთი მოვლენებისა, როგორიც იყო:

ა) 1988 წ. საქართველოში განვითარებული მოძრაობა ქვეყნის სსრკ-დან გამოსვლის და დამოუკიდებელი საქართველოს შესაქმნელად, რასაც აფხაზთა მხრივ აფხაზეთში ქართველთა საწინააღმდეგო გამოსვლების გაძლიერება მოჰყვა საქართველოსაგან აფხაზეთის გამოყოფის მოთხოვნით, რასაც კრემლის წინაშე აყენებდნენ.

ბ) სეპარატისტებმა დააფუძნეს „აიდგილარა“-ს სახელით ცნობილი საზოგადოება და გაზეთი. „აიდგილარა“ ორგანიზებას უწევდა ქართველთა საწინააღმდეგოდ მიმართულ საქმიანობას, მათ შორის ამ მიზნით საჭირო სახსრების შეგროვებას.

მიხეილ სუსლოვის საიდუმლო მოხსენებაში აღნიშნულია, რომ: „ქართველები ჩვენგან ძლიერ განსხვავდებიან, ადრე თუ გვიან საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხს დააყენებენ და თავისუფლებას მოითხოვენ. მათთან ბრძოლა უნდა დავიწყოთ აფხაზეთიდან“. როგორ ფიქრობთ, საბჭოთა რუსეთი მუდამ ცდილობდა თუ არა, რომ აფხაზეთი მოეწვიტა დანარჩენი საქართველოდან?

თანახმად მრავალი დოკუმენტური მასალისა, რომელიც ჯერ კიდევ ცარიზმის ეპოქიდან მოყოლებული არსებობს, რუსეთი სისტემატიურად ცდილობდა აფხაზეთი – დანარჩენი საქართველოსაგან მოწყვიტა.

ფიქრობთ თუ არა, რომ აფხაზეთში ქართული მოსახლეობის თანდათანობითი დაბეჩავებისა და მისი საკუთარ სამშობლოშივე მეორეხარისხოვან ხალხად გადაქცევის პროცესს ხელს უწყობდა საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლების არათანმიმდევრული და ცალმხრივი პოლიტიკა განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის სფეროში?

საქართველოს კომუნისტური ხელისუფლება თავად იყო დაბეჩავებული კრემლის მიერ და რა თქმა უნდა ბეჩავ ხელისუფლებას არასოდეს შესწევს უნარი ადამიანების ღირსეული არსებობა უზრუნველყოს.

თქვენი აზრით, როგორი ფორმებით ხდებოდა აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველი სტუდენტობისა და პროფესორ-მასწავლებელთა აფხაზური სეპარატიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა?

სამწუხაროდ, აფხაზეთის სეპარატისტული ძალების დისკრიმინაციული ზეწოლები ქართულ უმაღლეს სასწავლებლებზეც ვრცელდებოდა. მათ არ მოსწონდათ ის, რომ იქ სასწავლებლად სტუდენტები რესპუბლიკის სხვადასხვა რაიონებიდან ჩამოდოდნენ. ეს განსხვავება პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ფილიალს და სუბტრობიკულ ინსტიტუტს ეხებოდა.

ზეწოლით ასევე შეწუხებულმა უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელმა უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებმა და სტუდენტებმა უნივერსიტეტისაგან გამოყოფა და ცალკე არსებობა მოითხოვა, რისთვისაც მჯდომარე აქციებიც გამართეს და ბოლოს მიაღწიეს კიდევ გამოყოფილიყვნენ და შეექმნათ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალი. მათ ასეთ საპროტესტო მოქმედებებს სეპარატისტთა მხრივ თავდასხმები და სამწუხაროდ მსხვერპლიც მოჰყვა.

დღეს აფხაზეთის კონფლიქტის მოწესრიგების გზები ჩიხშია შესული. თქვენი აზრით როგორია კონფლიქტის მშვიდობიანი მოწესრიგების საშუალებები და რუსეთ-საქართველოს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების შექმნა არის თუ არა პირდაპირ კავშირში აფხაზეთის კონფლიქტის დადებითად გადაჭრასთან?

(აქ არის 2 კითხვა და ბოლოდან დავიწყებ): რუსეთ-საქართველოს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების აღდგენის მცდელობა ჩვენთვის აუცილებელია, რადგან სამწუხაროდ და სავალალოდ ისინი იმპერიული სულისკვეთების ჩვენი მუდმივი და სადღეისოდ აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის მპყრობელი მეზობელია. საქართველოს ხელისუფალთა გონი ყოველთვის უმაღლეს დონეზე

უნდა იყოს იმისათვის, რომ რუსეთის მზაკვრულ ანკესებზე არ ეგებოდეს და არ აძლევდეს მათ საშუალებას ჩვენზე მუდმივად ახორციელებდეს სხვადასხვა სახის ზეწოლებს. მაგრამ პოლიტიკური ურთიერთობების აღდგენა ისე ვერ მოხდება, თუ კი მას წინ არ უსწრებს სხვადასხვა სახის ურთიერთობების წინა პლანზე წამოწევა, თუ ასეთი გზების მოძებნას და აღდგენა-განვითარებას ხელისუფლება სწორად წარმართავს, მაშინ შესაძლებელია ისინი იქცნენ კიდევ აფხაზეთის კონფლიქტის დადებითად გადაჭრასთან პირდაპირ თუ ირიბ კავშირში, ან ვერც იქცნენ ასეთად, რამდენადაც აფხაზეთის პრობლემის გადაჭრის გასაღები თავად აფხაზ და ქართველს ხალხთა ხელშია და არსად სხვაგან. ხოლო თუ კი ამას კარგად არ გააცნობიერებენ საქართველოს საჭესთან მდგარი პირები, მანამდე კონფლიქტების მოწესრიგების გზები ყოველთვის ჩიხში იქნება მომწყვდეული.

ყოველგვარი კონფლიქტის, მითუმეტეს ხალხებს შორის არსებული კონფლიქტის გადაჭრას სჭირდება ხალხური დიპლომატიის ასეთი მაღალი დონე. 2 ანდაზას ეფუძნება: 1. „პური მეპურემ უნდა გამოაცხოსო“, 2. „გველსა ხვრელით ამოიყვანს ენა ტკბილი მოუბარი“. ის უდიდესი ფილოსოფიური საზრისი, რომელიც ამ 2 ანდაზაშია ჩადებული არის გზამკვლევი იმ გასაღებისაკენ, რომელიც ქართველებს აფხაზ ძმებთან კვლავ დააკავშირებს. ქართველების ისტორიული ვალდებულებაა აფხაზთა წინაშე, რომ ასეთ ურთიერთდაკავშირებულ გზებს მიმართოს. მოსაძებნია, სანთლით მოსაძებნია მხოლოდ ასეთი „მეპურეები“ და „ენა ტკბილი მოუბრები“.

თუ ქვეყნის საჭესთან ბრძენი და სამართლიანი მესაჭეები იდგებიან, ისინი მოძებნიან და იპოვიან „მეპურე“ და „ენა ტკბილი მოსაუბრეს“, რომლებიც ხსენებულ გასაღებთან მიგვიყვანენ.

კონფლიქტის მშვიდობიანი მოწესრიგებისათვის საჭიროა:

1. კომპეტენტური ქართველ მოღვაწეთა, მეცნიერთა, სხვა ინდივიდუალურ პირთა ურთიერთშეჯერებული აზროვნება და მოქმედება პრობლემის მიმართ;
2. ურთიერთშეჯერებული მოქმედებები იმ სფეროებში და იმ დონეზე უნდა წარიმართოს, რაც ტრადიციულად აფხაზ და ქართველ ხალხთა შორის ემზე უფრო მაღლა დგას. კერძოდ:

- საერთო კავკასიური წარმომავლობა;
- საერთო კოლხობა;

- აფხაზეთად წოდებული დასავლეთ საქართველო და მთლიანად საქართველო საუკუნეების განმავლობაში;
- საერთო რელიგიური ურთიერთობები, ისტორიული ძეგლები;
- საერთო ისტორიული თანაცხოვრება, ძუძუმტეობა, გვარ-სახელობა, ნათესაობა, უხუცესთა ფენომენი;
- ისტორიულად საერთო მტრების არსებობა და ბრძოლები მათ მოსაგერიებლად და სხვა.

3. პრობლემურ საკითხებზე აფხაზ, ქართველ, რუს და მსოფლიოს წამყვან ექსპერტ-მეცნიერთა თავშეყრის ორგანიზება და განხორციელება პერიოდული კონფერენციებით.

4. მუდმივად ყურადსაღებად და გასათვალისწინებლად ქართველ-აფხაზთა სხვადასხვა დონის შეხვედრებზე და ნაკლოვანებებზე გამოკვეთილად მსჯელობა და სათანადო დასკვნების მიღება, რომლებიც ურთიერთთან გვაახლოებს ან ურთიერთ გვთიშავს.

როგორც ქართველობისთვის ასევე აფხაზობისათვის ურიგო არ იქნება იმის შეგონება, რასაც დიდი ილია ამბობდა: „სხვის ფეხის ხმაზე ბრმად აყოლა ტყვეობაა და არა თავისუფლება”.

რესპონდენტის მონათხრობიდან ჩანს აფხაზეთის პოლიტიკური ვითარების ანალიზი, რაც ეყრდნობა რეალურ მოვლენებს. აქვე ამასთანავე, გთავაზობთ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ, ისტორიის დოქტორ აფხაზეთის მოვლენების მომსწრესა და თვითმხილველ ბეჟან ხორავას ინტერვიუს:

თქვენ, როგორც სოხუმის უნივერსიტეტის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ისტორიის დოქტორი და მეოცე საუკუნის 70-80-იანი წლების აფხაზეთში მიდინარე პოლიტიკური პროცესების თვითმხილველი და თანამონაწილე როგორ შეაფასებთ იმ პერიოდის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებს?

აფხაზეთის ეთნოკრატია ცდილობდა მეტი დათმობების მიღებას საქ. სსრ ხელმძღვანელობისაგან, რაც განაპირობებდა მათ ხელში მეტი ეკონომიკური და პოლიტიკური ბერკეტების მოქცევას.

როგორ მივაჩნიათ, რამ შეუწყო ხელის მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში დაპირისპირების მარცვლის თანდათან გაღვივებას და როგორი იყო საბჭოთა რუსეთის ფაქტორი და მისი წამქეზებლური პოლიტიკა?

რუსეთი (მოსკოვი) ცდილობდა „აფხაზური კარტის“ გათამაშებით მორჩილებაში ჰყოლოდა საქართველო. თავის დროზე, ავტონომიები საქართველოში ამ უკანასკნელზე ზემოქმედების მიზნით შეიქმნა. მაგრამ კრემლი ცდილობდა აფხაზების წაქეზებაში ზედმეტი არ მოსვლოდა და აფხაზური ეთნოკრატია სასურველ ჩარჩოებში ჰყოლოდა მოქცეული.

მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს რა განაპირობა აფხაზეთში პოლიტიკური მოვლენების უკიდურესად დააბვა, რამაც შეიარაღებულ დაპირისპირებამდე მიგვიყვანა?

ეს გამოიწვია ეროვნული მოძრაობის აღმავლობამ საქართველოში, 1989 წლის აპრილამდე საქ. ერ. მოძრაობის ლოზუნგი ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენა გახდა. კრემლმა საქ-ოს აღმავალ ეროვნულ მოძრაობას აფხაზური და ოსური სეპარატისტული მოძრაობა დაპირისპირა.

თქვენი აზრით, რა როლი ენიჭებოდა საბჭოთა რუსეთს აფხაზეთში მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში ანტიქართული პოლიტიკის წარმართვისას?

რუსეთის (მოსკოვის) ფაქტორი მთავარი და გადამწყვეტი იყო. მოსკოვი აქეზებდა და მხარს უჭერდა აფხაზურ სეპარატისტულ მოძრაობას.

გთხვავთ, განმარტოთ აფხაზეთის კონფლიქტის პოლიტიკური წინაპირობები.

ა) აფხაზური ეთნოკრატის სეპარატისტული მისწრაფებები და მისი რუსეთთან ალიანსი.

ბ) 1991-1992 წწ. სახელმწიფო გადატრიალება და ამის შემდეგ შექმნილი ვითარება: 1921 წლის კონსტიტუციის აღდგენა; ხუნტის შეიარაღებული ფორმირებების თარეში საქართველოში, განსაკუთრებით, სამეგრელოში მოწყობილი დამსჯელი ოპერაციები; პოლიტიკური ოპოზიციის, ზვიადისტური მოძრაობის სახით, განადგურების მცდელობა მთელი საქართველოს მასშტაბით, მათ შორის აფხაზეთში.

თქვენი აზრით, საბჭოთა კავშირის ხელშეწყობით როგორ მომწიფდა პოლიტიკური კრიზისი აფხაზეთში?

სსრ კავშირის არსებობის პირობებში, ყოველ შემთხვევაში, 70-80-იან წლებში, ტერიტორიული და პოლიტიკური ვცლილებები შეუძლებელი იყო, ამიტომ მოსკოვი აფხაზეთის ფაქტორს მხოლოდ საქართველოზე ზემოქმედებისათვის იყენებდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ აქტიურად და ღიად დაუჭირა მხარი აფხაზურ სეპარატისტულ მოძრაობას.

სოხუმის დაცემიდან 22 წელი გავიდა. როგორ ფიქრობთ, შესაძლებელი იყო თუ არა ამ კონფლიქტის თავიდან აცილება?

ომის ალტერნატივა ყოველთვის არის მშვიდობა. სამწუხაროდ, 1991-1992 წწ. დეკ-იანვ. თბილისში და შემდეგ განვითარებულმა მოვლენებმა განაპირობა კონფლიქტის დაწყება აფხაზეთში.

აფხაზეთის კონფლიქტის დაწყებიდან ორი ათეული წელი გავიდა. თქვენი აზრით როგორია აფხაზეთის კონფლიქტის მშვიდობიანი მოწესრიგების თანამედროვე ასპექტები?

უპირველეს ყოვლისა, საქართველო მიმზიდველი უნდა გახდეს აფხაზეთისათვის ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული თვალსაზრისით. უნდა მოხდეს თანდათან ხალხის დაახლოებაც და ეს ძალიან მნიშვნელოვანია.

საერთოდ რას ველოთ მომავალში? არის თუ არა რუსეთ-საქართველოს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების აღდგენა პირდაპირ კავშირში აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირებასთან?

რა თქმა უნდა, რუსეთ-საქართველოს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების აღდგენა პირდაპირ კავშირშია აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირებასთან.

ეთანხმებით თუ არა იმ მოსაზრებას, რომ აფხაზეთში მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში სეპარატისტული გამოსვლები ინსპირირებული იყო საბჭოთა კავშირის მხრიდან?

დიახ, ვეთანხმები.

რამ განაპირობა აფხაზეთის ეთნიკური წმენდა და ქართველთა გენოციდი? აფხაზი სეპარატისტებისა და, შესაბამისად მოსკოვის მიზანი იყო ქართველების განდევნა რეგიონიდან და, შესაბამისად, დემოგრაფიული ბალანსის შეცვლა გარუსების გზაზე მდგარი აფხაზების სასარგებლოდ.

თითქმის ოცი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც აფხაზეთის გამოყოფა მოხდა ერთიანი საქართველოს შემადგენლობიდან. ოცი წლის თავზე როგორია თქვენი პროგნოზები?

უახლოეს მომავალში, ვფიქრობ, რეალური ცვლილებები მოსალოდნელი არ არის. ნდობის და ურთიერთობის აღდგენა აფხაზეთთან რთული და ხანგრძლივი პროცესია. ამ პროცესს უნდა ჩამოშორდეს აუცილებლად რუსეთის ფაქტორი.

დღეს რამდენად შორს არიან ერთმანეთისგან თბილისი და სოხუმი და საერთოდ, რა იქნება მომავალში? თქვენი ვარაუდები და დასკვნები!

თბილისი და სოხუმი დღეს საკმაოდ შორს არიან ერთმანეთისაგან, ეს გაუცხოება კიდევ უფრო იზრდება. ვითარება შეიძლება შეიცვალოს მოსკოვის საქართველოსადმი დამოკიდებულების რადიკალური შეცვლის შემდეგ.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ისტორიის დოქტორი დაზმირ ჯოჯუა მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში აფხაზეთში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების თვითმხილველია, რომელიც საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებს შემდეგ შეფასებას აძლევს: „ეს იყო „ცივი ომი“ ქართულ პოზიტიურ ნაციონალიზმსა (ერთიანი სახელმწიფოს იდეასა) და რუსულ იმპერიალიზმს + აფხაზეთ ეთნოკლასიკურ სეპარატიზმს შორის. აფხაზმა სეპარატისტებმა ითამაშეს რუსეთის დასაყრდენის როლი, ხოლო მეორე ფაზაში (კრიზისის ომში გადაზრდის ფაზაში) კი – შევარდნაძის რეჟიმი და სეპარატისტებმა ერთად, ოღონდ ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად.

ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბატონი ავთანდილ სონდულაშვილი *აფხაზეთში მეოცე საუკუნის 70-80-იან წლებში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებთან დაკავშირებით აღნიშნავს, რომ* „პოლიტიკური დაძაბულობა გამოიწვია XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან დაწყებულმა „ისტორიოგრაფიულმა ომმა“. დაძაბულობის შემდგომი ეტაპი დაკავშირებულია 1966-1968 წლებთან. კერძოდ, „31“-ის, „77“-ის და „130“-ის წერილები, რომლებშიც აშკარად იგრძნობოდა ანტიქართული განწყობილება. 70-იან წლებში განვითარებულ მოვლენებს ხელი შეუწყო სკპპ ცკ 1972 წლის თებერვლის დადგენილებამ (თბილისის საქალაქო კომიტეტის შესახებ). დადგენილებაში ჩადებულმა ე. წ. „ინტერნაციონალურმა“ ნაღმმა, ლეგალურად აქცია ყოველივე ის, რაც ათეულობით წლის მანძილზე აფხაზეთში არალეგალურად მიმდინარეობდა. ცენტრის წაქეზებით აფსუებმა 1978 წლის გაზაფხულზე და ზაფხულში უპრეცედენტო ანტიქართული მოძრაობა გაშალეს. გაჩნდა ლოზუნგები „სიკვდილი ქართველებს“, „ძირს ძაღლური ენა“, „ქართველებო წაეთრიეთ აფხაზეთიდან!“ და ა. შ. რუსეთი ხელისუფლების საბჭოთა პერიოდის მთელ მანძილზე აქტიურად იყო ჩართული აფხაზების მხრიდან ანტიქართული ფსიქოზის შექმნაში. ამის დასტურია 1979 წელს სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის სწავლული მდივნის ტრაპეზნიკოვის

საჯარო ლექცია სოხუმში, რაც ფაქტიურად ქართველების წინააღმდეგ გამოსვლის
მოწოდებას წარმოადგენდა.